

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
KENTSEL KORUMA ve YENİLEME YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNDE
MEŞRUIYET SORUNLARININ
TARLABAŞI YENİLEME PROJESİ
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Hazırlayan

Ahmet Sıvar ASLAN

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Dilek ERDEN ERBEY

Eylül 2008

İstanbul

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Koruma ve Yenileme Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ahmet Sivar ASLAN tarafından hazırlanan KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNDE MEŞRUIYET SORUNLARININ TARLABAŞI YENİLEME PROJESİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

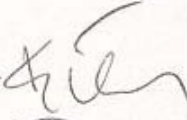
Yrd.Doç.Dr. Dilek Erden ERBEY

Tez Yöneticisi

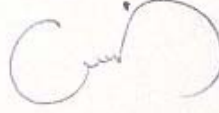

Bu çalışma, jürimiz tarafından Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında Kentsel Koruma ve Yenileme Yüksek Lisans. tezi olarak kabul edilmiştir.

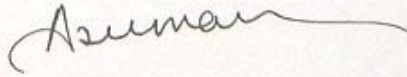
Danışman : Yrd.Doç.Dr. Dilek Erden ERBEY

Üye : Prof.Dr. Güzin KONUK

Üye : Doç.Dr. Asuman TÜRKÜN (YTU Şehir ve Bölge Planlama)

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleşmesi sürecinde; her aşamada gösterdiği anlayışından ötürü değerli danışmanım Yrd.Doç.Dr. Dilek Erden ERBEY'e, teze ilişkin yapıcı yorumlarını esirgemeyen Doç.Dr. Asuman TÜRÜN'e ve objektif yorumları için Prof.Dr. Güzin KONUK'a öncelikle teşekkür ederim.

Tezimin gerçekleşmesinde görüşme ricamı geri çevirmeyen Zeynep AHUNBAY, Mücella YAPICI ve Pelin Pınar ÖZDEN'e teşekkür ederim.

Son olarak tezin her aşamasında moral, motivasyon, kaynak taraması, farklı bakış açıları sunması gibi yardımlarını esirgemeyen sevgili eşim Ebru HARMAN ASLAN'a teşekkür ederim.

Ahmet Suvar ASLAN

Eylül 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
SUMMARY	III
HARİTA LİSTESİ	V
FOTOĞRAF LİSTESİ	VIII
ŞEKİL LİSTESİ	X
GRAFİK LİSTESİ	X
BELGE LİSTESİ	XI
TABLO LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1. KENTSEL POLİTİKALAR ve KENTSEL KORUMA	7
1.1. Kent Kuramları	7
1.1.1. Modernizm Ve Planlama	8
1.1.2. Modernizm Eleştirisi Ve Planlama	18
1.2. Kentsel Dönüşüm	26
1.2.1. Soylulaştırma	31
1.3. Kentsel Koruma	37
1.3. Kentsel Koruma	37
1.3.2. Tarihsel Süreç İçersinde Koruma Yaklaşımı	39
1.3.3. Kentsel Korumada Güncel Sözleşme Ve Kavramlar	41
BÖLÜM 2 . MEŞRUIYET ve TÜRKİYE'DE PLANLAMA	44
2.1. Weber'e Göre Meşruiyet Türleri	46
2.1.1. Geleneksel Meşruiyet	46
2.1.2. Yasal-Ussal Meşruiyet	50
2.1.3. Karizmatik Meşruiyet	52
2.2. Modern Meşruiyet	53
2.2.1. Devlet Aklı Söylemi	56
2.2.2. Toplum Sözleşmesi Ve Hukuk Devleti Söylemi	58
2.3. Türkiye'de Planlama Ve Planlamanın Meşruiyeti	69

2.3.1. Planlamanın Meşruiyeti	69
2.3.2. Kentleşme İle İlgili Yasalar Ve Meşruiyet	73
BÖLÜM 3 KENTİN MERKEZİNDE BİR KENTSEL SİT: TARLABAŞI	86
3.1. Tarlabası Bölgesi	86
3.1.1. Tarihsel Gelişim	88
3.1.2. Sosyo-Ekonomik Durum	97
3.1.3. Tarlabası'nın Tarihi Çevre Özellikleri	102
3.1.4. Tarlabası Caddesi ve Yakın Çevresinin Süreç İçinde Dönüşümü	104
3.2. Tarlabası Yenileme Alanı	117
3.2.2 Tarlabası Yenileme Projesi	151
3.2.3 Tarlabası Yenileme Projesinin Değerlendirilmesi	171
4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	183
4.1. Tarlabası Yenileme Alanı	185
4.2. Tarlabası Yenileme Projesi	185
4.3. Tarlabası Yenileme Projesinin Değerlendirilmesi	187
4.4. Sonuç	192
KAYNAKLAR	i

KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNDE MEŞRUIYET SORUNLARININ TARLABAŞI YENİLEME PROJESİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Ahmet Sıvar ASLAN

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eylül 2008

ÖZET

2000'li yılların İstanbul'unda kentleşme ve beraberinde kentsel koruma algısının daha önceki süreçlere göre yeniden tanımlanmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bu dönemde kentleşme politikaları için üst ölçekte planlar yapılırken aynı zamanda parçacıl planlar da geliştirilmiştir. Tezin çalışma konusu parçacıl olarak tanımlanabilecek olan planların eski kent dokusunu ilgilendirenlerine dairdir. Bu planlar ile daha önceki dönemlerden farklı olarak, Kentsel Yenileme/ canlandırma/ rehabilitasyon gibi yöntemlerle hayata geçirilen "Kentsel Dönüşüm" sürecine geçilmiştir. Kentsel dönüşüm projeleri bu dönemde, Kentsel Koruma için bir yöntem olarak, hem akademik yönden tartışılmış hem de Tarlabası, Sulukule örneklerinde olduğu gibi uygulamanın çeşitli safhalarına gelinmiştir. Çalışmanın birinci hedefi, Kentsel Koruma için bir metod olarak ileri sunulan Tarlabası Kentsel Yenileme Projesinin, Kentsel Koruma açısından tutarlılığını sorgulamaktır.

Çalışmanın ikinci amacı, Kentsel Yenileme Projelerinin uygulayıcıları tarafından meşru kılınabilmesi için geliştirilen politikalar üzerine yoğunlaşmaktır. Tarlabası örneği üzerinden bu sorun tartışılmakta ve süreçte asgari yer alması gereken aktörler ile meşruiyet tartışması yapılmaktadır.

Çalışma sürecinde yapılan analizlere göre kentsel dönüşüm veya yenileme adı ile uygulanan kentsel politikaların, Neoliberal politikalara göre şekillendiği ve bu projelerin aslında bir “Soylulaştırma” projesi olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışma sürecinde bu yeni kentleşme politikalarının çok aktörlü yapılarına mekanın kullanıcılarını ya eksik ya da hiç dahil etmemesi nedeniyle projelerin sosyal boyutlarının eksik kaldığı, bu durumun da kentsel mekanda çarpıcı olarak ayrışmaya neden olduğu sonucuna varılmıştır. Alan çalışması olan Tarlabasında uygulamaya konulmak istenen projenin mekanın kullanıcılarını büyük oranda yok sayarak mekanı salt rant aracı olarak gördüğü, %75’i tescilli yapılardan oluşan bir alanda uluslararası kabul görmüş koruma ilkelerine uyulmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler; Kentsel Dönüşüm, Soylulaştırma, Meşruiyet, Kentsel Koruma, Tarlabası

**EVALUATION OF LEGITIMACY PROBLEMS IN URBAN
REGENERATION PROJECTS;
THE CASE OF TARLABAŞI RENEWAL PROJECT**

(M.Sc. Thesis)

Ahmet Sivar ASLAN

MIMAR SINAN FINE ARTS UNIVERSITY

INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

September 2008

ABSTRACT

It is seen in Istanbul that according to the previous periods in the years of 2000's perception of the urbanization and urban conservation is tried to be redefined.

In this period for urbanization policy beside the master plans also plans vvhich can be defined as plans in parts are being developed.

This thesis is about parted plans that interest in the old city tissue.

With these plans depart from the previous ones, It is abandaned to urban transformation period with the implemented methods like urban renewal / vitalization /rehabilitation.

In this period urban transformation was argued academical as a method of Urban Conservation and also is come to the different phases of implementation like the

examples of Tarlabası and Sulukule.

The first aim of this study is to question the consistency of Tarlabası Urban Renewal Project, presented as a sample for the method of urban conservation, for the purposes of Urban conservation.

The second aim of this study is to major in the policies that are improved by the implementers of the urban renewal projects to legitimize the projects.

This issue is being argued over the sample of Tarlabası Project which is said to be a project based on Social law and justice.

It is also argued how the concept of participation which is essential for the democratic legitimacy in Turkey is handled in this project.

According to the analysis that are worked in the period of study the urban policies which are implemented as urban transformation or renewal are seen to be formed by the neoliberal politics.

In the period of practise it is reached a conclusion that by the reason of not including the users of the spaces in the multi actoral structures of these new urban policies, the projects are lack of social sensibility and this causes a remarkable separation in urban space.

It is concluded that the projects which are wanted to implement in the fieldwork area, in Tarlabası, are excluding the users of space absolutely and sees the space as a annuity method and also in a place where the %75 of the buildings are officially registered the projects are not obeying the principles of urban conservation which are accepted in international areas.

Key Words; Urban Regeneration, Urban Renewal, Gentrification, Legitimacy, Urban Conservation, Tarlabası.

HARİTA LİSTESİ

Harita 3.1 Beyoğlu-Tarlabaşı'nın İstanbul içindeki konumu	87
Harita 3.2 İstanbul ve Çevresi Şehir Planı, F. Kauffer 1776-86	89
Harita 3.3 İstanbul ve Yöresi (Dar-ül Hilafet-i Aliye) Moltke, 1837	90
Harita 3.4 İstanbul ve Yöresi (Dar-ül Hilafet-i Aliye) Moltke haritasından detay, 1837	90
Harita 3.5 Huber 1887, Galatasaray yöresi, Eski İstanbul Eski Haritalar	93
Harita 3.6 Alman Mavisi, Pera-Galata, 1913	94
Harita 3.7 İstanbul Şehremini mühendislerinden Necip Bey'in hazırladığı ve 1918'de "İstanbul Rehberi" adı altında yayınladığı İstanbul haritalarının Beyoğlu paftalarından	95
Harita 3.8 Pera yangınının yayıldığı alan	106
Harita 3.9 Pera için tasarlanan nazım planı, 1870 (Çelik, Z. 1996)	106
Harita 3.10 Beyoğlu Nazım Planı, Prof. Henry Prost, 1939	107
Harita 3.11 Tarlabaşı-Yenileme Alanı'nın İstanbul içindeki konumu	118
Harita 3.12 GOAD Haritalarında Yenileme Alanı, 1905	119
Harita 3.13 Pervititch Haritalarında Yenileme Alanı, 1935	120
Harita 3.14 Pervititch Haritalarında Yenileme Alanı, 1935	120
Harita 3.15 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde "Tarlabaşı Yenileme Alanı" Arazi Kullanım Analizi	123

Harita 3.16 Beyoğlu İlçesi Dahilinde “Tarlabaşı Yenileme Alanı”	125
Mevcut Donatı Alanları Analizi	
Harita 3.17 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde	126
“Tarlabaşı Yenileme Alanı” Yapının Tamamına	
Ait Genel Fonksiyon Analizi	
Harita 3.18 Beyoğlu İlçesi Dahilinde “Tarlabaşı Yenileme Alanı”	128
Normal Katlar Fonksiyon Analizi	
Harita 3.19 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde	130
“Tarlabaşı Yenileme Alanı” Zemin Kat Fonksiyon Analizi	
Harita 3.20 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde	132
“Tarlabaşı Yenileme Alanı” Bina Yapım Cinsi Analizi	
Harita 3.21 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde	134
“Tarlabaşı Yenileme Alanı” Bina Fiziki Durum Analizi	
Harita 3.22 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde	136
“Tarlabaşı Yenileme Alanı” Bina Normal Kat Adetleri Analizi	
Harita 3.23 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde	138
“Tarlabaşı Yenileme Alanı” İhtisaslaşma Analizi	
Harita 3.24 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde	140
“Tarlabaşı Yenileme Alanı” Mülkiyet Analizi	

Harita 3.25 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde	142
“Tarlabaşı Yenileme Alanı” Tescilli ve 2863 Sayılı K. Ve T. V. K. Kanunu 6. Md.’si Uyarınca Korunması Gerekli Eski Eser Yoğunlukları Analizi	
Harita 3.26 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde	144
“Tarlabaşı Yenileme Alanı ” Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri	
Harita 3.27 Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı	145
Çalışması KTVKK Tescil Kararları ve Öneri Tescil Paftası	
Harita 3.28 Beyoğlu İlçesi Dahilinde “ Tarlabaşı Yenileme Alanı ”	147
Tescilli Ya da Korunması Gerekli Anıt Eser Ve SMÖ Yapılarının Kronolojik Durumu	
Harita 3.29 Beyoğlu İlçesi Tescilli/Öneri Anıt Eser ve	148
SMÖ Kronolojik Dağılımı Paftası	
Harita 3.30 Tescilli ve Tescili Önerilen Yapıların Saçak Kotları	150
Harita 3.31 Beyoğlu Belediyesi Yenileme Alanları	153

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 3.1 Beyoğlu hava fotoğrafı, 1966	96
Fotoğraf 3.2 Beyoğlu hava fotoğrafı, 2005	96
Fotoğraf 3.3 Tarlabası'nda Sosyal Yapı	100
Fotoğraf 3.4 Tarlabası'nda Sosyal Yapı	100
Fotoğraf 3.5 Tarlabası'nda Sosyal Yapı	100
Fotoğraf 3.6 Tarlabası'nda Sosyal Yapı	101
Fotoğraf 3.7 Tarlabası'nda Sosyal Yapı	101
Fotoğraf 3.8 Tarlabası'nda Sosyal Yapı	101
Fotoğraf 3.9 Tarlabası hava fotoğrafı, 1966	112
Fotoğraf 3.10 Tarlabası hava fotoğrafı, 2005	112
Fotoğraf 3.11 Tarlabası Caddesi, yıkım yapılan binalar	113
Fotoğraf 3.12 Tarlabası Caddesi	113
Fotoğraf 3.13 Tarlabası yıkımları, 1986 Tarlabası Caddesi	114
yapımında yıkılan Küçük Yazıcı Sokağı, 1986	
Fotoğraf 3.14 Tarlabası'nda yıkılmaya hazırlanmış binalardan biri	114
Fotoğraf 3.15 Tarlabası Caddesi'nin Taksim'le birleştiği	115
köşedeki binanın yok oluşu	
Fotoğraf 3.16 Tarlabası Caddesi'nin Taksim'le birleştiği	115
köşedeki binanın yok oluşu	

Fotoğraf 3.17 Tarlabası Caddesi'nin Taksim'le birleştiği köşedeki binanın yok oluşu	115
Fotoğraf 3.18 Tarlabası Caddesi'nin Taksim'le birleştiği köşedeki binanın yok oluşu	115
Fotoğraf 3.19 Tarlabası Caddesi'nin Taksim'le birleştiği köşedeki binanın yok oluşu	115
Fotoğraf 3.20 Tarlabası Caddesi'nin Taksim'le birleştiği köşedeki binanın yok oluşu	115
Fotoğraf 3.21 Yenileme Alanı hava fotoğrafı, 1966	121
Fotoğraf 3.22 Yenileme Alanı hava fotoğrafı, 2005	121
Fotoğraf 3.23 Tarlabası, Proje Alanı	170
Fotoğraf 3.24 Tarlabası, Proje Alanı	170
Fotoğraf 3.25 Tarlabası, Proje Alanı	171
Fotoğraf 3.26 Tarlabası, Proje Alanı	171
Fotoğraf 3.27 Tarlabası, Proje Alanı	172
Fotoğraf 3.28 Tarlabası, Proje Alanı	172
Fotoğraf 3.29 Tarlabası, Proje Alanı	172
Fotoğraf 3.30 Tarlabası, Proje Alanı	172

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3.1 Tarlabası Yenileme Projesi,mevcut durumun çizimleri	159
Şekil 3.2 Tarlabası Yenileme Projesi,önerilen durum	159
Şekil 3.3 Tarlabası Yenileme Projesi, modelleme	159
Şekil 3.4 Tarlabası Yenileme Projesi, modelleme	159
Şekil 3.5 Tarlabası Yenileme Projesi, modelleme	159
Şekil 3.6 Tarlabası Yenileme Projesi, modelleme	160
Şekil 3.7 Tarlabası Yenileme Projesi, modelleme	160
Şekil 3.8 Tarlabası Yenileme Projesi, modelleme	160
Şekil 3.9 Tarlabası Yenileme Projesi, modelleme	160
Şekil 3.10 Tarlabası Yenileme Projesi, modelleme	160
Şekil 3.11 Tarlabası Yenileme Projesi, modelleme	160

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 3.1 Arazi Kullanım Analizi	122
Grafik 3.2 Normal Kat Fonksiyon Analizi	127
Grafik 3.3 Zemin Kat Fonksiyon Analizi	129
Grafik 3.4 Bina Yapım Cinsi Analizi	131
Grafik 3.5 Bina Fiziki Durum Analizi	133
Grafik 3.6 Bina Kat Adetleri Analizi	135

Grafik 3.7 Mülkiyet Analizi	139
Grafik 3.8 Tescilli Yapıların Yapım Tekniği ve Fiziki Durumu	143
Grafik 3.9 Saçak Kotları Analizi	149
Grafik 3.10 Tarlabası Bulvarı Zemin Kat Kullanım fonksiyonu	179

BELGE LİSTESİ

Belge 3.1 Bakanlar Kurulunun Beyoğlu İlçesi Yenileme Alanlarına İlişkin Aldığı Karar	152
Belge 3.2 Bakanlar Kurulunun Beyoğlu İlçesi Yenileme Alanlarına İlişkin Aldığı Acele Kamulaştırma Kararı	154

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1 Ada Bazında Eski Eser Yoğunluğu Analizi	141
---	-----

GİRİŞ

Bu çalışma, 1980 sonrası Türkiye’inde yaşanan kentleşme süreçlerini belirleyen yapının neo-liberal politikalar olduğu, bu politikaların kentsel dönüşüm projelerinin özünü belirlediği, bugünkü anlamı ile kentsel dönüşümün temelinde “Soylulaştırma”nın yattığı ve bu projelerin meşruiyet sorunlarını Tarlabası Yenileme Projesi üzerinden sorgulamayı amaçlamaktadır.

İstanbul’da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren süregelen mekânsal dönüşüm süreci, farklı etmenlere bağlı olarak, değişen hız ve nitelikte gerçekleşmektedir. Bu dinamikler arasında, toplumsal yapıda radikal değişimler yaratan ekonomi politikalarının başat rol oynadığı, dünyanın pek çok metropoliten alanında olduğu gibi İstanbul’da da açıkça izlenmektedir. Bu mekânsal dönüşüm süreçleri, ulusal kalkınma stratejileri/politikaları ve mekânın bu öncelikler çerçevesinde edindiği rollere bağlı olduğu kadar, kentin tarihsel olarak hem ulusal hem uluslararası düzlemde yüklendiği rollere, sivil ya da kamusal aktörlerin farklı dönemlerdeki tercihleri, güçleri ve olanaklarına da bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Farklı ölçeklerde ortaya çıkan bu dinamikler yerel ölçekte varolan ya da yaratılan potansiyellerle harmanlanarak kentsel mekânı dönüştürmekte ve yeni makro-formu ortaya çıkarmaktadır (Türkün ve Kurtuluş, 2005).

Kent mekanının üretim, yeniden üretim ve dönüşümünde sermaye birikim süreçleri etkin bir konuma sahiptir. Kapitalizmin gelişimi içinde mekanın kendisi metalaşmış ve sermaye birikim süreçleri için hayati bir yer işgal etmiştir. Lefebvre’in anlatımıyla eğer kapitalizm 20. yüzyılı görebilmişse bunu büyük ölçüde kent mekanını keşfetmesine borçludur (Şengül, 2001). Kent mekanının üretim ve yeniden üretim sürecinde, merkezi bir konumu olan sermaye birikim sürecinin yanında sınıf ilişkileri de önem arz etmektedir. Kapitalist kentleşme süreçlerinde, kapitalist sistemin doğası gereği kârın

maksimizasyonu önemli rol oynamaktadır. Rantın maksimize edilebilmesi için oluşacak olan yeni değeri karşılayabilecek bir tüketiciye ihtiyaç duyulmaktadır ve yeni değeri karşılayamayacak olan kesimler için yerinden edilme süreci başlamış demektir. Bu noktada Neil Smith'in de belirttiği gibi; günümüzün kentsel yenileme söylemi, özellikle Avrupa'da, tek boyutlu değildir ancak diğer şeylerin yanında, soylulaştırmanın kentsel çevrede yaygınlaştırılmasını işaret etmektedir (Smith, 2002). Bu süreç, tarihsel nitelik taşıyan kentsel alanların korunması sadece piyasa mekanizması çerçevesinde ele alındığında, toplumun sadece belirli kesimlerini içine alan, diğerlerini ise dışlayan bir nitelik kazanmakla birlikte sosyal ve mekansal ayrışma artmaktadır (Şen, 2006). Kentsel dönüşüm projelerinin eksik ve/veya hatalı uygulandığı örneklerinde, yerinden edilme süreçleri hızlı ve keskin olmakta, bu süreçlerin yarattığı yıkımların göz önünde olmaması için, sürecin uygulayıcıları tarafından yapılanların meşru olduğuna dair bir söylem geliştirilmektedir.

1980'ler sonrası dönem, küreselleşmenin ve neo-liberal ekonomi politikaları uygulamalarının tüm boyutlarıyla dünyadaki üretim ve emek örgütlenmelerine ve düzenleme mekanizmalarına damgasını vurduğu, dünyada coğrafi-mekânsal ölçeklerin ve hiyerarşilerin yeniden yapılandığı ve kentlerin bu yeni işbölümü ve ölçekler çerçevesinde şekillendiği yılları içermektedir. (Breriner, 2000; Warner ve Gerbasi, 2004, Aktaran Türkün ve Kurtuluş, 2005) Kentler, yaşanan makro dönüşümlere potansiyelleri ve hareketlilikleri ile tâbi olmaktadır. Bu süreçte yeni problematikler ortaya çıkmakta ve yeni araştırmalara konu olmaktadır.

İstanbul, bu dönemde ortaya çıkan dönüşümlerin en yoğun olarak yaşandığı kentlerden biri olarak, bu araştırmalarda önemli bir yere sahiptir. Bu kentte ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve mekânsal dönüşümler, kentsel rantların yeniden bölüşümü, farklı aktörlerin eşitsiz güç ilişkileri ve özellikle mekânsal dönüşümün niteliği ve yoğunluğu önemli araştırma konuları olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak bu araştırmaların sayısının henüz çok az olduğu

ve dünya sistemindeki değişimleri, bu sistemle bütünleşme, üretim ve bölüşüm ağlarına katılma biçimlerini, bu ağlardaki eşitsiz güç ilişkilerini ve farklı aktörlerin kentleri ilgilendiren karar mekanizmalarını etkileme olanaklarını ve güçlerini de göz önüne alabilen kapsamlı araştırmalara gerek olduğu da belirtilmektedir (Eraydın, 2003).

Kentleşme sürecini modernizm ile birlikte algılamak ve bu sürece ilişkin geliştirilen politikaları da onunla birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Bu noktada kentsel kuramları iki bölüm halinde değerlendirmek mümkündür. Buna göre; “modernizm ve planlama”, kentsel politikaların kendini var etme sürecini tanımlarken, “modernizm eleştirisi” ise kentsel politikaların var olma sürecinde yaptığı hataların bir değerlendirilmesi şeklindedir.

Modernizm ve planlama döneminin temellerinden biri, planlama sisteminin “kamu yararı” adına olduğu iddiasıdır ve bu iddia ile planlama sistemi kendi meşruiyet alanını yaratmıştır. Daha sonra detaylandırılacağını belirtmek kaydı ile meşruiyet kavramına dair yapılan çalışmalarda; Weber’e göre üç tip meşruiyetten bahsetmek mümkündür ve bu tanımlardan “yasal-ussal” meşruiyet kavramı ile modernist planlama kavramları arasında bir paralellik kurmak olasıdır. Weber’in üç tip meşruiyet tanımı birer ideal tip olduklarından gerçek hayatta birebir karşılığının bulunmamaktadır. Her iki yaklaşımda da kamu yararı esas olmakla birlikte yasalara uygunluk da olmazsa olmazlardan biridir.

Modernizm eleştirisi üzerinden tanımlanan planlama anlayışında; bireysel özgürlükler, sivil toplum kuruluşlarının planlamaya daha etkin katılımı gibi kavramlar öne çıkmakta, bu planlama anlayışı meşruiyetini sağlamaya çalışırken; hem bir önceki dönemin “kamu yararı” ilkesini kullanmakta, hem de bireysel özgürlüklerin kısıtlanmaması üzerinden meşruiyet alanının genişletmeye çalışmaktadır. Tabi ki bu eleştirinin ortaya çıkışına da tarihsel bir perspektiften bakmak ve meşruiyet kavramına ilişkin tartışmaları da aynı tarihsel perspektif ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Modernizm eleştirisi “küreselleşme” kavramının yaygınlık kazandığı döneme denk

gelmektedir. 1970'li yıllar gerek Keynesyen, gerekse de ithal İkameci gelişme stratejilerinin içine düştüğü krize tanıklık etmiştir. Ekonomilerin genel krizi ve bu krizin en önemli ögesi haline gelen devletin mali krizi, neo-liberal ideolojileri güçlendirirken, devlet merkezli stratejilere yönelik eleştirileri de yoğunlaştırmıştır. Bu eleştirinin odağında, her düzeyde planlama kurumları vardır. Liberal perspektiften bakanlara göre, devlet ve devletin en önemli müdahale araçlarından birisi olan planlama kurumu, piyasanın devingenliği ve bireyin yaratıcılığı önünde bir engel haline gelmiş ve durağan ekonomik ve toplumsal yapıların ortaya çıkışını ve ataleti yaratmıştır (Şengül, 2002). Bu dönem aynı zamanda meşruiyet tartışmalarında da bir değişimin olduğu dönemi işaret etmektedir. Bu dönem ve sonrası meşruiyet tartışmalarında, birey odaklı yaklaşımlar ön plana çıktığı gibi, müzakereye dayalı “demokratik” yöntemlerin geliştirilmesi gerekliliği üzerinde de durulmuştur.

Kentsel politikalarda yaşanan dönüşümler neticesinde, uzun erimlilik yerini parçacıl ve nokta müdahalelere bırakmaya meyletmiştir. Bu süreç içerisinde “Kentsel Dönüşüm” ve “Soylulaştırma” kavramları, Türkiye özelinde öne çıkmışlardır. Bu tezin iddia noktalarından biri de Türkiye özelinde; kentsel dönüşüm kavramı ile soylulaştırmanın iç içe girdiği ve bariz bir anlam kaymasının yaşandığıdır. Toprağın üretilebilir olmaması ve yapılaşmış kentlerde hareket alanlarının kısıtlılığı, noktasal müdahaleleri elbette zorunlu kılmaktadır. Eskimiş kent dokularının rehabilite edilmesi, planlama sistematığının temel konularından biridir. Bu noktada sürecin nasıl kurgulandığı, itici gücün ne olduğu yapılan çalışmaların meşruiyet dayanaklarını da beraberinde getirmektedir. Kentsel dönüşüm(yenileme) adı altında yürütülen projelerin, tezin alan çalışması olan Tarlabası bölgesinde devam eden süreçte dahil olmak üzere birer soylulaştırma sürecine dönmesi, devlet eli ile mülkiyetin el değiştirmesini doğurmaktadır. Bu durum sonucunda, projelerin meşru olma iddiaları temelsiz kalmaktadır.

Kentsel projelerin yürütüldüğü alanlarda koruması gerekli tarihi yapı, kalıntı veya Tarlabası örneğinde olduğu üzere kentsel sit gibi büyük ölçekte bir bölgenin olması halinde; kentsel politikaların, koruma kavramını ve bu çerçevede oluşan akademik birikimi de dikkate almaları gerekmektedir. Koruma kavramı Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda, yasalar ile desteklenmekte ve meşruluğunun temellerini ondan almaktadır. Kentsel koruma kavramının meşruluğu, farklı meşruiyet türlerinde kendine yer bulabilmektedir. Tarlabası bölgesinin kentsel sit olması, bu alanda yapılacak olan çalışmaların keyfiliğinin önündeki engellerden biri olması sebebiyle, yapılacak müdahalelerin hangi kıstaslara göre yapılması gerektiği hususunda yol göstericidir.

Meşruiyet kavramı, pozitivist yaklaşımda " bir işlemin ya da bir olayın olumlu nitelikteki bir hukuk normuna uygun olması " şeklinde anlaşılır. Bu yaklaşım meşruiyet kavramının dar anlamını içermekte ve dolayısıyla bu anlayış kavramın içeriğinin bütün yönlerini ortaya koyamamaktadır. Çünkü pozitif yasallık her zaman sosyo-politik meşruluğun temelini sağlamak bakımından yeterli değildir (Friedrich, 1963) . Meşruiyet kavramı, bir kurum ya da kuralın kendisinin üstünde bulunan " hukuksal " ya da " etik " bir norma uygun olmasını ifade eder. Özetle "hukukun", "ahlakın", "geçerliliği olan bir değerin" üzerinde kurulmuş olan kurum ya da kural meşrudur. Bu nedenledir ki meşruiyet kavramı, yetkili organlar tarafından konulmuş olan herhangi bir kanuna uygun olmayı ifade eden yasallık kavramından ayrılır. Çünkü hukuk kuralları da varlıklarının meşruluğunu ispatlamak zorundadırlar (Atay, 1997). Meşruiyet kavramı yürürlükteki hukuk kurallarına uygun davranmak dışında başka anlamlar da içermektedir. Çünkü yürürlükteki hukuka uygun davranmak söz konusu olan işlemi yasaya uygun hale getirir; ancak her yasaya uygun olma durumu aynı zamanda meşru olmayı içermez. Sosyal hayatın bize sunduğu gerçek, yasallık ve meşruluğun aynı olmadığı, yasallığın her zaman toplumda iktidarın meşruluk temelini sağlamak için yeterli bulunmadığı yönündedir. Pek çok diktatör, yasaya dayanarak baskı yapabirmiştir. Kısaca, kanuna uygun olan yasaldır; hakkaniyete uygun olan

meşrudur. Kanunun herhangi bir hükmünü ihlal eden bir davranış hiçbir zaman yasal olamaz, ancak şartlara göre meşru olabilir (Atay, 1997).

Meşruiyet tartışmalarını çalışma üç boyutta incelemektedir. Birinci boyut Weber'in tanımladığı üç meşruiyet türü üzerinden giderken, ikinci boyutta modern meşruiyet tartışmalarına değinilecek ve son olarak Türkiye planlama sisteminin meşruiyetinin nasıl sorgulanır hale getirdiği anlatılmaya çalışılacaktır.

Alan çalışması olarak Tarlabası'nın seçilme nedenlerinin başında bölgenin kentsel sit alanında kalması, tescilli yapı stoğunun yoğun olması gibi etkenlerin yanında bölgeyi oluşturan sosyal yapının dezavantajlı kesimlerden oluşması ve tabi ki yerel yönetim ile özel sektör işbirliği ile geliştirilmiş olan bir projenin varlığıdır.

Çalışmada Tarlabası bölgesinin geçmişi tarihsel süreç içerisinde irdelenirken, alanın biricikliği de aktarılmaya gayret edilecektir. Bölgede yürütülen yenileme projesi incelenirken; bu projenin bölgeye uygunluğu, sosyal dokuya gösterdiği duyarlılık ve temel olarak da meşruiyetini nasıl sağladığı veya sağlamaya çalıştığı üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

BÖLÜM 1. KENTSEL POLİTİKALAR ve KENTSEL KORUMA

Bu bölümde, mekan kavramının dönüşümüne ilişkin kuramsal yaklaşımlar tartışıldıktan sonra kentsel mekana ilişkin koruma kavramının da dönüşüm tartışmaları irdelenecektir. Kentsel mekanın dönüşümü, modernizm ve planlama, modernizm eleştirisi ve kentsel dönüşüm olarak ele alınmakta ve detaylandırılmaktadır. İstanbul gibi üç imparatorluğa başkentlik etmiş bir tarihi kentsel mekan konu olunca, Tarlabaşı örneğinde olduğu üzere, yapılacak olan uygulamalar için koruma kavramı göz ardı edilmemelidir. Bu sebeptendir ki korumanın ne olduğu ve nasıl olması gerektiği üzerinde durmak elzemdir.

1.1. Kent Kuramları

Kuramsal olan; deneyle karşıtlık içinde, düşünce ile kazanılmış bilgi, belli olayların ilkelerden kalkarak bilimsel olarak açıklanması ve tek tek bilgilerin genel yasalar altında toplanması, kendilerinden her türlü yasalılığın ve tek tek olayların çıkarılabileceği ilkelere göre düzenlenmesi olarak tanımlanmaktadır.

Son yirmi yıl liberalizm açısından önemli mevzilerin kazanıldığı bir dönemi temsil etmektedir; Liberal kapitalizmin alternatifi olarak gösterilen reel sosyalizm ve refah devleti uygulamaları bir biri ardına tepe taklak oldular; Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku çözülüp, çökerken, bu ülkelerde piyasa kapitalizminin hızlı inşasına şahit olundu. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeyse, İkinci Dünya Savaşı sonrası inşa edilen refah devleti benzer bir çözülme sürecini yaşayıp, yerini yeni sağ iktidarların öncülüğünde, piyasa koşullarına öncelik veren gelişme stratejilerine bıraktı. Çevre ülkelerdeyse, ulusal devletlerin öncülüğünde uygulanan ithal ikameci gelişme stratejileri, Dünya Bankası ve IMF'nin kontrolünde, yerini dışa açık 'büyüme' stratejilerine bıraktı. Kuşkusuz, bu dönüşümden cesaret alarak, Fukayama liberal kapitalizm karşısında tüm diğer ideolojilerin ve dolayısıyla da tarihin sonunun geldiğini ilan etti (Fukayama, 1992, Aktaran Şengül, 2002).

Söz konusu saldırının sadece iktisadi planlama alanıyla sınırlı kalmadığı açıktır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ulusal devletler kentlerin şekillendirilmesi sürecinde de oldukça iddialı konumlar belirlemişler, kentleri uzun vadeli olarak planlayıp, şekillendirebileceklerine inanmışlardır. Kapsamlı ve uzun erimli planlama anlayışı bu tür bir yaklaşımın ürünü olarak ortaya çıkıp, birçok gelişmiş ve çevre ülkede planlama kurumunun resmi ideolojisi haline gelmiştir. Yeni sağ birçok alanda olduğu gibi, bu alanda da kapsamlı bir saldırıya girişmiş ve birçok ülkede uzun erimli ve kapsamlı planlama anlayışı hegemonik konumunu bu saldırı sonucu yitirmiştir (Thornley, 1991, Aktaran Şengül 2002).

1.1.1. MODERNİZM Ve PLANLAMA

Modernlik nedir sorusu hem meşruiyetin bugünkü anlamı ile hangi anlama geldiğinde, hem de planlama sisteminin dönüşümünde önemli bir yer tutmaktadır. Buna mukabil modernizm tartışmaları; 'geleneksel' toplumdaki kopuş ile birlikte ilk evrelerinden başlayıp bugün modernizm-postmodernizm tartışmasına dönüşmüştür ve neredeyse beş yüzyıllık bir zaman dilimini ve kültürden ekonomi ve siyasete, yaşamın her alanıyla ilgili analizleri kapsadığı için son derece karmaşık bir nitelik arzeder. Bu nedenle bu tez çerçevesinde modernliğin planlama sistemindeki yansımaları ve meşruiyet tartışmalarındaki konumu dışına çıkılmayacaktır.

Erken modernite dönemi olarak adlandırılan döneme ait planlama çabaları ya da tasarımları, kapitalizmin yarattığı kentsel sefalet ve sorunlara bir tepki niteliği taşımaktadır. Ebenezer Howard'ın "Bahçe Kent" tasarımı, Le Corbusier'nin "Radiant Kent" ve Frank Lloyd Wright'ın "Broadacre Kent" tasarımları bu türden "modernist" çabaların öne çıkan örnekleri olarak gösterilebilir. Howard'ın kent ütopyası, büyük kentin yarattığı sorunlar karşısında, 35.000 kişilik birbiriyle kooperatif tarzı bir örgütlenme içinde işbirliği yapan 'köylerden' oluşurken, Le Corbusier'in önerisi, yoğun, çok katlı ve hiyerarşik bir kent örgütlenmesini ön plana çıkartmaktadır. Öte

yandan, Wright'ın önerisi birbirine otoyollarla bağlanmış, kırsal görünümlü yerleşme sistemi önermektedir (Fishman, 1996; Campbell ve Fainstein, 1996).

Kapsamlı Planlama;

Kapsamlı planlama anlayışının temel ilkeleri ABD'de Şikago Üniversitesi'nden bir grup planlama uzmanı tarafından geliştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında devletin her alanda artan etkinliğine koşut olarak, bu anlayış giderek artan biçimde kurumsal düzeyde kabullenilen 'resmi' planlama anlayışı haline gelmiştir. Tanımı konusunda önemli belirsizlikler bulunsa da, devletin öncülüğünde kentlere yön verme kaygısını temel alan bir yaklaşımın gerekliliği genel geçer bir görüş haline gelmiştir. Kamu yararı kavramı, planlama eyleminin merkezine konulurken, planlamanın uzun vadeliği ve kapsamlılığı gibi ilkeler ortaya çıkan oydaşmanın öbeğinde yer almıştır (Şengül, 2002).

Bu yaklaşıma göre; kapsamlı planlama bir dizi temel ilke üzerinde kendini bina etmiştir. Bu ilkelerin en önemlisi, planlama sürecinin uzun erimliliği ve geniş kapsamlılığıdır. Plancı bu sistemde merkezi bir konuma haiz iken kendi meşruiyetini, kamusal yararın sağlanabilmesindeki temel işlevlerine olan inanç oluşturmaktadır.

Planlama sisteminin ortaya çıkışına tarihsel perspektiften baktığımızda; kapitalist sistemin her düzeyde yarattığı sorunların, kaosun düzenlenebilir olması ihtiyacı olduğu görülmektedir. Bu nedenle planlama ile piyasa arasında, bir yanda birlikte yaşama zorunluluğu, diğer yanda ise bir çelişki ve gerilimin olduğu söylenebilir.

Bu çerçevede planlama süreci birbirini izleyen bir dizi alt süreçten oluşmaktadır. Planlama sürecinin ilk aşamasını amaç ve hedeflerin tespiti oluşturmaktadır. İkinci aşamada, bu, amaçları gerçekleştirmeye yönelik alternatiflerin tespiti yapılmaktadır. Üçüncü aşamada, her alternatifin yol

açacağı sonuçlar kümesi belirlenmektedir. Dördüncü aşamada, bu alternatiflerin karşılaştırmalı bir değerlendirmesi yapılmakta, beşinci aşamadaysa, alternatifler arasında bir tercih yapılmaktadır. Altıncı aşama uygulama aşamasını, yedinci aşamaysa, uygulamadan ve bu uygulamaya, yönelik yapılan değerlendirmelerden doğan geri besleme sürecini içermekte ve yeni durum karşısında yapılacak değişiklikler belirlenmektedir (Friedmann, 1987, Aktaran Şengül 2002).

Kamu yararının korunması tüm planlama kurumunu ve eylemlerini meşru bir temele oturtan ilkedir. Liberal ideoloji, kentlerin biçimlenişinde bireylerin kendi çıkarlarına yönelik eylemlerinin en güçlü belirleyici olduğunu olumlayıcı bir tavırla kabul etmişlerdir. Kapsamlı planlama anlayışının öne çıkardığı kamu yararı kaygısı bu anlayışa bir tepki niteliğindedir (Simmie, 1974, Aktaran Şengül 2002). Bireylerin çıkarları karşısında kamu yararını savunarak, liberalizmin en temel kaygılarından birine karşı da bir anlamda bir cephe oluşturulmuş olmaktadır. Kuşkusuz bu cephenin merkezine devlet konulmaktadır. En genel tanımıyla, kamu yaran kısmi çıkarlar karşısında, toplumun bütünüünün çıkarlarını savunmaktır. Bir planlama eylemi toplumun genel çıkarları karşısında toplumun sınırlı bir kesiminin çıkarlarına hizmet ediyorsa, bu eylem kamu yararına değildir. Oysa toplumun belli bir kesimi yerine, toplumun tamamına hizmet ediyorsa, yapılan eylem kamu yararınadır (Mayerson ve Banfield, 1969; Altshuler, 1970, Aktaran Şengül 2002).

Kapsamlı planlama yaklaşımı yukarıda da belirtildiği üzere meşruiyetini kamu yararının oluşmasındaki temel görevine borçludur. Bununla birlikte bu yaklaşımın ortaya çıkma sürecinin kavranabilmesi için hangi tarihsel koşullar altında oluştuğunun da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu yaklaşım ile Weber'in paradigması arasındaki eşgüdümü görmek olasıdır. Weber'e göre toplumsal hayatın merkezinde devlet bulunmaktadır ve devlet toplumun çelişkilerinden ayrı tutarak siyasa yapabilmektedir. Weber'in tanımladığı yasal-ussal meşruiyete uygun toplumsal yapı; kentleşme oranı yüksekliği, anayasal hakların tanınmış olması eşitlik ilkesinin olmazsa

olmazlığı, yoğun teknik bilgi gerektiren ve uzun süren öğretimle elde edilen uzmanlık alanlarının genişlemesi, toplumsal yaşamın hemen hemen her alanına kamu gücünün karışması, başka bir ifadeyle, siyasi sistemin içinde bulunduğu topluma aşkın "nüfuz" etmesi gibi özellikleri ile birlikte var olmaktadır. Bu değerler ile kapsamlı planlama yaklaşımının temel değerleri birbiri ile uyum içerisindedir.

Weberci anlayışa içkin olan değerlerle (values), toplumsal olgular (facts), siyasetle bürokrasi arasındaki ayrımın kapsamlı planlama anlayışı içinde yansımaları bulunduğunu görüyoruz. Kapsamlı planlama anlayışı, planlama sürecini siyasetten arındırılmış, bilimsel ve teknik bir sürece indirgerken, bu tür bir ayrımın altını çizmektedir. Plancılar, planlama sürecinde kararlarını bilimsel bilgi ve tekniklerin ışığında verdikleri ve siyasal süreçlerin dışında oldukları ya da olmaları gerektiği varsayılmaktadır. Weber bürokrasinin işlevsel olarak uzmanlaşmış bir kesim olarak, evrensel düzeyde uygulanabilecek soyut kuralları ortaya koyduğunu, kararlarının verili bir amaca yönelik olarak önceden hesaplandığını ve devletin amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik olarak kendisine tabi olan sıradan vatandaşların eylemlerinin denetim ve eşgüdümünü sağladığını söylemektedir. Kapsamlı planlama anlayışı, yukarıda kısaca özetlediğimiz planlama etkinliğinin, aşamalarında da görülebileceği gibi, bu tür bir anlayışa sahiptir. Kısaca rasyonelleşme süreci aynı zamanda bir bürokratikleşme sürecidir. Bu çerçevede bürokratikleşme sürecinin asli unsurlarından olan planlama etkinliği, modern toplumlarda insanlık üzerinde belli bir denetim kurmanın da en rasyonel araçlarından birisi haline gelmektedir (Şengül 2002).

Savunucu Planlama;

Kapsamlı planlamayı savunan anlayış kendisini toplumun üzerinde bir konuma koyarken, bu konumunu meşrulaştırma temelini kamu yararını gözetme işlevi üzerine kurmuştur. Ne var ki, özellikle uygulamada ortaya çıkan sonuçlar, gerek akademik, gerekse planlama kurumu içinde rol alan bir kesimi, toplum içindeki farklı gruplar açısından yol açtığı eşitsizliklere işaret etmeye itmiştir. Soyut bir

kamu yaran ilkesine karşın, planlamanın her kesimi eşit olarak gözetmediği ve toplumun g cs z kesimlerini dışladığı yönünde bir eleştiri bu çevrelerde ağırlık kazanmıştır. Bu yaklaşımı sistematik bir çevreye oturtan Davidoff, kapsamlı planlamanın planlama sürecini teknik bir süreç olarak algılayıp, planlama sürecinin siyasal içeriğini göz ardı ettiğini ve bu çerçevede de, araçları vurgularken, amaçları ve planlamanın çıktılarını dışladığını  ne sürmektedir (Davidoff ,1965 ; Aktaran şengül, 2002).

Bu yaklaşıma göre; plancılar, teknisyen olarak değil, siyasal bir sürecin içinde aktif aktörler olarak yer almalıdırlar.

Savunucu planlama anlayışı, kapsamlı planlamaya ilişkin g cs z kesimleri dışladığına dair eleştiri getirmiştir. Savunucu planlama yaklaşımında dezavantajlı kesimlerin planlama süreçlerine katılımının sağlanması konusunda doğrudan bir katılım anlayışı görülmemiş ve sürece ilişkin makro değerlendirilmelerden kaçınılmıştır. Bu yaklaşımda doğrudan katılım esası yerine plancıların dezavantajlı kesimlerin sorunun anladığı şekilde plana yansıtmışlardır. Savunucu planlama sistemindeki meşruiyet yaklaşımı irdelendiğinde müzakereci (demokratik) anlayışa yakın durduğu görülmektedir. Bu yaklaşımın problemi, müzakerelerdeki doğrudan katılımın göz önüne alınmaması olduğu içindir ki demokratik meşruiyet, temelli yaklaşım olması gerektiği şekli ile kendini gösterememiştir.

Marksist Eleştiri;

1960'lı yıllara kadar Marksist yazın kent mekanına gereken ilgiyi göstermemiştir. Buna karşın Marx çalışmalarında kent mekanının sınıf bilinci açısından önemine yer yer atıflarda bulunmuş ve Engels ise kent mekanına özel bir ilgi göstererek *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu* başlıklı çalışması ile kapitalist kent konusunda duyarlılığını göstermiştir. "Marx ve Engels'in çalışmalarında kent olgusu ikili ve ilk bakışta çelişkili bir konuma sahiptir. Kent bir yandan içinde taşıdığı olumluluklar ve potansiyeller nedeniyle kutsanırken, diğer yandan yol açtığı sorunlar ve sefalet nedeniyle

eleştirilmektedir. Ancak bu değerlendirmeler bir çelişki taşımaz. Çünkü her toplumsal ilişki ve süreç gibi kent mekanı da diyalektik bir nitelik arz etmektedir” (Şengül, 2001). 1960’lı yıllardan itibaren kent mekanı Marksist yazın içerisinde de önem arz etmeye başlamış ve Lefebvre, Harvey, Castells gibi öne çıkan kuramcılar bu konuda eserler vermişlerdir.

“Lefebvre’e göre kapitalizm, yaşayabilmek için, Marx’tan bu yana değişmiştir ve niteliğinde farklılaşmalar olmuştur. Lefebvre, kapitalizmin hayatta kalabilmiş olmasını bu üretim tarzının gerektirdiği toplumsal üretim ilişkilerinin sürekli bir temelde yeniden üretilmiş olmasına bağlamaktadır. Bu ise bunca yıldan beri kapitalizmin mekanı kullanışı ile başarılmıştır”. (Gottdiener, 2001) “Günümüzde üretimin analizi göstermiştir ki, şeylerin (metaların) mekanda üretiminden mekanın kendisinin (meta olarak) üretimine geçmiş bulunuyoruz” (Şengül, 2001). Kapitalizmin mekanı keşfetmesi ve onu metalaştırması, Marx ve Engels’in ondan beklemekte oldukları krizi aşmasında kilit rol oynamıştır. Poulantzas’ın temel sorusu “Devlet kapitalist sistemi devam ettirmek ve genişletmek için nasıl çalışır?” şeklinde formüle edilmiştir. Poulantzas’ın sorusunun mekan üzerinden cevabını Lefebvre’de görebilmekteyiz.

Kapitalizmin bu başarısının önemli mekansal maliyetleri de vardır. “Kapitalizmim mekanı kullanırken, yaşam içindeki canlı farklılıkları tanıyan yapısından çıkartıp soyut hale getirmektedir. Diğer bir anlatım ile kapitalizmin mekanı soyut mekandır” (Şengül, 2001). Kapitalizm için asıl olan mekanın değişim değeri olmasıdır. Yani kent yalnızca yapıları bir çevreden oluşmayıp, gerçekte kapitalist gelişmenin öznesidir de. “Bu mekanda kapitalizmin bütün ilişkileri yeniden üretilmekte ve kentsel mekanın düzenlenmesi yoluyla kapitalizm ayakta kalabilmektedir. En yalın diyalektik ilişkiyle kapitalist toplumsal örgütlenme, sonunda kendisini yeniden üretecek bir mekanı yaratır” (Gottdiener, 2001). Kent mekanı iktidar ilişkilerinin odağında yer almaktadır.

Savunucu planlama anlayışının tersine, marksist perspektif planlamanın içinde bulunduğu; bağlam ve yapısal ilişkileri sorgulayan bir tutum

sergilemiştir. Bu çerçevede, marksist eleştirinin başlangıç noktasını kent planlamanın kapitalist toplumsal ilişkiler ve bu ilişkilerin yeniden üretimi çerçevesindeki rolü oluşturmaktadır. Erken eleştirilerde, ana vurgu kent planlamanın kapitalist kentin işlerliği ve işlevselliğini sürdürebilmesi açısından gerekliliği üzerinedir. Bu tür bir analizin çıkış noktasında belli bir devlet kuramsallaştırmasının yattığı açıktır. Söz konusu yaklaşıma göre, aralarındaki farklı ve çelişen çıkarlar, burjuvazinin devlet biçiminde örgütlenerek, genel çıkarlarını savunabilmesini gerektirir. Benzer biçimde, planlama da hakim sınıflar için, kendi ortak çıkarlarına hizmet edecek bir biçimde, sermaye birikim sürecini sürekli kılacak ve toplumsal kontrolü sağlayacak bir araç olarak işlev görmektedir. Kentlerin gerek sermaye birikimi gerekse emeğin yeniden üretimi çerçevesindeki merkeziliği dikkate alındığında, sermaye sınıfının kentleri devlet müdahalesi (planlama) olmadan üretmesi mümkün olmadığı gibi, sermaye birikiminin olanaksızlaştığı bir kaosa sürüklenmesi de kaçınılmazdır (Dear ve Scott, 1981; Aktaran Şengül, 2002).

Plancıların ister kapsamlı planlama anlayışı çerçevesinde kamu çıkarlarının savunulabileceğine yönelik inançları olsun, isterse savunucu planlama anlayışında olduğu gibi, dışlananların çıkarlarının savunulabilirliği yönündeki kaygıları olsun, kapitalist toplumsal ilişkilerin yapısal sınırlayıcılıklarını görmezlikten gelmektedir. Bu tür bir yaklaşım planlamaya sahip olmadığı bir gücü atfederken, aynı zamanda, kentlerde ortaya çıkan çarpıklıklar ve sorunlardan da planlama kurumunun sorumlu tutulmasına neden olmaktadır. Planlama kurumuna yöneltilen kentleri şekillendirmekte başarısız kalma suçlarına, Pickvance yukarıda tartıştığımız çerçevede karşı çıkmakta ve kentleri şekillendiren gücün planlamadan çok, piyasanın mantığı olduğunu, bazı görgül örneklerle de başvurarak göstermektedir. Bir anlamda kapitalist piyasa mekanizmasının ve kar/rant arayışlarının yarattığı kentsel sorunların kaynağında, yanıltıcı bir biçimde piyasa mekanizması değil planlama kurumu görülmektedir (Pickvance, 1977; Aktaran Şengül, 2002).

Lefebvre'e göre, kapitalist sistemde iktidarın dönüştürülmesi probleminin odağını, devletin toplu tüketim alanına müdahalesi değil, mevcut mülkiyet ilişkileri oluşturmaktadır. Lefebvre, marksist düşüncenin, mülkiyet ilişkilerinin mekana olan etkisi ile kapitalist sistemin ayakta durabilmesindeki öneminin kavranmasının gerekliliğine dikkat çeker.

Planlama sürecinde üç tür aktörün etkili olduğunu belirten Lefebvre, bunların birbiriyle ilişki içinde kent mekanına yön vermeyi hedeflediğini söylemektedir. Birincisi, mimarlar, yazarlar ve felsefecilerin planlama anlayışı ve çabalarıdır. Söz konusu grup genel olarak mevcut kent sorunları karşısında, liberal bir hümanizmin izinde ve geçmişi nostaljik bir biçimde kutsayarak ideal bir kent yaratma çabasına girmekte, kırsal yaşam, yerel toplulukların özgünlüğü, komşuluk birimin insancılığı gibi modeller çerçevesinde, kenti sorunlarından arındırıp, yaşanılabilir mekanlar yaratmaya çalışmaktadır. Bir anlamda mekan aracılığı ile toplumsal sorunlara çözüm bulmaya çalışmaktadırlar. İkinci bir grup, devlet içinde ve etrafında örgütlenen planlama kurumudur. Bilimsel rasyonaliteyi ön plana çıkaran bu anlayış, kentsel yaşamın insan boyutunu neredeyse tümüyle görmezlikten gelirken, kentin mal ve bilgi akışından oluşan bir rasyonel sistem olduğunu öngörmektedir. Planlama sürecinin üçüncü önemli ayağında ise, kentsel taşınmazların değerini maksimize etmeye çalışan müteahhitler ve benzeri türden piyasa aktörleri vardır. Piyasa çerçevesinde kentsel büyümeyi temel hedef olarak belirleyen bu kesim için planlama, değişim değerini maksimize etmenin bir aracıdır. Temel amaç planlama yoluyla bir tüketim toplumu inşa etmektir. Bu kesimin bir bölümü için alışveriş merkezleri, ticaret yönelimli kültür ve dinlenme alanları inşa etmek bir uzmanlık alanı haline gelirken, bir diğer kesim için hedef kentsel yaşamı denetleyip, yönlendirmeyi sağlayacak karar verme merkezlerinin kurulmasıdır. Sonuçta, bu üç farklı, ancak ilişkili planlama yaklaşımı, yer yer birbiriyle çatışarak, kent mekanına kendi imajını empoze etmeye çalışmaktadır. Sonuç kentin, yaşayanlara ve yaşayanların kente yabancılaştığı bir sömürgeleştirme sürecidir (Lefebvre, 1996; Aktaran Şengül

,2002).

Bu tür bir mücadele sadece kültürel ve farklılıkların kutsanmasına yönelik bir mücadele değildir. Bunun ötesinde, kapitalist devletin ve kapitalist sınıfların mekanı sürekli sömürgeleştirdiği bir ortamda, somut mekanın yeniden özgürleştirebilmesinin ön koşulu değişim değerinin ve mülkiyet ilişkilerinin hegemonyasının sorgulanmasıdır (Lefebvre, 1976; Aktaran, Şengül 2002).

Kentin özgünlüğüne ilişkin bir başka yaklaşım, 1970'lerin başında Castells tarafından geliştirilmiştir. Castelles'e göre "kent sorunu esas olarak bütün toplumsal grupların günlük yaşamının temelinde yer alan tüketim araçlarının örgütlenmesi ile ilişkilidir: konut, eğitim, sağlık, ticaret, ulaşım gibi" (Castells 1997). Yani Castells kentin tanımını yaparken merkeze kolektif tüketimi koymakta ve kenti bu kolektif tüketimin alanı olarak belirlemektedir.

"Castells'in Marksist kentsel çalışmalar alanına en önemli katkısı, yeniden üretim süreçlerinin yarattığı kentsel düzeyde sistematik ve ayrıntılı düzeyde kavramsallaştırmasıdır. Althusserci bir çerçeveden hareket eden Castells, toplumsal oluşumları, ekonomi, ideoloji ve siyaset olarak üç temel uğrak üzerinden incelerken, her uğrağın mekanda ifadesini bulduğunu vurgulamaktadır" (Şengül, 2001). Kentin siyasal-yasal bir bütünlük olması gerçeğine rağmen siyasal yapı reddedilmektedir. Bunun nedeni çağcıl kapitalizmin ilişkilerinin mekansal düzeni siyasal süreçlere nazaran ve giderek artan bir yapıda ekonomik süreçlerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. "Siyasal sistem, kentsel mekanı tahakküm ve meşrulaştırma yolu ile örgütlerken, ideolojik sistem ise, bir işaretler ağı ile mekanı damgalamaktadır. Ancak kentsel mekanın özgünlüğü ekonomik alanla ilintilidir. Bu alan içinde Castells, üretim daha üst düzeyde örgütlendiği için kentsel mekanı tanımlamak amacı ile tüketim uğrağına başvurmaktadır" (Şengül, 2001).

Kapitalist üretim tarzı ile kentsel gelişme arasındaki ana ilişki, kenti özgün kıldığı varsayılan kolektif tüketim yolu ile kurulmaktadır. Mekan bu

kavramsallaştırmada, yapılı çevrenin üretilmesi aşamasında geçerli olan toplumsal ilişkilerde gerçeği gizleyen görüntüleri teşkil etmektedir.

“Castells, yeni bir kent anlamının topluma ilişkin dört güçten biri tarafından üretilebileceğini öne sürmektedir: baskın sınıf, hakimiyet altındaki sınıflar, toplumsal hareketler, kentsel toplumsal hareketler” (Şengül, 2001). Castells’in kavramsallaştırmasında birincil aktör olarak kentsel toplumsal hareketliliği getirmektedir: “Yaptığımız analizlerde kentsel mücadelelerin diğer toplumsal mücadelelere son derece bağlı olduğunu ve hatta, hala emek sermaye çatışması tarafından tanımlanan siyasal mücadelelere ilişkilendirilmedikleri durumda gelişme yetisine sahip olmadıklarını göstermiş bulunuyoruz” (Şengül, 2001). Castells’e göre kentsel toplumsal hareketlerin incelenmesi, mekan kuramı olarak adlandırılan sorunsal ile yani sınıf mücadelesinin sosyo-mekansal bağlamıyla üretim tarzını, devleti, bir araya getirir.

Kent mekanı karşıtlıkların ve bunu izleyen çelişkileri içermektedir. Bu durumu çözebilmek için devlet kente müdahale etme gereği duymakta ve bu müdahale çelişkilerin boyutuna göre yoğunluk olarak değişmektedir. “Ancak sınıflı bir toplumun bir ifadesi, olarak devlet pratikte sınıflar ve toplumlar arasındaki güç ilişkilerine göre, genellikle de hakim sınıfların baskın kesiminin yararına hareket etmektedir. Böylelikle tanımlanan bu sorunlar küreselleşir, kent sorunu devleti günlük yaşamla giderek daha fazla ilişkili hale getirir” (Castells 1997).

Harvey’e göre, kapitalist toplumlarda kentleşme dinamikleri sermaye birikim süreçlerinden bağımsız olarak açıklanamaz. “Kentsel süreç, üretim, dolaşım, değişim ve tüketim için maddi alt yapının yaratımını ifade etmektedir. Bu nedenle de kent mekanı her ne kadar yapılı bir çevre olarak algılanıp, kapitalizmin 20. yüzyıldaki krizini çözmekte merkezi bir rol oynamışsa da, Harvey’e göre kentte kapitalist birikim süreçlerinden özerk bir yapı ve bir özgünlük atfetmek hatadır. Kent ancak kapitalist birikim süreçleri ile anlam

kazanmaktadır” (Şengül, 2001).

Harvey de, “sermaye birikiminin her şeyin odağını oluşturduğu toplumlarda, yalnızca Bauhaus gibi makinevari bir modernizme yer olabilirdi” diyerek toplama kamplarına, toplu konutlara giden “işlev + kar” mantığını tarifliyordu (Harvey, 1997; Aktaran Çavuşoğlu, 2004).

1.1.2. Modernizm Eleştirisi Ve Planlama

Planlama kurumunun yükselişi devletin etkinliğinin artışına koşut olarak gerçekleştiyse, düşüşü de devlet merkezli büyüme stratejilerinin çözülüp, yerini neo-liberal stratejilere bırakmaya başlamasıyla olmuştur. 1970'li yıllar gerek Keynesyen, gerekse de ithal İkameci gelişme stratejilerinin içine düştüğü krize tanıklık etmiştir. Ekonomilerin genel krizi ve bu krizin en önemli ögesi haline gelen devletin mali krizi, neo-liberal ideolojileri güçlendirirken, devlet merkezli stratejilere yönelik eleştirileri de yoğunlaştırmıştır (Şengül 2002).

Küreselleşme tartışmaları da tam da bu dönemde gündemi meşgul etmeye başlamıştır. 1970'lerin sonrası dünyasını belirleyen ana politikalar planlama sistemini etkilediği gibi meşruiyete ilişkin çalışmaları ve teorileri de etkilemiştir. Bu noktada küreselleşme kavramının genel hatlarına bakmak faydalı olacaktır.

Küreselleşme

Küreselleşme; yoruma bağlı olarak farklı anlamlar yüklenebilen içeriği ve hem günümüzde hem gelecekte yerel yönetimlerin konumunu ve işlevini değiştirme etkisi nedeniyle, yerel yönetim üzerine yapılan çalışmalarda üzerinde durulması gereken önemli bir süreçtir.¹

¹ D.P.T. 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerel Yönetimler Özel İhtisas Raporu

Küreselleşme süreci ve beraberinde getirmiş olduğu yeni oluşum ve sorunlar, günümüzde yapılan tartışmaların odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Küreselleşme tartışmalarında sürecin ne zaman başladığı noktası önemli bir yeri oluşturmakta, bu noktada süreci 16. yüzyıl sonlarından alanlar ile 1970 sonrası alanlar arasında bir yaklaşım farkı olduğu görülmektedir. Bu yaklaşım farkı ise kısaca 16. yüzyıl sonlarında ele alanlar; modern devlet anlayışının doğuşu ve küreselleşme olgusunu kapitalist birikim süreçleri ile ilişkilendirerek, kazananları ve kaybedenleri olan bir süreç olarak bakarken, 1970 sonrası ele alanlar ise süreci teknolojik gelişmenin kaçınılmaz sonucu olarak görmektedirler. Küreselleşmenin telekomünikasyon olanaklarının hız kazanmaya başlaması ile ivmelendiğini görmekle birlikte bu sürecin, tarihsel bir üretim tarzı olarak kapitalizm projesi çerçevesinde algılanması gerekmektedir.

1970'lerde ortaya çıkan ekonomik bunalımı çözmeye mevcut düzenleme mekanizmaları da yeterli olmayınca, 1970'li yıllardan başlayarak yeni bir üretim ve birikim rejimi arayışı gündeme gelmiştir (Eraydın, Türkün, 1999). Bu üretim ve birikim rejiminin temel farklılığı esnek olmasıdır. Sistemin girmiş olduğu krize mevcut Keynesyen politikalar cevap verememiş ve krizden çıkabilmek için yeni politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde sosyal adalet anlayışı yerine bireyin ön planda olduğu (ademi merkezîyetçi) bir yapıya doğru evrilme olduğu görülmektedir. Dünya ekonomisinin girmiş olduğu kriz, Neo-liberal ideolojileri güçlendirmiş, devlet merkezli yaklaşımlara yönelik olan eleştirileri de yoğunlaştırmıştır. Bu eleştirinin odağında her düzeyde planlama kurumları görülmektedir. Liberal perspektiften bakanlara göre, devlet ve devletin en önemli araçlarından biri olan planlama kurumu piyasanın devingenliği ve bireyin yaratıcılığı önünde bir engel haline gelmiş ve durağan ekonomik ve toplumsal yapıların ortaya çıkışını ve ataleti artırmıştır (Şengül, 2002). Bu dönemde, Amerika Birleşik Devletleri'nde Reaganizm ve İngiltere'de Thatcherizm olarak adlandırılan politikalar görülmektedir. Bu politikaların üç önemli değişimi içerdiği ileri sürülmektedir: Toplumsal bölüşüm düzeninin önemli bir biçimde değiştirilmesi; devletin

ekonomiye müdahale biçiminin radikal olarak değiştirilmesi ve bütün ekonomik süreçlerin küreselleşmesinin hız kazanması². Sermaye, yatırım ve üretim için en uygun koşulları sağlayacak biçimde dünyaya yayılmakta, her yöreye girmektedir. Neo-liberalizm bireyi merkeze koyarken onun özgürlüğünün garantörü olarak ise, serbest piyasa koşullarını gerekli ve yeterli görmektedir. Ulus-devletler piyasaların serbest işleyebilmeleri için düzenleyici konumunda olmaktadır.

Küreselleşme tartışmalarının bir başka önemli boyutunu küresel ağlar içinde yer aldığı iddia edilen ketlerden oluşmakta ki bu kentler için “Dünya Kenti” denilmektedir.

Yerel olanın evrenselleşmesi ve evrensel olanın yerelleşmesi olarak tanımlanabilen küreselleşme, bünyesini meydana getiren oluşumların bir uzantısı ve sonucu olarak modern siyasal yapıların karşılaştığı en önemli sorunsallardan birisidir. Telekomünikasyon olanaklarının giderek gelişmesi ve uluslararası sermayenin yoğun bir akışkanlık kazanması ile ortaya çıkan yeni durum, esas itibarı ile modernitenin üzerine oturduğu zaman ve mekan anlayışını ve onlarla belirlenmiş uluslararası siyasal ortamı derinden etkilemiştir (Castels, 1977; Aktaran Şengül, 2002).

Son olarak, küreselleşme kavramı neo-liberal egemen paradigmanın içinden çıkmıştır. Küreselleşme yoğun biçimde tartışılmakla birlikte yeni bir ölçeğe işaret etmemektedir. Yeni olan, teknolojideki hızlı ilerleme sonucu, zaman-mekan sıkışmasının hız kazanması bağlamında “emeğin” akışkanlığının önünde çeşitli engeller varken, sermayenin akışkanlığının artması sonucu emeğin tarihsel süreçteki kazanımları tehlikeye girmeye başlamış, bu da beraberinde sermaye lehine bir yapının oluşmasını, merkez ve çevre ülkeler arasındaki eşitsizliğin artmasını getirmiştir. BM'nin 1999 tarihli İnsanî Gelişim Raporu'nda da belirtildiği üzere, "Küresel işgücü piyasası yetenekli olanlar

² D.P.T.8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerel Yönetimler Özel İhtisas Raporu

için şirket yöneticileri, bilim adamları, gösteri sanatlarıyla uğraşanlar, küresel profesyonel seçkinler tabakasını oluşturan diğerleri- giderek entegre bir hal kazanıyor; hareket serbestileri fazla, maaşları yüksek. Ancak yeteneksiz işgücü piyasası ulusal engellerle son derece sınırlanmış durumda." Sermaye küresel, üretim ağları giderek küreselleşiyor, fakat emeğin büyük bölümü yerel. Ama büyük bir stratejik öneme sahip, elit, uzman bir işgücü gerçekten küreselleşmiş durumda (Castells, 2005).

Liberal Çoğulculuk;

"Çoğulculuğun Kentsel Siyaset'teki anlamı; kentleşme, kent ve kent yönetimi olgularını açıklamakta, siyasal sistem, siyasal erk ve karar verme gibi kavramların birer "bağımsız değişken" olarak ele alınmasıdır" (Şengül, 2001). Bu yaklaşım kentin örgütlenmesinin siyasal bir süreç olduğunun altını çizmektedir. "Yerel düzeydeki siyasal erkin paylaşılmasını konu edinen bu siyasal süreci çeşitli aktörler etkiler. Bu yaklaşıma çoğulcu niteliğini kazandıran özellik de, zaten, bu aktörlerin sayısının çokluğudur" (Şengül, 2001).

Bu yaklaşım içerisinde Ray Pahl öne çıkmaktadır. Kentsel süreçlerin özgünlüğünü açıklamaya yönelik bir yaklaşım getiren Rex ve Pahl'ın çalışmaları; genel olarak insanların konut piyasalarına erişimlerinde bu erişilebilirliği denetleyen "kent yöneticileri"nin eylemlerinden kaynaklanan eşitsizliklerin, kent içinde hangi yollarla ortaya çıktığının açıklanması ve incelenmesi oluşturmaktadır.

Pahl 1970'lerin sonunda kent yöneticileri kavramını geliştirmiştir. Kent yöneticileri kuralları ve sınırları koyan aktörler ve gruplarla ilgilidir. Pahl kentte sınırlı kaynaklara erişimdeki sosyal ve mekansal limitlere ilişkin genel bir teori önerir. "Kaynakların dağıtımı üzerindeki bu mekansal kısıtların, belli ölçüde, ekonomik ve siyasal düzenden bağımsız bir mantığı vardır. Bunun yanı sıra, kentsel mekanın bir maddi kaynak olduğunu ve konumlara ve dağılımlara karar vermekle sorumlu kent yöneticilerinin, bunu kendi amaçlarına ve

değerlerine göre yönlendirebileceğini öne sürmektedir” (Şengül, 2001). Daha sonra Pahl kent yöneticilerinin bağımsız değişken olmaktan çok, aracılık ve müdahale eden değişken olduğunu ileri sürmüştür. Bu ikinci yaklaşımında kent yöneticisi, özel sektör ile kamu sektörü ve merkezi hükümet ile yerel halk arasında aracı olarak görülmüştür. Roller kapıcılık (gatekeepers) olarak tanımlanmış ve konut, eğitim, ulaşım gibi kıt kaynaklara ulaşmayı kontrol etmek olarak tanımlanmıştır.

Yerel hükümetlerin içinde bulunduğu genel ekonomik çerçeve değişmiştir. Büyük ekonomik yeniden yapılanmanın sonucu olarak birçok kent 1980’lerde sanayilerinin bir kısmını kaybetmiş, bu da ciddi oranda işsizlik doğurmuştur. Yerel hükümetler yerel ekonomilerini yeniden canlandırmayı hedef almaya başlamıştır, bunun için de özel sektöre dönmüşlerdir. Bu da kent yönetimi tarzında bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Harvey (1989) bunu 1960’ların ‘managerialism’den 1980’lerin ‘Girişimci’ yaklaşımına geçiş olarak tanımlamaktadır.

‘Girişimci’ yaklaşımının bir sonucu ‘ortaklıklar’ (partnership) ların ortaya çıkışı olmuştur (yerel hükümet+devlet dışı kurumlar+geliştiriciler+özel sektör). Yerel hükümetler bazen amaçlarını gerçekleştirmek için, amaçları değişik ortaklıklara gitmek durumunda kalmıştır.

Müzakereci Planlama

Modernist planlama anlayışının teorik ve araçsal rasyonalite kavramı başta olmak üzere, yukarıdan aşağı örgütlenmiş, katılıma olanak vermeyen planlama anlayışını eleştirmekle birlikte, planlamanın gerekliliğini reddetmeyen ancak sivil toplum merkezli, aşağıdan yukarıya örgütlenmiş bir planlama anlayışını savunan orta yolcu bir anlayışın son yıllarda giderek yaygınlık kazandığı görülmektedir (Forester, 1989,1998;Healey, 1993; Friedmann 1998, Tekeli, 2001).

Müzakereci planlama anlayışının gelişiminde Habermas’ın çalışmaları yol gösterici olmuştur. Habermas’ın yaklaşımından ödünç alınan bir diğer kavram ise

kamusal alanın dönüşümüne ilişkindir. Habermas'a göre, burjuva kamusal alanı iletişimsel rasyonalitenin kurulduğu alandır. Bununla birlikte bu alan giderek artan biçimde devlet tarafından denetim altına alınmış ve daraltılmıştır. Aynı zamanda Habermas meşruiyet modellerine de yol gösterici olmuştur. Demokratikleşme ancak bu alanın genişletilmesi, diğer bir anlatımla devletin baskıcı uygulamalarının dışına çıkartılmasıyla olanaklıdır.

Bu süreç içinde, plancılar bir moderatör işlevi görmektedir. Bir başka anlatımla, plancılar, artık topluma kendi algıladığı ve bu çerçevede formüle ettiği planı dayatmak yerine, diğer gruplar gibi dinleyen, farklı talepleri anlamaya çalışan, farklılıkların bir arada tartışarak, müzakere etmesine olanak sağlayan bir konumdadır (Forester, 1989). Böylece, planlama sürecinin sadece çıkarların çarpıştığı bir alan olmanın ötesinde, farklı kimliklerin ifade edilmesine olanak sağlayan bir alan olması hedeflenirken, sadece kendimizi değil diğerlerini de anlamamıza fırsat veren bir eylem olması gerektiğinin altı çizilir. Böylece başkalarından kuşku duyan ve düşman olarak gören bir yaklaşımın yerine, karşılıklı müzakereye, güvene ve anlamaya dayanan bir sürecin hakim kılınması sağlanacaktır. Söz konusu sürecin hayata geçirilmesi, sadece demokratik ve katılımcı bir planlama anlayışının kurulmasını sağlamakla sınırlı kalmayacak, demokratik bir sivil toplumun kurulmasına da olanak verecektir (Forester, 1998).

“Ökilitil olarak adlandırdığım eski planlama devletin etkinlikleri ile sınırlı kalırken, yeni Ökilit (Euclide) sonrası planlamanın böyle bir sınırı yoktur... Eski Ökilitil gelenek kentsel değişimin devlet tarafından dikkatli .bir biçimde denetlendiği durağan bir dünya görüşüne uymaktadır... Plancılar, giderek artan biçimde, kendilerini özel projelerde yoğunlaşan sivil toplum kurumları için çalışır bulmaktadırlar. Hala master planlar üretilse bile, plancıların çoğu kentin tamamını gözeten, kapsamlı ve tek gözlü bakış açısına sahip olma rolünü bıraktılar”(Friedmann, 1998)

Yerelliği ve yerel sivil toplumu öne çıkartan bu tür bir planlama anlayışı olanaklı mıdır sorusu karşısında, modernite eleştirisi yaklaşımının bir kesimi için yanıt

olumlayıcıdır. Küreselleşme süreci ulus devletleri zayıflatırken, yerel güçlerin önünü açan bir işlevi üstlenmektedir.

Modemite eleştirisi yaklaşımı başta kapsamlı planlama anlayışı olmak üzere Weberci/devlet merkezli planlama anlayışım eleştirirken, yerine yeni çoğulcu anlayışı koymaktadır. Diğer bir anlatımla, iktidar olgusu devlet merkezli olmaktan çıkıp, toplum merkezli bir anlayışla kavranırken, sivil toplum olarak adlandırılan bu alana öncelik veren bir planlama anlayışı benimsenmektedir. Bu tür bir kurgunun gerisinde bir normatif istek olarak, toplumdaki tüm kesimleri içermeye çalışan bir yeni planlama paradigması benimsenmeye çalışılmaktadır. Sivil toplum, içinde bir kesim lehine diğer kesimlerin dışlanması yerine, her kesimin paydaş olarak katıldığı bir süreç benimsenmektedir. Bu tür bir anlayışı geleneksel liberal çoğulcu anlayıştan ayırmak oldukça güçtür.

Bu tür bir tavrın gerisinde iktidar olgusuna bakış vardır. Yukarıda da değindiğimiz gibi; Foucault ve onu izleyenlerin yaklaşımında devletin kendisi iktidarın yoğunlaştığı tek alan olmaktan çıkmıştır. Bununla birlikte, tüm toplumsal ilişkiler iktidar ilişkileri etrafında bir çatışma yumağı olarak görülmektedir. Oysa, Habermas'ın yaklaşımında çatışma yerini müzakere ve uzlaşma sağlama arayışlarına bırakmıştır. Diğer bir anlatımla, siyaset büyük ölçüde dışarıda bırakılmaktadır. Söz konusu bakış açısında, toplumda farklı konumlanmış çıkarlar arasında bir çelişki tanımlanmasının da anlamı yoktur. İdealist bir anlayışla, toplumun tüm kesimleri arasında, devlet de dahil olmak üzere, iyi niyet temelli bir müzakere ve uzlaşmanın sağlanabileceği varsayılmaktadır (Şengül 2002).

İyi niyet temelli müzakereci sistem planlama sürecinin aktif aktörü olan rant peşindeki aktörler ile özellikle dezavantajlı kesimler arasındaki ilişkiye yönelik analizleri incelemeye değerdir. Bu “iyi niyet” anlayışı; bir alanın soylulaştırılması sürecinde bu alanı geliştiren müteahhitlerle, söz konusu alanın soylulaştırılması sonucu evlerini kaybedecek kiracılar arasında kurulacak ilişki bir çelişki olarak değil bir uzlaşma süreci olarak tanımlanmak durumundadır. Sorun tarafların birbirlerini dinlemeleri ve anlamaları sorununa

indirgenmekledir. Müzakereci anlayış, tam da bu noktada çıkmaza girmekte ve birbirlerini anlayan ama düşüncelerini değiştirmeyen taraflar mevzu olduğunda (ki özellikle devlet eli ile yalpan soylulaştırma süreçleri bu durumu örnekler) ne yapılması gerektiği sorusuna anlamlı bir yanıt sağlayamamaktadır.

Tam da bu noktada, küresel ilişkiler içinde anlamlandırılan, yönetim kavramı müzakereci planlama anlayışı açısından işlevsel bir konuma gelmektedir. Bilindiği gibi, yarışan yerellikler anlayışı çerçevesinde, her yerel birimin yerel ve yerel bağımlı aktörler için, ortak çıkar alanına dönüştüğü öne sürülmekte ve bu nedenle de, yereli oluşturan toplumsal kesimlerin bir araya gelip bir koalisyon oluşturmalarının altyapısının ortaya çıktığı savunulmaktadır. Yerel devlet, iş çevreleri ve yerel topluluk temsilcilerinin katılımı anlamına gelen yönetim anlayışı, müzakereci planlama anlayışının çok aktörlü çoğulcu anlayışıyla büyük ölçüde örtüşmektedir(Tekeli, 2001; Aktaran Şengül, 2002).

Liberal çoğulculuk anlayışı ile benzeşen bu yaklaşımın önemli sorunlara sahip olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımın en önemli problemi iktidar ilişkilerini planlama sürecinden ayrı görmesidir. Kent mekanı üzerinden rant elde eden müteahhitleri diğer gruplara göre, gerek ekonomik güçleri gerekse de devletle ilişkileri çerçevesinde, daha güçlü konumdadır. Bu yapı müzakere sürecinin başlangıcında taraflar arasında orantısız bir denge durumunun oluşmasını sağlamakta ve daha güçsüz kesimlerin müzakere gücünü azaltmaktadır. Bu noktada Tarla başı projesinden örnek vermek gerekirse, proje sahibi olan müteahhit firma ile mülk sahipleri arasındaki pazarlıklarda müteahhit firmanın elinde bir kamu kurumu olan Beyoğlu Belediyesi tarafından alınmış olan “acele kamulaştırma” kararı kozu bulunmaktadır. Bu koz pazarlıklar başlamadan müteahhitin eline Belediye tarafından verilmiştir. Bu mevcut durumda müzakerelerin sağlıklı olmasını beklemek aşırı naiflik olacaktır.

Bu durumda, müzakere süreci kentsel rantlara el koyma sürecini, değiştirmeyeceği gibi, bu sürecin kendisine geçmiş dönemlerde bulamadığı bir meşruiyeti kazandırabilecektir. Daha da ötesi, geçmiş dönemlerde, devletle kentsel girişimciler arasındaki ilişkinin kendisi genellikle açıktan kurulmayan

bir ilişkidir. Yönetişim anlayışı bu ilişkiye de kamusal bir meşruiyet kazandırmakta, hali hazırda güçlü konumdaki kentsel girişimcilerin devlet kaynaklarını çok daha etkin bir biçimde kullanmaları olanaklı hale gelmektedir (Şengül 2002).

Müzakereci anlayışın planlama yaklaşımı, kapsamlı planlamanın uzun erimliliğiyle karşılaştırıldığında, çok daha kısa erimli stratejik planlama niteliğindedir (Tekeli, 2001). Kentlere uzun erimli bir yön verme kaygısı, yerini piyasa güçlerinin eğilimlerini dikkate alan ve bu eğilimleri düzenlemeye çalışan bir anlayışa bırakmaktadır. Diğer bir anlatımla, neo-liberal/yeni sağ yaklaşımların planlamaya yönelttiği piyasa güçlerini olumsuz anlamda sınırlama eleştirisi büyük ölçüde kabul edilmekte, piyasa güçlerinin önünü açan bir planlama anlayışı benimsenmektedir.

1.2. Kentsel Dönüşüm

Kentsel dönüşüm, değişik aktörler ve çıkarları içeren, çeşitli, karmaşık ve genellikle belirsizce tanımlanan bir eylemler dizisidir (Turok, 2005).

İlk kez, 2000 yılı Nisan ayında Rio de Janeiro'da "1. Uluslararası Kentsel Dönüşüm ve Sürdürülebilirlik" adı altında, hakkında konferans düzenlenen (Yapıcı, 2004) kentsel dönüşüm kavramı karşılığında daha önce kullanılmış ve çoğu bugünde kullanılmakta olan başka kavramlar da bulunmaktadır. Kentsel yenileme (urban renewal, urban renovation), kentsel yeniden canlandırma (urban revitalization, urban rehabilitation), kentsel yeniden yaratma (urban regeneration), kentsel yeniden doğuş (urban renaissance), kentsel yeniden geliştirme ya da imar (urban redevelopment), kentsel yeniden yapılandırma (urban restructuring), kentsel koruma (urban conservation), kentsel soylulaştırma (urban gentrification) bu kavramlardan bazılarıdır (Keleş, 2004). Dönüşüm konusunda en fazla deneyime sahip ülkelerden biri kabul edilen İngiltere'de, konu ile ilgili güncel kavramsal çalışmalarda, önceleri "kentsel yeniden canlandırma", son yıllarda da "kentsel dönüşüm" ve "kentsel yenileme" olarak Türkçeye çevrilen "urban

regeneration" kavramının kullanıldığı görülmektedir (Keleş 2004, Kocabaş 2005).

"Kentsel dönüşüm" kavramı özellikle plansız ve kontrolsüz biçimlenmiş kentler ve metropoliten alanlar söz konusu olduğunda başlangıçta olumlu anlamlarla yüklü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu plansız ve kontrolsüz mekansal gelişmenin özellikle kentli yoksul sınıflar açısından olumsuz yaşama ve barınma koşullarını yarattığı bilinmekte ve kentsel dönüşüm projelerinin bu alanlarda belirli iyileşmeler sağlayacağı umulabilirdi. Sosyal ve ekonomik maliyeti yoksul sınıflar tarafından fazlasıyla ödenerek, ancak sağlıklı çevre ve barınma koşulları içinde kentsel araziye dönüşmüş bu alanların yine bu sınıflar için daha yaşanabilir bir kentsel çevreye dönüştürülmesi beklenebilirdi. Sadece mekansal olarak değil sosyal ve kültürel ölçekler olarak inşa edilmiş olan bu mahallelere, dışarıdan bir müdahale de ancak böyle bir söylem ile meşrulaştırılabilirdi. Ancak, kentsel dönüşüm projeleri bütün dünyada olduğu gibi Türkiye 'de de bu gibi meşrulaştırıcı söylemler eşliğinde ama tamamen başka bir senaryoyu gerçekleştirmek üzere sahneye çıkmaktaydı. Bu senaryo, kapitalizmin küresel raundunda kentsel toprakların tamamen metalaşması ve pazardaki aktörlerin güç-rekabet ilişkilerine teslim edilmesi idi (Kurtuluş, 2006).

Kentsel dönüşüm projeleri ve bu projelerin akademik altyapısını oluşturan meşrulaştırıcı söylemler kazan-kazan ile formüle edilmektedirler. Projelerin kazan-kazan ile formüle edilmesine karşın neo-liberal sistemin kazan-kazan yerine sıfır toplamı bir oyun teorisi ile şekillendiğini unutmamak gerekmektedir. Bununla birlikte söz konusu projelerin, uygulama aşamasında veya henüz projelendirme aşamasında iken, oluşturulmaya çalışılan meşruiyet düzlemi ayaklar altından kaymaktadır.

Bugünün kentsel hareketlerini belirleyen sürecin neo-liberal politikalar olduğu bu tezin temel kabullerinden biridir. Bu dönemde neo-liberal politikaların uygulayıcısı olan yerel ve merkezi siyasi otorite, yabancı sermaye yatırımlarını teşvik söylemiyle kentsel mekandaki kullanım ve mülkiyet haklarını esasında bu yeni yerli sermaye lehine yeniden düzenlemektedir. Bu düzenlemeler kentsel

topraklardaki kullanım ve mülkiyet haklarında alt sınıflardan üst sınıflara doğru ve kamusal mülkiyetten özel mülkiyete doğru radikal bir transferin gerçekleşmesini mümkün kılmaktadır. Kentsel alanda coğrafi açıdan tekel rantlarına sahip bölgelerde kalan gecekondu mahalleri ile eski kent merkezlerindeki çöküntü alanları bu transferin ana kaynaklarından bazılarıdır. Eski kentsel çöküntü alanlarında ise zaten çok parçalı mülkiyet hakları ve ağırlıklı kiracılık statüsü ile barınan en yoksul toplumsal sınıfların sağlıklı yaşama koşulları ve şiddet potansiyeli, bu alanlarda dönüşüm projelerini meşrulaştırarak bu transferi mümkün kılmaktadır. Yoksul ve emekçi sınıfların kentsel alanda tutunabilmelerinin son dayanağı da yeni sermaye birikimi sürecinde yükselen sınıflar lehine ortadan kaldırılmaktadır (Kurtuluş, 2006).

Bu çerçevede kentsel dönüşümü, modern düşüncenin temel mottolarından biri olan "toplumsal adalet" ilkesi içinde ele alabilmek imkansız hale gelmektedir. Modern düşüncenin mekansal modernleşme ve dolayısıyla modern kent ile bağlam bağımlı ilişkisi düşünüldüğünde, toplumsal adalet ilkesinin bu denli aşınması, bu ilişkinin bağlamından koparılarak serbest pazarın içine savrulmasına neden olmaktadır. Oysa kent, semt, mahalle gibi ölçekler sadece fiziksel ve demografik olarak ölçülebilen sayısal büyüklükler değil, belli bir tarihsel dönemde, belirli toplumsal sınıflar tarafından belirli maliyetler ödenerek "sosyal olarak kurulmuş" ölçeklerdir. Kentsel dönüşüm projeleri, sürtünmesiz - matematiksel bir uzamda değil, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak örülmüş, maliyetleri toplumsal sınıflar tarafından ödenmiş, sosyo-mekansal ölçekler üzerinde gerçekleşmektedir (Kurtuluş, 2006).

Kentsel Yenileme;

1980'li yıllardan itibaren Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde, özellikle kent merkezlerine yönelen nüfus ve finansı yönlendirmek ve mekanın içerdiği fiziksel dokuyu iyileştirmek amaçlı olarak kentsel yenileme kavramı geliştirilmiştir. Kentsel yenilemenin '80'li yıllardan önce geliştirilen kent merkezlerinin iyileştirilmesi amaçlı; rehabilitasyon, canlandırma, rönesans, güzelleştirme gibi yaklaşımlardan farkı, kente bütüncül bir bakış açısı ile

bakması ve sürdürülebilir iyileşmenin sosyal, fiziksel ve ekonomik bileşenlerini birlikte ele almasıdır. Kentsel alanlar, karmaşık ve dinamik sistemlerdir. Fiziki, sosyal ve ekonomik geçişleri belirleyen süreçleri yansıttıkları gibi bir yandan kendileri de bu değişimlerin itici güçlerindendir. Kentler, uygulama gereksinimini doğuran dış dinamikler ve büyüme ya da çöküşe neden olan iç dinamiklerden bağımsız düşünülemezler. Kentsel yenileme, bu çok sayıdaki etki kaynaklarının karşılıklı etkileşimin bir ürünüdür ve kentsel dejenerasyon tarafından sunulan fırsat ve sorunlara bir yanıt olarak geliştirilmiştir (Robert, 2000, Aktaran Erden, 2003).

Yenileme, kentlerde yaşanan problemlerin çözülmesi ve bir alanın ekonomik fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarının iyileştirilmesine yönelik çözüm sağlayan, kapsamlı ve entegre olmuş vizyon ve eylem bütünüdür. Kentsel yenilemeyi sosyo-ekonomik ve fiziksel yapının yeniden yapılandırılması olarak da eşleştirmek mümkündür (Roberts, Skyes 2000, Aktaran Keskin, 2004).

Kentsel yenileme, kentsel gelişmenin amaçlarını içeren ve bununla birlikte rehabilitasyon ve yeniden canlandırmanın sürekliliğini savunan korumacı yaklaşımları olan bir planlama yaklaşımıdır (Couch, 1992, Aktaran, Keskin, 2004).

Couch'un yaklaşımında kent planlaması ve kentsel korumanın kesişim kümesi olarak kentsel yenileme işaret edilmektedir. Bunun yansısı yenileme kavramı kamu ve özel sektör için de ortaklıklar yolu ile oluşan bir buluşma noktasını işaret ettiği görüşü de vardır.

Kentsel yenileme sürecine ilişkin eleştirel bir yaklaşım da Neil Smith tarafından getirilmiş ve bu yaklaşımın soylulaştırma temelli olduğu görüşünü dile getirmiştir.

Görünüşte devam eden kentsel yayılmanın çevresel sonuçlarına karşı tetikte olan, 1999 İngiliz yenileme manifestosu, önümüzdeki 25 yılda konut sunumunun %60'ının "terk edilmiş endüstri" alanlarında (brownfield" sites), yani zaten bir ya da daha fazla kez gelişim devresi aşanmış kent arazilerinde, gerçekleşmesi

gerektiğini beyan etmektedir. Açıkça, bu girişim daha önce yatırım-terki (disinvestment) yaşamış daha eski kentsel alanları hedef alacaktır; bunlar metropoliten alanlara aralıklı olarak yayılabilirlerse de, kent merkezlerinin içinde ya da çevresinde yoğunlaşacaklarını beklemek akla yakındır. Dolayısıyla yenileme olarak paketlenmiş soylulaştırma, olumlu ve gerekli bir çevresel strateji olarak yeniden biçimlendirilmiştir (Smith 2002, Aktaran Bowe, Gündoğdu, 2006).

Bu noktada kentsel gelişmenin çevresel sorunları ile baş etmek için öne sürülen yenileme kavramında; “toplumsal denge” ve “insanları kentlere geri getirme” ihtiyaçları iddiası dikkat çekicidir. Yenileme uygulamaları için seçilen bölgeler incelendiğinde orta ve üst-orta sınıfın ihtiyaçları doğrultusunda şekillendikleri görülmektedir. İnsanların kente geri gelmesi demek o mekanlarda hiç kimsenin yaşamadığı veya yaşaması gereken kişilerin onlar olmadığı vurgusunu da beraberinde getirmektedir.

Bundan sonra “yenileme”nin uyuşturucu söylemi sorunu bulunmaktadır. Öncelikle bu dil nereden gelmektedir? Biyomedikal ve ekolojik bir terim olan “yenileme/canlandırma” bireysel olarak bitkiler, türler ya da organlar için geçerlidir- bir ciğer ya da orman yenilenebilir/canlandırılabilir bu da bir kentin stratejik olarak soylulaştırılmasının aslında doğal bir süreç olduğunu ima etmektedir. Dolayısıyla, yenileme stratejilerinin savunması, kentsel değişimin özünde toplumsal olan kökenlerini ve hedeflerini gizlemekte bu tür politikaların içinden çıktığı kazananlar ve kaybedenler siyasetini silmektedir. Soylulaştırma genellikle yerinden etmeyi içerir; yine de ne İngiliz “kentsel yenileme” manifestosu ne de Avrupa çapındaki Paris konferansının gündemi, önerilen kentin yeniden fethi ile yerinden edilecek insanların kaderi hakkında herhangi bir şey dile getirir (Smith 2002, Aktaran Bowe, Gündoğdu, 2006).

Smith’e göre yenileme söylemi, soylulaştırmanın şekere bulanmasıdır. Soylulaştırma kelimesinin yarattığı negatif söylemlerin bertaraf edilmesi üzerine uydurulmuş bir kılıftır. Türkiye’de yürütülen hiçbir projede soylulaştırma adının resmi olarak geçmemesi bu duruma uygun bir örnek olarak verilebilir.

Kentsel yenileme projelerini oluşturan süreçler (ortaya çıkış yeri ve zamanı) birlikte değerlendirildiğinde, neo-liberal politikaların bu sürecin ne kadar merkezinde yer aldığı görünecektir. “Kentlerde yaşanan problemlerin çözülmesi ve bir alanın ekonomik fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarının iyileştirilmesine yönelik çözüm sağlayan, kapsamlı ve entegre olmuş vizyon ve eylem” tanımı yenileme projelerin meşruiyet araçlarından biridir. Kentsel problemlerin çözülmesi için üretilen politikaların neo-liberal sistem içinden çıkışı ve Türkiye özelinde uygulamaları oluşturulmaya çalışılan meşruiyet düzleminin yok olmasını beraberinde getirmektedir. Bu projelerin meşruiyetlerini sürdürebilmeleri için uygulamanın sadece yasaya bağlı olması yeterli değildir. Bu çalışmanın temelinde de yer aldığı şekli ile meşruluğun sağlanabilmesi için insan haklarına uygunluk esastır. Bu noktada insan hakları kavramına ilişkin ise İnsan hakları evrensel beyannamesi temeli teşkil etmektedir.

1.2.1. Soylulaştırma

Soylulaştırmayı kavramsal bir çerçevede içinde açıklamaya en temel iki göstergiyi belirleyerek başlayabiliriz. Bunlardan ilki gerilemiş eski kent içi alandan bahsediyor olmamız ikincisi ise bu alanda hem yeni bir mekansal ayrışma hem de yeni sınıfsal farklılaşmanın varlığıdır.

Gentrification sözcüğünün türediği ‘gentry’ kelimesi, aydın ve soyu orta sınıfı tanımlamaktadır. Gentrification sürecinin tanımı ilk olarak Ruth Glass tarafından 1964 yılında yapılmıştır. Glass’a göre, Londra’daki işçi sınıfına ait yerleşimler orta sınıflar tarafından işgal edilmiş, gösterişsiz sıra evler ve müstakil evler alınarak etkileyici ve pahalı konutlara dönüştürülmüştür (Uzun, 2002).

Soylu kelimesi Türk Dil Kurumunun internet sitesinde şöyle tanımlanmıştır; “Doğuştan veya hükümdar buyruğuyla, bazı ayrıcalıklara sahip olan ve özel unvanlar taşıyan (kimse), asaletli, asil.” Türkiye özelinde soylulaştırma projelerinin hiçbirinde yapılan işe soylulaştırma denilmemesinin altında da bu tanım yatmaktadır. Bu projelere yeri geldiğinde kentsel dönüşüm veya

kentsel yenileme gibi farklı isimlerle adlandırılması bu projeleri meşrulaştırma yöntemlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilim insanlarının çoğunluğunun soylulaştırma vizyonu, 1960'larda sosyolog Ruth Glass tarafından tanımlanan sürece sıkıca bağlı kalmıştır. Glass'ın, soylulaştırmanın münferit bir süreç olarak ortaya koyan 1964'deki beyanı şöyledir: *Birer birer, Londra'nın işçi semtlerinin bir çoğu orta sınıflar -üst ve alt- tarafından işgal edilmektedir. Eski püskü, mütevazı ahırlar ve kulübeler -üst katta iki, alt katta iki odalı- kira kontratlarının süresi dolduğunda ele geçirilmiş, şık ve pahalı konutlar haline gelmişlerdir. Daha önce ya da son dönemde çöküntüleşmiş olan daha büyük Viktorya evleri- oda oda kiraya verilen ya da birden fazla hane tarafından kullanılan evler- tekrar iyileştirilmiştir...Bir mahallede bu soylulaştırma süreci bir kez başladığında, özgün işçi sınıfı kullanıcılarının tamamı ya da çoğunluğu yerlerinden edilene ve mahallenin toplumsal karakteri tamamen değiştirilene kadar hızla devam eder* (Smith 2002, Aktaran Bowe, Gündoğdu, 2006).

Bu süreç başladıktan sonra hız kazanmakta ve tüm işçi sınıfı, sakinler yerinden çıkartılıp tüm alanın sosyal karakteri değişene kadar sürmektedir (Engels,1999). Engels'in sanayi devriminin ilk yılları için yapmış olduğu bu gözlemin halen geçerlilik taşıyor olması ilgi çekicidir.

Birçok dinamiğin etkisinde gerçekleşen ve sonuçları itibariyle oldukça tartışmalı bir gelişme olan soylulaştırmayı, Warde ve Savage (1993) birbiriyle uyumlu dört süreçte şöyle açıklamaktadır:

- a. Yeniden yerleşim ve bu yerleşimlerdeki yoğunlaşma gibi nedenler yerleşik bir grubun daha yüksek bir toplumsal statüdeki başka grup tarafından yerinden edilmesine yol açar.
- b. Yapılı çevredeki dönüşüm, mekandaki belirli estetik özellikleri ön plana çıkarmaktadır. Bu süreç yeni yerel hizmetlerin oluşumunu da gündeme getirmektedir.

- c. Soylulaştırma kültür, yaşam biçimi veya en azından tüketici tercihleri ve sınıf ilişkileri gibi ayrımlarla bölünmüş olan kişileri bir araya getiren bir oluşumdur.
- d. Mülkiyet değerlerinin ekonomik olarak yeniden düzenlenmesi yapı endüstrisi için ticari fırsatlar yaratır. Yerel mülkiyetteki özel sahiplik ise bu sistemin kapsamını belirler.

Soylulaştırmaya maruz kalan her bölgenin kendine özgü dinamikleri olduğundan, bu süreçlerin yaşanma sıralarına dair mutlak bir doğru bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu süreçlerden konut ve iş alanlarının soylulaşma serüvenleri aynı anda olabileceği gibi birbirlerini tetikleyerek de gerçekleşebilmektedir.

Kent merkezlerindeki iş alanları daha çok hizmet sektörünün ofis alanları olarak yenilenerek, ulusal ve uluslararası sermaye için kârlı yatırım alanları haline gelmektedir. Fakat her soylulaştırma deneyimi için bu sonucu genelleştirmek zordur. Konut alanları ise eski yoksul kullanıcıların yerinden edilmesi ile yeni sahiplerinin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yenilenmekte ve fiyat açısından da değerlenmiş olmaktadır. Bugün artık üretilmeyen mimari özellikleri taşıyan ve onarımı ile geri dönüşü prestij simgesi olan konutların yeni sahipleri, aynı zamanda yeni bir kentli kültürel kimliğin temsilcileri olarak daha yüksek bir yaşam standardına kavuşmaktadır. Bütün bunlar eski kent içi alanlarını daha prestijli ve yatırım açısından daha kârlı alanlar haline getirmektedir (Kurtuluş, 2003, Aktaran Şen 2005).

Yapılı çevreyi ifade eden üretim, yeniden üretim, tüketim ve bunun dolaşımının toplamı olarak bir modeli ifade eden yapılı çevre, coğrafi olarak biçimlenen bir yapıdır (Smith, 1996).

Yaşadığımız dönemde dünya genelinde gerçekleşen ekonomik, teknolojik, sosyal değişimler yani kapitalist dünya ekonomisinin ve yapılanmasının

yarattığı eşitsiz gelişim, gelir düzeylerinde kutuplaşmaya ve orta gelir seviyesinde buharlaşmaya yol açmış ve yoksullaşmayı görünür kılmıştır. Küreselleşme, gettolaşma ve soylulaştırma üçlü bir süreç olarak düşünüldüğünde günümüz metropollerinin hiyerarşik bir şekilde yapılanmasını, kentsel bölgeler arasında oluşan eşitsizlikleri ve kentin fiziksel değişimini anlamak için önemlidir (Özbek, 2002) Kapitalist yeniden yapılanma süreciyle birlikte ele alınan kentsel yeniden yapılanmanın hızlandırıcısı olan soylulaştırmanın, fiziksel olarak gerilemiş eski kent merkezinin hem sınıfsal hem de mekansal değişimini somutlayan bir örneğidir. Mekansal ve toplumsal ayrışma bir paralellik içinde iki yüzlü bir yapıya işaret ederken, bu yapının bir sonucu olarak da toplumsal eşitsizlik katlanarak varlığını sürdürür. Uygulanan neo-liberal politikalarla da bu eşitsizlik giderek derinleşir ve bir yandan soylulaştırmanın oluşum sebeplerini tetiklerken öte yandan ortaya çıkan olumsuz sonuçlarına da çözümler üretmekte yetersiz kalır.

Tarihsel Süreç İçinde Soylulaştırma

Kavramın tanımının yapıldığı ilk yıllardan günümüze kadar orijinal anlamından uzaklaştığını söylemek mümkündür. Temel olarak 80'li yıllardan sonra soylulaştırma sürecinin ifade ettiği anlam değişmiş ve dönüşmüştür.

İlk dönem çalışmaları açısından başka bir eğilim ise 1960'larda İngiltere'de kaydedildi. Önce Londra'da belli başlı bazı işçi sınıfı semtlerinin orta sınıf tarafından nasıl ele geçirildiği gözlemlendi. Bu süreç araştırmacıların ve politikacıların da dikkatini çekmeye başladı. Soylulaştırma bu süreci açıklamada artık somut bir kavram olarak kullanıldı. Araştırmalar sürecin yönüne ve nedenlerine yönelerek bilimsel tartışmaları alevlendirmiştir (Weese ve Musterd, 1991). İlk dönem çalışmalarındaki bir diğer ayrım ise özellikle kentsel ekonomi açısından neoklasik teorinin "mekansallaştırılma"ya kalkışılması ve böylelikle bir kentsel arazi piyasası analizi geliştirilmesidir. Genel olarak çalışmalar yer seçimi teorisi çerçevesinde konut piyasası ile bunun mekansal yapısı üzerine olmuştur (Isard 1956, Alonso 1960, Munth

1961, Kain 1962; Aktaran Smith ve Williams, 1986).

Kuzey Amerika ve Avrupa bağlamında, üç soylulaştırma dalgası teşhis etmek mümkündür (Hackworth, 2000).

- 1- 1950'lerde başlayan birinci dalga, Glass'ın gözlemlediği kadarıyla, dağınık soylulaştırma olarak düşünülebilir.
- 2- Soylulaştırmanın daha geniş kentsel ve ekonomik yeniden yapılandırma ile iç içe girmesi ile 1970 ve 1980'lerde ikinci bir dalga bunu takip etmiştir. Hackworth (2000) bunu "demir atma safhası" olarak adlandırmaktadır.
- 3- Üçüncü bir dalga 1990'larda ortaya çıkmıştır; bunu yaygınlaştırılmış soylulaştırma olarak düşünebiliriz. Tabi ki soylulaştırmanın bu evrimi farklı kentler ve mahallelerde ve farklı geçici ritimlere göre oldukça farklı şekillerde gerçekleşmiştir (Smith, 2002).

Soylulaştırma sürecinin üçüncü dalgası kendi içinde farklı boyutlar ile ortaya çıkmaktadır. Bunlar birbirleri ile ilişkili beş özellik bağlamında gösterilebilir (Simth 2002);

- a- Devletin değişen rolü; *1980'lerde yaşanan ulus devletin soylulaştırmaya desteğinin görece geri çekilmesi, 1990'larda özel sermaye ile yerel devlet arasındaki ortaklıkların yoğunlaşması ile tersine çevrilmiş, Barselona'nın kıyı kesiminden Berlin'in Postdamer Platz'ına, daha büyük, daha pahalı ve daha sembolik gelişmelerle sonuçlanmıştır. Kentsel politika artık, piyasanın daha yüksek kar arayışında yarattığı oyuklara doğrudan ya da vergi gelirleri yoluyla kendini yerleştirmek kadar ekonomik büyümeyi düzenlemeyi arzulamamaktadır.*
- b- Küresel sermayenin nüfuzu; *Küresel sermayenin yerel mahalle ölçeğine ulaşması soylulaştırmanın son safhasının işaretidir.*
- c- Siyasi muhalefetin değişen seviyesi; *Soylulaştırmanın ikinci dalgası, çoğunlukla örtüşen konular etrafında çok sıkı olmayan bağlantılar*

kurmakta olan çok sayıda evsiz, gecekonducu, konut ve diğer soylulaştırma karşıtı hareketler ve örgütlenmelerin yükselişi ile eşleştirilmiştir. 1980 ve 1990'larda soylulaştırma karşıtı hareketlere yönelik yükselen baskı düzeyleri, gayrimenkul gelişiminin yeni kentsel ekonomide artan merkeziliğini teyit etmektedir. Kentlerin siyasi rejimleri ekonomik profillerine uygun biçimde değişmektedir ve liberal kentsel politikanın gözden çıkarılması yeni kentsel güç rejimleri için ekonomik olduğu kadar siyasi de bir fırsat sunmuştur. New York'tan dünyaya yayılan "bilimsel" "sıfır tolerans" doktrini, yeni rövanşçılık açıkça kenti soylulaştırma için güvenli bir yer haline getirme bahanesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu yeni otoriteryanizm hem muhalefeti ortadan kaldırmakta hem de sokakları soylulaştırma için güvenli hale getirmektedir.

- d- Coğrafi yayılım; soylulaştırmanın kent merkezinden dışarı doğru yayılmasıdır. Bu kesinlikle kolay ve düzenli bir süreç değildir, ancak soylulaştırma merkezdeki eski ve dönüşmemiş mülkler için bile, daha yüksek arazi ve konut fiyatları yarattıkça, daha dıştaki mahalleler soylulaştırmanın yarattığı dalgaya kapıldılar. Yayılmanın modeli çok değişkendir ve mimari ve parklardan suyun varlığına kadar her şeyden etkilanmektedir.*
- e- Gentrifikasyonun sektörel genelleşmesi; kentte soylulaştırmanın son safhasını gösteren şey, şirket ve devlet güçlerinin ve pratiklerinin yeni bir bileşiminin öncakilere göre daha istekli bir çaba içerisinde oluşturulmasıdır.*

1.3. Kentsel Koruma

Tezin kentsel koruma ve yenileme anabilim dalında yapılıyor oluşu, çalışma alanının İstanbul'un en önemli kentsel sitlerinden birini kapsaması ve bu alanda yürütülen projenin sonuçlarının da kentsel koruma ile birebir ilintili olması sebebi ile koruma kavramının ortaya çıkışı, kendini kabul ettirmesi ve süreç içerisinde yenilemesi bu bölümün konuları arasındadır. Koruma kavramı bugün kullandığımız birçok kavram gibi modernizmin çocuğudur. Modernist yapı içerisinde şekillenmiş ve bugüne gelebilmiştir. Bu sebeptir ki koruma kavramı da hem bilimsel hem de toplumsal yapının yaşadığı dönüşümlere göre kendini yeniden tanımlamak durumunda kalmıştır. Buna mukabil koruma yaklaşımında geleneksel hayatın tabi ki bu hayata ait olan meşruiyet yaklaşımının etkisi görülmüştür. Geleneksel meşruiyette ilk kutsallığın önemi anıtsal yapıların bugünlere gelebilmesinde önemli rol oynamıştır.

1.3. Kentsel Koruma

Koruma kavramı insanlık tarihinin yaşadığı dönüşümlere göre şekillenmektedir. Bugün kullandığımız anlamda koruma kavramının geçmişi çok eski değildir. Koruma kavramının geçmişi çok eski değil ise birçok antik yapı, Ayasofya, İse Tapınağı gibi dönem yapısı bugüne nasıl gelebilmiştir. "Eğer büyük sanat ürünü olan anıtlar kendilerini kurtaracak kadar görkemli ve güçlü iseler, örneğin Ayasofya'nın Osmanlı padişahları için kazandığı önem gibi, o zaman da yeni kullanıcıların zevkine ve isteklerine göre değişikliklere uğramışlardır. 19. yy'a gelene kadar yaşamaya ve kullanılmaya devam eden yapılar tamir edilirler, restore edilmezlerdi. Sanatçılar, mimarlar kendilerine verilen yapıya kendilerince, yeniden öğrenilmesi ve düzeltilmesi gereken bir hammadde olarak bakmışlardır. Önemli bir yapının özgün tasarımının her yeniden yapılda aynen korunması gerektiği düşüncesinin en eski örneği Japonya'da İse Tapınağı'dır. İ.S. 7. yy'da yapılan bu ahşap Şinto Tapınağı, her 20 yılda bir sökülüp aynen yapıldığı için özgün hali ile bugüne kadar

gelebilmıştır (Kuban, 2000).

Geçmişte çoğunlukla yapının işlevsel değeri, sürekli bakımının yapılması ve yaşamını sürdürmesi için bir araç, gereklilik olmuştur. Bu ilke günümüzde de geçerliliğini korumakla birlikte, ilk işlevini yitirmiş yapılar da korunmaktadır. Ünlü İtalyan koruma uzmanlarından Piero Gazzola'nın bu konudaki düşünceleri şöyledir. *"Bir mimari anıt artık yapıldığı amaca hizmet edemiyorsa, korunması pratik bir gereklilik olmaktan çıkar, kültürel bir görev haline gelir. Bu konuya verilen önem gelecek kuşakların kültürel olgunluğuna ve kültür miraslarını koruma konusunda duyacakları ivediliğe dayanacaktır (Ahunbay, 1996)."*

Bugünün koruma kuramı Avrupa kökenli olduğu için kendini tanımlama süreci Avrupa kültürü üzerinden gerçekleşmiştir. "Bugün batıda korunan kentlerle, Türkiye'de korumakta zorluk çektiğimiz kentler arasında büyük farklar var. Batı kentleri de sanayileşme aşamasında büyük değişikliklere uğramışlardır. Bugün, korunmalarını hayranlıkla izlediğimiz batı kentlerinin fizyonomisi büyük ağırlığı ile 19. yy'dan kalmadır. Gerçi Ortaçağ'a uzanan yapılar da vardır. Fakat Paris, Londra, Amsterdam sanayi ve emperyalizm dönemi kentleridir. Başka bir deyişle, Batılı zaten Endüstri Çağı yapılarını koruyor. Oysa Türk kentlerinde sanayi öncesi dokusunu ve yapılarını korumaya çalışıyoruz. Eski Paris'i yıkarak yapılan Haussmann'ın bulvarları bugünkü trafiği de taşıyor. Eski İstanbul sokakları ise yalnızca yayalara hizmet ediyordu. Bugün İstanbul'da 19. yy'da Batılı imgeye göre meydana gelmiş mahalleler, bir Beyoğlu ya da Fener'i korumak Zeyrek'i korumaktan daha kolay olmaktadır (Kuban, 2000).

Tarihi eserler, çevreler bulundukları yerlerde genellikle nirengi ve düğüm noktaları durumundadırlar. Kentlerin kimlikleri geçmişleri üzerinden yeniden tanımlanır. İstanbul gibi Kendine has karakteri olan kentler bu karakteri geçmişten geleceğe süreklilik arz edecek şekilde aktarmaktadır. Bu sürekliliğin yanlış müdahaleler ile kırılması kentin kimliğinin yitirilmesine sebep olmaktadır.

1.3.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Koruma Yaklaşımı

Koruma anlayışının, dünyada, 17. yy'dan itibaren gelişmeye ve 18. yy'dan sonra da kavramsallaşmaya ve kurumsallaşmaya başladığı görülür. 18. yy'dan itibaren kültürel ve tarihi miras bilinci ile koruma kavramının ele alınmaya başladığı ve 19. yy'dan itibaren de korumaya olan ilginin toplumda yaygınlaştığı söylenebilir. İngiltere'de, 1751 yılında kurulan "The Society of Antiquaries of London" bireysel çabalarla gerçekleştirilen örgütlenme girişimlerinin sonuçlarından biridir (Erder, 1975, Aktaran Erden, 2003) .

18. ve 19. yy'da çoğunlukla amacın yalnızca arkeolojik eserleri korumayla sınırlı kalmasına karşın, 19. yy'ın özellikle ikinci yarısından itibaren koruma, arkeolojinin yanında anıt eserleri de korumayı amaçlamaktadır. Fransız ihtilali ile birlikte taşınmazların el değiştirmesi ve halkın öfkesini bu taşınmazların tahribatı ile dindirmesi pek çok anıtın harap halde uzun yıllar bakımsız kalmasına neden olmuştur. 1820–30 yılları arasında halkın tarihi binalara olan bakış açısı değişmeye başlar. Bu dönemde Yunan ve Roma dönemlerine ait antik eserlerin yanı sıra yakın geçmişe ait eserler de önem kazanır. Binaların yapılış dönemleri ve eklere ait envanter çalışmaları önem kazanır. Yine bu dönemde, koruma çalışmalarının önde gelen ismi Viollet Le Duc'tür. 10 ciltlik eseri "Mimarlığın Akılcı Ansiklopedisi"nde ilk kez "restorasyon" kelimesini kullanır. Viollet Le Duc "Bir yapıyı restore etmek, belki de hiçbir zaman olmamış bütünlük içinde onu ayağı kaldırmaktır" der (Kuban, 2000) der. Bu uygulamalara tepki olarak gelişen Romantik Görüş'ün öncüleri ise John Ruskin ve William Morris'tir. John Ruskin, tarihi yapının bir belge olarak korunmasını öngörmüştür. Bu da yapıya herhangi bir müdahale yapılmamasını ve yapının doğal ömrü ile yok olmasını öngörmüştür. Bugün antik sitlerde yapılan, çok sınırlı bir sağlamlaştırma dışında, Ruskin'in hiç müdahale etmeme yöntemidir. William Morris ise yayınladığı manifestosunda bu tip uygulamalarda kişisel kararların verdiği zararlardan bahseder ve restorasyon yerine koruma kavramına önem verilmesi gerektiğini vurgular. Stilistik rekonstrüksiyonun binaların belge niteliğini yok

edişi ve romantik görüşün pasif koruma anlayışına reaksiyon 1880– 1890 yılları arasında Tarihsel Restorasyon ve Çağdaş Restorasyon kuramları ile gelir. Tarihsel restorasyon kuramının temsilcisi Luca Beltrami restorasyonun tarihi belge, arşiv ve araştırmalara dayanan bir işlem dizisi olması gerektiğini savunur. Çağdaş restorasyon kuramı ise, kendinden önceki tüm kuramları kendi içinde uzlaştırıp birleştirir. İtalyan Camillo Boito 1883’de açıkladığı restorasyon ilkeleriyle, bu kuramın öncülerinden biridir. İlkelerinde, anıtların birer tarihi belge olduğunu, üzerlerinde yapılacak değişikliklerin yanıltıcı sonuçlar doğurabileceğini vurgular. Bu ilkelere göre, yenileme ve eklerden kaçınılmalı, bunlar zorunlu ise bile mümkün olan en az müdahale yapılmalıdır. Daha önceki dönemlerden kalma ekler değerleri derecesinde koruma altına alınmalıdır. Yapılan müdahalelerin belli edilmesi gerekliliğinin yanı sıra yapının görsel bütünlüğü ve biçimine saygı gösterilmelidir. Tüm işlemler görsel malzeme ve raporlarla belgelenmelidir.

Atina’da 1931’de biraraya gelen uzmanların katılımıyla “Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı” bu anlamda toplanan ilk konferanstır. Sonuç belgesinde (Atina Kartası); koruma amacı ile kullanılacak yapılarda korumanın amacının belirlenmesini sağlayabilecek “estetik ve tarihi kimlik”ten bahsedilerek bunlara saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Erder, 1975, Aktaran Erden, 2003). Atina konferansında uzmanlar tarafından tartışılan ve kabul gören bu ilkeler bir yıl sonra 1932’da daha ayrıntılı bir şekilde ele alınarak “Carta del Restauro Italiana” (İtalyan Restorasyon Tüzüğü) adı altında yasallaşmıştır.

İkinci Dünya Savaşının yarattığı yıkım her yönü ile büyük olmuştur. Savaş sonrası Avrupa’sında istisna olarak Paris ve Roma neredeyse hiçbir tahribata uğramamıştır. Savaş sonrasında yıkılan tarihi kentlerin yeniden inşası noktasında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşleri üçe ayırmak mümkündür. Birinci görüş tahribatı kabullenen ve belge yokluğuna da dayanarak yepyeni bir yapılaşmayı kabul eden görüştür. Diğer bir görüş ulusal hafızanın kaybedilmemesi adına belgelere dayalı bir rekonstrüksiyonu

kabul eder, Varşova, Petersburg gibi kentler. Bir diğer görüş ise savaşın anısını yaşatmak için savaşın yıktıklarının dondurulması ve olduğu gibi korunmasını kabul eder.

1964 yılında yayınlanan Venedik Tüzüğü, Atina Bildirgesini temel alarak, daha çok anıtsal nitelikli yapıların yerinde korunması, fonksiyon kazandırılması, özgün malzeme ile onarımı, dönem katkılarının saygı görmesi, yapılan onarımın özgün yapıdan ayırt edilebilecek şekilde ve dengeli bir biçimde yapılması ve onarımda varsayımlara dayanan müdahalelerin bulunmaması gerektiği vurgulanmıştır. Venedik Tüzüğü, restorasyon uygulamalarına getirdiği genel ilkesel çerçeve açısından daha sonraki anlaşıma ve sözleşmelere temel olmuştur.

1.3.3. Kentsel Korumada Güncel Sözleşme ve Kavramlar

Unesco 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanan onyedinci oturumunda, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme kabul edilmiştir. 14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı Kanunla katılmamız uygun bulunan bu Sözleşme, 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır.

Türkiye bu sözleşmenin taraf ülkelerinden biridir. Sözleşmeye göre; Kültürel ve Doğal mirasın herhangi bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının, bütün dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma teşkil ettiği belirtilmiştir. Sözleşmede kültürel miras ve doğal miras kavramları yeniden tanımlanmıştır. Buna göre;

Madde 1.- Bu sözleşmenin amaçları bakımından aşağıdakiler "kültürel miras" sayılacaktır:

Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.

Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnaî evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar.

Madde 2.- Bu Sözleşmeye göre aşağıdaki eserler "doğal miras" sayılacaktır: Estetik veya bilimsel açıdan istisnaî evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından müteşekkil doğal anıtlar. Bilim veya muhafaza açısından istisnaî evrensel değeri olan jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği kesinlikle belirlenmiş alanlar, bilim, muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnaî evrensel değeri olan doğal siteler veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlar.

Tarihi Kentlerin Ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü – 1987)

Washington Tüzüğü küçük veya büyük tarihi kentsel alanlarla ilgilidir; kentleri ve tarihi merkezleri saran doğal ve insan yapısı çevreyi de kapsamaktadır. Bu alanlar tarihi belge olma özelliklerinin yanı sıra, geleneksel kent kültürüne ait değerleri de barındırırlar. Tarihi kentsel alanların, kentleşmenin hızı karşısında yok olmaması temel hedefidir.

Tüzüğün ilkeleri ve hedefleri arasında kentsel alanın tarihi karakterini oluşturan; parsel ve sokaklardan müteşekkil kent dokusu, binalar ile yeşilin ilişkisi, binaların ölçek, boyut, üslup, yapım tekniği, kullanılan malzemeler, renk ve bezemeler ile tanımlanan biçimleri, iç ve dış görünüşleri, kent veya kentsel alanın doğal ve insan yapısı çevresi ile arasındaki ilişki; ve kent veya kentsel alanın zaman içinde yüklendiği değişik işlevler yer almaktadır. Bunların yanında koruma programının başarısı, kentlilerin katılımı ve görev

almalarıyla mümkün olabileceğinin altı çizilmiştir. Tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması öncelikle orada yaşayanları ilgilendirir.

Kentsel koruma kavramı tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evrim sonucu bugünün koruma anlayışının temellerinden birini mekanın kullanıcılarına yüklemiş ve sağlıklı, başarılı bir koruma anlayışının mekanın kullanıcıları ile birlikte gerçekleştirebileceğinin altı çizilmiştir.

BÖLÜM 2 . MEŞRUIYET ve TÜRKİYE'DE PLANLAMA

Çalışmanın bu bölümü üç farklı kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan ilkinde, kavramın gelişmesi ve literatürde yer etmesi açısından önemli bir yere haiz olan Weber'in tanımladığı üç farklı tür meşruiyet kavramı üzerinde durulacaktır. İkinci kısım; Modern meşruiyet dönemi olarak adlandırılmakta ve bu dönemin meşruiyet kavramsallaştırmasına dair farklı bakış açılarına değinmektedir. Üçüncü kısımda; planlama sisteminde meşruiyet tartışmaları, imar afları ve 5366 sayılı yasa yönünden irdelenmeye çalışılacaktır.

Meşruiyet, şer'i ve şeriat sözcükleriyle akrabalığı olan bir sözcüktür. Edebi anlamıyla, meşru sözcüğü, bir sıfattır ve şer'i olan, şeriata uygun olan anlamına gelir. Burada, şimdilik altını çizmemiz gereken, "uygun"luk kavramıdır. Sözcük akrabalığından yola çıkarak, meşruluk kavramını bir dinin hükümlerine uygunluk anlayışıyla sınırlandıramayız. Böyle bir sınırlandırma, sınırlandırmayı yapanı, istemediği ve düşünce disiplinini kısıtlayan bir istikamete götürür. Ancak, örneğin bir karardan, bir tasarruftan veya bir kurumdan söz ediyorsak ve bunların meşruiyetine değiniyorsak; kararı veren ve bu karara muhatap olanlar, herhangi bir tasarrufun kapsamına girenler, söz konusu kurumla ilişkisi olanlar, yani ilgililer açısından bir tür "anlayış paylaşımından, karşılıklı "uygun bulma" dan söz ediyoruz demektir (Oktay, 2005).

Meşruiyet kavramının İngilizce'deki karşılığı ise Latince legitimus ve legitimatio kelimelerinden türetilmiş "legitimacy" ve "legitimation" dır. Bu kavram ilk kullanımı süresince, bir eylemi olumsuz olarak değerlendirme, mevcut ahlaki ve geleneksel değerlere aykırılık anlamında, reddetme olarak kullanılmıştır. Zamanla günümüzdeki kullanım alanına geçerek bir söz veya eylemin bir 'ilk sebep'e uygunluğunun değerlendirilmesi anlamında kullanılmıştır (Cipriani, 1987; Aktaran Çetin, 2001).

Meşruiyeti, "siyasi sistemin kurum ve yöntemlerinin en uygun kurum ve yöntemler olduğu yolundaki inanç ve güven" olarak tanımlarsak -ki genel kabul gören bir tanımlamadır-, söz konusu "inanç" ve "güven" in ne gibi unsurlardan itibaren oluştuğunu, nasıl değiştiğini anlamak ve açıklamak gerekiyor. Üç meşruiyet modeli, bize önce bu olanağı vermektedir. Siyasete ilişkin kurum ve yöntemlerin en "uygun" kurum ve yöntemler olduğu yolundaki "inanç" ve "güven", nereden ve nasıl beslenmektedir? Yöntem, üç ideal tip, bu soruyu yanıtlamaya yönelik geliştirilmişlerdir. Yapılan açıklamalardan biliyoruz ki, yanıt, siyasi kültürü, toplum yapısını, toplumda geçerli yeryüzü anlayışını tahlil etmeyi içeriyor (Oktay, 2005). Meşruiyet, bir şeyin belirli bir ilkeye, kurala uygun olup olmaması sorusuyla ilgilidir. Dolayısıyla, bir şeyin meşruluğuna dair bir soru, o şeyin niteliğine, ilgili ilke ve kuralların niteliğine ve ikisi arasındaki uygunluk' ilişkisinin nasıl sınanacağına dair kriterlere bağlı olarak çok karmaşıklılaşabilir. Bu şey, kurallarla düzenlenmiş bir sistemin içindeki belirli, tekil bir parça, hareket, vs. olabileceği gibi, bizzat sistemin kendisi de olabilir. Meşruiyetten bahsedilebilmesi için kuralların bilinmesi, tanınması, kurallara uygunluğun haklılaştırılması ve teorik olarak kurallara uymamanın mümkün olması gerekir.

Yasallık ve Meşruiyet kavramları, önce kapsamaları açısından önemli bir farklılık taşıyor: Meşruiyet, yaşadığı, yasaya uygunluğu kapsayan ve aşan bir kavram. "Yasal", yürürlükte olan yasalar karşısında meşru olmanın bir ifadesi, bir düşünce ya da eylemin devlet karşısındaki konumunu belirliyor. Devletin toplumsal mutabakata denk düştüğü tarihsel anlarda, "yasal" olmak, toplumsal meşruiyete eşanlamlı olmaya yaklaşabiliyor. Ancak burjuva toplumlarında böyle anların çok sınırlı olması, devletin ise ya bir tür otokrasi ya da zamanımızda daha yaygın olarak toplumsal kayıtsızlık temelinde yükselmesi, meşruiyet ve yasallık kavramlarını birbirinden uzaklaştırıyor. Bir düşünce ya da hareketin meşruiyetinden söz etmek için, bu meşruiyetin hangi mutabakat temelinde olduğunu belirlemek gerek önce

Siyasi kurum ve yöntemlere ilişkin, yani varlık ve değer dağıtılmasına, bu dağıtımın toplumun genelini bağlamasına ilişkin "uygun bulma", bütün coğrafyalarda, bütün deneyimlerde, aynı ve sabit ölçüye bağlanmış değildir.

2.1. Weber'e Göre Meşruiyet Türleri

Meşruiyetin tarih içinde veya toplumdan topluma ölçütlerinin değiştiğini görüyoruz. Meşruiyetin doğasını anlamak, bu nedenle, söz konusu olduğu toplumun doğasını anlamaktan geçiyor. XX. yüzyılın başında, ünlü Alman toplumbilimci Max Weber, tarihin değişik dönemlerindeki veya değişik coğrafyalardaki meşruiyet anlayışlarını üç türe indirgeyerek tanımlamaktadır. Bu tanımlara göre, üç ayrı türde meşruiyetten³ söz edebiliyoruz. Birincisi, "geleneksel" meşruiyet, ikincisi, "yasal-ussal" meşruiyet ve üçüncüsü de "karizmatik" meşruiyettir. Her üç meşruiyet de birer zihinsel tanımlamadır. Başka bir deyişle, tanımlandıkları saf biçimleriyle, tarihsel gerçeklere denk düşmezler. Bu nedenle, Weber'in meşruiyet tanımları birer ideal tiplemedir (Oktay, 2005). Meşruluğun ölçütleri zaman ve mekana göre değişebilmektedir. Buna mukabil meşruiyet toplumsal özellikler, yerleşik değerlerden de bağımsız düşünülemez.

2.1.1. Geleneksel Meşruiyet

Geleneksel meşruiyetin en belirleyici niteliği, bu meşruiyet anlayışına göre, siyasi iktidarın buyruklarına uymanın temelinde "gelenekler" in yatmasıdır. Uyulur; çünkü, hatırlanamayacak kadar eski zamanlardan beri uyulmaktadır. Dahası uyma, aileden ve atalardan devralınmış "bir mirası sürdürme" işidir. Bu "sürdürme", aynı zamanda dinsel ve kutsallık içerir. Uyan, geleneklere uymaktadır. Geleneklere uymak da, sonunda, uyan açısından adeta bir ibadettir; geçmişe saygıdır. Uyulan, kural olsun veya bir kurum olsun, hep bir "kutsallık" taşır. Her iki cepheden de, uyulan kurallar, kutsal değerler üzerine kurulmuştur. Hiç değilse taraflar açısından kutsallıkları konusunda bir

³ Bazı kaynaklarda "otorite" kavramı da kullanılmaktadır.

"anlayış birliğı'nden söz edilebilir. Meşruiyeti sağlayan da işte bu "anlayış birliğı"dir. Paylaşılan bir değer sisteminin varlığıdır. Benzer değerlere atıf, benzer değerleri paylaşmak ve bu paylaşımın dinsel muhtevası, geleneksel meşruiyetin asıl yapıcı özelliğini oluştururlar(Oktay, 2005).

Geleneksel meşruiyet anlayışına göre, "akan zaman" içinde, yani günlük yaşam çerçevesinde, yaratıcı olmak söz konusu değildir. Meşru olan, hatırlanamayacak kadar eski bir zamanda, "ilk kuruluş"ta -ki bunu çoğu toplumlar "altın çağ" diye niteler-, zaten yaratılmıştır. Önemli olan, kurucuların meşruiyetidir(Oktay, 2005).

Geleneksel meşruiyet anlayışında zaman mefhumu rasyonel değildir. Bazı dönemlerin ağırlığı çok yoğun iken bu anlamlı zamanların dışında kalan zaman ise sıradandır. Altın çağ olarak adlandırılan dönemlerde yaşanan olaylar, bu olayların kahramanları ve onların davranışları bugün için birer örnek teşkil ettiklerinden kutsal öneme haizdir. Bu noktada asıl olan sıradan zamanı paylaşan insanların, altın çağa attettikleri anlamdır. Bayramlar, işte bu "ilk"ın tekrar yaşanmasıdır. "Ayinler", bu "ilk"ın tekrar gündeme getirilmesidir; "sıradan zaman"ın "renksizliğı"nin ve "ruhsuzluğu"nın üzerine adeta sihir serpilmesidir. Yaşanan zaman, efsanevi zaman örnek alınarak, sürekli ihya edilmeye muhtaç bir zaman olarak belirir.

Geleneksel anlayışta zaman, belirgin değildir. Modern dünyanın olmadan yapamadığı saat, takvim gibi araç ve gereçlerin olmadığı bir dünya tahayyüllü vardır. Bu dönemde öne çıkan zaman olgusu ister bireysel olsun ister daha üst ölçekte olsun kırılma anlarının yaşanması üzerinden tanımlanmaktadır.

Geleneksellik demek, "zaman"da olduğu gibi, "mekân"da da "kutsal"ın asıl ölçü olması demektir. Mekân ve coğrafya, mitik anlayışta Eukleides hendesesinin öngördüğü bir "düzlem" veya "mekân" değildir. Mekânın her noktası bir diğeri ile eşdeğer olarak değiştirilebilir özellikler taşımaz. Bazı mekânlar, daha önemli ve daha anlam yüklüdür."Sıradan mekân"ın yanı sıra, özelliğı olan mekân ve mekânlar vardır. Örneğın, geleneksel toplumların

temel üretim aracı olan toprak, gelişigüzel ve "sıradan bir mekân" değildir. Kutsanmış, kutsal bir alandır. (Oktay, 2005)

Geleneksel anlayışta yöneten kişi, bulunduğu makama seçimle gelmez. Geleneksel yönetim önderi, bulunduğu makama, genellikle, geleneklerin bir icabı olarak gelmiştir. Yönetilenlerin teba olmaları dolayısıyla söz hakları bulunmamakta ve yönetenin hizmetkârı olmaktadır. Liyakat kuralı yerine, yani kişinin yapmakla yükümlü olduğu işi becerme yeteneği yerine, geleneksel öndere, daha doğrusu bir üst yetkiliye gösterilen bağlılık önemlidir. Bir bakıma en aşağılardan yukarıya doğru kulluk ve bağımlılık temel kuraldır.

Geleneksel meşruiyetten bahsedebilmek için geleneksel bir toplum yapısının olması gerekmektedir.

Geleneksel toplum, her şeyden önce, toprağa bağlı bir tarım toplumudur. Faal nüfusunun çoğunluğu tarımda istihdam edilir. Bu toplumun iktisadi hayatı da "geçimlik" iktisat diye tanımlanan bir hayat şeklidir. Mübadelenin oldukça sınırlı kaldığı, içe kapalı bir iktisadi örgütlenmenin varlığına tanık olunur. Üretim sürecinde kullanılan yöntemler atadan görme şeklindedir. Mekan kullanımı yereldir ve bu yerellik üretim sürecindeki kaynakların kullanımının da yerel olmasını beraberinde getirmiştir.

Geleneksel toplumun nüfus yapısının durağan bir yapı olduğu görülüyor. Nüfus artış hızı düşüktür. Yüksek doğurganlık oranına rağmen, nüfus artış hızının düşük olması, büyük ölçüde, hem 0-5 yaş arası çocuk ölümlerindeki, hem yetişkin ölümlerindeki yüksek oranlardır. Nüfus adeta doğal yöntemlerle dengede durur. Geleneksel toplumlarda, kadın ve erkekler için evlenme yaşı çok erken denebilecek bir yaştır. Çağdaş sanayi toplumlarında ise, her iki cinsiyet açısından evlenme yaşı ileri bir yaştır.

Geleneksel toplumun dayanışması, "benzeşme" üzerine kuruludur. "Benzeşme" özelliği, Durkheim'ın belirlediği, geleneksel topluma özgü,

"toplumsal dayanışma"yı sağlayan bir özellik oluyor. Ünlü toplumbilimcinin, "toplumsal dayanışma"yı toplumu toplum yapan bir "birleştirici" olarak tanımladığını biliyoruz. Ona göre "dayanışma", geleneksel tarım toplumlarında "benzeşme" ve "paylaşma" üzerine; çağdaş toplumlarda ise, "farklılaşma" üzerine kuruludur. Toplum vardır; çünkü toplumu oluşturan bireyler, aynı şeyi -ki bu akrabalık, din, mezhep vb. olabilir- "paylaşan" bireylerdir. Aralarında aynı özellikleri "paylaşma"dan kaynaklanan bir "benzeşme" vardır. Bireyleri toplum halinde birarada tutan da işte bu "benzeşme"dir. Aynı "simge"ye, aynı "inanç"a, aynı "kan bağı"na veya "mekân"a "ait olma duygusu", toplumsal birliğin oluşmasını sağlar (Oktay, 2005).

Hukuk aynı zamanda "yerellik" içerir. Daha doğrusu, belli bir düzene kavuşturulmuş, sistemleştirilmiş bir hukuk yerine, yöreye göre, kişinin ait olduğu ve içine doğduğu toplumsal cemaate göre farklılıklar sergileyen bir hukuk yapısı geçerlidir. Toplum gibi, hukuk da parçalı ve "peteksi" bir hukuftur. Yöreden yöreye değişen kurallar, ilgilinin çoğu zaman dinine, mezhebine, yaşadığı yörenin özelliklerine göre düzenlenmiştir. Hukuki düzenlemelerin, birey yerine veya ilişkinin gereği yerine bireyin içine doğduğu toplumsal kümeyi esas alması, cemaatler arası ilişkilerin genişlemesini ve gelişmesini engelleyici olmuştur. (Oktay, 2005)

Geleneksel toplum üzerine yapılan bu irdelemelerden bu toplum yapısının tamamen kapalı, yalıtılmış bir yapı olduğu sonucuna varılmamalıdır. Sonuç olarak bugünün toplumsal yapısı yine bu geleneksel toplumun yaşadığı dönüşüm üzerinden oluşmuştur.

Geleneksel toplumla, demokratik eşitçi sanayi toplumunu veya geleneksel meşruiyetle yasal-ussal meşruiyeti karşılaştırırken, genel bir bilanço çıkartma üslubuyla, bunlardan hangisinin "üstün" veya "iyi" olduğu yolunda soruların sorulmaması gerekiyor. Böyle bir yaklaşımı bekleyen en önemli tehlike, öncelikle "kültürel ben merkezcilik" tuzağına düşmek olur. Her iki toplum, her iki meşruiyet anlayışı arasında bir tür saygınlık sıralaması söz konusu

olamaz. Unutmayalım ve hep hatırlayalım: Levi-Strauss'a borçlu olduğumuz anlatımla, "Demir balta, taş baltadan daha iyi balta değildir; sadece farklı bir baltadır". Farklılığı anlamak, genelde toplum bilimlerinin, -ilgi alanıyla sınırlı kalarak- özelde siyaset biliminin asıl ve temel meselesidir. (Oktay, 2005)

2.1.2. Yasal-Ussal Meşruiyet

Yasal-ussal meşruiyet'in geleneksel meşruiyetten temel farkı; doğaüstü özelliklerden, dinden, mezhepten, yöresellikten arınmış olmasıdır. Bu meşruiyet anlayışı yasalar, kavramlar ve bilim üzerinden kendini tanımlar. Pozitif bilimlerin değişkenliği, yenilenmeye açık oluşu kısaca değişim temelli oluşu, meşruiyetin de durağan bir yapıdan devingen bir yapıya evrilmesini beraberinde getirmiştir (Oktay, 2005).

Weber'in meşruiyet kuramının ilk olarak göze çarpan ve en önemli özelliği, onu aynı zamanda 'modern meşruiyet analizinin' en merkezi figürü kılan ve cılız meşruiyet kuramlarının kaynağı haline getiren yanıdır. Weber, meşruiyet düşüncesini, pre-modern siyasi düşüncedeki nesnel ve dışsal bir kaynağa/ilkeye uygunluk anlayışından sıyrarak, meşruiyete olan 'inanca' indirger (Schaar,1989:20). Ona göre meşruiyet, "bir egemenliğin (domination) geçerliliğinin nihai temellerini, diğer bir deyişle, bir efendinin memurlarına ve her ikisinin birden yönetilenlere karşı kullandıkları/savladıkları, itaati hak etme iddiasının dayandığı temelleri" ifade eder (Habermas,1975). "Bir egemenlik sisteminin meşruiyeti sosyolojik olarak, gerekli tutum ve pratik davranışların yeterli düzeyde varolma olasılığına bağlıdır" diyen Weber, iktidar konumundakilere verilen desteğin oportünizm, maddi çıkar beklentisi, acizlik hissi ve alternatifin olmaması gibi farklı nedenlerden kaynaklanabileceğini kabul eder. Ama bu tür ayrımları egemenlik türlerinin sınıflandırılması için önemli görmez. Önemli olan, belirli bir durumda, belirli bir meşruiyet iddiasının yeterli bir düzeyde 'geçerli' kabul edilmesidir (a.g.e.,97). Kısacası, Weber, meşruiyeti, bir egemenlik sisteminin devamlılığını sağlamak için maddi ve duygusal saiklerin yanısıra, yaratmak zorunda olduğu, 'geçerlilik' inancına

dayalı bir kitlesel destek meselesi olarak görür. Değer/olgu ayırımı yapan belirli bir sosyal bilim anlayışının gereği olarak Weber, bir egemenlik sisteminin meşruiyet iddialarının 'geçerliliği' sorusuyla ilgilenmez (a.g.e.,97). Weber'in bu yaklaşımı, iktidarın kendini Tanrı, Gelenek, Doğa ve Akıl gibi kendine dışsal olan bir başka gerçeklik düzeyine göndermede bulunarak meşrulaştırdığı pre-modern ve erken modern dönemin meşruiyet anlayışından radikal bir kopuşu yansıtır. Wolin'e göre, batı düşüncesinin temel siyasi bilmecesi olan "kudretli iktidar ile hak'kın (right) nasıl birleştirilebileceği" sorusu, bu tür bir sorunun nesnel-bilimsel bir yanıtı olamayacağını düşünen Weber'de, 'modern devlet kendi meşruiyetine olan inancı nasıl sağlayabilir sorusuna dönüşür (Wolin,1984, Aktaran Özkazanç 1996). Bu sorunun yanıtı, kısaca, 'yasal-ussal' egemenliktir.

Geleneksel meşruiyet anlayışının özünde mevcut yapının durağanlığının korunması varken, yasal-ussal meşruiyetin özünde ise değişim vurgusu bulunmaktadır. Uygun bulma hali bilime olan inanç ve onun üzerinden geliştirilen yasalar ile kurumlara yöneliktir. Bu yapıda uyulan kurallar dünyevidir ve bu kurallar sorgulanabildiği gibi yetersizliği dahilinde değiştiril edebilir.

Kurallar, kavramlar ve kurumlar kişiler üstüdür; biçimseldir. Kural, toplumu oluşturan bireylerin bölgesel, dini, felsefi, kavmi özelliklerinin üstünde ve toplumu yatayına kesen, onları siyasi sistemin bir yurttaşı olmak sıfatıyla tanıyan bir doğaya sahiptir. Bireyin yasalar önünde eşitliğinin sağlanması, önce yasaların biçimsel ve kişiler üstü nitelikte olmasına bağlıdır. Birey, yasaların kendi tanımlarıyla betimledikleri "yapay" ve "soyut" bir "tür"e mensup bireydir. Bu bireye "yurttaş" diyoruz. Yasa, "yurttaş" olarak tanımladığı bireye, içine doğduğu toplumsal kümeden kaynaklanan bireysel özelliklerini bile, işte bu yurttaş kimliğiyle tanır. Yasal-ussal meşruiyet, bu manada daha anonim, daha kapsayıcı ve daha yeknesaklaştırıcı bir meşruiyettir. Bu, eşitlik düşüncesinden, eşitliği sağlama kaygısından kaynaklanır. Yasa karşısında eşitlik, kişiler üstü ve biçimsel kurallar bütünü

gerekli kılar. (Oktay, 2005)

Yasal-ussal meşruiyet kavramından (ki daha önce de belirtildiği üzere ideal bir toplumsal yapıdan bahsedilmektedir.) bahsettiğimizde toplumsal yapının modernleşme sürecinde olduğundan da bahsetmekteyiz. Bu sürecin öne çıkan yönlerini sıralamak gerekirse;

Bu toplum yapısında; kentlileşme oranının yüksekliği, anayasal hakların tanındığı ve bu haklar üzerinde eşitlik ilkesinin temel kavramlardan biri olduğu, uzmanlaşmaya verilen önemin arttığı, toplumsal hayata katılımın arttığı, karar verme ve yönetim sürecinde; toplumsal güç odakları, sendikalar, sivil toplum örgütleri gibi oluşumların etkili olduğu, zaman kavramının hiç olmadığı kadar önemli olduğu ve mekan örgütlenmesinin kutsallıklardan arınarak fayda ilişkisi üzerinden yeniden şekillendiğinden bahsetmek mümkündür.

2.1.3. Karizmatik Meşruiyet

Karizmatik meşruiyete ilişkin açıklamalara geçmeden önce, "karizma", sözcüğünü açıklayalım. Sözcüğün kökeni kadim Yunanca'ya kadar uzanıyor. İncil'in sözlük hazinesinden Webergil toplumbilim kavramları arasına giriyor. Yunanca'daki anlamı, "tanrının lütfu" veya sadece "lütf" demek. Din ulularına ve azizlere, tanrıdan lütf olarak "karizma" verildiğine inanılıyor. Toplumbilimde, "karizma" (keramet) sözcüğüyle "güçlü bir şahsiyetin çok özgül saygınlığı" kastediliyor. Din uluları ve azizler, dini inançlar çerçevesinde, tanrı katında sıradan insanlardan farklıdırlar. Azizlere ve ululara inananlar, onların sıradan insanlardan farklı olduklarına inanırlar; öyle düşünürler. Bu farklılığın kaynağında ise, yine inançlara göre tanrı vardır. Din azizlerini tanrının "karizma"yla donatma lütfünde bulunması, konu din olduğuna göre belki doğaldır; ancak iş "çağdaş azizler"e, "siyaset uluları"na gelip dayanınca, aynı eli açıklığın onlara da gösterilmiş olması, her halde en azından kuşkuyla karşılanmalıdır. (Oktay, 2005)

Karizmatik meşruiyetin en belirleyici özelliklerinin başında, onun "istisnai" yönü gelir. "İstisnai" niteliği, karizmanın sadece ender rastlanan bir durum olmasını

işaret etmiyor, işaret edilen asıl husus, karizmatik meşruiyetin "sıra dışı", "alışılmamış" ve "kural dışı" tabiatıdır. Karizmatik meşruiyet, geleneksel ve yasal-ussal meşruiyetlerden farklı olarak kişisellikle sınırlıdır. "Uyma", kişiye yöneliktir. Uyulan ne bir gelenektir; ne dünyevi kural veya kurumdur. Karizma sahibine uyulur; çünkü uyanlarla karizma sahibi önder arasında bir tür duygusal ve yoğun bağlar oluşmuştur. Uyanlar, karizma sahibi kişide doğaüstü, insanüstü nitelikler görürler. Bu nitelikleri, karizma sahibinin kısmen veya tamamen taşıması gerekmiyor. Karizma sahibinin ardı sıra koşanların, onda bu üstün vasıfları vehmetmeleri yeter bir koşuldur. İzleyiciler, "karizmatik kişi"ye kör ve bağınaz bir üslupla bağlanırlar; kendilerini, "önder"in ellerine bırakırlar. (Oktay, 2005)

Karizmatik liderler daha çok toplumsal kriz dönemlerinde, toplumun kurtarıcı arayışında olduğu zamanlarda ortaya çıkar ve toplumu peşinden sürükleyerek geleneksel yapıdan kopuşa olanak sağlayabilirler. Ancak karizmanın devamı, neredeyse mucizevi niteliğinin tekrar tekrar kanıtlanmasına bağlıdır, toplumda yarattığı heyecan sona erdiği anda "karizma rutinleşir" ve meşruluğunu kaybeder. Weber'e göre; sadece karizmatik otorite devrimcidir; diğer meşruiyet yöntemleri (otoriteleri) muhafazakar ve tutucudur.

Weber otorite (meşruiyet) tanımlarını yaparken ideal olan yapıdan bahsetmektedir. İdeal şartlar altında tanımlanan karizmatik otorite tanımının girift gerçek yaşamda işlerliği tabi ki tartışmalıdır.

2.2. Modern Meşruiyet

Meşruiyeti kitlesel desteğe indirgemek isteyen bakış açısından, Weber'in yanıtı tutarlı, anlamlı ve gerçekçi görünür. Bu bakış açısı, Weber'in her biri farklı toplumsal eylem türlerine karşılık gelen üçlü egemenlik (otorite) ve meşruiyet tipolojisini hiç tartışmaksızın veri alır. Bunlar; geleneksel, karizmatik ve rasyonel-yasal egemenlik tipleridir. Rasyonel-yasal meşruiyet koyulan kuralların yasallığına ve otorite konumuna getirilenlerin, belirli kurallar dahilinde emir/hüküm verme yetkisine sahip olduklarına dair bir inanç olarak tanımlanır (Trubek,1991, Aktaran Özkazanç). Bu egemenlik tarzında insanlar, soyut,

genel, biçimsel ve prosedürel bir yasal yönetime itaat ederler. Yasal egemenliğin formelliği, yasal sistemin kendine içkin olan bir karar alma kriterinin uygulandığı; rasyonelliği ise, benzer durumlarda aynı şekilde uygulanan karar alma kriterlerinin olduğu anlamına gelir. Çeşitli çalışmalarında Weber, bu yasal sistemin modern bürokratik devlet ve kapitalizmle olan yakın ilişkisini gösterir. Batı'da bürokratik devlet aygıtının oluşumuyla birlikte gelişen yasal egemenlik, kapitalizmin oluşumu için uygun bir zemin yaratmıştır. Çünkü her iki sistemin temelinde de bir amaca yönelik akılcı davranış vardır ve yasallık hem kapitalist ekonomik faaliyetin gereksindiği kesinlik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirliği sağlar hem de kapitalizmin siyasi yapısının dayandığı sözleşme özgürlüğü, biçimsel eşitlik ve adalet gibi kurumları meşrulaştırır. İlk bakışta ve son tahlilde Weber, modern sanayi kapitalizmi ile ona uygun, bürokratik rasyonaliteye dayalı siyasal kurumların, geniş kitlelerde bu egemenlik tarzına uygun tutum ve davranışlar yaratması anlamında meşru olduğunu kabul eder gibidir. Hatta, daha ileri giderek, Weber'in bu tür bir 'nesnel' sosyolojik saptamanın ötesinde, kendi döneminin siyasi duyarlılığı gelişkin liberal yönelimli bir düşünürü olarak varolan egemenlik tarzını modern toplumsal dinamikler karşısında bireyin özerkliğini koruyacak en uygun rejim olarak gördüğü de iddia edilebilir (Özkazanç, 1996) .

Tanrıya olan inancın sarsılmasıyla başlayarak sonuçta özneye dışsal olan herşeyi kapsayan modern kuşku, modern siyasi iktidarın başından beri derin bir meşruiyet sorunuyla yüz yüze geldiğini gösterir. Toplumsal-siyasal kurumların norm ve anlamlarını sabitleyerek meşrulaştıran dışsal ilkelerin reddi ve toplumun oluşsal niteliğinin fark edilmesi, varolan herşeyin meşrulaştırılması ihtiyacını arttırır. Modernlik sürecinde giderek daha az olgu 'doğal' olarak görülecek ve akıl yoluyla açıklanması/meşrulaştırılması gerekenlerin kapsamı sürekli genişleyecektir. Modern dönemde, meşruiyet sorununun hem kapsamı genişler hem de niteliği değişir. Varolanların üzerindeki kutsallık halesinin kalkması, meşruiyet ilkesinin topluma içkin hale gelmesi demektir. Dolayısıyla modern dönemdeki meşruiyet söylemleri

toplumdaki çelişki ve çatışmaların belirlediği dönüşümlere bağlı olarak sürekli farklılaşan bir rota izler (Özkazanç, 1998).

İktidarın meşruiyeti ya da meşru iktidar söylemde kurulur. Meşruiyet söylemi, kurucusu olduğu iktidar ilişkilerinin köken, amaç ve işleyişiyle ilgili çeşitli hak kurallarına uygunluğuna dair anlam ve özellikler üreten bir toplumsal ilişkiler bütünüdür, iktidarın meşruiyetini oluştural, iktidar ilişkileriyle örölü, tarihsel bir olgu olarak görmeyi gerektirir. Meşruiyet söylemi de içinde yer aldığı söylemsel alan, hangi öğeleri nasıl eklemlediği, kısmi ve kararsız kılan nedenleri çözümlenmelidir. Meşruiyetin, iktidarın kurucu söylemlerinden biri olarak analizi, bütünsel, kurumsal, tarihsel ve eleştirel bir yaklaşımı da gerekli kılar. Meşruiyetle ilgili söylemler, belirli inanış ve davranış kalıplarını içeren belli özne konumları yaratırlar, ancak bunlar siyasi sisteme dışarıdan 'destek' verebilecek olan kişisel, psikolojik bir kaynak olmaktan çok, bizzat siyasi ilişkiler içinde üretilen özsel olarak kararsız ve dengesiz konumlardır (Özkazanç, 1996).

Modern devletin iki farklı kurucu meşruiyet söylemi tarafından belirlendiği söylenebilir. Bunlardan biri toplumun varlığını ve birliğini devlete bağlı kılan devlet aklı söylemi, diğeri ise devletin varlığını topluma bağlı kılan toplum sözleşmesi ve hukuk devleti söylemidir. Her iki söylem modern devletin gerçekliğinin belirli bir tarafına işaret eder. Devlet aklı söylemi devletin zor, şiddet ve iktidar iradesi, bölünme ve çatışma boyutlarına işaret eder ve hemen ardından bunları toplumun varlığı ve birliği adına meşrulaştırmaya çalışır. Toplum sözleşmesi ve hukuk devleti ise devletin ortak çıkar, rıza, yasallık, birlik ve uzlaşma boyutuna işaret eder. Modern devletin özündeki bu ikilik meşruiyet söylemini de çelişkili kılmıştır. Meşruiyet söyleminin ilişki içinde olduğu bir başka söylem ise devlet aklı söylemidir. Hukuk devleti söylemi her zaman kendisi ile devlet aklı arasındaki sınırı koruyamaz. İktidarın işleyişindeki şiddet ve zoru anlamlandırmaya çalıştığı ölçüde devlet aklı söylemine kayar. Modern dönemde devlet aklı ile hukuk devleti söylemini birbirine eklemlemeye çalışan bir çok hukuk doktrini vardır. Hukuk devleti içinde devlet aklı pratiklerini savunmanın bir yolu, hukuk devletini yasa

devletine indirgeyen normativist bir yorumun yapılmasıdır (Sancar,1997). İkinci yol, hukuk devleti ve anayasa devletin varlığına bağlı olduğu için, ikisi arasında bir çatışma olmadığını ileri sürmek böylece bir çeşit "demokratik hukuk devleti aklı" geliştirmektir. Hukuk devleti de genel devletselliği ihlal edemez. "Burjuva hukuk devletinin tarihinin devlet aklı ile kurulan izdivacın tarihi" olduğunu söyleyen Sancar, kriz ve yoğun muhalefet dönemlerinde devlet aklının, yasallık çerçevesi dışına çıkmadan çeşitli gerekçelerle insan haklarının kullanımını etkisiz ya da geçersiz kılmak, olağanüstü sıkıyönetim gibi hallerde yasallık sınırlarını muğlaklaştırmak ve nihayet işkence, yargısız infaz, yarı-resmi silahlı güçler gibi uygulamalarla yasallık sınırlarını ve insan haklarını açıkça ihlal etmek gibi farklı biçimlerde öne çıktığına işaret eder (Sancar,1997).

Modern meşruiyet söyleminin iki kurucu söylem üzerine kurulduğunu belirttikten sonra çalışmada bu iki meşruiyet türüne değinilecektir. Bu noktada toplum sözleşmesi/hukuk devleti söylemi daha derin olarak irdelenmeye çalışılacaktır.

2.2.1. Devlet Aklı Söylemi

Siyasal modernliğin başında tanrısal niteliklerinden soyunmuş olarak ortaya çıkan devlet, meşruiyetini devlet aklı temelinde kurmaya çalışmıştır. 16.yy'da Makyavelizmin bir öğreti olmasıyla kullanılmaya başlanan devlet aklı kavramı, devleti kendi meşruluk temelini kendi içinde taşıyan ve diğer bütün değerlerin kaynağı olan en yüksek değer olarak kurar (Sancar,1997)

Modern meşruiyet söylemi, modernliğin başlangıcından örgütlü modernliğe kadarki sürede farklı toplumsal dinamiklerin tarih sahnesine soktukları farklı söylemlerin üst üste binmesiyle oluşmuş oldukça karmaşık çelişkili bir nitelik arzeder. Bu söylemin en derin katmanını, devletin ve siyasetin dünyevileşip, kendine özgü bir mantıkla donanması ve bunun sonucunda ortaya çıkan devlet aklı oluşturur. Burada devletin varlığı ve bekası sorunu öne çıkar.

Devlet akli geleneğinde siyasal iktidar, kendisinin olmazsa olmazlığını ve daha kötüden/kaostan daha iyi olduğunu iddia ederek kendinden kaynaklı bir meşruiyet içindedir. Kendi iktidarının mutlaklığının ön kabul şartı ile topluma kurucu değerleri çerçevesinde uyma zorunluluğu getirir.

Meşruiyetin siyasal iktidar kaynaklı olduğunu iddia eden Lipset, meşruiyeti "sistemin, toplumda var olan siyasal kurumların toplum için en uygun kurumlar oldukları inancını yaratması ve yaşatması yeteneği" olarak değerlendirir. Kurucu meşruiyet, sadece iktidarın egemenliğini değil aynı zamanda toplumsal düşüncenin de kurulmasını ifade eder. Bu nedenle meşruiyet, olması gerekene bağlı olarak toplumda olmuş olanın gerekçelendirildiği ideolojik ve sembolik evrendir (Lipset 1976, Aktaran Çetin 2001).

Kurucu meşruiyet geleneğinin öncüsü Platon'a göre; iyi olan, yararlı olan, yapılması gereken tek şey devlet için en iyi, en yararlı olandır. Çünkü, toplumsal birlik ve bütünlüğün teminatı olan devlet için yararlı olan herkes için yararlıdır. Bu nedenle ortaya çıkabilecek adaletsizlikleri normal göstermek, katlanılır kılmak için toplumun ortak bir ilkeye, adalet ve mutluluk ilkesine inandırılması gerekir. Devlet bunun için güzel/yararlı yalanlara başvurabilir (Platon, 1995)

O'conner, meşruiyetin bu kılıf bulma ve yalan üretme özelliğini; devletin kendi üretme, bölüştürme ve dağıtma tekeline ve toplumu kontrol aracı olarak toplumsal düzeni ve uyumu sağlamak için kendini kurması ve toplum üzerindeki müdahalesine kabul edilebilir bir anlam ve zemin hazırlaması (O'Conner, 1973, Aktaran Çetin, 2001) şeklinde eleştirir. İşte bu toplumu kurma, kontrol altına alma ve toplumsal düzeni ve uyumu sağlama süreci daimi bir süreçtir. Çünkü meşruiyet tarihsel bir olgudur. Meşruiyet, bir kez kurulmaz, ilk ve son kez de kurulmaz. O, asla durağan olarak var olmaz, devamlı olarak yeniden kurulması ve yeniden yaratılması gereken bir sürekliliktir.

2.2.2. Toplum Sözleşmesi Ve Hukuk Devleti Söylemi

Devlet akli ile toplum sözleşmesi arasındaki geçiş kolay olmuştur. Ancak devletin temeline sözleşmeyi koymak bir yandan devletin varlığını ve gücünü meşrulaştırırken öte yandan bunu sivil toplumu kuran bireysel haklar ve özgürlüklere bağlar. Yaşam, özgürlük ve mülkiyet olarak ifade edilen liberal haklar hem devleti gerekli kılar, hem de onu sınırlı güçlerle donatır. Böylece devlet ile toplum ve birey arasına net bir çizgi çekilmiş ve devlet hukukla sınırlanmış olur. Burjuva demokratik devrimler öncesinde ve sırasında burjuva kamusal alanın ortaya çıkışıyla birlikte devlet, toplumun ve bireyin kendiliğinden düzenine müdahale etmemenin ötesinde bizzat temsili olarak bireylerin eşit ve özgür siyasal katılımı ile belirlenmesi gereken bir alan olarak düşünülür. Kısıtlı liberal modernlik, eşitlik ve siyasal tartışma ve katılımı tanımlanan modern bir kamusal alan fikrini oluşturmakla birlikte toplumun önemli kesimlerini bu kamusal alanın dışında bırakmıştır. Yine de bu dönemde bile herkese eşit uygulanmasa da bir ideal olarak siyasal katılım, kendi kaderini belirleme hakkı, nasıl yönetileceğine karar vermek, eleştiri ve tartışmayla devleti daha rasyonel kılmak, kamusal alana girmek, derdini duyurmak, tanınmak, ortak çıkarın oluşumunda kaale alınmak hakkı, devletin temelini oluşturan haklar arasında birinci sıraya yerleşir. İşte bu nedenle eşitlik ve özgürlük söylemini daraltmak mümkün olmayacak ve 19.yy kamusal alanının genişlemesine sahne olacaktır. 18. ve 19yy'da devletin dayanmak durumunda olduğu toplumsallık ulus olarak tanımlanmaya başlanır. Devlet kendini bireysel özgürlük ve çoğullukla tanımlanan toplum ile değil, daha çok ortaklığı birliği vurgulayan ulus ile temellendirerek ulus-devlet olarak kurar. Kısıtlı liberal modernlikte ulus daha çok siyasal birlik tarzı olarak görülmüş ve bireysel hak ve özgürlükler temelinde savunulmuştur. Ancak ortaklığı, türdeşliği ve birliği vurgulayan ulus ile birey, çoğulluk arasında her zaman potansiyel bir çatışma vardır. Böylece liberal demokratik sistemler aslında iki farklı meşruluk anlayışının oldukça gerilimli bir birleşimi" olarak ortaya çıkarlar (Köker, 1997). Köker, bireysel özgürlük ve katılım idealini içeren demokratik meşruluk ile türdeş bir kültürel bütün olarak ulus ile bu bütünü korumak ve geliştirmek amacıyla kendini meşrulaştıran

devletin birliğine dayanan ulus-devletin çatıştığını söyler. "Modern toplum farklılıklar ve eşitsizlikleri barındırır ve bunları devletin meşruiyet temellerini tehdit etmeme koşuluyla temsiline izin vermek, ortak rızanın sürekli değişen, dinamik, sınırsız ve engellenmemiş bir katılımı ile oluşması gerektiğini temel norm olarak içeren demokratik meşrulukla çelişir." (Köker, 1997). Toplumsal çeşitliliği ve kendi içinde bölünmüşlüğü ile ulus-devletin türdeşliğinin arasındaki çatışmadan söz etmek doğrudur. Ancak bu çatışmanın ana kaynağı kültürel türdeşlik sorunu olmamıştır. Özellikle kısıtlı liberal modernlik döneminde ulus kültürel değil, siyasi bir birlik tarzı olarak kurgulanmış ve demokratik halk egemenliği, bireysel haklar ve özgürlükler temelinde savunulmuştur. Kültürel türdeşlik sorunu örgütlü modernlik döneminde ağırlık kazanacaktır. Ulus sadece ve öncelikle kültürel farklılıklar sorunuyla değil, toplumdaki ekonomik ve siyasal kutuplaşmalar sorunuyla ilgilidir ve düzeyici etkisi daha ziyade siyasi düzeyle ilgilidir. Ulus-devlet belirli düzeylerde kültürel farklılıklar sorunuyla başa çıkabilir ve bu konuda her zaman katı bir düzeycilik yapması zorunlu değildir. Ulus-devlet kültürel farkları bastırmaya değil, farklılaşan yöntemlerle bu farklardan bir ortak irade yani bir ulus oluşturmaya çalışır. Ama aynı şey sınıfsal farklılıklar için de doğrudur. Ulus-devlet sınıfsal farkların siyasi temsili sorunuyla da ancak belirli bir ölçüde başa çıkabilir. Bu ölçünün ötesine geçmek ortak irade olarak ulusun ve devletin çözülmesine neden olur. Dolayısıyla sorun, soyut düzeyde, toplumun bölünmüşlüğü ve çoğulluğu ile siyasi toplumun birliği ve uyumu arasındaki bağlantı sorunudur.

Meşruiyet söylemi, modern iktidarı kuran söylemlerden en 'merkezi' olanıdır, ama tam da bu nedenle, modern iktidarın nasıl işlediği sorusu, onun 'merkezi' özelliklerini öne çıkaran bir söylemin analizine indirgenemez. Modern iktidar, merkezi öne çıkaran meşruiyetle ilgili pratikler yanında, bu pratiklerle gerilimli bir ilişki içinde varolan farklı bir mantığı da barındırır. Modern hak ve egemenlik merkezli meşruiyet söylemi gizlediği, anlamlandırmaktan kaçındığı ve onu tehdit eden bir anlam fazlasıyla çevrilmiştir. Meşruiyet söylemi iktidarı meşru olarak kurmak için iktidarın somut mikro işleyişlerini, uç görünümünü, disiplinci ve yönetsel niteliklerini gözlerden gizlemek zorundadır. Ancak bu tür

ilişkiler devletin gerçekliğinin bir parçasıdır ve anlamlandırılmayan bir anlamlar fazlasına yol açarlar. Dolayısıyla meşruiyet söylemi her zaman bu ilişkileri gizleyerek kendini kurmakta ve iktidarı meşrulaştırmakta başarılı olamaz.

Siyasi iktidarın hak kurallarına uygunluğu sorusu meşruiyet söyleminin kurucu temasıdır. İktidarın 'meşru-gayrimeşru' olması sorununu öne çıkaran 'sözleşme-baskı şeması', temelde iktidarın biçimsel sınırlarını koyan hak kurallarıyla ilgilidir (Foucault,1980, Aktaran Özkazanç 1996). Batı'da hukuki-siyasi felsefenin geleneksel sorusu olan "felsefe (yani gerçeklik söylemi) iktidar hakkını nasıl sınırlayabilir" sorusu etrafında şekillenen bu düşünce, egemen iktidarın paradigması olarak görülebilecek olan kralın, yani merkezi tekil bir iradenin hak ve yetkileri ve bunların sınırları konusunu merkezine alır. Ortaçağdan itibaren Batı'da hukuki düşüncenin temel odağı hükümdarlık iktidarı olmuştur.

Meşruiyet Dayanağı Olarak İnsan Hakkı

Devletin örgütsel gücüyle temayüz eden (böylelikle örneğin aşiret toplumlarındaki egemenlik yapılarından farklılaşan) düzenlerin meşrulaştırılma ihtiyacının izahı, politik iktidar kavramının kendisinde saklıdır. Devlet erkinin bu vasıtası hukuk formu içerisinde kurulduğu içindir ki, politik düzenler de hukukun meşruiyet ihtiyacından beslenirler. Zira hukuk sadece kabul görmeyi talep etmez; muhatabı nezdinde sadece fiilen tanınmakla, kabul görmekle yetinmez, bu tanınmaya layık olmayı ister. Dolayısıyla bu tanınma/kabul görme liyakati talebini yerine getirecek bütün kamusal gerekçeler ve yapılar, hukuk biçimli kurulmuş bir devlet düzeninin meşrulaştırılması (edimine) dahildir (Habermas, 1999).

Keynesyen ve ithal ikameci gelişme stratejilerinin içine düştüğü krizin sonrasında güçlenen neo-liberal yaklaşımların etkisi ile bugün ulus devlet kavramı tartışmalı bir noktaya gelmiştir. Ulus devletlerin aşınmaya başlaması buna mukabil etkinliği artan ulus-aşırı şirketler ve toplulukların olduğu bir dünyada meşruiyetin sağlanabilmesi için ortak bir zemine ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu noktada Habermas'ın önerisi meşruiyetin dayanağı olarak

insan hakları sözleşmesinin şemsiye olma özelliğidir.

Modern hukuk düzenleri esasen öznel (sübjektif) haklarda temellenir. Bu haklar bir gerçek kişiye (hukukun tanımladığı gerçek kişi), kendine ait imtiyazıyla tanzim ettiği eylemleri için yasal bir hareket sahası açarlar. Böylelikle hak sahibi kişiyi -gayet iyi tarif edildiği üzere- ahlâki emirlerden veya başka türden talimatlardan azade kılar. Her halükârda, hukuken izin verilmiş bulunanın sınırları içerisinde kimse yapıp ettiklerini kamusal düzeyde- haklılaştırmakla yükümlü değildir. Öznel hakları devreye sokmakla modern hukuk geleneksel hukuk düzenlerinden farklı olarak, belirtik biçimde yasaklanmış olmayan her şeye izin olduğu doğrultusundaki Hobbescu ilkeyi geçerli kılar. Böylece hukuk ile ahlâk ayrışır. Ahlâk bize öncelikle neyi yapmakla yükümlü olduğumuzu söylerken, hukukun yapısında, yapmaya hak sahibi olduğumuz şeyler önceliklidir. Ahlâki haklar onların mütekabili olan ödevlerden türerken, hukuksal ödevler öznel özgürlüklerin yasayla kısıtlanmasından çıkar. Hakların ödevler karşısındaki bu temel kavramsal düzeydeki imtiyazlı konumunu, gerçek kişi ve hukuk topluluğu ile ilgili modern kavrayışa bakarak açıklayabiliriz. Gerek toplumsal uzamda gerekse tarihsel zamanda bir sınırı olmayan ahlâki evren, hayat hikâyelerinin olanca karmaşıklığı içinde bütün doğal gerçek kişileri kapsar. Buna karşılık uzamla ve zamanla kayıtlanmış bulunan hukuk topluluğu, mensuplarının bütünlüğünü ancak onlar yapay olarak yaratılmış öznel hakların taşıyıcıları statüsünü benimsedikleri, zaptettikleri ölçüde korur (Habermas, 1999).

Hukuk normlara, her iki bakış açısına uygun olarak, aynı zamanda hem zorlayıcı yasalar hem de özgürlük yasaları olarak değerlendirilebilecek şekilde yapılmalıdır. Hukuk normlarına, buna zorladıkları için değil, meşru oldukları için uymak, en azından bir imkân olarak var olmalıdır. Bir hukuk normunun geçerliliği, devlet gücünün aynı zamanda hem meşru yaşamayı (hukuk koymayı) hem de hukukun fiili yürütülmesini güvencelemesi demektir. Politika teorisinin, meşruiyet sorununa ikili bir cevabı vardır: Halk egemenliği ve insan hakları. Halk egemenliği ilkesi, demokratik hususiyetleri gereği

buradan meşru sonuçların doğacağı beklentisini temellendiren bir prosedürü ortaya koyar. Buna karşılık yurttaşların hayatını ve özel özgürlüğünü, yani kişisel hayat planlarını izlerken ihtiyaç duydukları hareket alanlarını güvenceleyen klasik insan hakları, bizatihi meşruiyet ifade eden bir yasa egemenliğini temellendirirler (Habermas, 1999).

İnsan hakları Janus⁴-yüzlüdür. aynı anda hem ahlâka hem hukuka dönüktür. Ahlâki içeriğinden bağımsız olarak hukuki hak biçimindedir insan hakları. Ahlâki normlar gibi "insani olan" her şeyle ilgilidirler, fakat hukuki normlar olarak tek tek kişileri ancak onların bir hukuk topluluğuna ait olmaları -kural olarak ulusal devletin yurttaşlığıdır bu- ölçüsünde korurlar. Böylece, insan haklarının evrensel anlamı ile gerçekleştirilmelerinin yerel koşutları arasında kendine özgü bir gerilim mevcuttur. İnsan hakları bütün kişiler için sınırsız geçerliliğe kavuşmalıdır. Bir yandan, insan haklarının yayılmasını, bütün mevcut devletler -sadece isimleriyle değil- demokratik hukuk devletlerine dönüşürken, her bireyin istediği milliyeti seçme hakkına sahip olması biçiminde tasarlayabiliriz. Bu hedeften açık ki çok uzağız. Bunun alternatifi, herkesin dolaysızca, dünya yurttaşı olarak, insan haklarından etkin olarak yararlanabilmesidir. Fakat etkili biçimde kurumsallaştırılmış bir dünya yurttaşlığı hukukundan da hayli uzağız (Habermas, 1999).

Ulus-devlet düzeninden kozmopolit bir düzene geçişte, hangisinin daha tehlikeli olduğunu kestiremiyoruz: masumiyetlerini çoktan yitirmiş uluslararası hukuk öznelerinin, yani devletlerin batmakta olan dünyası mı, yoksa meşrulaştırıcı güçleri şüpheli olan ve hâlâ kudretli devletlerin ve ittifakların iyi niyetine muhtaç bulunan devletlerarası kurumların ve konferansların muğlâk karmaşası mı? Bu dengesiz vaziyette gerçi halklar/uluslar topluluğu politikasında herkesçe tanınmış tek meşruiyet temelini insan hakları sunmakta: hemen bütün devletler, Birleşmiş Milletlerin bu arada genişletilmiş İnsan Hakları Beyannamesi'nin lâfzını onaylamış bulunuyor. Yine de insan

⁴ Roma mitinde iki yüzlü bir tanrı.

haklarının genel geçerliliği, içeriği ve (içe ve dışa dönük) hiyerarşik konumu hâlâ tartışmalıdır. Hatta normatif savlarla ortaya konan insan hakları söylemine, Batı'da oluşmuş siyasal meşrulaştırma biçiminin başka kültürlerin öncüllerine uyup uymayacağına dair ilkesel kuşku refakat ediyor. İnsan haklarının evrensel geçerliliği talebinin, Batının egemenlik çabasının sinsice gizlenmesinden ibaret olduğu iddiası, en radikal biçimde Batılı entelektüellerce savunuluyor (Habermas, 1999).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A(III) sayılı kararı ile İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ilan edilmiştir. Türkiye ise 6 Nisan 1949 tarih ve 9119 sayılı Bakanlar Kurulu ile "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin Resmi Gazete ile yayınlanması yayımdan sonra okullarda ve diğer eğitim müesseselerinde okutulması ve yorumlanması ve bu Beyanname hakkında radyo ve gazetelerde münasip neşriyatta bulunulması" kararlaştırılmış ve Bakanlar Kurulu Kararı 27 Mayıs 1949 tarih ve 7217 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Beyannamenin toplumsal meşruiyet tartışmalarında yol göstericiliği içerdiği maddelerin içselleştirilmesi ile kavranabilecektir. Buna göre;

Madde 1- Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.

Madde 2- Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca, ister bağımsız olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında, uyruğunda bulunduğu devlet veya ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.

Madde 3 -Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.

Madde 6- Herkesin, her nerede olursa olsun, hukuksal kişiliğinin tanınması hakkı vardır.

Madde 7- Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasanın korunmasından eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. Herkesin bu Bildirgeye aykırı her türlü ayırım gözetici işleme karşı ve böyle işlemler için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.

Madde 8- Herkesin anayasa yada yasayla tanınmış temel haklarını çiğneyen eylemlere karşı yetkili ulusal mahkemeler eliyle etkin bir yargı yoluna başvurma hakkı vardır.

Madde 13- 1. Herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır.

Madde 17- 1. Herkesin tek başına veya başkalarıyla ortaklaşa mülkiyet hakkı vardır.

2. Hiç kimse keyfi olarak mülkiyetinden yoksun bırakılamaz.

Madde 21- 1. Herkes, doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığı ile ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir.

Madde 22- Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı vardır. Ulusal çabalarla ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgütlenmesine ve kaynaklarına göre, herkes onur ve kişiliğinin serbestçe gelişim için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir.

Müzakereci Meşruiyet

Modern demokrasi, meşruiyet sorununu pratik alana indirmiştir. Dinsel, geleneksel, metafiziksel ve mitsel kökenler yerine fiziki gerçeklerin belirleyiciliğinde siyasal iktidarın meşruiyetini oluşturmaya çalışmıştır. Uzun tarihsel evrimden sonra günümüzde demokrasi; halkın yönetime etkin

katılımı, farklı düşüncelerin özgürce ifadesi, örgütlenmesi ve temsili, düşünce özgürlüğü, çoğunluğun yönetimi ve azınlığın haklarının korunması, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması ve hukukun üstünlüğü şeklinde özetlenebilecek bir dizi ilkenin çerçevesini oluşturmaktadır (Çetin, 2003).

Karmaşık demokratik toplumlarda meşruiyetin, ortak ilgi alanını oluşturan meseleler hakkında herkesin katıldığı özgür ve kısıtlamasız kamusal müzakereden kaynaklanması gerektiğini Benhabib savlamaktadır ve ona göre; ortak ilgi alanına giren meseleler hakkında kamusal bir müzakere alanı, demokratik kurumların meşruiyeti açısından elzemdir.

Müzakereci demokrasi modeline göre, bir yönetim biçimindeki kolektif karar alma süreçleri açısından meşruiyete ve rasyonelliğe ulaşmanın gerekli koşulu şudur: Söz konusu yönetim biçimindeki kurumlar öyle düzenlenmelidir ki, herkesin ortak çıkarı olarak görülen şey, özgür ve eşit bireyler arasında rasyonel ve adil biçimde yürütülen kolektif müzakere süreçlerinden kaynaklansın. Kolektif karar alma süreçleri bu modele ne kadar yaklaşırsa, meşru ve rasyonel olarak kabul edilme olasılıkları o kadar artar (Benhabib, 1999).

Katılım kavramı müzakereci meşruiyetin temel argümanıdır. Bu noktada kentsel dönüşüm projelerinin akademik altyapısında, uygulanmasa dahi projelerin hedeflerinde her zaman yer almakta ve bu projelerin meşru görünebilmesi ile başarısı için etkin katılım olmazsa olmaz şartlardan biri olarak vurgulanmaktadır.

Demokratik kurumlardaki meşruiyetin temeli, geriye doğru şu çıkarıma kadar götürülmelidir: Zorunlu erk talebinde bulunanların gerekçesi, kararlarının herkesin eşit derecede çıkarlarını gözettiği söylenen yansız bir konumu temsil etmesidir. Bu çıkarım ancak söz konusu kararların ilke olarak özgür ve eşit yurttaşların uygun kamusal müzakere süreçlerine açık olması durumunda yürütülebilir (Benhabib, 1999).

Tanımları çeşitlidir ve bu çeşitlilik farklı yorumları beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte müzakereci meşruiyet, kerameti kendinden menkul olan soy, gelenek, kahramanlık gibi kavramlardan sıyrılarak toplumsal rıza temelinde şekillenmiştir. Seçme ve seçilme hakkının genelleştirilmesi bu anlamda en önemli atılımdır. Modern demokrasinin meşruiyet kaynağı ve alanı tamamen değişerek geleneksel, dinsel, kişisel ayrıcalıkların yerine toplumu oluşturan tüm bireylerin eşitliği ve özgürlüğü üzerine kurulu bir meşruiyet anlayışı yerleşmiştir. Modern meşruiyetin farklı bir yorumu olan müzakereci meşruiyet, bireylerin sadece eşitliği, özgürlüğü üzerinden kendini tanımlamamaktadır. Müzakereci meşruiyette süreçlere etkin katılım olmazsa olmazdır.

Demokrasi, siyasal iktidarın “meşru güç kullanma tekeline” sahip olma gerekliliğinin toplumsal rızaya dayanması zorunluluğu üzerinde yükselir. Aksi takdirde siyasal iktidarın zoru terörü, müdahalesi şiddeti, yasa zulmü ifade edecektir ve karşı karşıya olduğumuz şey ise meşruiyet ve temsil krizine dönüşecektir. Demokrasinin tek meşruiyet kaynaklığı toplumsal rızadır ve toplumsal rıza bir toplum içinde farklı siyasal ve ekonomik taleplerin ve çıkar birlikteliklerinin (partiler, sivil toplum kuruluşları) olduğu gerçeği üzerine kurulu uzlaşma ve konsensüs derecesidir. Bu yüzden demokrasi, bir bütün olarak algılanan toplumun ortak bir amaç içinde ortak bir hedefe götürülmesi iddiası taşıyan liderlik, karizma, geleneksel otorite, dinsel meşruiyet ve resmi ideoloji ile bağdaşmaz. Son tahlilde siyasal iktidarın meşruiyeti ile toplumsal rızanın temsili aynı şeydir. Demokrasinin üstünlüğü de zaten temsil ile meşruiyetin en geniş oranda ve alanda örtüşmesidir (Çetin, 2003).

Selçuk, meşruiyetin olmazsa olmazı olarak konsensüsü savunur ve meşruiyeti buna göre tanımlar: "meşruiyet, yönetilenler çoğunluğunca gönülden benimsenen ve toplumsal, siyasal yapının sistemine göre yönetenlerin iktidara geldiklerine ve onu kullandıklarına ilişkin toplumdaki yaygın inançtır ki bu inanç Ferraro'nun 'devletin gözle görünmeyen perisi' dediği şeydir (Selçuk, 1998, Aktaran Çetin 2003). "Cohen" in tüm yazılarında

sorduğu iki soru 'nasıl' ve 'niçin' de aynı arayışının işaretidir. O'na göre meşruiyet, insanların nasıl ve niçin bir siyasal iktidara destek verdikleri ve desteklerini çektikleri konusunun incelenmesidir.

Demokrasi, siyasal temsil ve katılım konusunda çoğulculuğa inanır. Çoğulculuk düşüncesi siyasal iktidarı, bireysel davranışların siyasal sisteme yönelik etkisi ve taleplerinden ziyade, toplumsal, siyasal ve ekonomik belirli düşünce ve çıkar birlikteliği üzerine örgütlenmiş grupların eylemleri ve siyasal iktidarla ilişkileri olarak değerlendirilmektedir. Çoğulculuk, iktidarın modern anlamda artık çok yaygın ve geniş bir alanın içinde olduğu, bu alanda tek bir grup veya sınıfın değil bir çok kişi, grup ve sınıfın birbiriyle çıkar çatışması içerisinde olarak siyasal iktidarın dağıtıldığını iddia etmektedir. Bu, iktidar dağıtımını sadece siyasal ve ekonomik olmayıp bilgi, teknoloji, eğitim, kültür gibi alanları da kapsamaktadır. Bu anlamda siyasal iktidar, çeşitli kaynakları bazı amaçlara ulaşmak için o yöne kanalize edilmesiyle elde edilen bir gerçekliktir. Sartori kişi ve grup çatışmalarının siyasal iktidarın denetlenmesi için en önemli araçlar olduğunu iddia eder. Ona göre, demokratik meşruiyet için daha önemli olan şey siyasal iktidarın keyfiliğinin önüne geçilmesi ve yönetici ile yönetimin özdeşleşmesini doğurabilecek siyasal iktidarın kişiselleşmesinin önlenmesidir (Sartori, 1993, Aktaran Çetin 2003).

Müzakereci modele göre, müzakere usulleri meşruiyet doğurduğu gibi, belirli bir ölçüde pratik rasyonellik de sağlar. Peki ama, bu tür müzakereci demokratik süreçlerin pratik rasyonellik iddiaları nedir? Müzakereci süreçler, üç nedenden ötürü kolektif karar alma süreçlerinin rasyonelliği açısından elzemdir. Birinci olarak, Bernard Manin'in "On Legitimacy and Deliberation" (Meşruiyet ve Müzakere Üzerine)'de belirttiği gibi, müzakereci süreçler aynı zamanda bilgi aktaran süreçlerdir. Yeni bilgilerin aktarılması şu etkenlerden kaynaklanır: 1) Hiçbir birey farklı bireylerin etik ve siyaset meselelerini algılayacakları çeşitli bakış açıları tek başına önceden görüp tahmin edemez; 2) Hiçbir birey herkesi etkileyen belirli bir karar açısından önemli görülen bütün bilgilere tek başına sahip olamaz. Müzakere, bir bilgi edinme

yöntemidir (Benhabib, 1999).

Neden kendisine iyi, makul, adil ve amaca uygun görünen şeyin o konuyla ilgili herkesin bakış açısından da böyle değerlendirilebileceğini belirtmediği sürece, hiç kimse kamusal olarak başkalarını kendi bakış açısına ikna edemez. İlgili herkesin bakış açısından akıl yürütme hem insanın görüşlerine belirli bir tutarlılık getirir, hem de Hannah Arendt'in Kant'ı izleyerek "genişlemiş zihniyet" adını verdiği bakış açısını benimsemeye götürür (Benhabib, 1999).

Müzakereci bir demokrasi modeli gerekli, ama yeterli olmayan bir pratik rasyonellik koşulu öngörür; çünkü herhangi bir usul gibi bu da yanlış yorumlanabilir, yanlış uygulanabilir ve kötüye kullanılabilir. Usuller ne sonuçları dikte edebilir, ne karşılıklı tartışmada ileri sürülen nedenlerin niteliğini belirleyebilir, ne de katılımcıların başvurdukları akıl yürütmenin niteliği ile mantık ve çıkarım kurallarını denetleyebilir (Benhabib, 1999).

2.3. Türkiye’de Planlama Ve Planlamanın Meşruiyeti

Türkiye’de planlama sistemi ve bu planlama sisteminin içine düştüğü meşruiyetinin sorgulanırlığı, çalışmanın bu bölümünde incelenmeye çalışılacaktır. Bu noktada tezin birinci bölümünde tartışılan planlama kuramlarına yeniden ve kısaca değinildikten sonra planlama sisteminde yaşanan meşruiyet kaybının hangi politikalar sonucu olduğu aktarılmaya çalışılacaktır. Daha sonra ise Türkiye özelinde yaşanan meşruluk tartışmalarının kanuni düzenlemeler üzerinden bir değerlendirilmesi yapılacaktır. İncelenecek kanuni düzenlemelerin başında çeşitli defalar uygulanmış olan ve bir o kadar da gündeme gelen “imar afları” ve yeni bir imar affı getireceği hususundaki çekinceler ile 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından bir kez daha görüşülmesi için iade edilen 4841 sayılı kanun (2B) gelirken, tezin ana ayağını oluşturan yenileme projelerinin meşruiyet dayanağı olarak işaret ettikleri 5366 sayılı; Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun değerlendirilecektir.

2.3.1. Planlamanın Meşruiyeti

Ünlü toplumbilimci Max Weber, ussallığı (rasyonelliği), "amaç ussallığı" ve "araç ussallığı" olarak ikiye ayırır. Birincisinde, ulaşmak istenen ereğin aklı uygunluğu söz konusu olduğu halde, ikincisinde, belirlenen ereğe varabilmek için kullanılan araçların, bu amaca ulaşabilmek için uygun ve yeterli olup olmadığı değerlendirmeye konu olur. Takınılacak her tavrın toplum yararını en çoğa çıkaracak biçimde belirlenmesi, amaçsal ussallığın gereğidir. "Toplum yararı" ve "kamu" gibi kavramların tanımlanmasında karşılaşılan güçlükleri öne sürerek, kentlerin geleceğine ilişkin değerlendirmeler yapmak ve erekler belirlemekten kaçınmak, amaçsal ussallık ilkesinin gereğini yerine getirmemek anlamına gelir (Keleş, 2001).

Şehircilik bilimi/mesleği, her şeyden önce toplumsal çıkarların bireysel çıkarların önünde olduğu kabulü üzerinden kendini tanımlamaktadır. Bu noktada yapılan imar planları, plan tadilatları veya üst ölçekli planların hepsinde öncelik, kamu

yararının sağlanması üzerine bina edilmiştir. Kapsamlı planlama anlayışından bugüne geliştirilen kuramlar ve eleştirilerin hepsinde, getirilen eleştiri kamu yararını ortadan kaldırma üzerine kurulmuş da olsa, kamu yararı vurgusu her dem yapılmıştır.

Kentleşme pahalı bir süreçtir. Türkiye ise hızla kentleşmek isteyen, ancak kaynaklarını kalkınmaya ayırmak isteyen bir ülkedir. Üstelik, bu kısıtlı kaynakların çoğunu güvenlik ve askeri harcamalara kullanmakta, kentlerde yaratılan değeri de kamuya aktaramamakta, böylece kentleşmeye kaynak ayıramamaktadır. Dünya sistemine geç eklemlenen bir ülke olarak Türkiye, hem uluslar arası işbölümüne uygun davranmak durumunda kalmakta, hem de kalkınma sürecinde, çoğalan iç ve dış borçlarını ödemek zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Öte yandan güneydoğuda sürmüş olan iç savaş, kentleşme ve kalkınmaya ayrılan payda ciddi kesintiler yapılmasına neden olmuştur. Bu kaybın yılda ortalama 8 milyar dolar civarında olduğu söylenmektedir (Başkaya ve Leventoğlu, 1998, Aktaran Çavuşoğlu, 2004). Bu yapı sağlıklı kentleşmenin önündeki büyük engellerden birini oluşturmaktadır. Güneydoğu'da yaşanan durum sonucunda, istem dışı göç etmek zorunda kalan insanların önemli bir kısmı da İstanbul'a gelmiştir. Tezin çalışma alanı olan Tarlabası bölgesi de bu noktada önemli bir yerleşim alanı olarak istem dışı göç eden kitleye konut arzında bulunmuştur.

“Kentsel toprak monopolist özellikleri olan spekülâtif değer artışlarına konu olan bir üretim faktörüdür. Bu özelliği kent toprağına ve kentin imarına ilişkin değişik kurumsal düzenlemeler altında kentsel toprak sahibine önemli rantlar kazandırabilmektedir. Kentin büyümesinin ve kamunun sağladığı altyapı hizmetleri vb. nedenlerle tamamen toplumsal gelişme nedeniyle doğan bu değer artışı hiçbir üretici işlevi olmayan kentsel toprak sahibine gitmektedir” (Tekeli, 1991b, Aktaran Çavuşoğlu, 2004).

Enflasyonist ve istikrarsız bir ekonomide risksiz bir yatırım olarak görünen gayri menkuller, mülk sahibine hiçbir yük getirmediği gibi, büyük rantlar da kazandırabilmektedir (Keyder, 1999, Aktaran Çavuşoğlu 2004). İstanbul'da

1150 kişiye bir doktor düşerken, 125 kişiye bir emlakçı düşmesi de mülkiyet ve rant ilişkilerindeki hareketliliği ortaya koymaktadır (Beşiktepe, 1996 Aktaran Çavuşoğlu 2004). Bu nedenle bir çok kentte, boş arsa stoklamak ve kentsel gelişmenin rant yaratmasını beklemek yaygın bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır. Tekeli, kent planlamasını belirleyen temel kurumun taşınmaz daha da somutta kentsel arsa mülkiyeti olduğuna dikkat çeker. “Mülkiyetin kurumsallaşma biçimi, hem bizim planlama anlayışımızı hem de plan dışı kalma yollarımızı, planları yozlaştırma biçimlerimizi belirliyor” (1991b, Aktaran Çavuşoğlu, 2004). Sağlıklı kentsel gelişmenin pahalı bir süreç olduğu ve Türkiye’nin gelişmekte olan bir ülke olması ve kendi iç dinamikleri sebebi ile kentleşme süreçlerine yeterli kaynağı ayıramadığı bir ortamda, sağlıklı, meşru bir planlama sisteminden bahsetmek de güçleşmektedir. Bu noktada sermaye birikim süreci olarak kullanılan kentsel arazileri ellerinde tutan güç grupları, planlama sürecine baskı yapmakta ve planların kamu yararından bireysel yararlar doğru evrilmesinde etkili de olabilmektedirler.

Kentsel Planlamanın meşruiyeti sorunsalı her dönem için güncelliğini korumuştur. Bu sorunsal kapsamlı planlama anlayışını içerdiği gibi bugünün popüler planlama anlayışları olan müzakereci veya liberal çoğulculuk anlayışlarını da içermektedir. Asıl sorun bu sorunun düne oranla bugün hangi ölçüde dile getirildiğidir.

Küreselleşme rüzgârlarının tüm dünyayı etkisi altına aldığı 1980’li yıllar, toplum yararı alanında, yeni gibi görünmekle birlikte, gerçekte yeni olmayıp bir geriye gidişi simgeleyen değişik bir anlayışın yaygınlaşmasına tanık olmuştur. Bu, yeni dünya düzeninin gerekli kıldığı ve bütün dünyaya benimsetmeye çalıştığı kamu karşıtı (ya da özelleştirmeci) bir kamu yararı anlayışıdır (Keleş, 2000). Buna göre, yalnız belli bir ülkede değil, ama tüm yeryüzünde, kamu yararı, kamunun (resmi kesimin) toplumsal ve ekonomik yaşamdaki etkinliğinin ortadan kaldırılmasındadır. Bu anlayış, kamu iyeliğinin yerini tümüyle bireysel ya da özel iyeliğin almasını, dolayısıyla tam bir

özelleştirmeyi öngörmektedir. Bu yüzdendir ki, kamusal ekonomik kuruluşların, zarar etmekte olsalar da, olmasalar da, özelleştirilmeleri öngörülmektedir. Çünkü, egemen kılınmak istenen yeni liberal anlayışlar, kamu kesiminin etkinlik alanının mutlak olarak daraltılmasını zorunlu kılmaktadır (Keleş, 2002). Bu noktada planlama sisteminin meşruiyeti, sorunun neo-liberal politikaların tüm gücü ile kendini hissettirdiği son yıllarda daha fazla görünür olması şaşırtıcı değildir. Bu politikaların temelinde yatan karın maksimize edilmesi kaygısı, dezavantajlı kesimlerin yerlerinden edilmesi sürecini de beraberinde getirmiştir.

Bir kentte tüm kesimler karar süreçlerine katılmak konusunda istekli ya da donanımlı olamayabilir. Özellikle toplumun örgütsüz kesimleri, kendilerini doğrudan ilgilendiren konulardaki itirazlar dışındaki diğer konularda katılım gösteremezler. Genellikle bir kent için belirlenen kentsel politikalar, ulus ötesi etkiler, merkezden gelen talepler, yerel yönetimin tercihleri ve çıkar gruplarının beklentileri çerçevesinde oluşmaktadır (Çavuşoğlu ve Yalçın, 1999). Politika belirleme ve karar süreçlerine katılımdaki bu sınırlılık nedeniyle, kentte yaratılan ve yeniden dağıtılan artık genellikle küçük bir kesime refah ve rant sağlamakta, ancak çoğu kentli tarafından sürecin adaletsiz ve haksız olduğu bilinmemektedir. Çoğu kentlinin günlük yaşamını doğrudan etkileyen ve geleceğini belirleyen kararlar sınırlı bir çevrenin katılımıyla oluşmaktadır.

Küreselleşme döneminde kentler sermayenin mantığına göre şekillenirken, kentsel eşitsizlikler artarken, daha eşitlikçi uygulamalar içeren başarı öyküleri de yok değildir. Porto Alegre örneği katılımcı bir belediye bütçesi ile daha insancıl bir kentsel toplumsal mekan yaratılabileceğinin başarılı bir örneğini teşkil etmektedir. Daha büyük bir toplumsal meşruiyet sunan politikalar uygulamaya sokabilecek kurumların yaratılması gereğinden yola çıkan bu deneyim katılımcı bütçe aracılığıyla, “kamusal meselelerde kararların ve bilginin demokratikleştirilmesi yoluyla yeni bir yurttaş bilinci yaratmayı” başarmıştır (Genro & de Souza, 1999, Aktaran Çavuşoğlu, 2004).

Planlama açısından analizi gerekli önemli bir aktör de piyasadır. Piyasa, kapitalizmin ulaştığı küresel aşamada yadsınamayacak bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Piyasada bir değişim değeri karşılığı bulamayan, metalaşamayan her şeyin tedavülden kalktığı bir ortama şahit olmaktayız. Planlamanın özünü oluşturan kamu yararı da bu kadar paylaşılmaktadır. Kentler artık kamu yararı değil; küresel arenada yarıştıkları diğer kentlerden daha güzel görünmek için makyaj talep etmektedirler. Yani, postmodern bir üslupla söyleyecek olursak: “planlama out, tasarım in!” Ulusal ve bölgesel dengeleri gözeten topyekün bir kalkınma anlayışının ortadan kalkmasıyla kent için de topyekün bir planlama anlayışı ve kentsel adalet ve kamu yararı gözeten bir planlama anlayışı gözden düşmüş ve küresel akışlara servis verebilecek kent parçalarının seçilip güzelleştirilmesine dönük bir tasarım anlayışı bir çok kentte gözlenmeye başlanmıştır (Çavuşoğlu, 2004).

Bu süreç uzun erimli planları tercih etmemektedir. Piyasanın ihtiyacı olan plancıdan çok göze hoş görünecek tasarımları yaratacak, planların uzun erimliliğine olan inançları yerine kısa erimli ve mülkiyet değişiminde sermayeden yana olan bir tasarım uzmanıdır. Neo-liberal ekonomide paranın akışkanlığının artmış olması, kentsel arazilerin “şey”leşmesi sürecini de hızlandırmıştır. Plancı ve plan, bu süreçte zaman kaybı yaratmakta olan birer bürokratik engel olarak görülmektedir. Bu engelin aşılabilmesi için sermaye sahipleri, merkezi yönetimlere baskı yaparak gerekiyorsa özel yasa bile çıkarmaktadırlar. Planlama sistemi ve plancının meşruiyeti zaten tartışmalı iken yeni yapı neticesinde daha da etkisizleşerek meşruluk dayanaklarını kaybetmektedir.

2.3.2. Kentleşme İle İlgili Yasalar Ve Meşruiyet

Sağlıklı bir kentleşme süreci için plan ne kadar elzem ise modern dünyada, planların sağlam dayanakları olabilmesi içinde yasalar o kadar elzemdir. Çalışmanın bu bölümünde, planlama sistemini doğrudan ilgilendiren bazı yasaların, planlamanın meşruiyetini nasılda sorgulanır hale getirdiği anlatılmaya çalışılacaktır. Bu noktada öncelikli durak olarak ilki 1948 yılında çıkarılmış olan

imar aflarına değinilecektir. İkinci olarak incelenecek olan yasa, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun olacaktır. Bu kanunun önemi; çalışma alanı olan Tarlabasında yürütülen projenin yasal dayanağını oluşturmasıdır.

İmar Afları

İmar Affı; genel bir anlatımla, imar mevzuatına aykırı ya da başkalarının arsa veya arazisi üzerine yapılan yapıların meşrulaştırılması şeklinde tanımlanabilir.

Meşrulaştırma, yasanın ya da toplum vicdanının doğru bulma noktasına getirmesi anlamına geliyor. Konuya kamu yönetimi açısından bakarken, toplumsal ve ekonomik, düzenin geçirdiği sarsıntı ve özellikle de bu sarsıntıdan kimlerin olumlu ya da olumsuz etkilendiği gözden kaçırılmamalı. Çünkü kamu yönetimi, kamu düzeni ve toplumsal yararlar birlikte bir anlam ifade eder ve toplum yararı karşısındaki olumsuzlukları sürekli sorgulayarak önlemine alır. Bu bağlamda, sarsıntıyı, yasa dışılığı, keyfiliği, kötüye kullanmayı "imar affı"na taşıyan nedenleri sonuçlarıyla birlikte yineleyerek tartışmak ve yeni bir düşünce havuzunda yoğunlamak gerekiyor.

Bir kere, "İmar affı" içeriği ve sonuçları bakımından hukuki anlamda (ceza hukukunda, vergi cezalarında olduğu gibi) bir af olarak nitelendirilemez. "Ceza hakkından vazgeçme", "cezanın uygulanmaması", "cezanın yarım bırakılması", "kamu davasının düşürülmesi" gibi başlıklar altında açıklanabilecek af, Anayasa Mahkemesi kararlarında da ifade edildiği gibi (örneğin, AYMK: E: 1966/27, K: 1968/8, R.G.: 24.2.1969), "suç sayılan eylemi değil, cezayı ve ceza davası açılmasını ortadan kaldırır. Af, bağışlamadır ve hiçbir zaman eylemi meşru görme değildir. Dayandığı olayların Anayasaya uygun olduğu, hukuk dışı bulunmadığı ve bunun sonucu olarak olayların meşru ve suç sayılmaması gerektiği gibi bir mana taşımamalıdır" (Aydın, 1996).

Yerleşme ahlakı ve hukuku ile yönetim ahlakı ve hukuku arasındaki ilişkinin yapısı, çıkar çatışması ile yakından bağlantılıdır. Sonuçta ortaya "eşitsizlik" çıkmaktadır.

Hukuki yapıda ya da uygulamada boşluk doğdukça, ahlaki yapı da sarsılmakta, boşluk birileri tarafından "piyasa mekanizması" ile doldurulmaktadır. Bir başka anlatımla "imar hakkı" kamu tarafından sağlanması gerekirken, buradan doğan rantın paylaşımı "piyasa mekanizması" tarafından yapılmaktadır. Af bir yandan kamu kontrolünü sağlamaya çalışırken, aslında piyasa mekanizmasının önünü açmakta meşru olmayan rant paylaşımının meşrulaştırılmasına katkıda bulunmaktadır (Aydın, 1996).

Türkiye’de imar/gecekondu, aflar ve sonuçlarına ilişkin sağlıklı verilere düzenli bir şekilde ulaşmak mümkün değildir. “Bugün, Türkiye’deki gecekondu sayısı, bunların kentlere dağılımı, hangisinin hangi tarihte yapıldığı ve hangi imar affı yasasından yararlandığı, son imar affı yasasından sonra nerelerde ne kadar gecekondu yapıldığı, çeşitli kentlerdeki mülk ya da kiralık gecekondu sayısı vs. bile bilinmiyor” (Türksoy, 1996).

İstanbul özelinde de detaylı çalışmalar olmamakla birlikte, özellikle 1980 sonrası süreçte çok sayıda konut ve işyerinin yasallaştırıldığı görülmektedir. 1992 yılı İstanbul Valiliği verilerine göre, İstanbul’daki iki milyona yakın konut stokunun 850.000 konut yasal, 750.000 yasallaştırılmış ve 400.000 yasa dışı konuttan oluştuğunu görmekteyiz. Bu rakamlar birbiri ardına çıkarılan imar aflarının yasallaştırdığı konut stokunun büyüklüğünü göstermektedir. Bu rakamlar göz önüne alındığında, her deprem sonrası yaşanan manzaraya şaşırmak da olanaklı değildir. Türkiye kentleşmesi tarihi bu açıdan incelendiğinde, modernleşme projesinden önemli tavizler verildiği görülmektedir. Bu tavizlerin hangi dönemlerde, ne pahasına ve ne şekilde gerçekleştiğini incelemek için 1948’den itibaren bir dönemlemeye gereksinim duymaktayız. İmar aflarının gelişimini gecekondunun evrimi bağlamında düşünmek, süreçte yer alan taraflar ve rollerini açıklamak için de oldukça net bir çerçeve sunmaktadır (Çavuşoğlu, 2004).

Süreç İçerisinde İmar Afları

İmar Afları ile gecekondulaşma sürecinin bir birine koşut olduğu görülmektedir. Bu dönemleri temel olarak 3'e ayırmak mümkündür. 1960'lara kadar olan imar planı dönemi, 1960-1980 arası ithal ikameci dönem ve 1980 sonrası neo-liberal dönemdir.

1960'lardan sonra gecekonduların niteliksel olarak geliştiği ve giderek apartmanlaştığı, gecekondu nüfusunun da bir yandan kentli tüketici gruba dahil olmaya çalıştığı, öte yandan gecekondu mahallelerinin siyasi kimliklerinin oluştuğu gözlenmektedir.

1960'ların başında ekonomik mekanda ithal ikame modelinin benimsenmesi, gecekondu nüfusu için bir diğer kırılma noktasını oluşturdu. Bu modelde çok kritik olabilecek iç pazardaki talebin ve kar hadlerinin düşmesinin engellenmesinde, yurtdışından gelen döviz desteği ve kırsal kesimin sübvansiyonun yanı sıra, gecekondu nüfusu kentle bütünleşebilme amacıyla kentli gibi tüketim talebi geliştirmiş, bu talebi karşılamak için arz boşluklarının olduğu noktada kendisi için üretim yapıp bu boşlukları kapatmış ve gene kendisi enformel dağıtım kanalları kurarak arzın talebe ulaşmasını sağlamış, talebi canlı tutup pazar yüzeyini genişletebilmiştir (Şenyapılı, 1998, Aktaran Çavuşoğlu, 2004)

1980 sonrası gecekonduyunun tanımı değişmiş, terasların üzerinde filizleri olan kaçak apartmanlaşma kendini yoğun olarak hissettirmiştir. "1980'lere gelindiğinde gecekondu nüfusunun ekonomik mekandaki yeri artık sağlamdı, tanımlanmıştı; formel ve enformel örgütler tarafından korunuyordu" (Şenyapılı, 1998). Kente yeni göç edenler için konut edinme prosedürleri daha tanımlı bir hal almıştı. Gecekondu alanlarındaki parsellerin bölünüp satılması sonucu oluşan hisseli parsellerde yeni gecekonduların yapılması ve aflar sonucu bu gecekonduların da apartmanlaşması süreci, bugün "kaçak kent" tabir edilen yerleşmelerin doğmasına yol açmıştır. Görgülü, İstanbul Metropolitan Alanının gelişme bölgelerinde 1975 yılında 150-200 bin arası

olduğu bilinen parsel sayısının 2000'lere gelindiğinde 3 milyon dolaylarına ulaştığını ve 2981 sayılı yasanın 4 kata kadar izin verdiği bu alanlarda 12-13 kata kadar ulaşan yüksekliklere rastlanılabildiğini hatırlatmaktadır (Şenyapılı, 1998).

Cumhuriyet Tarihi Boyunca İmar Afları			
No	Tarih-Resmi Gazete No	Sayı	İçerik ve Özellik
1	1948 Haziran (14.06.1948)	5218	İlk imar af yasasıdır. Özellikle Ankara gecekonduları için çıkarılmıştır, gecekondu sözcüğü yasa da geçmez ancak binalarını ıslah edecekleri meşrulaştırma yolunu açar, binası yıkılanlara ise yer gösterilecektir.
2	1948 Temmuz (28.06.1948)	5228	Bina Yapımını Teşvik Kanunu olarak bilinen kanun, belediyelere hazine arazisi alma ve evi olmayıp ev yapacak kişilere arsa dağıtma yetkisi vermekte, konut kredisinden yararlanma hakkını da sağlamakta ve affı ülke çapında yaygınlaştırmaktadır.
3	1949 Haziran (11.06.1949)	5431	Sakıncalı görülmeyen izinsiz yapıların düzeltilerek kullanılması hükmü bir af niteliğindedir. Zeytinburnu'ndaki gelişmeler üzerine ruhsatsız yapılar için çıkarılmış, uygulanmayan yıkım kararları içerir.
4	1953 Temmuz (29.07.1953)	6188	İlk üç yasayı yürürlükten kaldıran ve kendisinden önceki gecekonduları yasallaştırarak gecekondu sorununa yönelen bu yasa, gecekonduları yıkılanlara belediyenin ucuz konut üretmesini ve gecekonduya tapu verilmesini öngörmekteydi. Yasa hükümlerinden 2 yıl süreyle belediye sınırları içinde oturanlar faydalanabiliyordu.
5	1959 Temmuz (21.07.1959)	7367	Belediyelerin arsa ve konut üretimine ilişkin görev alanlarını genişletmeyi, belediye sınırları içindeki hazine arazilerinin, gecekondu önleme bölgesi yapılmak üzere devrini amaçlamıştır, ancak uygulamalar başarılı olamamıştır.
6	1963 Eylül (05.09.1963)	327	Bu yasa bazı gecekondu mahallelerine belediye hizmeti götürülmesi hükmünü içermekte ve bu anlamda bir af niteliği taşımaktadır.
7	1966 Temmuz (20.07.1966)	775	Hala uygulanmakta olan gecekondu yasasıdır. İyileştirme, ortadan kaldırma ve önleme öngörür. Bunun için Emlak ve Kredi bankasında bir fon teşkil edilmiştir. Kısmi iyileşmelere rağmen gecekondu yapımını engelleyememiştir.
8	1976 Mayıs (15.05.1976)	1990	Belediyelere ait arazilerdeki gecekonduları yasallaştıran bir af niteliğindedir.

9	1983 Mart (16.03.1983)	2805	Açıkça gecekondu affının gündeme geldiği ilk yasadır. Özellikle kıyı bölgelerindeki yapılaşmaların milli gelirin yitirilmemesi gerekçesiyle düzeltilerek korunması hükmüne bağlanmıştır.
10	1983 Kasım (22.11.1983)	2960	Boğaziçi yasası ile boğazdaki gecekonduların da meşrulaştırılması söz konusu olmuştur.
11	1984 Mart (R.G. 8.03.1984, no: 18335)	2981	İlk kez tapu tahsis belgesinin uygulandığı yasadır. Gecekondu sınıflandırmış ve dört kata kadar imar izni vermiş, böylece gecekondu sahiplerine kentsel ranttan pay alma fırsatı sunmuştur. Bu yasayla gecekondu önleme bölgeleri pratikte uygulamadan kalkmıştır.
12	1986 Haziran (R.G. 7.06.1986, no: 19130)	3290	Boğazlardaki yapılara af getiren yasa, affın kapsamını, konutun yanı sıra işyerini de katarak genişletmiş, ıslah imar planı yapma ve onaylama yetkisini ilçelere vermiştir.
13	1987 Mayıs (R.G. 6.05.1987, no: 19471)	3366	Her türlü kaçak yapıyı gecekondu olarak tanımlayıp af kapsamına alarak ve doğrudan tapu vererek af kapsamını genişleten yasadır. Kaçak yapıların elektrik ve suyunun kesilmesi yerine harç uygulaması getirmiştir.
14	1988 Mart (R.G. 1.03.1988, no: 19751)	3414	Gecekondu ile ilişkin işlemlerde İlçe belediyelerine yetki veren bu yasa, gecekondu ve arazilerin devredilip satılabilmesini yasallaştırmış, böylece gecekondu ya da arsanın imarlı bir taşınmaz gibi alınıp satılmasını olağanlaştırmıştır.

Tablo 2.1 Cumhuriyet Tarihi Boyunca İmar Afı, Kaynak:Çavuşoğlu 2004

2003 yılına gelindiğinde ise kaynak yaratmanın bir aracı olarak işgal alanlarının işgalciler satışı fikri yaygınlaşmış, son olarak 2003 yılında AKP hükümeti tarafından bu bağlamda yeni bir af tasarısı gündeme getirilmiştir. Aslında bu tasarı 1996 temmuzunda Refahiyol hükümetinin kaynak paketinde bulunan bir öneriydi. Dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan⁵, bu yolla 2 milyon binanın meşrulaşabileceğini belirtmiştir.

⁵ Tayyip Erdoğan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye başkanlığına aday olduğu dönemde, Orman alanında 6 kaçak konut yapma teşebbüsünden hüküm giymiş olması ve göç sorunu çözülmeden gecekondu yapanların suçlanmayacağı açıklamaları, toplumun geniş kesimlerinin sempatisini kazanmasına yol açmıştır (Bora, 2000).

İmar affı tartışmaları, AKP'nin 2003 yılında gündeme getirdiği 2B⁶ arazilerinin satışı hedefi ile yeniden canlanmıştır. AKP hükümeti, konunun meşruiyetini sağlamak için bu satıştan 25 milyar dolar civarında bir girdi elde edileceğini ön planda tutmuş ve 4841 sayılı Kanun kapsamında Çankaya köşküne göndermiştir. 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce bir kez daha görüşülmesi için, kanun önerisini geri gönderilmiştir. 2B arazilerinin satışı konusunda merkezi hükümet yeterli kamuoyu desteğini de alamayınca konuyu bir müddet bekletmiştir. Son olarak Cumhurbaşkanı'nın değişmesi sonrasında yapılan açıklamalarda, 2B konusunun gündemden kalkmamış olduğu belirtilmiş ve önümüzdeki yasama döneminde görüşülme ihtimalinin olduğu altı çizilmiştir.

2B arazilerin satışı ile ilgili Çevre ve Orman Bakanlığı'nın internet sayfasında konu şöyle anlatılmaktadır;⁷

Yeni uygulama, ormanların değil, orman olma vasfını kaybettiği, bilim ve fen açısından da orman haline tekrar dönüştürülmesi mümkün olmadığı 31.12.1981 tarihi itibarıyla tespit edilen, orman arazisi olmaktan çıkmış arazilerin satışını öngörüyor.

Orman vasfını kaybetmiş olan bu araziler orman köylüsü olmayan kişi ve kuruluşların işgali altındadır.

473 bin hektarlık alanı kaplayan araziler üzerinde, su, doğalgaz, elektrik gibi alt yapısı, devlet tarafından sağlanmış bulunan 400 bin civarında yapı yer almaktadır.

Varolan yasal boşluk sebebiyle işgalci durumunda bulunan kişi ve kurumlar, devlete hiçbir katkı sağlamadan bu arazileri kullanmaya devam etmektedirler.

⁶ 2B, 6831 Sayılı Orman Kanunu'nun 2. Maddesi B Bendi için kullanılan bir kısaltmadır.

⁷ <http://www.cevreorman.gov.tr/2bg/2b-1.htm>

Mevcut durumun sürmesi, devleti önemli bir mali kayba maruz bırakmakta, ayrıca benzer yönelişleri teşvik anlamına gelmektedir.

Orman vasfını kaybetmiş arazilerin satışı 20-25 milyar dolarlık tahmini tutarıyla, önemli bir ekonomik gelir sağlayacak ve bu kaynağın önemli bir kısmı orman alanlarının zenginleştirilmesinde ve anayasal güvence altında bulunan orman köylüsünün yoksulluğunun giderilmesinde kullanılacaktır.

Her ne kadar merkezi yönetim 31.12.1981 tarihi itibarıyla tespit edilen, orman arazisi olmaktan çıkmış arazilerin satışını öngördüğünü belirtse de bu işlemin bir imar affı niteliğinde olacağı, orman arazilerinin oluşumunun yüzyıl alabileceği gibi gerekçeler ile eleştirilmektedir.

10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in iade gerekçesi, konu ile imar affı ilişkisini de en üst merciden gözler önüne sermektedir. Sezer'e göre;

"İncelenen Yasa ile, orman sınırları dışına çıkarılmış yerlerin, kullanıcılarına öncelik verilerek de olsa satışının yapılabilecek olması, orman yağmasını artıracak, yağmalanan bu taşınmazlardaki kaçak yapılar için yeni "imar affı" umudu doğuracaktır."

5366 Sayılı Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun

Şehirleşmenin pahalı bir süreç olduğundan bahsedildi, çalışmanın giriş bölümünde ise planlama kuramlarında yaşanan dönüşümün, uzun erimli planlama anlayışından parçacıl/noktasal planlamaya anlayışına evrimi aktarılmaya çalışılmıştı. Kısa erimli, noktasal bir planlama anlayışına işaret eden kentsel yenileme projelerinin, Türkiye'de gündeme gelmesi ve kısa süreçte her derde deva reçete gibi sunulmasının akabinde genel hatları ile yasal-ussal bir yapıya tekabül eden mevcut yasal yönetsel çerçevenin bu uygulamalar için yeterli olmadığı görüşü ile yapılan çalışmalar neticesinde 5366 sayılı Yıpranan Tarihi Ve Kültürel

Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun 16.06.2005 tarihinde kabul edilmiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki yasanın ortaya çıkma süreci için “müzakereci meşruiyet” modelinden bahsetmemiz mümkün değildir. Yasa kamuoyunda yeterince tartışılmadan gündeme gelmiş ve ülke hayatının gerçeklerinden biri olmuştur. 5366 sayılı yasa üzerinden geliştirilen projeler ile ilgili yargı süreci devam etmektedir. Bu noktada 5366 sayılı yasanın mevcut durumda yasal olduğunu inkar etmemek ile birlikte meşruluğu tartışmalıdır.

5366 sayılı yasanın bazı maddeleri ile ona bağlı çıkarılan yönetmelik maddeleri bu noktada tartışılacaktır.

Madde 1. Bu Kanunun amacı, büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.

Madde 3.- Yenileme projelerini onaylamak üzere 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 51 inci maddesine göre gerektiği kadar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu oluşturulur. Kurulca onaylanan projeler, il özel idaresi veya belediyece uygulanır.

Yenileme projeleri, uygulama alanı içerisinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ile onarılacak veya yeniden inşa edilecek yapıların imar mevzuatında öngörülen projelerinden oluşur.

Madde 4.- Yenileme alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırılmasında anlaşma yolu esastır. Anlaşma sağlanamayan hallerde

gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmazlar ilgili il özel idaresi ve belediye tarafından kamulaştırılabilir.

Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği

Madde 1- Bu Yönetmeliğin amacı, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması ile ilgili esas ve usulleri düzenlemektir.

Madde 7- Yetkili idareler tarafından yenileme alanı içinde kalan mülk sahiplerini veya bölge halkını uygulama konusunda bilgilendirmek üzere toplantılar yapılarak görüşleri alınır ve bunların katılımı sağlanır. Yetkili idare ihtiyaç halinde üniversite, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, kamu kurum ve kuruluşları ve muhtarlarla danışma toplantıları düzenleyebilir, projeler hakkında basın ve yayın araçlarıyla bilgilendirme yapabilir.

5366 sayılı yasanın yapımında müzakerelere gerek duyulmamıştır. Bu noktada yasanın meşruiyetini kazanabilmesi için uygulama aşamalarında müzakerelere katılamayanlar tarafından kabul görmesi gerekmektedir. Bu yasa üzerinden yürütülmekte olan projelerin geneline baktığımızda yasanın yedinci maddesinde geçen katılım ayağının özellikle eksik olduğu görülmektedir. Müzakereci anlayış üzerine bina edildiği iddia edilen yenileme projeleri için özelde, güncel olan ve medyada daha fazla bir örneği için Sulukule Yenileme Projesine bakmak mümkündür. Uygulama aşamalarında çıkan hatalar, yasanın nasıl farklı yorumlanabileceğini de göstermektedir. Halbuki yasanın yalın olması hukukun özünde yer alır.

Madde 22- Yenileme alanı içindeki parsellerdeki uygulamalarda kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde olan ve yapısı aynen korunacak veya yenilenecek yapılar, yetkili idarenin uygun görmesi ve projenin bütünlüğünün bozulmaması şartıyla ilgili kamu kurum veya kuruluşları ya da gerçek veya tüzel kişiler tarafından yapılabilir. Bu şekildeki uygulamanın projeye eş zamanlı olarak başlatılması ve tamamlanması esastır. Yetkili idare, zamanında tamamlanmayan bu yapıları kendisi tamamlayabileceği gibi kamulaştırabilir.

Yasanın bu maddesi de tartışmalıdır. Konu ile ilgili zihinsel bir egzersiz yapmamız açıklayıcı olacaktır. Şöyle ki, çalışma alanı olan Tarlabası bölgesinde 2002 yılında bir bina almış olalım ve bu yapının restorasyonu için uzmanlara 2003 yılında hazırlatmış olduğumuz, aslına uygun, kaçak katları yıkacağımız bir projemiz olsun. Projenin 2003 yılında hazır olması demek konuya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun bakması anlamına da gelmektedir. Bilimsel tekniklere uygun olarak hazırlanan projenin Kurul'a sunulmasından sonra 2863 sayılı yasa kapsamında değerlendirilmesi için gündeme girmesi gerekecektir. Gündeme giren ve Kurul üyeleri tarafından da uygun bulunan projenin uygulama işlerinin de 2004 yılında bittiğini farz edelim. Elimizde aslına uygun olarak yıkılmadan restore edilmiş, depreme karşı güçlendirilmiş bir binamız var ve birgün bakıyoruz ki bu bina yenileme alanına giriyor. Bu noktada 5366 sayılı yasanın 22. maddesine göre; aslına uygun olarak kendi bütçemiz ile restore etmiş olduğumuz binanın bölge için uygun görülen projeksiyonda kalmamış olduğunu görüyoruz. Tartışmanın bu boyutu bir sonraki bölümde daha da detaylandırılacaktır ama aslına uygun olarak restore edilen yapının Tarlabası Yenileme Projesi'ne neden uygun olmadığını da bu noktada belirtmek gerekiyor. Tarlabası Yenileme Projesi'nde yapılar için öngörülen "koruma" anlayışı yık yap şeklinde ve yapının hem bodrumuna hem de üst katlarına ekler getiriyor. Aslına uygun olarak restore edilen bina 5366'ya göre ada bazında ele alındığında diğer yapıların kotundan 9,5-12,5metre arasında daha düşük kalacağından projenin bütünlüğünü bozacak ve yapımızda yaşama olanağımız da tartışmalı olacaktır. Bu durum bize soylulaştırıcıların da soylulaşma sürecine maruz kaldıklarını göstermektedir.

Madde 23- Anlaşma, uzlaşılacak bedel üzerinden taşınmazın yetkili idareye satılması, idareye ait bir başka taşınmaz malla takas veya trampa yoluyla devredilmesi veya projenin gereklerine uygun olması halinde bedel karşılığı sınırlı aynı hak tesis edilmesi veya yetkili idarece öngörülecek diğer anlaşma yollarıyla yapılır.

Madde 24- Yenileme alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırmasında anlaşma yolu esastır. Anlaşma sağlanamayan hallerde gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmazlar yetkili idareler tarafından kamulaştırılabilir.

Olağan kamulaştırma sürecinin projenin uygulanmasında gecikmeye neden olacağının anlaşılması halinde, 2942 sayılı Kanunun 27nci maddesi hükümlerine göre acele kamulaştırma yoluna gidilebilir.

Hem 5366 sayılı yasa hem de ilgili yönetmelik hükümlerinin hiçbir bölümünde Koruma İmar Planları'ndan bahsedilmemektedir. Bu yasayı oluşturan itici gücün neo-liberal ekonomi politikaların olduğu ve bu politikaların da nasıl bir planlama arzusunda olduğuna çalışmanın birinci bölümünde değinildi. Yine de bu yaklaşım; uzun erimli planlama anlayışından kaçmak isterken birde bunu koruma kavramı ile birlikte destekleyen planlardan iyice uzak durmak istemesi normaldir.

5366 sayılı yasa ve ilgili yönetmelik maddelerinde kamulaştırma ile ilgili hükümler belirtilmiştir. Bu noktada kamulaştırmanın yasada nasıl tanımlandığına bakmamız elzemdir.

4650 Sayılı Yasa İle Değişik 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu

Madde 1 - Bu Kanun; kamu yararının gerektirdiği hallerde gerçek ve özel hukuk tüzelkişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmaz malların, Devlet ve kamu tüzelkişilerince kamulaştırılmasında yapılacak işlemleri, kamulaştırma bedelinin hesaplanmasını, taşınmaz malın ve irtifak hakkının idare adına tescilini, kullanılmayan taşınmaz malın geri alınmasını, idareler arasında taşınmaz malların

devir işlemlerini, karşılıklı hak ve yükümlölükler ile bunlara dayalı uyuşmazlıkların çözüm usul ve yöntemlerini düzenler.

Acele kamulaştırma

Madde 27 - 3634 sayılı Milli Müdafa Mükellefiyeti Kanununun uygulanmasında yurt savunması ihtiyacına veya aceleliğine Bakanlar Kurulunca karar alınacak hallerde veya özel kanunlarla öngörölön olağanüstü durumlarda gerekli olan taşınmaz malların kamulaştırılmasında kıymet takdiri dışındaki işlemler sonradan tamamlanmak üzere ilgili idarenin istemi ile mahkemece yedi gün içinde o taşınmaz malın (Değişik ibare: 24/4/2001 - 4650/15 md.) 10 uncu madde esasları dairesinde ve 15 inci madde uyarınca seçilecek bilirkişilerce tespit edilecek değeri, idare tarafından mal sahibi adına (Değişik ibare: 24/4/2001 - 4650/15 md.) 10 uncu maddeye göre yapılacak davetiye ve ilanda belirtilen bankaya yatırılarak o taşınmaz mala el konulabilir.

Weber'in ideal tiplerinin gerçek hayatta az rastlanır olması, meşruiyet tartışmalarının çok katmanlılığını da göstermektedir. Kamulaştırma kavramı meşruiyetini kamusal yarara olan inançtan almaktadır. Bu noktada kamulaştırma ile kapsamlı planlama anlayışını örtüşen bir uygulama olarak görmek mümkündür.

Neo-liberal politikaların etkisi ile gündeme gelen bir yasa, yasal-ussal meşruiyetin temellerini ve kapsamlı planlama anlayışının yarattığı meşruluk zeminini ustaca kullanmaktadır.

BÖLÜM 3 KENTİN MERKEZİNDE BİR KENTSEL SİT: TARLABAŞI

Kentin merkezinde, nitelikli mimari dokuya sahip ve sosyal yapısı çeşitlilik göstermekle birlikte ekonomik alım gücü düşük olan bir topluluğun oluşturduğu bir mekan ister Tarlabası olsun isterse Ankara Ulus veya bir başka kentsel alan olsun doğası gereği mücadele alanıdır. Bu kentsel mücadele çok aktörlü olmakla birlikte temelde mekanın kullanıcıları ile erk (sermayeyi) elinde bulunduranlar arasında geçmektedir. Tarlabası kentsel bölgesi de bu özellikleri her yönü ile barındırmaktadır. Çalışmanın amacı Türkiye’de son dönemde bütün kentsel sorunlara karşı sihirli çözüm gibi sunulan kentsel dönüşüm projelerinden eski kenti ilgilendiren bölümüne dair sürdürülenlerin adı Soylulaştırma olarak konulmamış olsa bile birer soylulaştırma projesi olduğunu gösterirken bu sürecin işleminde erkin kendi meşruiyetini nelere dayandığının tespitini yapmaktır.

Çalışmanın bu aşamasında ilk olarak Tarlabası bölgesinin tarihi, sosyal ve mimari yapısı anlatılacaktır. İkinci olarak ise yenileme alanı ilan edilen 9 yapı adasına ait mevcut veriler, yenileme projesinin iddiaları ve son olarak da alan çalışması verileri, mevcut fiziki ve ekonomik veriler, kentsel dönüşüm projesinde yer alması gereken aktörler ile yapılan görüşmeler ile birlikte değerlendirilerek yenileme projesinin eleştirisi yapılacaktır.

3.1. Tarlabası Bölgesi

Tarlabası Neresi?

Tarlabası, İstanbul’un batı yakasında, Haliç’in kuzeydoğu kesiminde, Beyoğlu ilçesine bağlı bir semttir. Semt kuzeyinde Kurtuluş, güneyinde Beyoğlu, Tepebaşı, doğusunda Taksim ve Ayazpaşa, batısında Kasımpaşa semtleriyle sınırlanmıştır.

Harita 3.1 Beyoğlu-Tarlabaşı'nın İstanbul içindeki konumu

Kaynak <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr>

Tarlabaşı, Taksim Meydanı ile Cumhuriyet Caddesi'nin kesiştiği yerden başlayarak İngiltere Elçiliği binası civarında Refik Saydam Caddesi'nin başladığı yerde son bulan Tarlabaşı Bulvarı'nın iki tarafında yer alan, Dolapdere'ye doğru inen yamaçlar üzerinde yer almaktadır. Tarlabaşı Caddesi eskiden Taksim Meydanı ile Pancaldi Caddesi'nin (bugünkü Cumhuriyet Caddesi) kesiştiği yerden başlar ve Kalyoncu Kulluğu Caddesi'nin köşesinde sona ererdi. Kalyoncu Kulluğu Caddesi'nin köşesiyle, İngiliz Sarayı'nın köşesine kadar olan bölüm Çakmak Yokuşu; Çakmak Yokuşu'ndan Aynalı Çeşme Caddesi'nin köşesine kadar olan kısım Arslan Sokağı; Arslan Sokağı'nın Tepebaşı ile kesiştiği yere kadar olan kısım ise Deve Sokağı olarak bilinirdi (İstanbul Ansiklopedisi 1994).

Tarlabaşı, resmi olarak tanımlanmış 6 mahalleyi kapsar: Bostan, Bülbül, Çukur, Kamer Hatun, Kalyoncu Kulluk ve Şehit Muhtar. Tarlabaşı, coğrafi

olarak şehrin kalbine ne kadar yakınsa, sosyoekonomik olarak bir o kadar uzaktır.

Bölge XVI. yüzyıla kadar tarlalarla kaplı olmasından ötürü Tarlabası adını almıştır (Arseven, 1989). XIX. yüzyılın ortalarından itibaren İstanbul'un önemli yerleşim birimlerinden olan Tarlabası, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başından kalan yapı çeşitliliğiyle mimarlık ve kent tarihi açısından zengin bir kaynak oluşturur. (Kotas 2000)

3.1.1. Tarihsel Gelişim

Tarlabası'nın tarihsel gelişimi, Pera'nın (Beyoğlu) oluşum ve gelişim süreciyle doğrudan bağlantılıdır. Pera'nın kısa bir geçmişi Tarlabası tarihine de ışık tutacaktır. Bizans döneminde ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk iki yüzyıllık süresinde Galata Surları dışında yer alan Pera'da, bağlar "Pera Bağları" (vignes de Pera), meyva bahçeleri ve korular yer almaktaydı (Çelik, 1986).

Fetih'ten başlayarak Galata ve Pera çevresinde Müslüman mahalleleri oluşturulmasına çalışılmıştır (Akın, 1998 s.11). XV. yüzyıl sonunda Galata surları dışında yapılan mescitler, bu semtlere yerleşen müslüman nüfusun arttığını göstermektedir. II. Beyazıt'ın, Galatasaray'ında Acemi Oğlanlar Ocağı'nı açması, Kasımpaşa'ya bakan sırtlarda yeni müslüman mahalleleri kurulmasına katkıda bulunmuştur (Kuban, 1970).

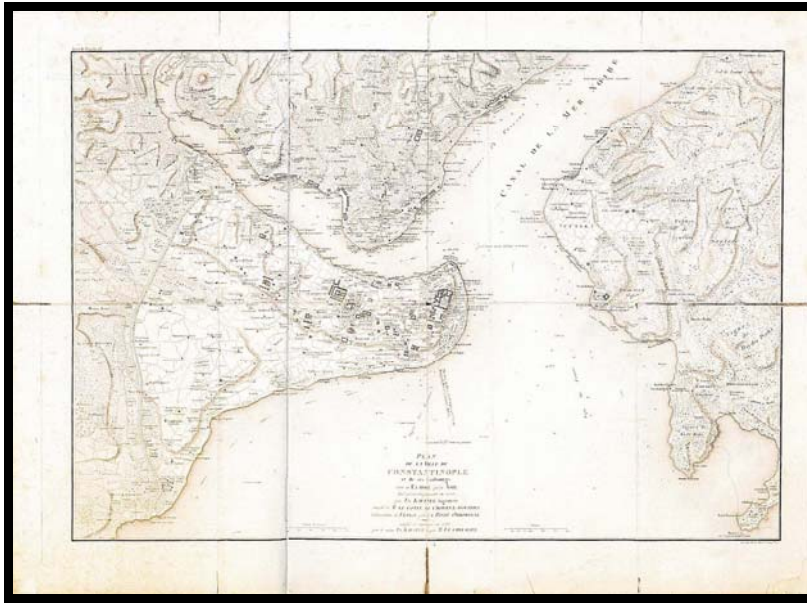
XVI. yüzyıldan itibaren Avrupa devletleri İstanbul'da sürekli elçiler bulundurmaya başlamış ve bu elçilikler (Fransa, İngiltere, İtalya, İsveç, Hollanda, Rusya) Pera'da yerleşmişlerdir (Akın, 1998 s. 11). 1596'da İngiltere büyükelçisi şimdiki İngiliz Sarayı'nın bulunduğu yerde ilk büyükelçilik binasını yaptırmıştır. O dönemde, İngiliz Sarayı'nın bahçelerinin arkasında kalan bölgelerde ve bugünkü Tarlabası'nın yer aldığı alanın tamamında müslüman mezarlıkları yer almaktadır (Üsdiken, 1994).

XVII. yüzyılda zengin Avrupalılar (başta İngiliz, Fransız, Venedikli, Hollandalı ve

Cenovalı sefirler olmak üzere) ve Osmanlı tebaası Hristiyanlar, Pera'da bahçeler içinde geniş konaklar inşa ettiler. Ticari bir merkez olan Galata'nın tersine Pera, bir üst sınıf ikâmetgâh bölgesi olarak gelişti (Mantran, 1962).

XVIII. yüzyıl başından sonra Galata'nın yeni yerleşimleri tepelere doğru sıklaştı. Önce bugünkü Tünel-Galatasaray arası, sonra da Galatasaray-Taksim arası gelişti. Bu bölgeler de yetmez olunca yerleşim Tarlabası-Tepebaşı'na, giderek Dolapdere'ye doğru ilerledi (Pekin, 1994). Mühendis Kauffer tarafından 1776'da yapılan, 1786'da düzeltilip genişletilen ve 1819'da yeni detaylarla zenginleştirilen İstanbul ve çevresinin haritası üzerinde ve daha sonra Moltke'nin hazırladığı 1837 tarihli İstanbul haritasında Tünel'i Galatasaray'a ve Taksim'e bağlayan yolun Tarlabası'na inen tarafında oluşmuş mahalleler yer almaktadır (Kuban,1970).

Harita 3.2 İstanbul ve Çevresi Şehir Planı, F. Kauffer 1776-1786

Kaynak: Kayra, C. İstanbul Haritaları, 1990

Harita 3.3 İstanbul ve Yöresi (Dar-ül Hilafet-i Aliye) Moltke, 1837

Kaynak: Kayra, C. Eski İstanbul, Eski Haritalar, 1990

Harita 3.4 İstanbul ve Yöresi (Dar-ül Hilafet-i Aliye) Moltke haritasından detay, 1837

Kaynak: Kayra, C. Eski İstanbul, Eski Haritalar, 1990

1850'li yıllardan sonra yavaş yavaş meydana çıkan yerleşim birimlerinin tümü bahçe içindedir (Üsdiken,1994). 1855 yılında Tatlı Badem Sokağı'nda (Şekil 2.41) yaşamış Polonyalı şair Adam Mickievicz'in notlarında bu dönemde buradaki sokakların tam olarak planlanmadığı ve çevrede dağınık yerleşmiş küçük yapılar bulunduğu anlatılmaktadır (Dökmeci, 1990).

Kırım Savaşı sonrasında Padişah Abdülmecid'in 1856'da yayınladığı Islahat fermanı ile yabancılara Osmanlı topraklarında önemli ayrıcalıklar tanındı. Bu ferman yabancı sermayeye ortak yatırım olanakları getirmiştir. Bunun sonucunda Avrupa devletlerinin yoğun müdahalelerine olanak tanıyan bir siyasal-ekonomik süreç başlamıştır¹. Bu durum meslek sahiplerinin Beyoğlu'na talebini arttırmış, bölgedeki kiralar yükselmiştir. Avrupalıların oturduğu alan, Beyoğlu'nun kuzeyine doğru genişlemiştir. Tarlabası dolayları, XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Rumların odaklaştığı kesim olmuştur. Müslümanlar, Avrupalıların verdiği yüksek kiralara veremedikleri için başka yerlere taşınmış; bunun sonucu, gayrimüslimler, Galatasaray-Taksim arasında, Beyoğlu'nun batı yakasında (Tarlabası tarafı) ve Tophane'de varlıklarını sürdürmüştür.

1870'lerde Tarlabası Caddesi'nin iki yanı dolmaya başlamıştır. 1910 'lu yıllarda Galatasaray-Taksim arasında geçmiş yüzyıldan kalan bahçeli konaklar, semte özelliğini kazandıran apartmanlara dönüştü. Bu dönemde Tarlabası sakinlerinin hemen hemen tamamı azınlıklardan oluşmaktadır (Üsdiken, 1994).

1913 yılında ilk elektrikli tramvay ile Beyoğlu'nun Şişli'ye bağlanması, Galatasaray-Taksim arasını, Tünel-Galatasaray arasına göre daha merkezi bir duruma getirmiştir (Dökmeci, 1990 s.52). Bu durum, bölgenin batısında yer alan Tarlabası'nı da olumlu olarak etkilemiştir.

24 Temmuz 1923'de Lozan Antlaşması ile ekonomik imtiyazlarını yitiren yabancı büyük firmalar, tüccarlar, sigorta şirketleri Beyoğlu'nu terk etmişlerdir. Başkentin Ankara'ya taşınması, elçilik mensuplarının ve

çevresinde çalışan azınlıkların da büyük ölçüde İstanbul'u terk etmelerine sebep olmuştur.

1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'ne bakıldığında o dönemde İstanbul'dan ayrı bir vilayet olan Beyoğlu Tarlabası'nı içine almaktadır; toplam 305.577 olan nüfusu içinde 148.070 Türk ve İslâm, 82.371 Rum, 24.043 Ermeni, 24.761 Musevi vardır. Nüfusun geri kalan bölümünü; Katolik Ermeniler, Protestanlar, Latinler, Bulgarlar, Süryaniler, Ulahlar, Katolik Rumlar ve yabancılar oluşturmaktadır.

1943'ten itibaren Varlık Vergisi'nin azınlıklara getirdiği yük sonucu bir çok firma el değiştirmiş; bölgedeki iş yerlerinin bir kısmı Müslümanlara geçmiştir. 1955 yılında 6-7 Eylül olaylarıyla birlikte çoğunluğu Rum olan azınlıklar bölgeyi terk etmeye başlamış, gayrimenkullerini satmışlar, ya da düşük fiyatlarla kiralamışlardı.

1960'lardan itibaren Tarlabası iç göç ve mülkiyet yapısına bağlı olarak alt gelir gruplarının yerleştiği bir bölge haline gelmiştir. Anadolu'dan göç eden dar gelirli ve işsizler, Tarlabası'nın bir kısmı terk edilmiş düşük standartlı konutlarına kiracı, ya da işgalci olarak yerleşmeye başlamışlardır. Bu durum tarihi yapı stoğunun kötü kullanılmasına neden olmuş, bakımsız binalar değişen sakinleriyle birlikte giderek perişan bir görünüme bürünmüştür.

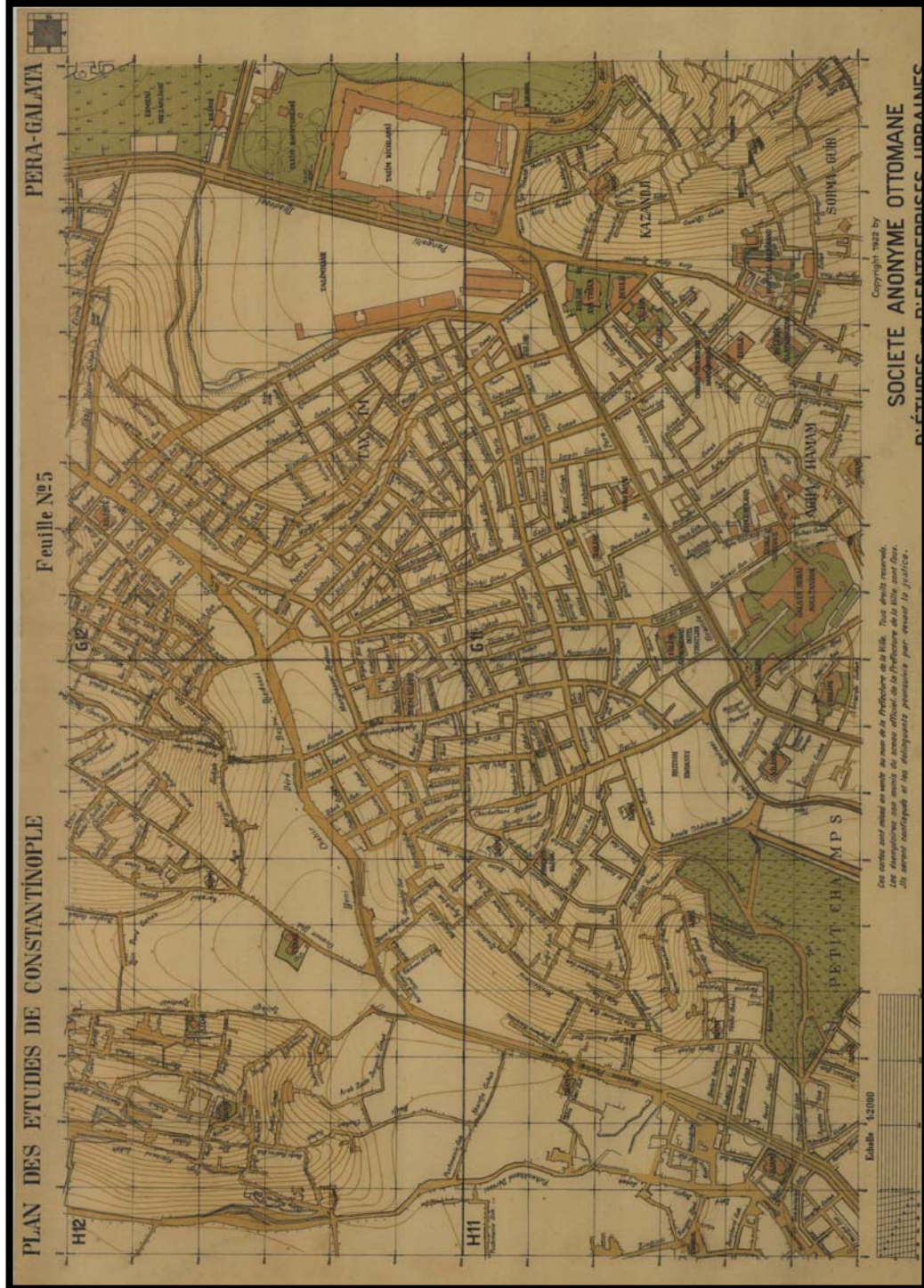
1980 sonrası yapılan yeni imar çalışmaları neticesinde birçok yapı ve yapı adası yıkılmış, Tarlabası Caddesi genişletilmiştir. Taksim-Unkapanı arası ulaşımını kolaylaştıran bu bulvarın açılması caddenin güneyinin İstiklâl Caddesi, kuzeyinin de Dolapdere Caddesi ile etkileşimini kuvvetlendirmiştir.

Harita 3.5 Huber 1887, Galatasaray yöresi, Eski İstanbul Eski Haritalar

Kaynak: Kayra, C. Eski İstanbul, Eski Haritalar, 1990

Harita 3.6 Alman Mavisi, Pera-Galata, 1913

Kaynak: Atatürk Kitaplığı harita arşivi

Harita 3.7 İstanbul Şehremini mühendislerinden Necip Bey'in hazırladığı ve 1918'de "İstanbul Rehberi" adı altında yayınladığı İstanbul haritalarının Beyoğlu paftalarından

Kaynak: Cezzar, M. 19.yy Beyoğlu, 1991

Fotoğraf 3.1 Beyoğlu hava fotoğrafı, 1966

Kaynak <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr>

Fotoğraf 3.2 Beyoğlu hava fotoğrafı, 2005

Kaynak: <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr>

3.1.2. Sosyo-Ekonomik Durum

Tarlabaşı'nın sosyal yapısını oluşturan nüfus XIX. yüzyıl ortalarından itibaren bu bölgeye yerleşmeye başlamıştır. Bu nüfusun büyük çoğunluğunu gayrimüslimler ve Levantenler oluşturmaktadır. İş yerleri Ermeni ve Rumlar tarafından işletilmektedir⁸.

İstanbul'a 1920'lerde gelen Beyaz Ruslardan olan Barones Taskin'in anılarında (Deleon, 1990) tasvir ettiği Rum balıkçı ve saki, Arnavut bahçıvan, Bulgar peynirci tipleri yüzyıl başında Tarlabaşı'nın zengin kültür çeşitliliğini göstermektedir.

Pera'nın her bölümü aynı ekonomik statüyü taşımaz. Komşu olmalarına rağmen, Tarlabaşı ve Pera aslında hiçbir zaman aynı sosyal sınıfa ev sahipliği yapmamıştır. Topografya da sosyal yapıyla şekillendirmiş, hali vakti yerinde sınıflar ana caddenin üst kısımlarında ikamet ederken, aşağı sınıflar yokuşun alt tarafına yerleşmiş, Tarlabaşı Caddesi ise bu ikisi arasında sınır görevi görmüştür. (Yılmaz, 2006)

1925-1926 yıllarında Beyoğlu nüfusunun yarısı gayrimüslimlerden oluşmaktadır. 1943'ten itibaren Varlık Vergisi ile birlikte zor durumda kalan azınlıklar ülkeyi terk etmeye başlar. 1955 yılında 6-7 Eylül olaylarıyla birlikte çoğunluğu Rum olan azınlıklar, gayrimenkullerini satarak ya da düşük fiyatlarla kiralayarak ülke dışına çıkarlar.

Özellikle 1960'lardan itibaren Tarlabaşı iç göç ve mülkiyet yapısındaki değişikliklere bağlı olarak alt gelir gruplarının yerleştiği bir bölge haline gelir. Anadolu'dan göçle gelen dar gelirli, işsizler vb. Tarlabaşı'nın bir kısmı terk edilmiş düşük standartlı konutlarına kiracı ya da kimi zaman işgalci olarak yerleşmeye başlarken, yörenin çoğunlukla gayrimüslim eski sakinleri de

⁸ 1881-1912 tarihli Ticaret yılı

artan bir hızla çevreyi terk etmeye başlamışlardır. Kent merkezine olduğu kadar eğlence yerlerine de yakınlığı, işgal edilebilir nitelikteki terk edilmiş binaların çokluğu, Tarlabası'nı iç göçte öncelikle tercih edilen bölgelerden biri haline getirmiştir. 1980'lerin ikinci yarısında yapımına başlanan Tarlabası Bulvarı'nın hizmete girmesiyle cadde üzerindeki konutların büyük bir kısmı iş yeri olarak kullanılmaya başlanmış ve çalışan nüfus artmıştır. (Kotas 2000)

Tarlabası Caddesi'nin genişletilmesi, Tarlabası ve İstiklal bölgeleri arasındaki farklılaşmayı derinleştirmiştir. Sosyal yapıda bozulmalar artmış ve adi suçlar, uyuşturucu satıcılığı, fuhuş gibi sorunlarıyla adından bahsedilir olmuştur. Artık toplum dışına düşmüşlerin; Romanlar, travestiler, başka yerde barınamayan hayat kadınları, şehre yeni gelenler, bekar odalarında yaşayan genç erkekler, uluslararası göçmenler - çoğunlukla Türkiye'de kalıcı sığınma ümit eden Iraklılarla Batı Afrikalılar- ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan çatışmalar nedeniyle gelen Kürt göçmenlerin yaşam alanı haline gelmiştir.

Sonuçta, bu mahalle homojen bir nüfusa sahip olmaktan çok uzaktır. 1950lerden bu yana, her on yıl yeni bir göçmen grubunu getirmiştir: Karadeniz Bölgesi ve Marmara Bölgesi'nden (ki son grup ağırlıklı olarak Roman'dır) 1960lardan önce gelen ilk grubu, 1960- 80 arasında kitleler halinde Orta ve Doğu Anadolu'dan (özellikle Sivas, Erzincan, Konya ve Kayseri) gelen göçmenler izlemiştir. 1980 sonrası ana göçmen grup Güneydoğu Anadolu'dan ve daha az oranda da Doğu Anadolu'dan gelen, çoğunlukla (ama tamamen değil) Kürt kökenli gruptur. Kürt göçü kabaca ikiye ayrılabilir: 1980lerde gönüllü olarak adlandırılacak ekonomik nedenlere dayalı göç yerini, PKK ile güvenlik güçleri 1980lerden beri süregelen arasındaki çatışmalar sebebiyle 1990lardan itibaren, hem politik hem de ekonomik sebeplerden kaynaklanan bir gönülsüz göç (zorunlu yer değiştirme ve kötü yaşam koşullarından kaçış) dalgasına bırakmıştır (Yılmaz, 2006)

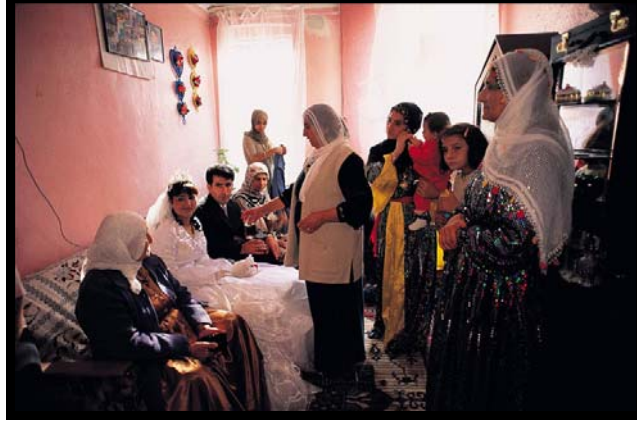
Ekonomik boyut büyük ölçüde gelir ve mal ile hizmetlere ulaşım sorunu odaklıdır. İlk mesele gelir yoksulluğudur; özellikleri ise, yüksek işsizlik oranları ve işi olanlar için düşük gelir düzeyidir. 2000 Yılı Genel Nüfus Sayım

sonuçlarına göre, Tarlabası'nın dahil olduğu Beyoğlu bölgesi (% 14) ve İstanbul geneli (% 11) ile karşılaştırıldığında, Tarlabası'nda daha yüksek işsizlik oranı olduğunu görmekteyiz (% 20). (Yılmaz, 2006)

Tarlabası sakinleri, mahallenin merkeziliğini hayatta kalma stratejilerini belirlemede bir koz olarak kullanmaya çalışmaktadırlar. Tarlabasının, Merkezi İş Bölgesi içindeki konumu, kültür ve eğlence merkezlerine olan yakınlığı sayesinde çok çeşitli iş imkanları sunabilmektedir. Bu bölgedeki evlerin düşük kira seviyeleri de yardımcı bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Diğer kamu mal ve hizmetleri düşünüldüğünde—örneğin temiz su, kanalizasyon, elektrik vb.—her ne kadar kentin çeperlerinde yer alan bir gecekondu mahallesinin aksine Tarlabası şehir içinde tarihi bir bölge oluşu sayesinde altyapı sorunu yaşamasa da, mesele bu sistemlerin eskiliği ve yıpranmışlığıdır. Öte yandan, sıkışık kentsel doku nedeniyle yaşanan açık alan ve kamu hizmeti sıkıntısı, sokakları toplu eğlence ve etkileşim için temel alanlar haline getirmiştir.

Tarlabası sakinleri, yalnızca burada yaşıyor olmaktan dolayı, ahlaksız ya da suça yatkın görülmektedirler. İkincisi ise, bununla ilintili ama mekansal sınırları aşan özelliktedir: Tarlabası sakinleri, Kürtleri terörizmle, Romanları ve Kürtleri suç ve pislikle ve Afrikalıları da uyuşturucu satıcılığıyla tanımlayan bir etnik damgalamaya mahkum durumdadır. Tarlabası, bu damgalayıcı söylemin uç noktası olmuştur; zira şehir merkezindeki konumu ve artan adli vakaları sebebiyle dışlamanın görülür yüzünü temsil eder hale gelmiştir.

Fotoğraf 3.3 Tarlabası'nda Sosyal Yapı

Fotoğraf 3.4 Tarlabası'nda Sosyal Yapı

Fotoğraf 3.5 Tarlabası'nda Sosyal Yapı

Fotoğraf 3.6 Tarlabası'nda Sosyal Yapı

Fotoğraf 3.7 Tarlabası'nda Sosyal Yapı

Fotoğraf 3.8 Tarlabası'nda Sosyal Yapı

Kaynak: (Fotoğraf 3.3-4-5-6-7-8) Pınar, F. Tarlabası, Fotoropörtaj,
www.fatihpınar.com

3.1.3. Tarlabası'nın Tarihi Çevre Özellikleri

Tarlabası yerleşimi İstanbul'da Batılı anlamda ilk şehircilik uygulamalarının gerçekleştirildiği ayrıcalıklı bir bölgedir. Bu özelliği Beyoğlu yangınları sonrası boşalan alanların yeniden avrupalı yöntemlerle projelendirilmesinin bir sonucudur (Kotas 2000).

Tarlabası'nın kurgusal karakteri, İstiklal Caddesi yönünden gelen ve semti keserek Dolapdere'ye ulaşan sokaklardır. Bu sokakların her iki yanında dar uzun yapı adaları yer alır. Yapı adaları bitişik nizam, dar cepheli binalardan oluşur (Gültekin 1996).

Tarlabası yerleşiminin oluşması 19.yy'ın ikinci yarısında başlamıştır. 1850'li yıllarda ilk ortaya çıkan yapıların iki katlı bahçeli evler olduğu belirtilmektedir. (İstanbul ansiklopedisi-Tarlabası maddesi)

1839'da, Tanzimatın ilanından sonra İstanbul'da, "Ebniye nizamnameleri" (1848-1849) adıyla anılan yönetmelikler ile yapısal ve kentsel düzen daha sistemli bir hal almıştır⁹. Bunun sonucunda yangınlarla yok olan ahşap yapılar yerlerini büyük ölçüde kargir yapılara bırakmıştır (Akın,1998).

Tarlabası'nda kargirleşme Haziran 1870 tarihli Pera Yangını sonrasında artmıştır. Bu tarihten önce de Beyoğlu'nda kârgir binaların bulunduğu, Beyoğlu Yangını'ndan bahseden 11 Haziran 1870 tarihli resmi gazeteden öğrenilebilir.

Tarlabası'nı büyük ölçüde etkileyen bu yangından sonra, afetin yarattığı sorunlara çözüm arayan hükümet, mühendis ve mimarlardan oluşan bir komisyon kurmuştur. Komisyon, semtin yeniden inşası için en verimli yöntemleri saptamak için çalışmış, ilk olarak da yangın yerlerinde,

⁹ Bu nizamnamelere göre Kargir yapılaşma ön plandadır.

caddelerin, geniş meydanların, tiyatroların ve otellerin yer aldığı "Yeni Şehir" (Nouvelle Ville) projesini oluşturmuştur. Büyük yatırımlar gerektirecek bu projenin yerine, hükümetin talebi sonucu yapılan ikinci projede, iki ana meydan korunmuş, anıtların ve meydanların çoğundan vazgeçilmiş, cadde genişlikleri azaltılmıştır. Bu durumda başlangıçta genişliği 30 metre olması ön görülen Tarlabası Caddesi'nin genişliği 20 metreye indirilmiştir.

Komisyonun yaptığı bu planlamalarda Tarlabası'nın engebeli arazi özellikleri göz ardı edilmiş, bütünü düz bir alanmış gibi ele alınmıştı. Mülk sahiplerinin genişletilen caddelerin arsalarını daraltacağı, uzun ve pahalı bu tür bir çalışmanın yaşamlarını aksatacağı düşünceleriyle itiraz etmeleri sonucu hükümet projeden vazgeçmiştir. Proje gerçekleşmiş olsaydı belki bugün Tarlabası Caddesi ön plana geçecek, Cadde-i Kebir ikincil bir arter konumuna gelecekti (Çelik, 1996, Aktaran Kotas 2000).

Tarlabası Caddesi ve yakın çevresinin özellikle 19. yy'ın ikinci yarısından itibaren çoğunlukla orta sınıf gayrimüslim ve levantenlerin yerleştiği bir çevre olarak iki ve daha çok katlı kagir yapılardan oluşan, oldukça sıkışık dokulu bir konut çevresi olarak geliştiği görülür.

20. yüzyıl başında ise arazinin aşırı değer kazanmasıyla, bitişik nizam konutların yanı sıra birden çok ailenin aynı merdiveni ve ayrı daireleri paylaştığı apartmanların yapımına gidilmiştir. Bu çok katlı binalar, birden çok bireysel ve kamusal kullanıma olanak vermekte ve bitişik düzen içinde başka yeni yapı tipleriyle kentsel ölçek içinde yan yana inşa edilebilmekteydi (Yücel, 1995, Aktaran Kotas 2000).

Tarlabası çevresinde çoğunlukla 19. yy'ın ikinci yarısına tarihlenen bu yerleşme dokusu ve yapı stoğunun sahip olduğu estetik değerler ve süsleme zenginliği ile özellikle 19.yy'ın ikinci yarısında, İstanbul'da orta sınıf gayrimüslim burjuvazinin yaşam düzeyi ve kültürü için olduğu kadar, İstanbul'daki 19. yy geç Osmanlı kentsel modernleşmesinin de kent ölçeğinde en iyi belgelendiği örneklerden biri olarak kabul edilebilir (İstanbul Ansiklopedisi,

1994).

3.1.4. Tarlabası Caddesi ve Yakın Çevresinin Süreç İçinde Dönüşümü

Tarlabası Caddesi, Beyoğlu ve çevresinde yaşayan yabancıların etkisinde gelişen Beyoğlu dokusunun önemli unsurlarından biridir. Tarlabası Caddesi'nin en son hali 1870 yangını sonrası şekillenmiştir. Bu tarihten günümüze dek çeşitli kereler, çeşitli amaçlarla Tarlabası Caddesi ve çevresinde düzenleme yapılmaya çalışılmıştır. Bunlardan sadece 1986 yılında uygulanmaya başlanan en son çalışma hayata geçirilmiştir. Diğer çalışmalar plan aşamasında kalmıştır.

19. yüzyılda Tarlabası Caddesi

Tarlabası Caddesi'nin genişletilmesini amaçlayan ilk çalışma, Tarlabası ve Beyoğlu'na büyük oranda zarar veren 1870 yangını sonrasındadır. Taksim yakınlarındaki Feridiye Sokağı'nda başlayan yangın yapıların sıkça bulunduğu batı istikametine doğru ilerlemiştir. Tarlabası, Taksim, İstiklal Caddesi ve Galatasaray 'da birçok evin hasar görmesine sebep olmuştur. 63 sokak, 103 mahalle ve 3500 evden oluşan bir alan tümüyle yok olmuştur.

Felaketin yaralarını sarmak isteyen Osmanlı Hükümeti, bölgeyi yeniden imar etmek amacıyla bir komisyon kurdu. Bu komisyon mimar ve mühendislerden oluşmaktaydı. Daha önceleri olan yangınlarda yanan evler aynı temeller üzerine yapılmaktaydı. Bu nedenle, sokaklarda genişleme imkanı olmazdı. Komisyon, çağdaş kentin gereksinmelerine uygun yeni bir imar planı hazırlama kararı aldı.

Hazırlanan ilk plan, büyük meydanlar, geniş caddeler ve hotel, tiyatro binaları gibi sosyal yapılan içermekteydi. Fakat bu plan uygulanması ve finanse edilmesi açısından gerçekçi bulunmadı. Ancak şema olarak kabul edildi. Revizyona alınan planda, meydanlar ve anıtlar iptal edildi. Tramvay ve

itfaiyenin kolaylıkla çalışabilmesi için yeni bir yol düzeni getirilmeliydi. Yol genişlikleri 20.00 m 'den, 11.50 m'ye indirildi. 12.00 m. olan yollar ise 9.00 m'ye indirildi. Tarlabası Caddesi'nin genişliği de 30.00 m'den 20.00 m'ye indirilerek İstanbul'daki Divanyolu'nun ölçüsüne getirildi.

Sadece iki adet meydan korundu. Merkezde yer alan meydana farklı yönlerden yedi adet sokak bağlanmaktaydı. İstiklal Caddesinden daha geniş olan Tarlabası ve Tozkoparan Caddeleri, Taksim Kışlası'na uzanmaktaydı. Ayazma Caddesi de Kışlaya bağlanmaktaydı. Ancak, yangın öncesi sokakların alan 83.220 m² iken, bu planda 143.070 m²'ye yükselmekteydi. Bu nedenden dolayı mal sahipleri plana itiraz ettiler. Caddelerin genişliği nedeniyle, inşaat alanları epeyce azalmaktaydı. Uzun süreli ve pahalı bir proje olması nedeniyle projeden vazgeçildi. Sadece bazı sokaklar genişletildi, tepeler düzeltildi, bir çok çıkmaz sokak açıldı. Yepyeni bir yol Kasımpaşa'yı, Beyoğlu'na bağladı.

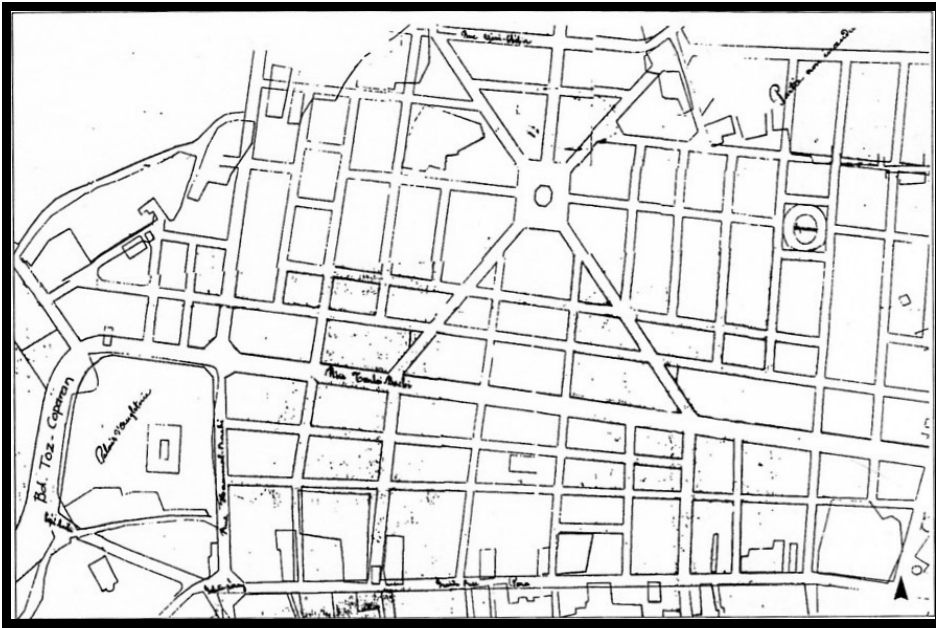
Eğer proje uygulanabilmiş olsaydı, Tarlabası Caddesi İstiklal Caddesi'nin yanında aynı oranda önemli ikincil bir arter olabilecek, Tozkoparan Caddesi Beyoğlu'nun belkemiği olarak dizayn edilebilecekti (Gültekin 1996).

Harita 3.8 Pera yangınının yayıldığı alan

Kaynak: Çelik, Z. 19.yy' da Osmanlı Başkenti; Değişen İstanbul, 1996

Harita 3.9 Pera için tasarlanan nazım planı, 1870 (Çelik, Z. 1996)

Kaynak: Çelik, Z. 19.yy' da Osmanlı Başkenti; Değişen İstanbul, 1996

20. yüzyılda Tarlabası Caddesi

Cumhuriyet sonrasında İstanbul'da gerçekleştirilen birçok planlama çalışması ve imar operasyonlarından, şehrin önemli ulaşım arterlerinden biri olarak Tarlabası Caddesi ve Şişhane yönüne doğru devamında yer alan güzergâhın da oldukça büyük paylar aldığını söylemek mümkündür.

1930'larda Prost planının yol şebekesiyle ilgili önerilerinde Atatürk Köprüsü ile Taksim arasındaki mevcut güzergâhın modernizasyonuna da önem verdiği görülür. Genel olarak şehir içinde otomobil ulaşımına elverişli geniş sürat yolları yaratmak olarak özetlenebilecek Prost planının ulaşım şemasında Şişhane ile Taksim arasında bugünküne nazaran daha düz bir hat önerdiği görülür. Buna göre, önerilen yol ya İngiliz Konsolosluğu tüneli ile altından geçecek ya da bahçesinin bir kısmı istimlakle yola katılacak, ayrıca Tarlabası Caddesi de sürata elverişli şekilde genişletilecektir. (İstanbul Ansiklopedisi, 1994)

Harita 3.10 Beyoğlu Nazım Planı, Prof. Henry Prost, 1939

Kaynak: Kayra, C. Eski İstanbul, Eski Haritalar, 1990

1950'li yıllarda, Menderes operasyonları sırasında Tarlabası Caddesi güzergâhının genişletilmesi önerilerinin yeniden gündeme geldiği görülür. Bu dönemde Tarlabası'nda, 1980'li yıllarda söz konusu olan projelerden pek farklı olmayan, çok katlı, modernist çizgiler taşıyan iş merkezlerinin yer alacağı bir bulvar önerisi gündeme gelirse de bu proje de uygulamaya aktarılamaz (İstanbul Ansiklopedisi, 1994).

Özellikle 1960'lardan itibaren Tarlabası çevresi iç göç ve mülkiyet yapısındaki değişikliklere bağlı olarak alt gelir gruplarının yerleştiği bir bölge haline gelir.

1977 yılında belediye tarafından yapılan 3. etap İmar Planında Beyoğlu'nda her sokağın genişletildiği ifade edilmektedir. Tarlabası Caddesi'nde 20m. genişliğinde dört şeritli bir yol halinde bu plandaki yerini almaktadır.

1978'de Anıtlar Yüksek Kurulu bu planın bütünüyle kabul edilemeyeceğini, korunması gereken yapılar nedeniyle yolların istenilen genişlikte yapılamayacağını belirtmiştir. Caddenin dört şeride genişletilmesine de itiraz olarak bölgedeki yoğun tarihi dokuyu göstermiştir. Kurul karar olarak Beyoğlu semtine ait yeni koruma amaç uygulama imar planı yapılıp, kurulun onayı ile yürürlüğe girmesine kadar tüm parsellerde yapılacak herhangi bir yeni inşaat için tek tek kurula başvurulması kararı almıştır. 1983 yılında yürürlüğe giren "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile 19.yy sonuna dek yapılmış olan tüm taşınmazlar koruma altına alınmıştır. (Şehir Dergisi, 1988, Aktaran Gültekin 1996).

1984 yılında Turizm Bakanlığı Tarlabası için alternatif bir plan hazırlamıştır. Planın adı " Beyoğlu-Galata Turizm Projesi" dir. Bu projede, tarihi sınırlar içerisinde kalan yapı adaları incelenerek değerlendirilmiş ve bunlara yeni fonksiyon verilmesi, bölgede yaşayan insanların sosyal durumları ve gelecekleri de hesaba katılarak, ne şekilde düzenlemeler getirilebileceği incelenmiştir. Araştırmalar neticesinde bölgedeki yapıların yüzde altmışının 19.yy. sivil mimarisinin önemli örneklerinden oluştuğu ve sokak nazarisinin İstanbul'daki ilginç örneklerinin bu bölgede yer aldığı saptanmıştır (Şehir

Dergisi, 1988, Aktaran Gültekin 1996).

Bu plan Tarlabası için 17500 adet turistik yatak kapasitesi yaratılmasını hedefleyen turizm amaçlı bir koruma planı idi. Ancak, 1986'da başlayan yıkımlarla bu plan da uygulanamadı.

1985 tarihli Essen Planı (Dalan Yıkımı)

Tarlabası ile ilgili olarak 1985 yılında Almanya'nın Essen Üniversitesine planlama çalışmaları yaptırılmıştır. Daha önceki planların aksine bu planın özelliği kısmen uygulanmış olmasıdır. Plan bütününde Beşiktaş ile Samatya arasında uzanmaktaydı. İnşa edilmesi planlanan üçüncü bir boğaz geçişine hizmet vermesi planlanan yolları, tünelleri ve viyadükleri göstermekteydi. Şehir içi paralı yol olarak yaptırılması düşünülen bir transit yol planlanmaktaydı. Tarlabası Caddesi'de bu yolun bir parçası olacaktı. Bu proje kapsamında Tarlabası Caddesi her biri üçer şeritten oluşan geniş ve gidiş yönleri ayrılmış 36 m eninde bir bulvar olarak genişletilecekti. Bulvar, Haliç'te yapılacak dördüncü köprü ile Taksim-Dolmabahçe arasında düşünülen 400 m uzunluğundaki tüneli birbirine bağlayacaktı. Bulvar açıldıktan sonra ise İstiklal Caddesi ile arasında kalan kısmın iş merkezi; Talimhane ve Galata Bölgesi'nin turizm bölgesi olması amaçlanmaktaydı.

Projenin uygulanması sırasında caddenin İstiklal Caddesi yönündeki cephesi belli bir miktar yıkılacak böylece 36m. genişliğinde sekiz şeritli bir bulvar ortaya çıkacaktı. Bulvarın her iki yanındaki parsellere 15 kata kadar imar verilecek ve bölge iş merkezi olacaktı.

Bu projeyi yaptırtan dönemin Büyükşehir Belediye Başkan Bedrettin DALAN, Tarlabası Projesinin Beyoğlu açısından sosyal değişimler de sağlayacağını savunmaktaydı. Dalan, Beyoğlu'ndaki kanunsuzluğun ve keşmekeşin ancak İstiklal Caddesi'nin trafiğe kapatılıp canlı yaşam merkezi haline getirilmesiyle giderilebileceğini ifade etmektedir. İstiklal Caddesi bir eğlence ve yaşam merkezi olarak düzenlenirken Tarlabası Caddesi'de trafik için alternatif

yol olarak düzenlenmektedir. Dalan'a göre trafik bağlantısı olan bir yolun trafiğe kapalı olan yola uzak olmaması gerekmektedir. Bu durum her iki cadde arasındaki bağlantıların işlerliğini etkiler. Bu nedenle Tarlabası Caddesi alternatif yol için en iyi çözümdür. Dalan cadde üzerinden bırakılan girişlerle İstiklal Caddesi'ne yakın olan sokaklara kadar araç girişini mümkün kılmayı planlamaktadır (Dalan 1987).

Cumhuriyet Gazetesi muhabiri Kemal Küçük'ün 6 Kasım 1986 tarihinde Essen planı hakkında Bedrettin Dalan ile yaptığı söyleşi dönemin yıkıcılığı hakkında zihin açıcı bir etkisi olmaktadır.

Küçük: Anıtlar Kurulu, son kararında bir koruma planı istiyor. Hem de (Tarlabası'nda) yıkılan evler için yasal soruşturma yapılacağını söylüyor.

Dalan: Bu evler 150 yıllık da olsa¹⁰, İstanbul için yeni sayılacak binalardır. İstanbul 2500 yıllık bir şehirdir. Levanten yapıları 3 bin tanedir. Bunlar 5-10 tane olsa saklayalım, ama 3 bin taneyse biz bu işi yaparız kardeşim. Yola denk gelen 74 tane eski ev yıkılacak. Gelişmeyi önleyici korumacılığa katılmıyoruz.

Nisan 1986'da başlayan yıkım tartışmalarının ardından 29 Mayıs 1986'da yıkım başlatılır ve Ekim 1986'ya kadar izin alınmaksızın 38 tarihi yapı yıktırılır. 1988' de tamamlanan ve kamuoyunda büyük tartışmalara neden olan yıkımlar sonucu Tarlabası'nda 167'si tescilli 368 yapı yıkım için istimlâk edilir. Bulvar açıldıktan sonra ise, yolun İstiklal Caddesi tarafının iş merkezi, Talimhane ve Galata çevresinin de turizm bölgesi olması, ayrıca yol boyunca yeni iş merkezleri oluşturmaya yönelik yüksek imar hakları verilmesi öngörülür. Tarlabası Bulvarı üzerinde yıkım sonrası 15 kata kadar imar izni verilmesinin amaçlanmış olması, yıkımın ulaşım hedefinin yanısıra,

¹⁰ 2863 sayılı yasa söyleşi tarihinde geçerlidir ve yasa bir yapının tescil edilmesi için 19. yüzyıla ait olmasını yeterli görmektedir.

İstanbul'da merkezi iş alanlarında artan ofis ve işyeri talebine sunum yaratılmasına da yönelindiğini göstermektedir. Tarlabası Bulvarı'nın hizmete girişinden sonra yol boyunca yeni yapılaşma biçimini belirlemek amacıyla 1989'da sonuçları uygulamaya aktarılmayan bir proje yarışması da düzenlenmiştir (İstanbul Ansiklopedisi 1994).

1988 sonlarında hizmete giren cadde, genel olarak gidiş ve geliş yönleri refuj veya bordürle ayrılmış ve her iki yönde birer şeridi otobüslere tahsis edilmiş toplam sekiz şeritli bir en kesite sahiptir. Yolun güzergahı boyunca genişliğinde farklılıklar görülmektedir. Şerit sayısı bazı yerlerde üçe kadar düşmektedir. Buralarda en geniş yerde 5m. olan orta refüjün genişliği bordür genişliğine inmektedir. Yolun gidiş ve geliş kolları arasındaki kot farkı Taksim'e yakın olan kısımlarda 2.5 – 3 m. 'ye çıkmaktadır. Bu kot farkı özürlü vatandaşların karşıya geçişlerini engellemektedir.

Yapım aşamasında, yıkımlar yüzünden lehte ve aleyhte yoğun ve sert tartışmalara neden olan ve eleştirilen projenin dayanak noktalarını, şehiriçi ulaşımına yapacağı olası katkılar ve Tarlabası gibi bir çöküntü alanının temizlenmesi oluşturmaktadır.

Dalan yıkımları olarak adlandırılan Essen planı neticesinde Tarlabası bölgesi dramatik olarak yalnızlığa itilmiştir. Bölgenin hem fiziki hem de sosyal yapısındaki bozulmalar bu dönemden sonra artış göstermiş ve bölge marjinalliğe yönetim tarafından itilmiştir.

Fotoğraf 3.9 Tarlabası hava fotoğrafı, 1966

Kaynak: İ.B.B <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr>

Fotoğraf 3.10 Tarlabası hava fotoğrafı, 2005

Kaynak: İ.B.B <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr>

Fotoğraf 3.11 Tarlabası Caddesi, yıkım yapılan binalar

Kaynak: <http://www.gmtr.com.tr/UserFiles/Image/analiz/arslanlitbasi2.jpg>

Fotoğraf 3.12 Tarlabası Caddesi

Kaynak: http://www.tarlabasiyenileniyor.com/foto_galeri/default.aspx?SectionId

Fotoğraf 3.13 Tarlabası yıkımları, 1986 Tarlabası Caddesi yapımında yıkılan Küçük Yazıcı Sokağı, 1986

Kaynak: Burhan Azaklar arşivi

Fotoğraf 3.14 Tarlabası' nda yıkılmaya hazırlanmış binalardan biri

Kaynak: Cezzar, M. 19.yy Beyoğlu, 1991

Fotoğraf 3.15, 3.16, 3.17, 3.18, 3.19, 3.20 Tarlabası Caddesi'nin Taksim'le birleştigi köşedeki binanın yok oluşu

Fotoğraf 3.15

Fotoğraf 3.16

Fotoğraf 3.17

Fotoğraf 3.18

Fotoğraf 3.19

Fotoğraf 3.20

Kaynak: Cezzar, M. 19.yy Beyoğlu, 1991

1993 yılında T.C Kültür Bakanlığı I Numaralı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, Piyale Paşa Bulvarı-Dolapdere Caddesi ve evresinin Beyoğlu İlçesi kentsel sit alanının bir parçası olarak belirlenmesine karar vermiştir. Geçerli sınırlar 07.07.1993 tarihli 4720 sayılı kararda yer almaktadır.

3.2. Tarlabası Yenileme Alanı

Tarlabası bölgesini inceleyen bu bölümde öncelikle yen ileme alanında kalan 9 yapı adasının tarihsel süreçteki değişimi ve bu adaların mevcuttaki yapı stoğunun değerlendirilmesi yapılacaktır. Mevcut yapı stoğuna ilişkin analizlerde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Planlama Müdürlüğünün 2005 yılında Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin yapılan çalışmalar temel alınmış ve bu çalışmalardan 9 yapı adasına göre veriler yeniden üretilmiştir. Bu veriler ışığında yenileme projesinin daha sağlıklı değerlendirileceği ortadadır. Daha sonra yenileme projesinin hedefleri, amaçları ve politikalarını proje uygulayıcılarının projeyi nasıl anlattığına değinilecektir.

Tarlabası adıyla anılan dikdörtgenimsi bölge içerisinde kalan 9 yapı adası, 20.02.2006 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile Yenileme alanı ilan edildi. Tarlabası ismi ile anılan bölge kapsamında; Bostan, Bülbül, Çukur, Kamer Hatun, Kalyoncu Kulluk ve Şehit Muhtar mahalleleri yer almaktadır. Bu mahallelerden Çukur, Şehit Muhtar ve Bülbül mahalleleri yenileme alanı ilan edilen 9 yapı adasının kapsamında kalmaktadır. Alanı çevreleyen ana aks Tarlabası bulvarıdır. Tarlabası bulvarının dışında ise Çukur, Babacan, Karanlık Bakkal, Akis, Tavla ve Keresteci Recep sokakları ile sınırları oluşturmuştur.

Harita 3.11 Tarlabası-Yenileme Alanı'nın İstanbul içindeki konumu

Kaynak: <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr>

Tarlabası bölgesi bütününün ve bu bütün içerisinde seçilen Yenileme alanını oluşturan 9 yapı adasının tarihsel süreci büyük oranda benzerlik göstermektedir. 1905 tarihli GOAD haritası ile 1935 tarihli Pervititch haritaları incelendiğinde yenileme projesi kapsamındaki 9 adanın neredeyse tamamına ait parselasyonunun aynı olduğu görülmektedir. Alana ilişkin 1966 tarihli uydu fotoğrafı ile GOAD ve Pervititch haritalarının da birbiri ile bütünlük içerisinde olduğunu görmek mümkün iken 2005 tarihli uydu fotoğrafında 1985 tarihli kamuoyunda bilinen adı ile Dalan yıkımlarının büyük etkisini görmek mümkündür. Bu yıkımların kentsel tarihi dokuyu ikiye ayırdığı ve bu ayırımında bugünün sorunlarında önemli yer tuttuğu aşikardır.

Harita 3.12 GOAD Haritalarında Yenileme Alanı, 1905

Kaynak: İ.B.B. Planlama ve İmar Müdürlüğü 2005

Harita 3.13 Pervititch Haritalarında Yenileme Alanı, 1935

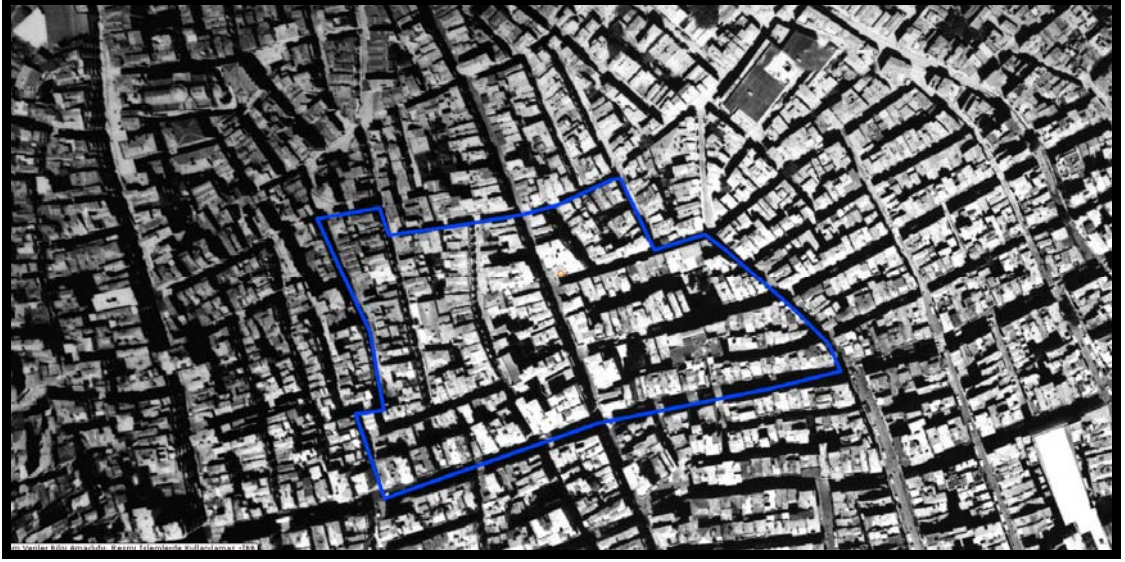
Kaynak: İ.B.B. Planlama ve İmar Müdürlüğü 2005

Harita 3.14 Pervititch Haritalarında Yenileme Alanı, 1935

Kaynak: İ.B.B. Planlama ve İmar Müdürlüğü 2005

Fotoğraf 3.21 Yenileme Alanı hava fotoğrafı, 1966

Kaynak: <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr>

Fotoğraf 3.22 Yenileme Alanı hava fotoğrafı, 2005

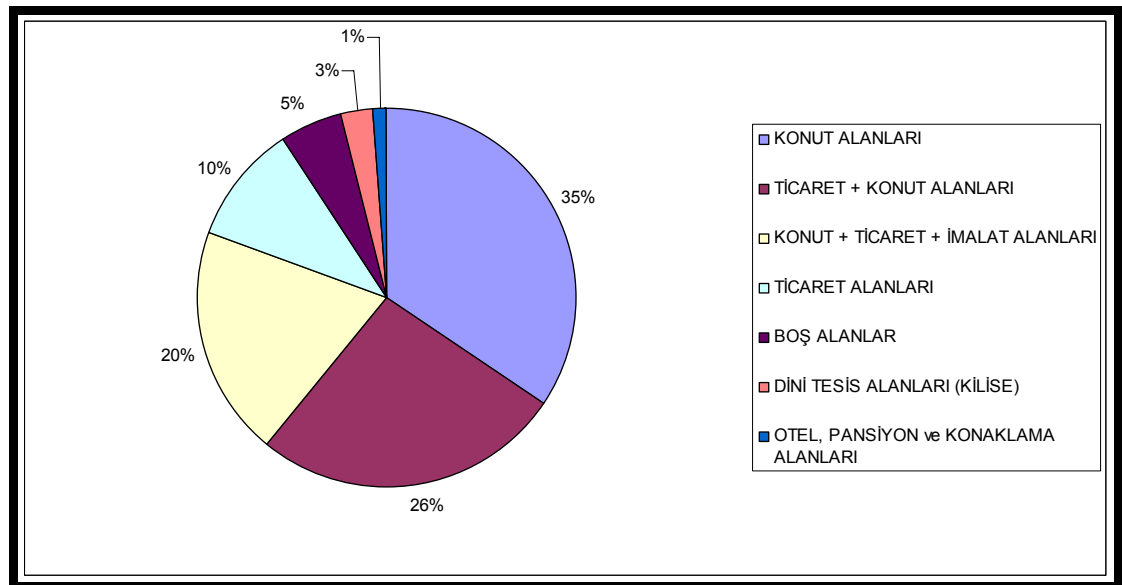

Kaynak: <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr>

Beyoğlu Koruma Amaçlı İmar Planı Çalışmasının Alan Üzerinden Değerlendirilmesi

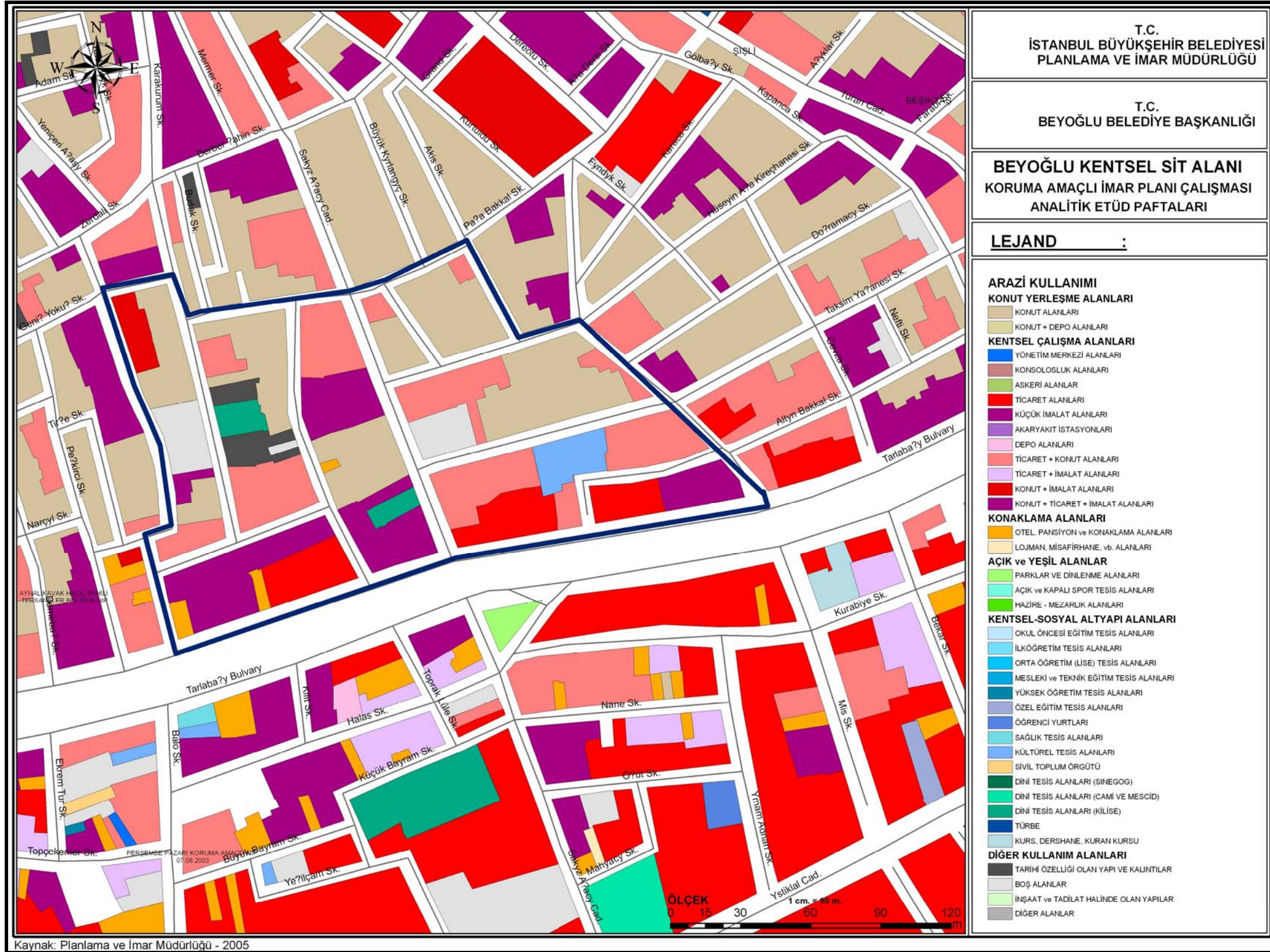
İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Planlama Müdürlüğü'nün 2005 yılında Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin yapılan analiz çalışmaları kapsamı, yenileme bölgesini oluşturan toplam 9 adayı da içermektedir. Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin veriler, tez kapsamında 9 yapı adasına göre yeniden oluşturulmuştur. Bu analiz çalışmaları kapsamında arazi kullanımı analizi de yapılmıştır (Harita 3.15). Bu analize göre; sadece konut fonksiyonuna sahip bölgenin bile en yüksek oran olan %35'e tekabül ettiği görülmektedir. Konut alanlarını sırası ile konut+ticaret (%26), konut+ticaret+imalat alanı (%20) ve ticaret alanı (%10) ile takip etmektedir. Bölgenin arazi kullanımında bir diğer dikkat çekici husus ise otel, pansiyon konaklama hizmetinin %1'de kalmasıdır.

Grafik 3.1 Arazi Kullanım Analizi

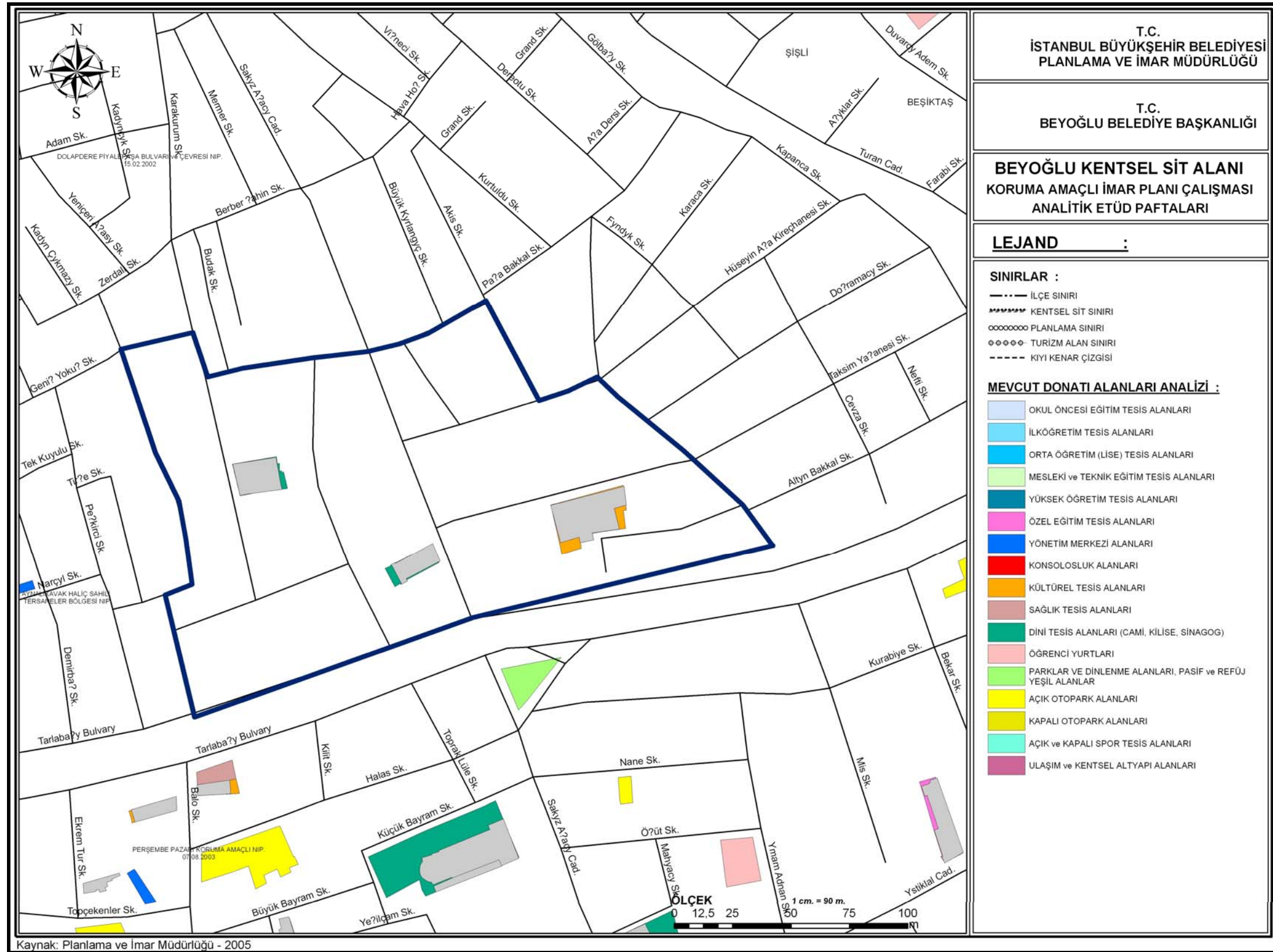
Kaynak: İ.B.B. Planlama ve İmar Müdürlüğü 2005

Harita 3.15 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde “ Tarlabası Yenileme Alanı ” Arazi Kullanım Analizi

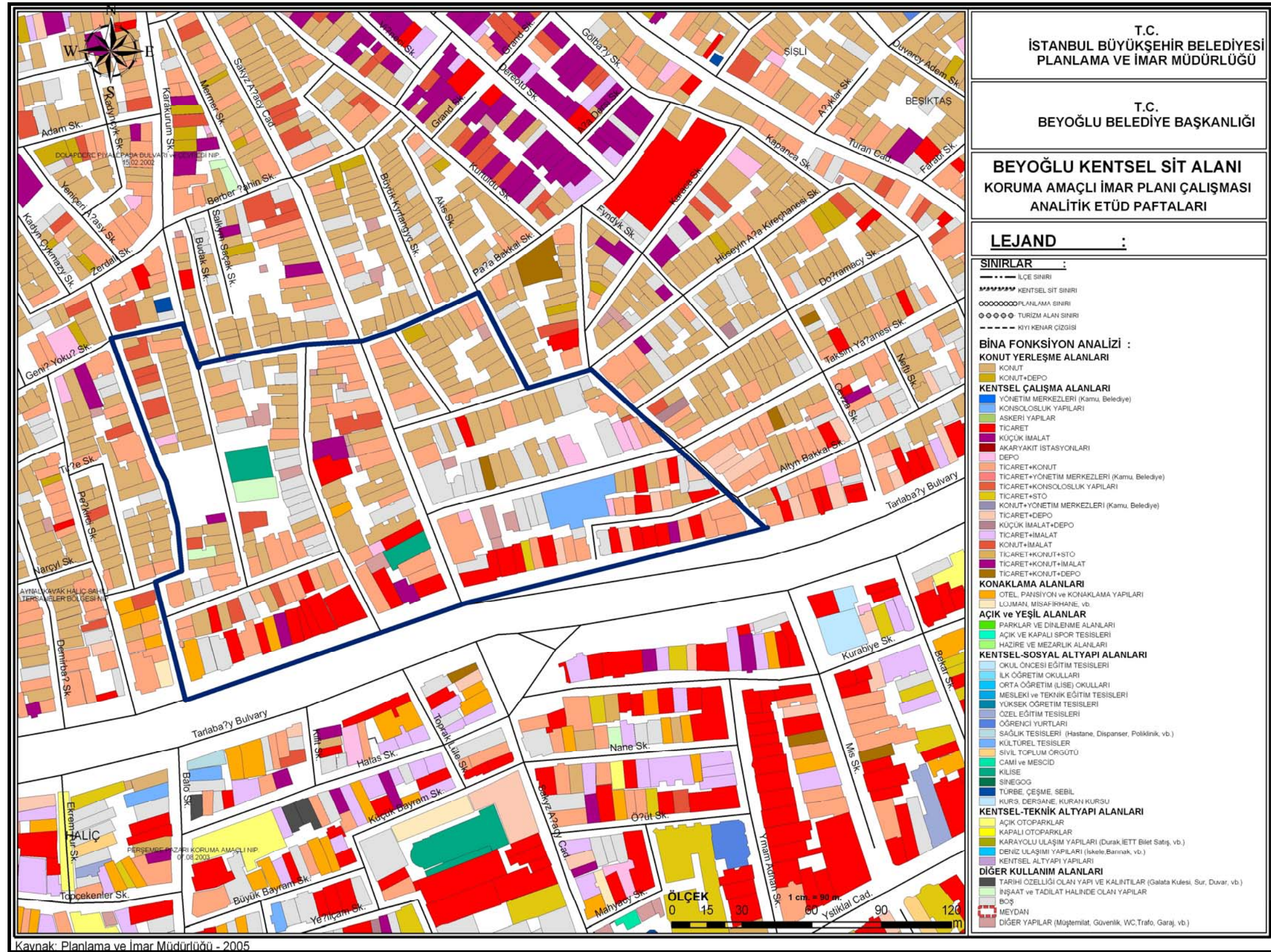

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Planlama Müdürlüğünün 2005 yılında Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin yapılan analiz çalışmaları kapsamı yenileme bölgesini oluşturan toplam 9 adayı da içermektedir. Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin veriler, tez kapsamında 9 yapı adasına göre yeniden oluşturulmuştur. Bu analiz çalışmaları kapsamında mevcut donatılar analizi de yapılmıştır (Harita 3.16). Bu analize göre; bu adaların yeterli donatıya sahip olmadığı açıkça görülmektedir. Yenileme bölgesinde 2 adet kilise ve bir adet de sanat evi/galeri bulunmaktadır.

Harita 3.16 Beyoğlu İlçesi Dahilinde “ Tarlabası Yenileme Alanı ” Mevcut Donatı Alanları Analizi

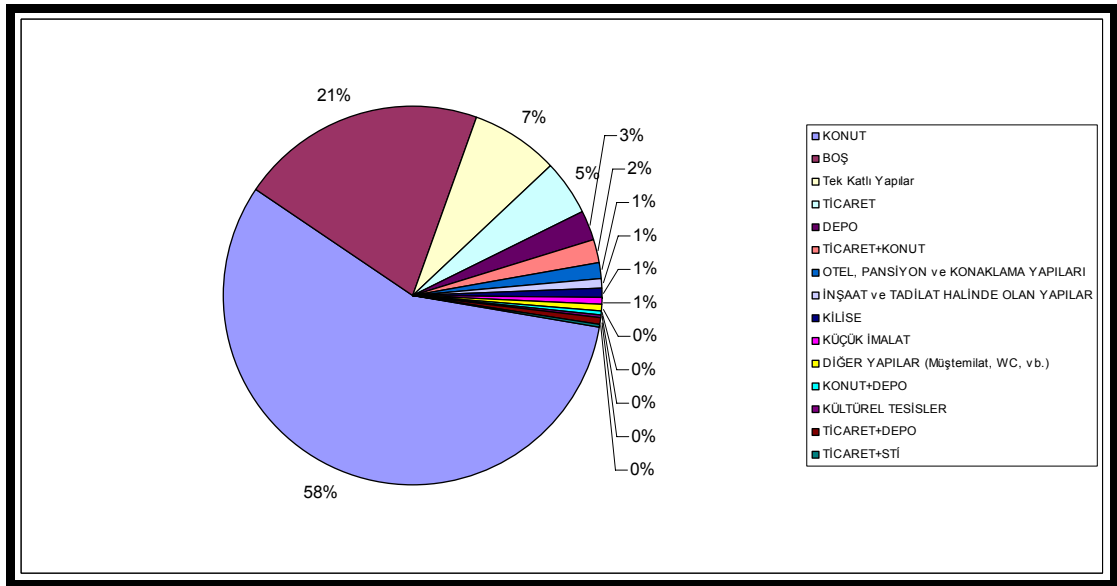

Harita 3.17 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sıt Alanı Dahilinde " Tarlabaşı Yenileme Alanı " Yapının Tamamına Ait Genel Fonksiyon Analizi

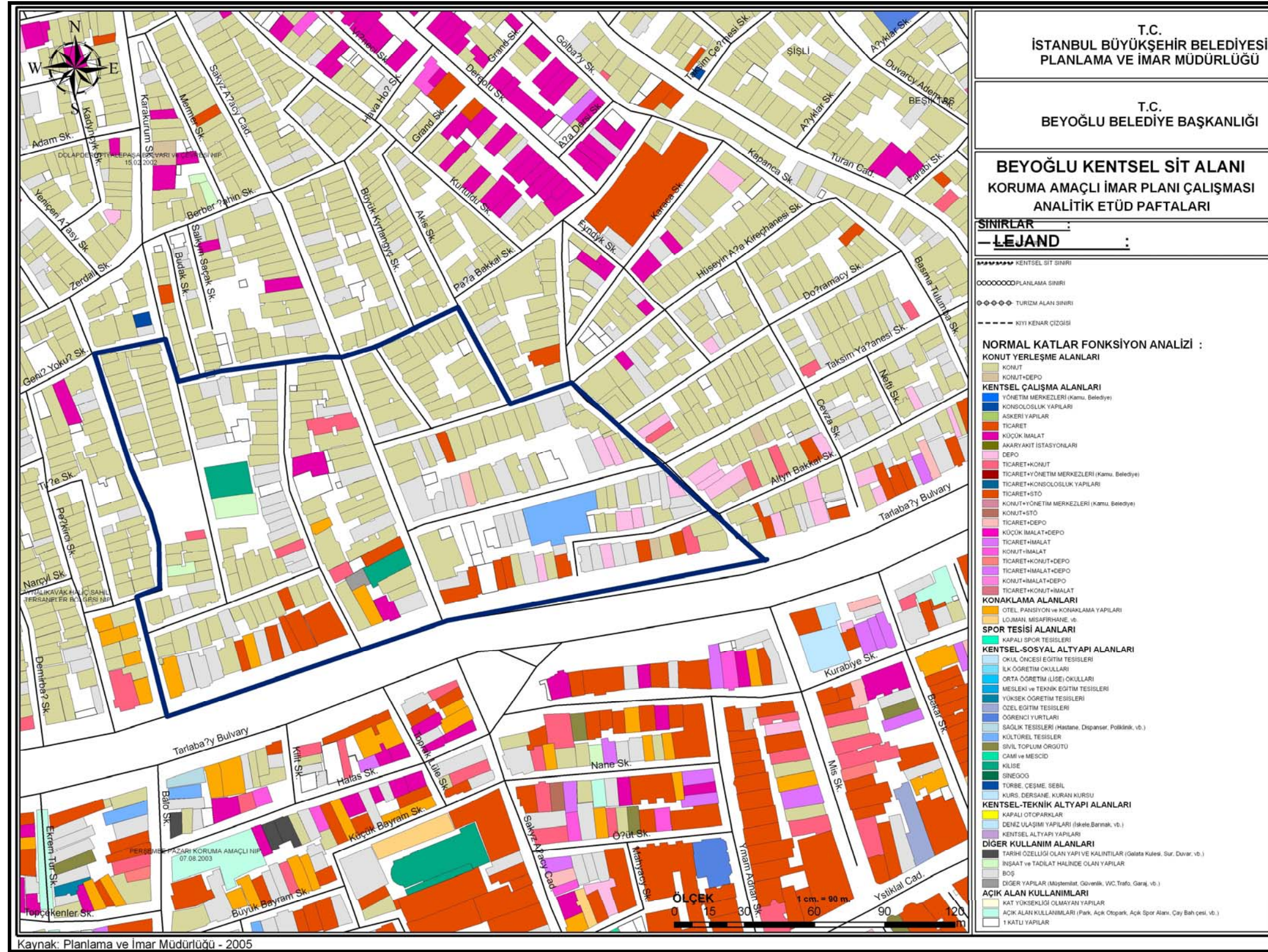
İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Planlama Müdürlüğü'nün 2005 yılında Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin yapılan analiz çalışmaları kapsamı yenileme bölgesini oluşturan toplam 9 adayı da içermektedir. Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin veriler, tez kapsamında 9 yapı adasına göre yeniden oluşturulmuştur. Bu analiz çalışmaları kapsamında yapıların normal kat fonksiyonu analizi de yapılmıştır (Harita 3.18). Yenileme bölgesinde yer alan yapıların normal kat analizleri incelendiğinde, bu yapıların %58'inin konut, %21'inin ise boş olduğu görülmektedir.

Grafik 3.2 Normal Kat Fonksiyon Analizi

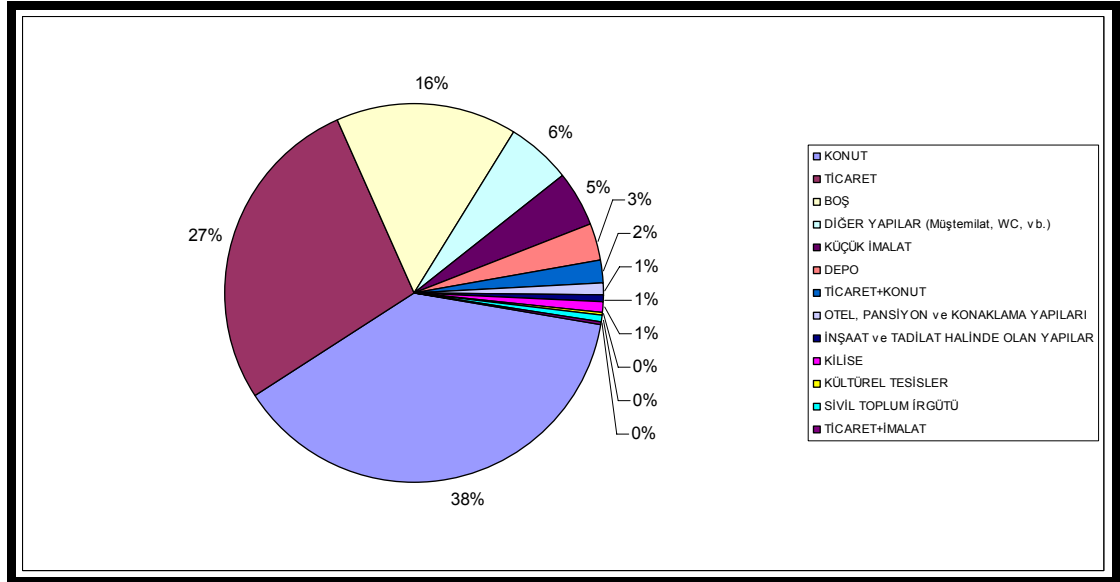
Kaynak: İ.B.B. Planlama ve İmar Müdürlüğü 2005

Harita 3.18 Beyoğlu İlçesi Dahilinde " Tarlabası Yenileme Alanı " Normal Katlar Fonksiyon

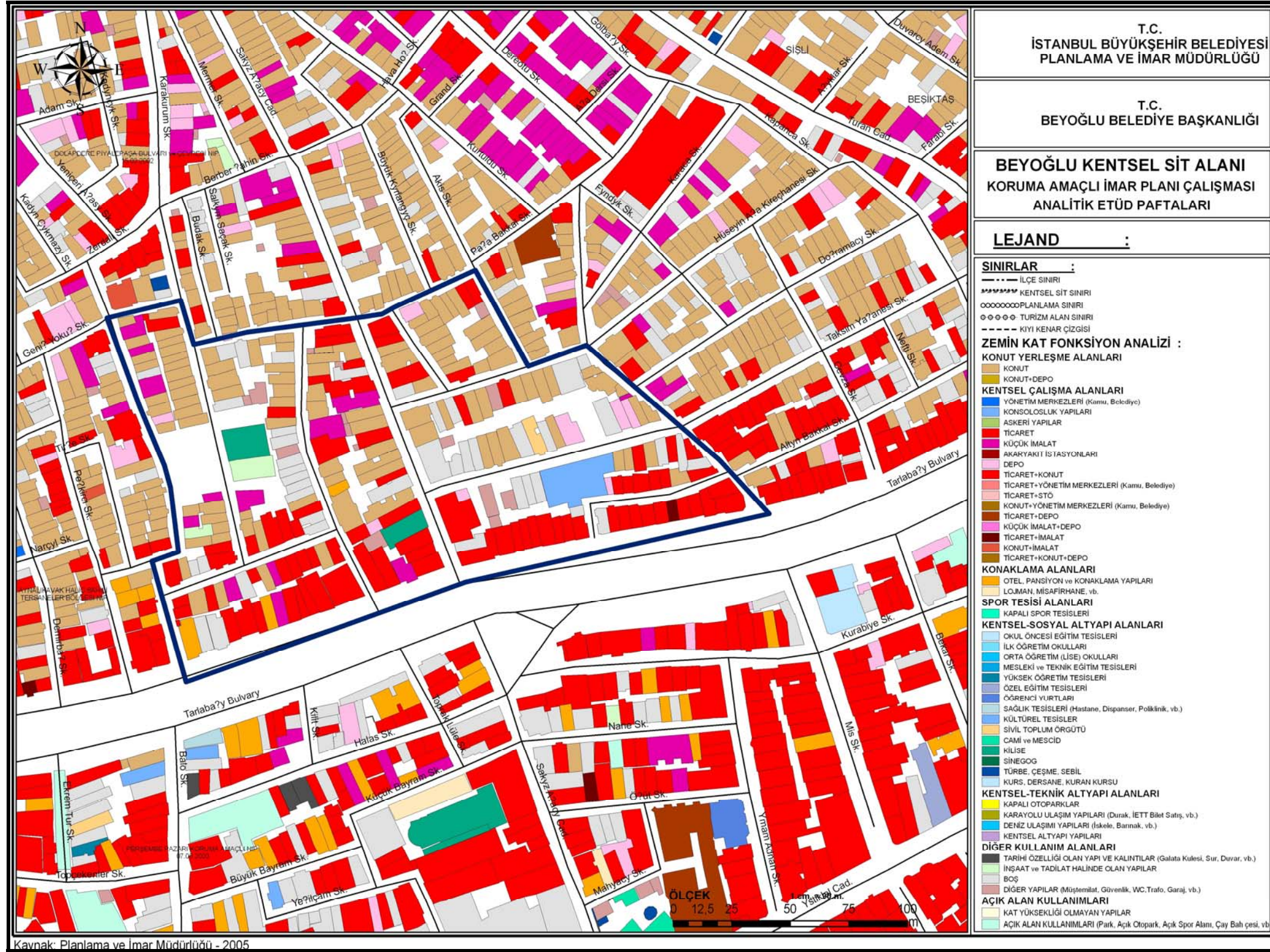
İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Planlama Müdürlüğü'nün 2005 yılında Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin yapılan analiz çalışmaları kapsamı yenileme bölgesini oluşturan toplam 9 adayı da içermektedir. Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin veriler, tez kapsamında 9 yapı adasına göre yeniden oluşturulmuştur. Bu analiz çalışmaları kapsamında yapıların zemin kat fonksiyonu analizi de yapılmıştır (Harita 3.19). Yenileme bölgesinde yer alan yapıların zemin kat fonksiyon analizi incelendiğinde, bu yapıların zemin katlarının %38'inin konut, %27'inin ticaret ve %16'sının ise boş olduğu görülmektedir.

Grafik 3.3 Zemin Kat Fonksiyon Analizi

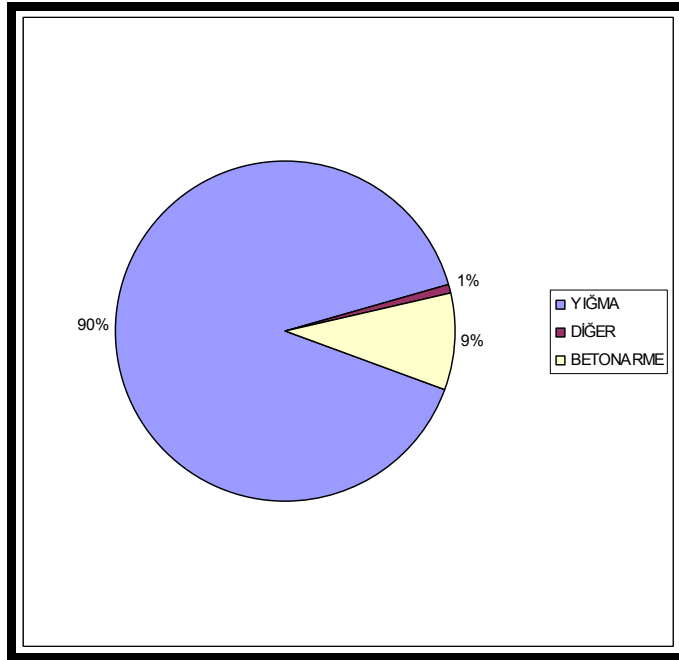
Kaynak: İ.B.B. Planlama ve İmar Müdürlüğü 2005

Harita 3.19 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde “ Tarlabası Yenileme Alanı ” Zemin Kat Fonksiyon Analizi

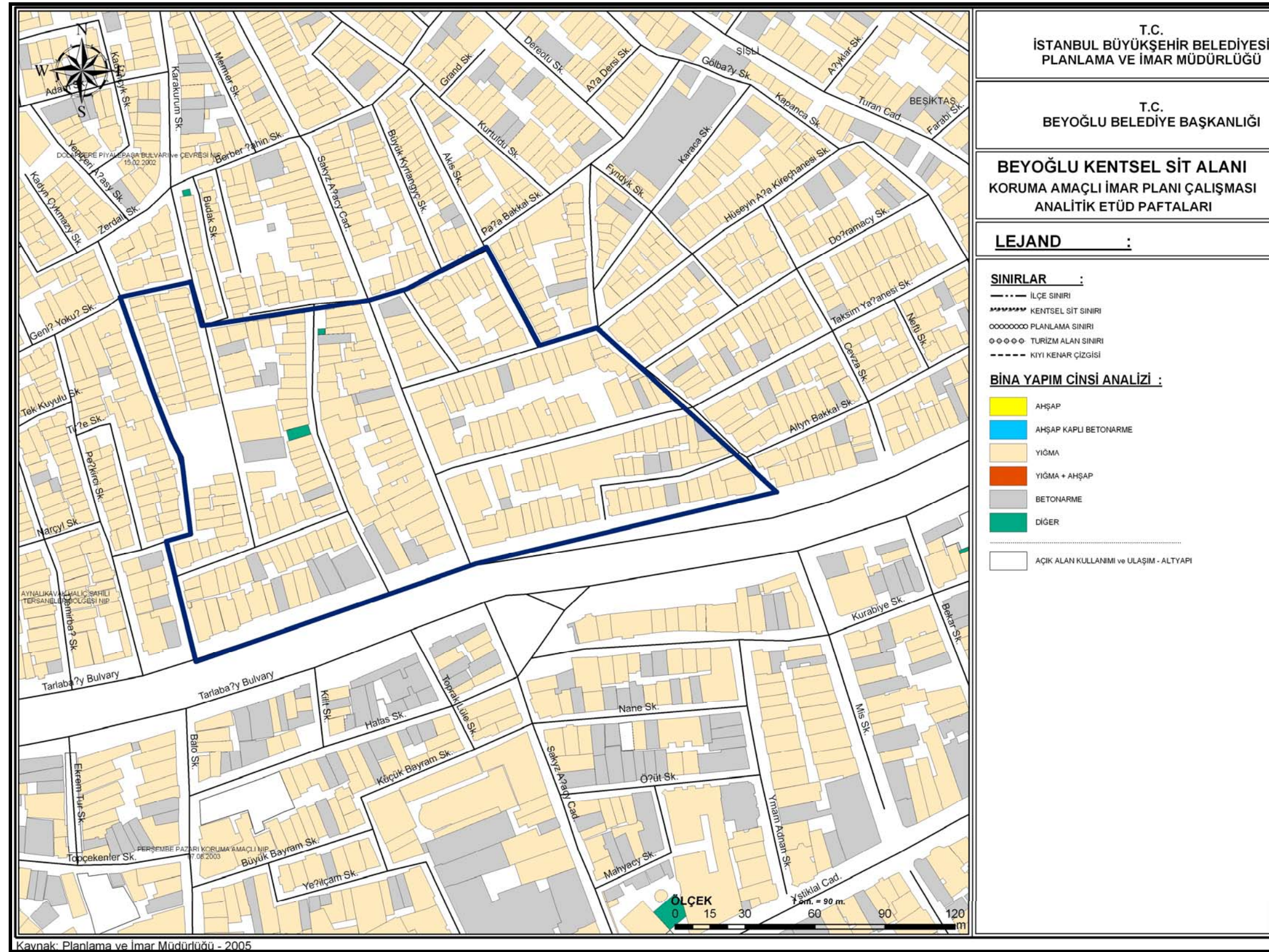
İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Planlama Müdürlüğünün 2005 yılında Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin yapılan analiz çalışmaları kapsamı yenileme bölgesini oluşturan toplam 9 adayı da içermektedir. Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin veriler, tez kapsamında 9 yapı adasına göre yeniden oluşturulmuştur. Bu analiz çalışmaları kapsamında bina yapım cinsi analizi de yapılmıştır (Harita 3.20). Bu analize de kullanılan veriler 2005 yılına ait mevcut durumu aktarmaktadır. Bina cinsi analizi 270 yapı üzerindendir. Buna göre yenileme bölgesini oluşturan yapıların %90'ı yığma yapı tekniği ile inşa edilmişken yapıları %9'u betonarmedir.

Grafik 3.4 Bina Yapım Cinsi Analizi

Kaynak: İ.B.B. Planlama ve İmar Müdürlüğü 2005

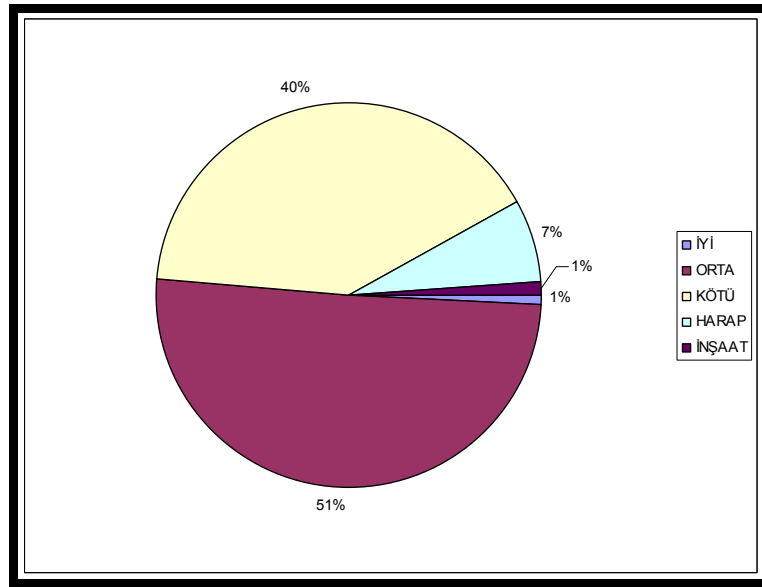
Harita 3.20 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde “ Tarlabası Yenileme Alanı ” Bina Yapım Cinsi Analizi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Planlama Müdürlüğü'nün 2005 yılında Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin yapılan analiz çalışmaları kapsamı yenileme bölgesini oluşturan toplam 9 adayı da içermektedir. Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin veriler, tez kapsamında 9 yapı adasına göre

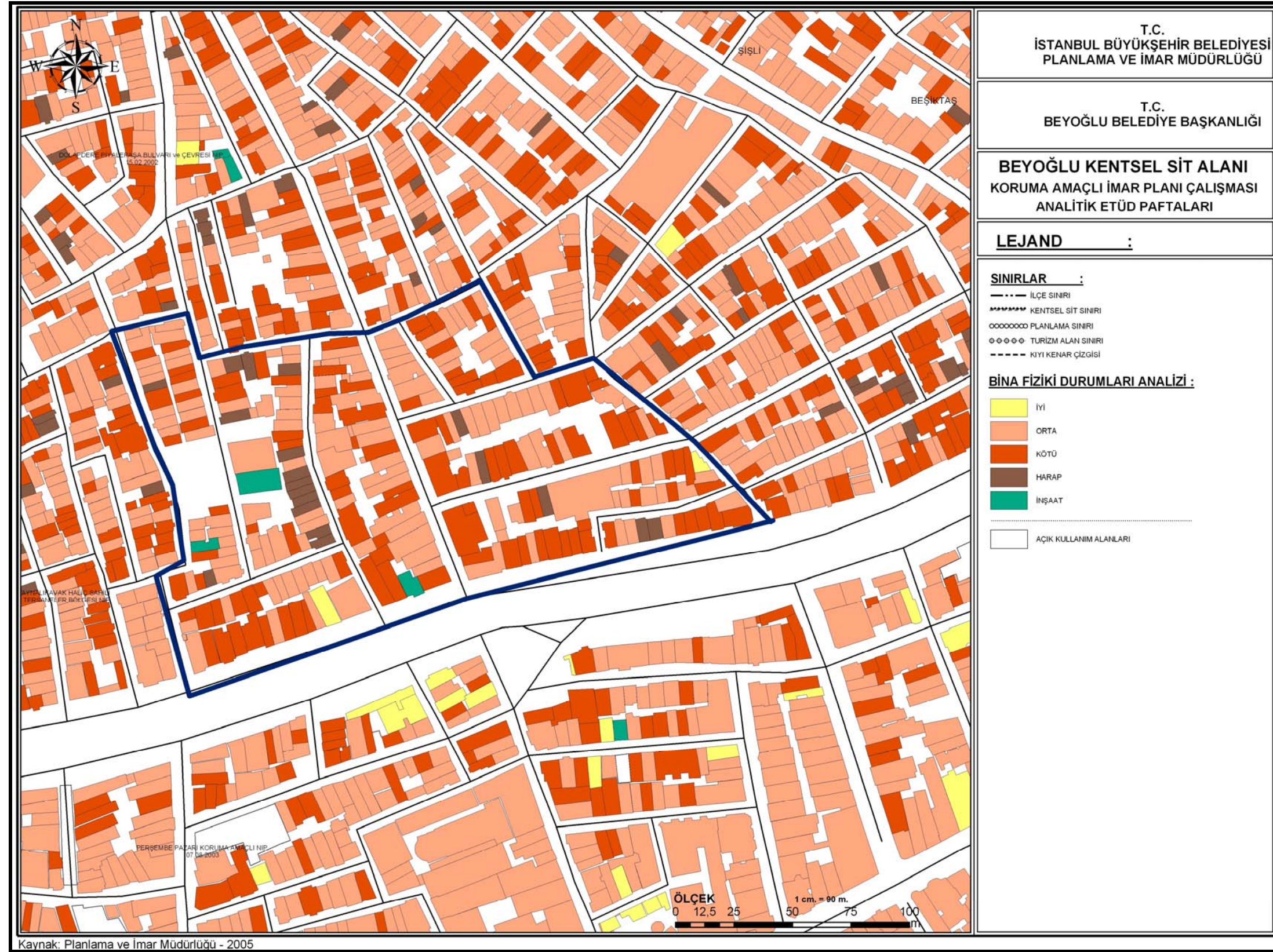
yeniden oluşturulmuştur. Bu analiz çalışmaları kapsamında binaların fiziki durum analizi de yapılmıştır (Harita 3.21). Bu analize göre;Yenileme bölgesini oluşturan toplam 9 ada üzerinde yer alan yapıların fiziki durumlarının tespitine ilişkin İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Planlama Müdürlüğü'nün 2005 yılında yaptıkları çalışmaya göre; mevcut 270 yapının sadece %1'i iyi durumda,, %40'ı kötü durumda olmasına karşın yapıların büyük çoğunluğunun (%51) fiziki durumu orta seviyededir.

Grafik 3.5 Bina Fiziki Durum Analizi

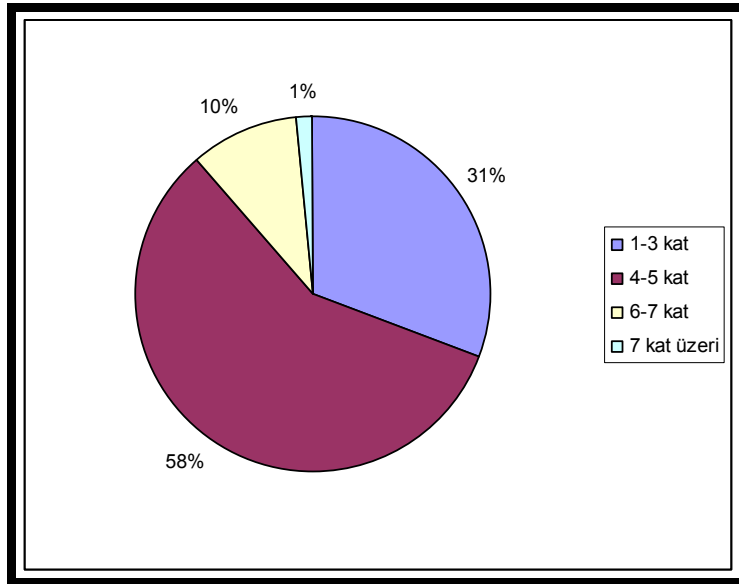
Kaynak: İ.B.B. Planlama ve İmar Müdürlüğü 2005

Harita 3.21 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde “ Tarlabası Yenileme Alanı ” Bina Fiziki Durum Analizi

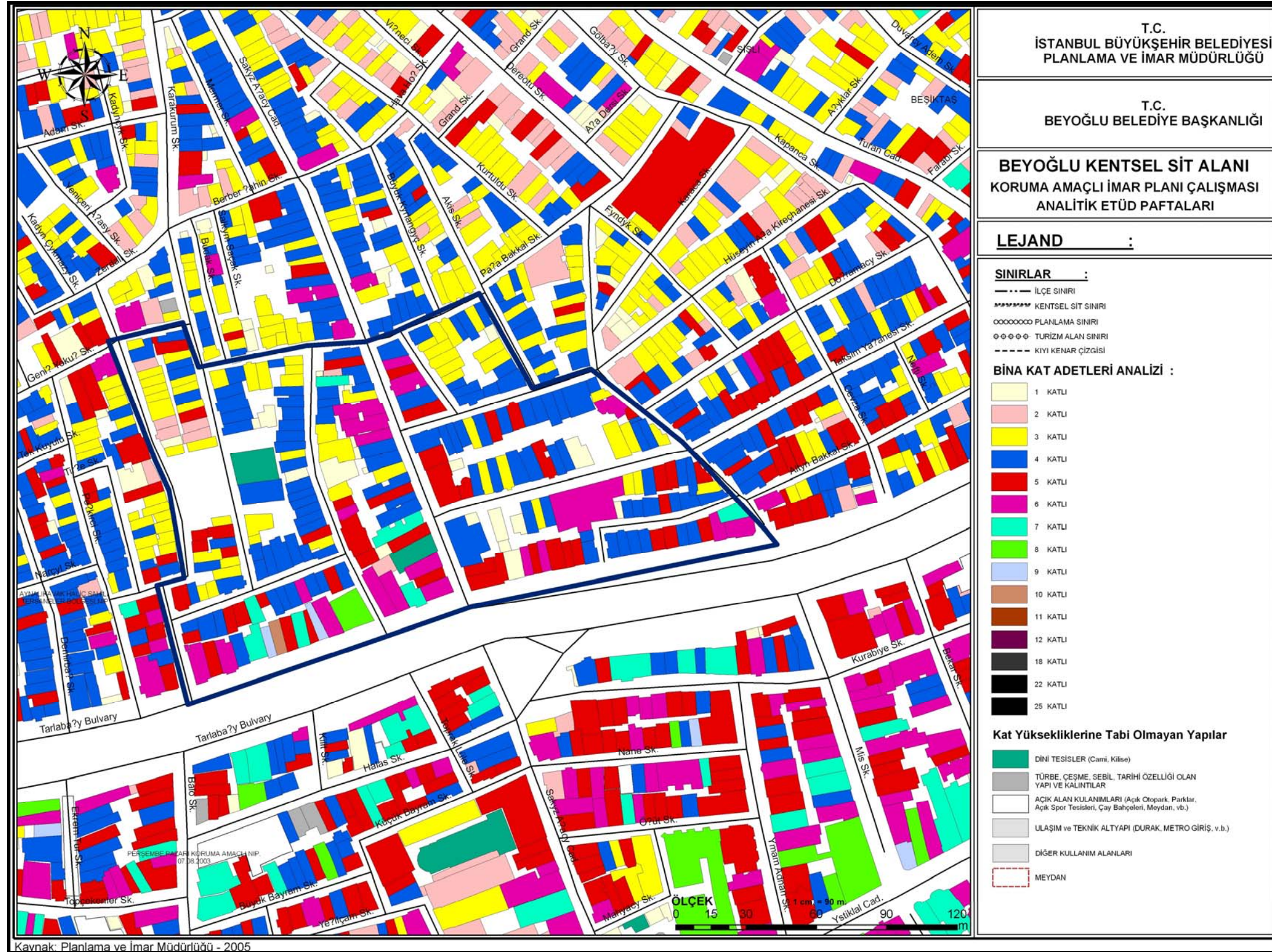
İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Planlama Müdürlüğü'nün 2005 yılında Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin yapılan analiz çalışmaları kapsamı yenileme bölgesini oluşturan toplam 9 adayı da içermektedir. Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin veriler, tez kapsamında 9 yapı adasına göre yeniden oluşturulmuştur. Bu analiz çalışmaları kapsamında bina kat adetleri analizi de yapılmıştır (Harita 3.22). Bu analize göre; mevcut yapıların 1-3 kat arasındakilerin oranı %31, 4-5 kat arasındakilerin oranı da %58 olduğu görülmektedir. Yenileme alanını oluşturan bölgedeki yapıların çekme katları olmasına karşın yine de yapıların oransal olarak %89'u 5 kat ve altından oluşmaktadır. Bu durum yapıların yüksek olmadıklarını söylemek hatalı olmayacaktır.

Grafik 3.6 Bina Kat Adetleri Analizi

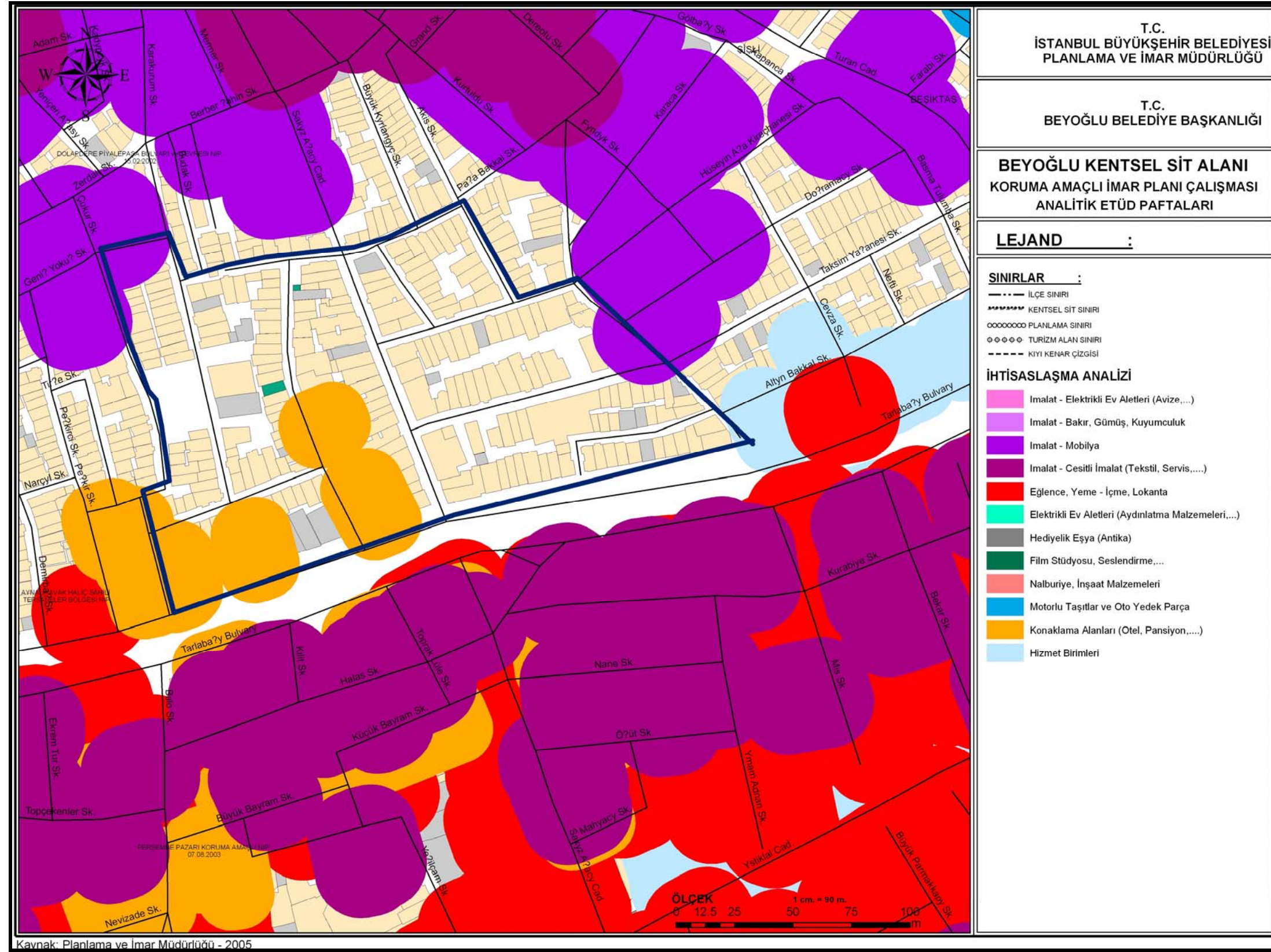
Kaynak: İ.B.B. Planlama ve İmar Müdürlüğü 2005

Harita 3.22 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde “ Tarlabası Yenileme Alanı ” Bina Normal Kat Adetleri Analizi

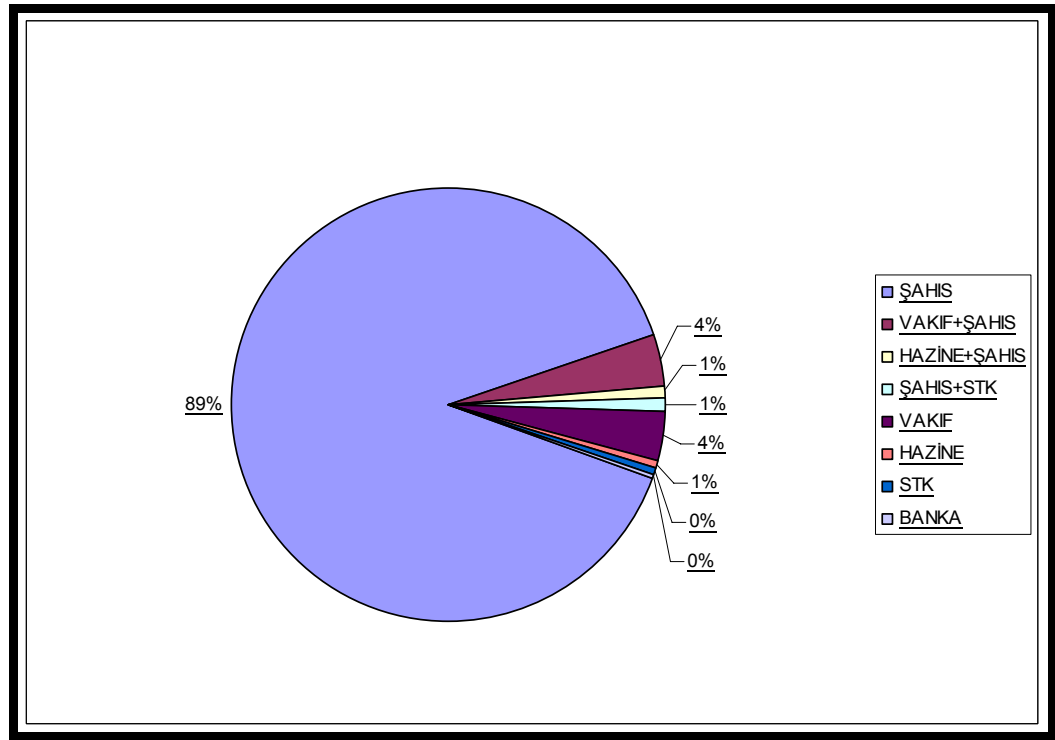
İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Planlama Müdürlüğünün 2005 yılında Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin yapılan analiz çalışmaları kapsamı yenileme bölgesini oluşturan toplam 9 adayı da içermektedir. Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin veriler, tez kapsamında 9 yapı adasına göre yeniden oluşturulmuştur. Bu analiz çalışmaları kapsamında ihtisaslaşma analizi de yapılmıştır (Harita 3.23). Bu analize göre; yenileme bölgesinin çevresi, tarlabası bulvarının karşısında eğlence ve imalat diğer bölgeler ise büyük oranda imalat ile çevrilmiş durumdadır. Yenileme alanına ilişkin bu analiz incelendiğinde konut yoğunluklu bu bölgenin her yönden çevrildiğini görmek mümkündür.

Harita 3.23 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde “ Tarlabası Yenileme Alanı ” İhtisaslaşma Analizi

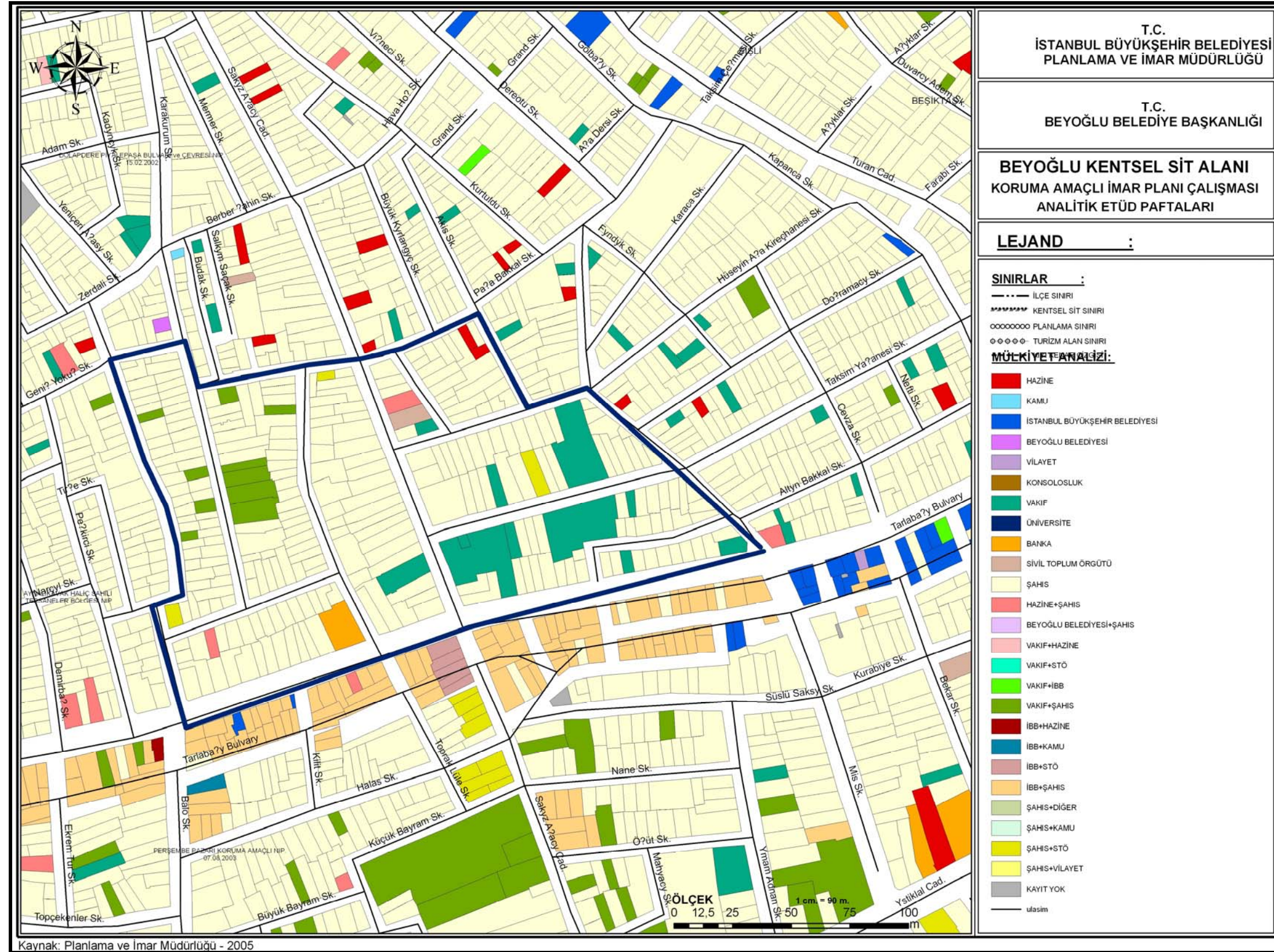
İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Planlama Müdürlüğü'nün 2005 yılında Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin yapılan analiz çalışmaları kapsamı yenileme bölgesini oluşturan toplam 9 adayı da içermektedir. Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin veriler, tez kapsamında 9 yapı adasına göre yeniden oluşturulmuştur. Bu analiz çalışmaları kapsamında mülkiyet analizi de yapılmıştır (Harita 3.24). Bu analize göre; yenileme bölgesindeki yapıların %89'u şahıs mülkiyetinde iken vakıf ve şahısların birlikte mülkiyetine sahip oldukları yapıların oranı ise %4 olduğunu görülmektedir.

Grafik 3.7 Mülkiyet Analizi

Kaynak: İ.B.B. Planlama ve İmar Müdürlüğü 2005

Harita 3.24 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde “ Tarlabası Yenileme Alanı ” Mülkiyet Analizi

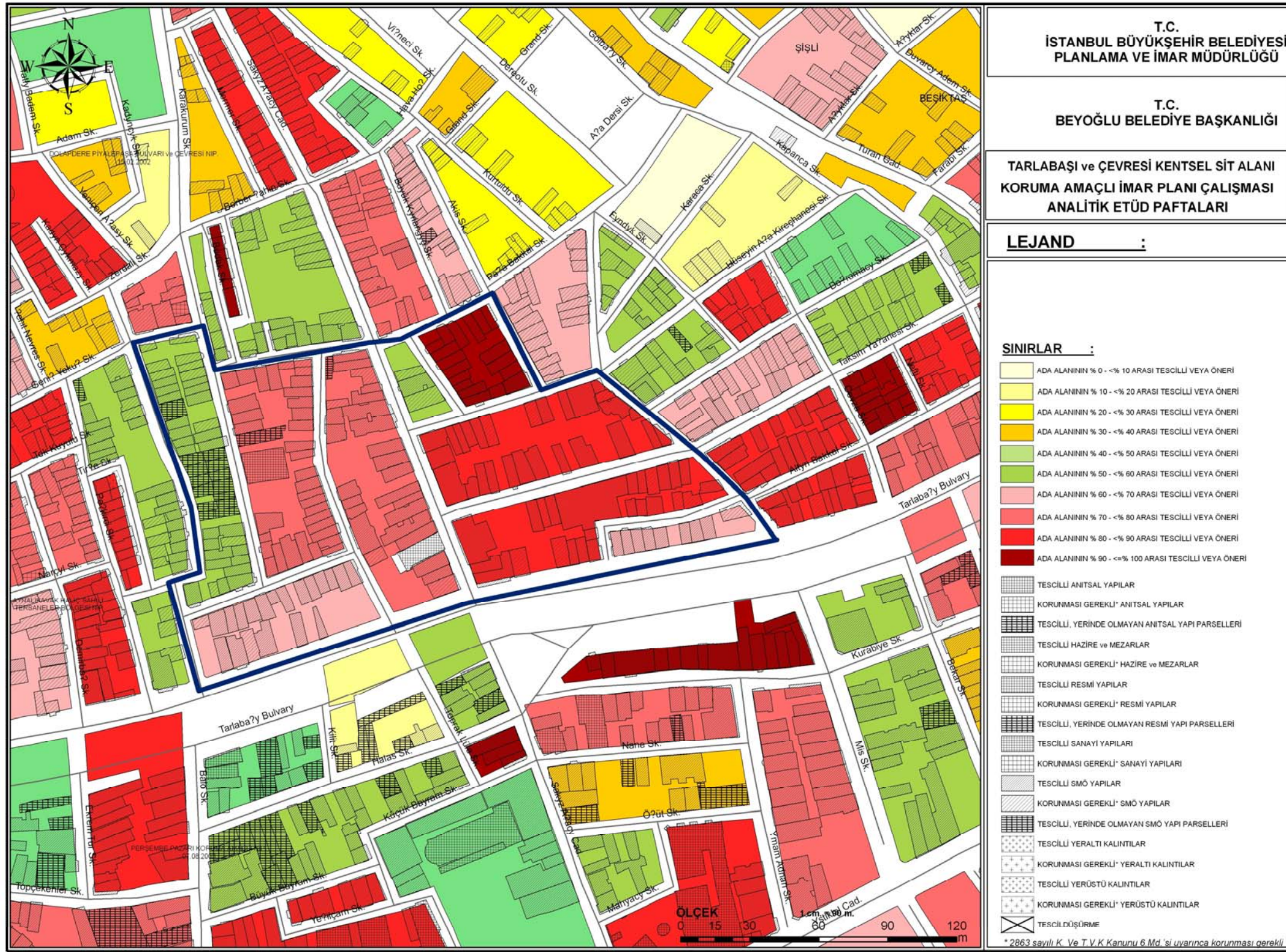
İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Planlama Müdürlüğünün 2005 yılında Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin yapılan analiz çalışmaları kapsamı yenileme bölgesini oluşturan toplam 9 adayı da içermektedir. Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin veriler, tez kapsamında 9 yapı adasına göre yeniden oluşturulmuştur. Bu analiz çalışmaları kapsamında ada bazında eski eser yoğunlukları analizi de yapılmıştır(Harita 3.25). Bu analize göre; 593 nolu adada yer alan eski eserlerin bütün ada alanı oranına göre %91'i eski eser iken parsellere göre yapılan oranlamada ise bu değer %86'dır.

Tablo 3.1 Ada Bazında Eski Eser Yoğunluğu Analizi

Ada Numarası	Eski Eserin Ada Alanına Oranı	Eski Eserin Parsele Oranı
360	%61	%69
361	%70	%70
362	%71	%76
363	%59	%57
385	%69	%75
386	%84	%72
387	%81	%77
593	%91	%86
594	%55	%42

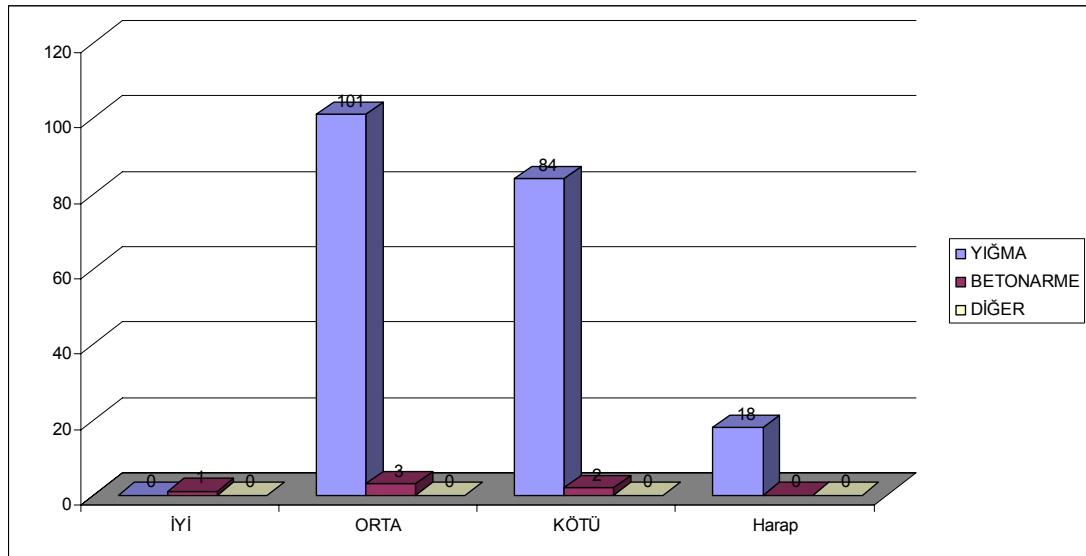
Kaynak: İ.B.B. Planlama ve İmar Müdürlüğü 2005

Harita 3.25 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde “ Tarlabası Yenileme Alanı” Tescilli ve 2863 Sayılı K. Ve T. V. K. Kanunu 6. Md.'si Uyarınca Korunması Gerekli Eski Eser Yoğunlukları Analizi

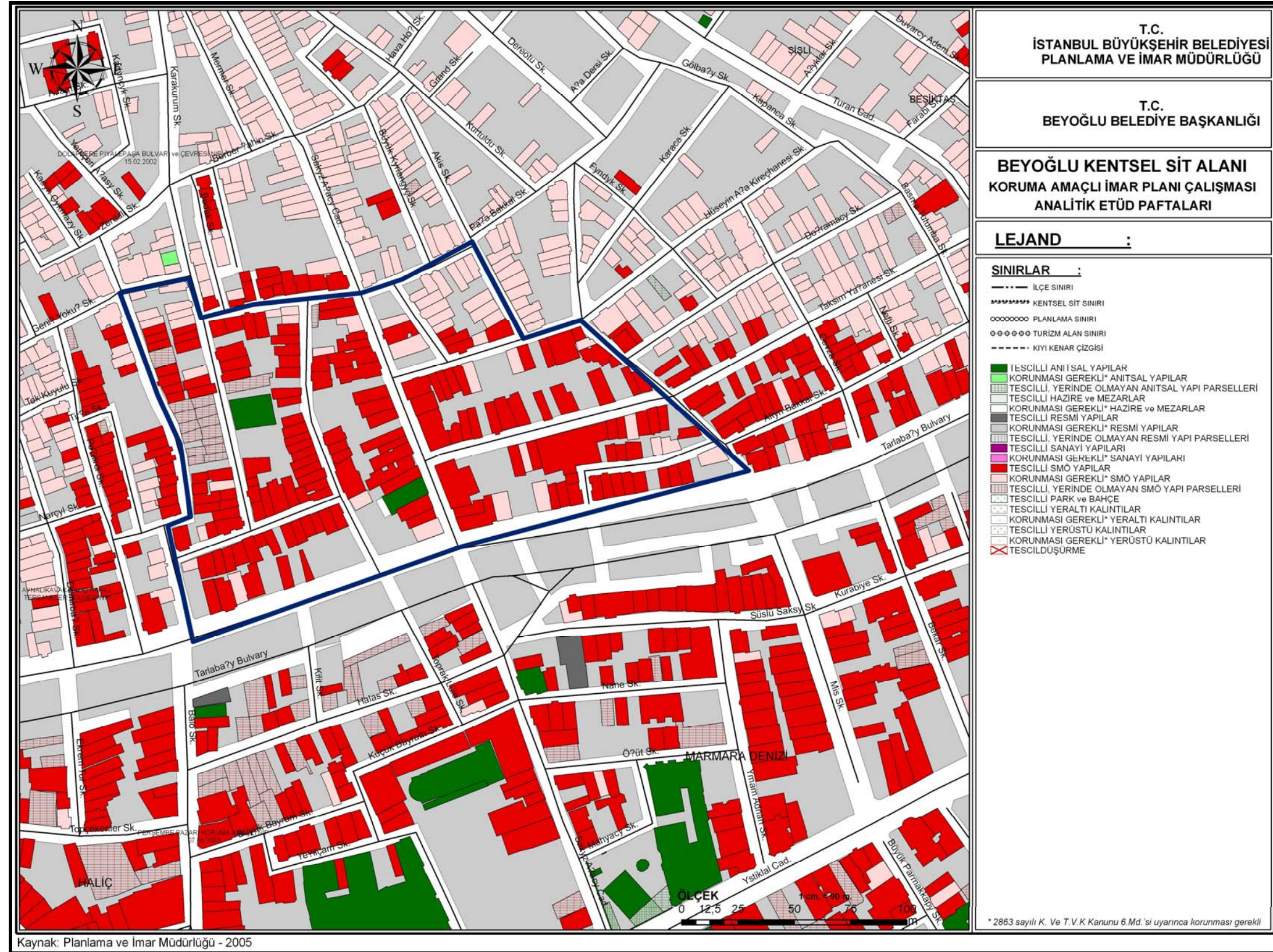
İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Planlama Müdürlüğü'nün 2005 yılında Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin yapılan analiz çalışmaları kapsamı yenileme bölgesini oluşturan toplam 9 adayı da içermektedir. Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin veriler, tez kapsamında 9 yapı adasına göre yeniden oluşturulmuştur. Bu analiz çalışmaları kapsamında eski eser envanteri ve bu eserlerin yapı durumları analizi de yapılmıştır(Harita 3.26). Bu analize göre; tescilli yığma yapıların 101'i orta durumda iken 84'ü kötü durumdadır.

Grafik 3.8 Tescilli Yapıların Yapım Tekniği ve Fiziki Durumu Mülkiyet Analizi

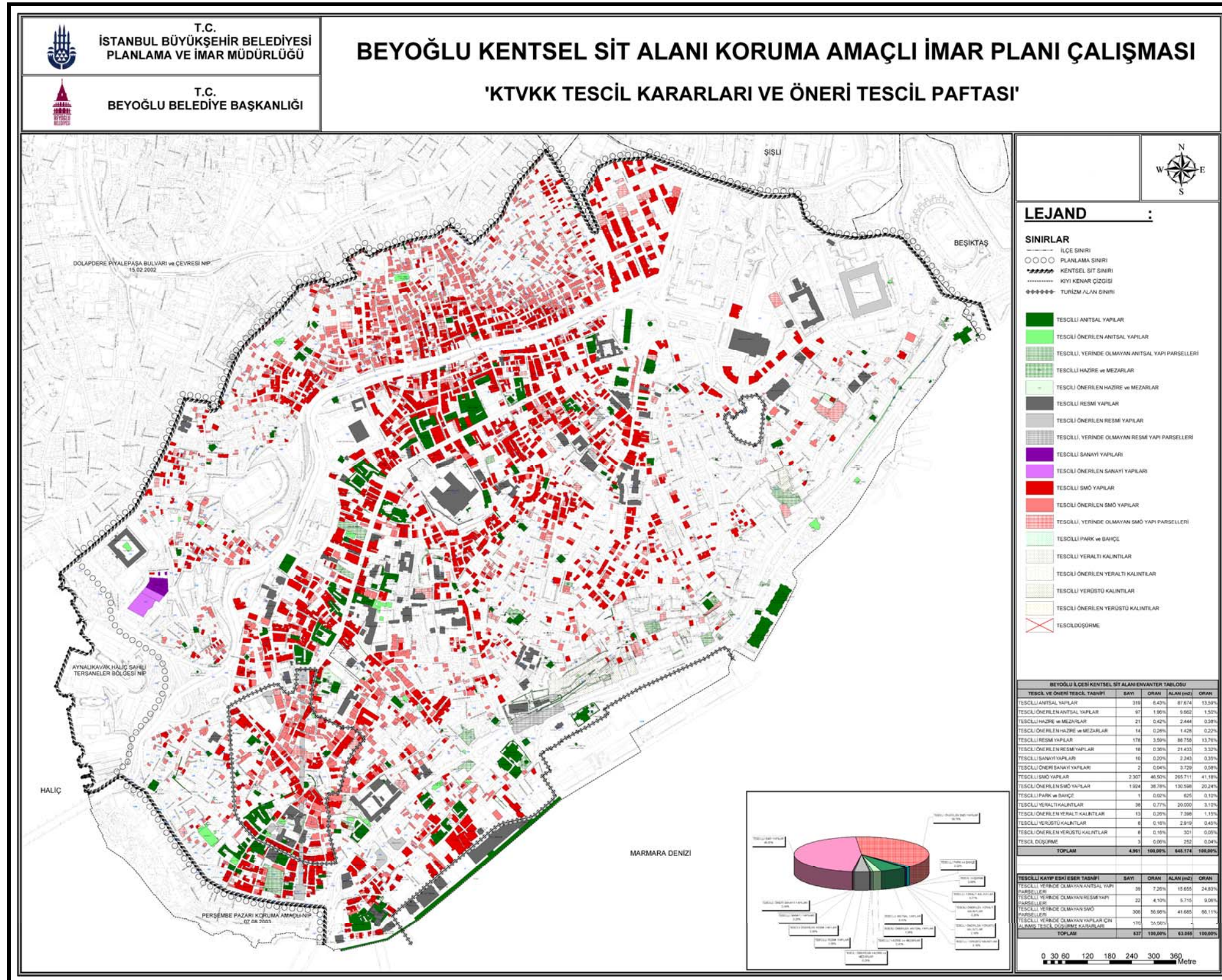

Kaynak: İ.B.B. Planlama ve İmar Müdürlüğü 2005

Harita 3.26 Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Dahilinde “ Tarlabası Yenileme Alanı ” Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri

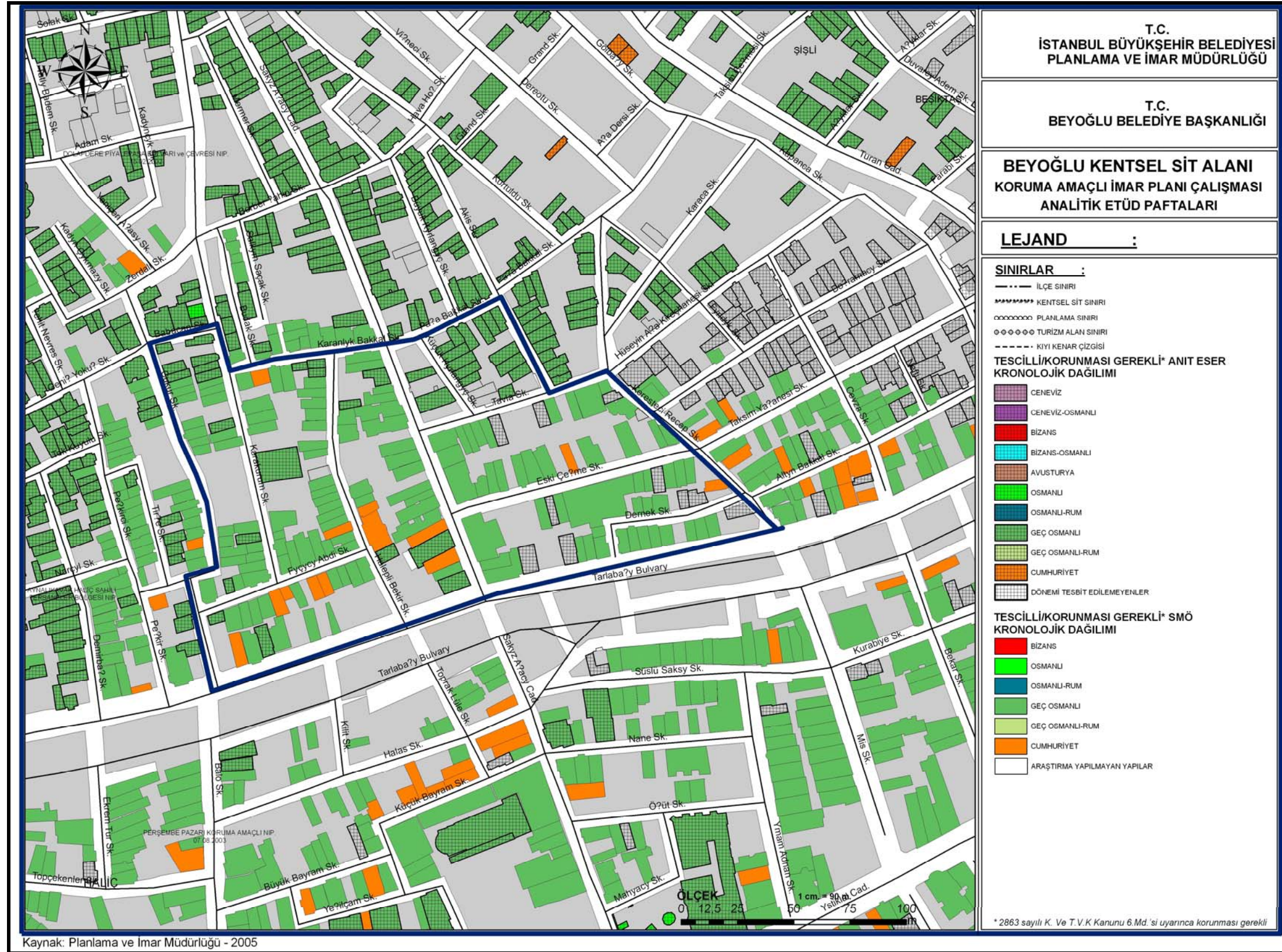

Harita 3.27 Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Çalışması KTVKK Tescil Kararları ve Öneri Tescil Paftası

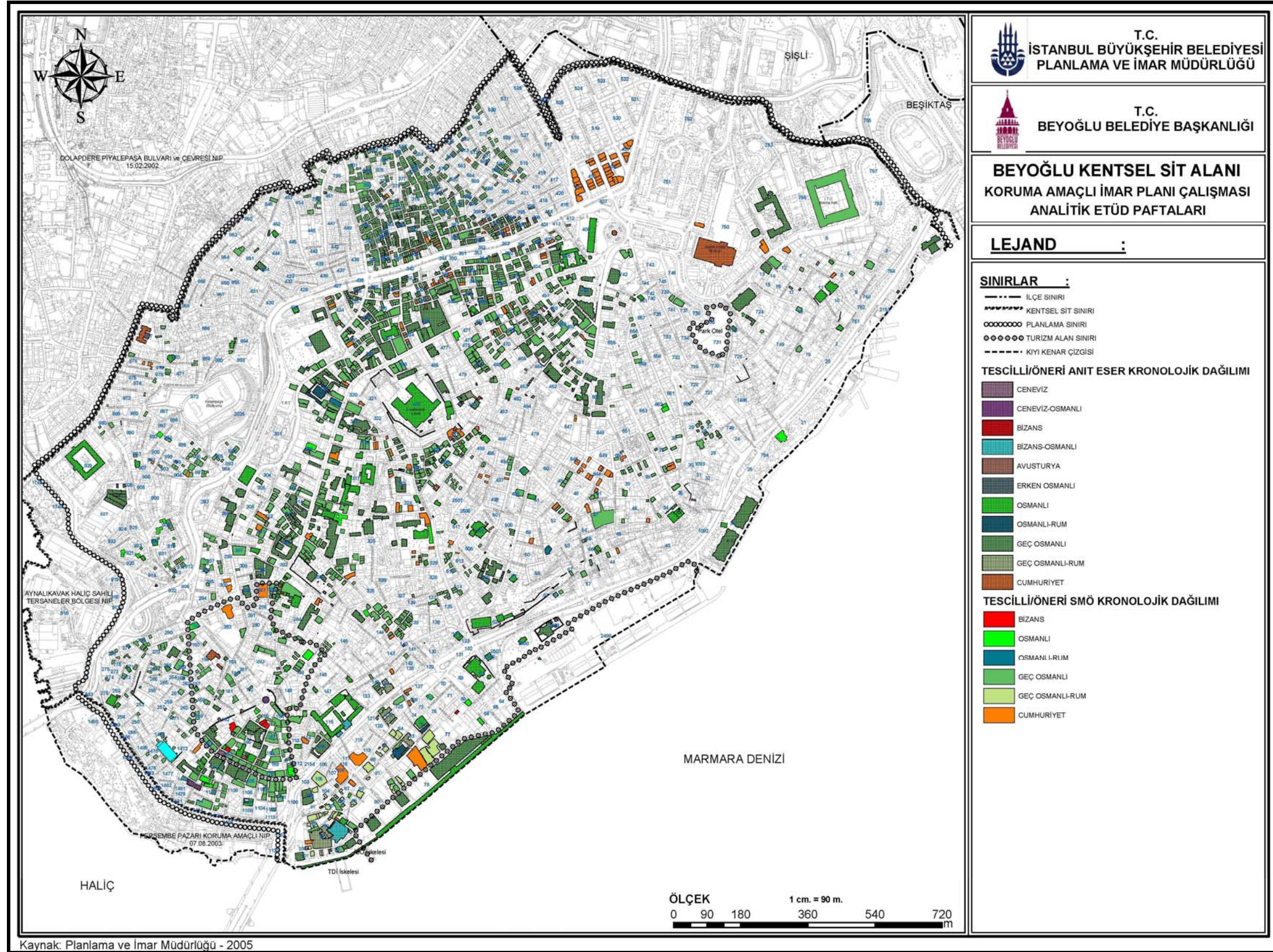

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Planlama Müdürlüğünün 2005 yılında Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin yapılan analiz çalışmaları kapsamı yenileme bölgesini oluşturan toplam 9 adayı da içermektedir. Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin veriler, tez kapsamında 9 yapı adasına göre yeniden oluşturulmuştur. Bu analiz çalışmaları kapsamında eski eserlerin yapım dönemleri analizi de yapılmıştır (Harita 3.28). Bu analize göre; yenileme alanı içindeki tescilli yapıların büyük bölümü geç Osmanlı döneminde yapılmıştır. Anıt eser niteliğindeki yapılar da geç Osmanlı dönemi yapılarıdır.

Harita 3.28 Beyoğlu İlçesi Dahilinde "Tarlabaşı Yenileme Alanı" Tescilli Ya da Korunması Gerekli Anıt Eser Ve SMÖ Yapılarının Kronolojik Durumu

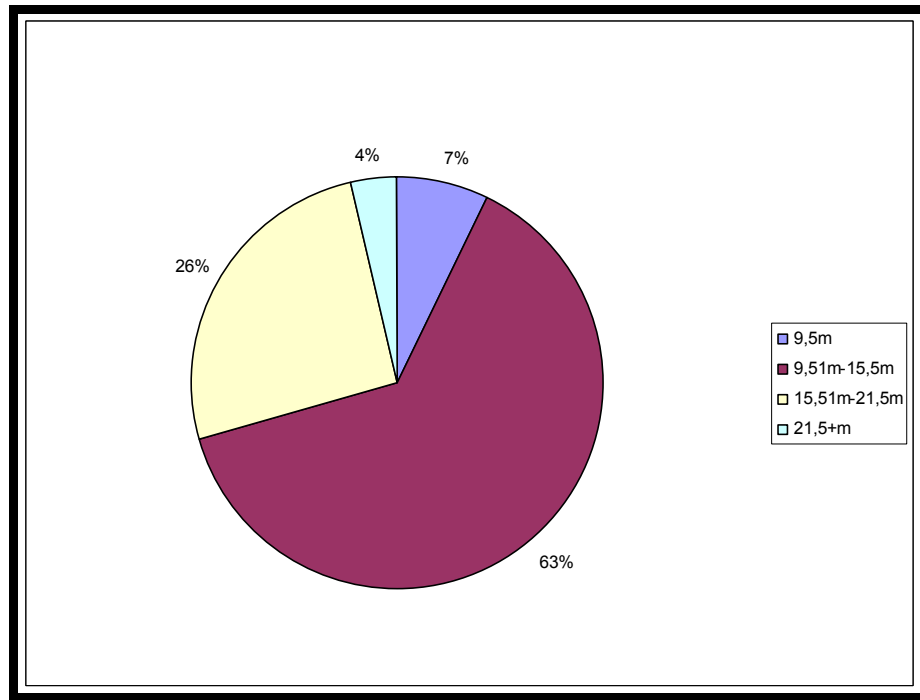

Harita 3.29 Beyoğlu İlçesi Tescilli/Öneri Anıt Eser ve SMÖ Kronolojik Dağılımı Paftası

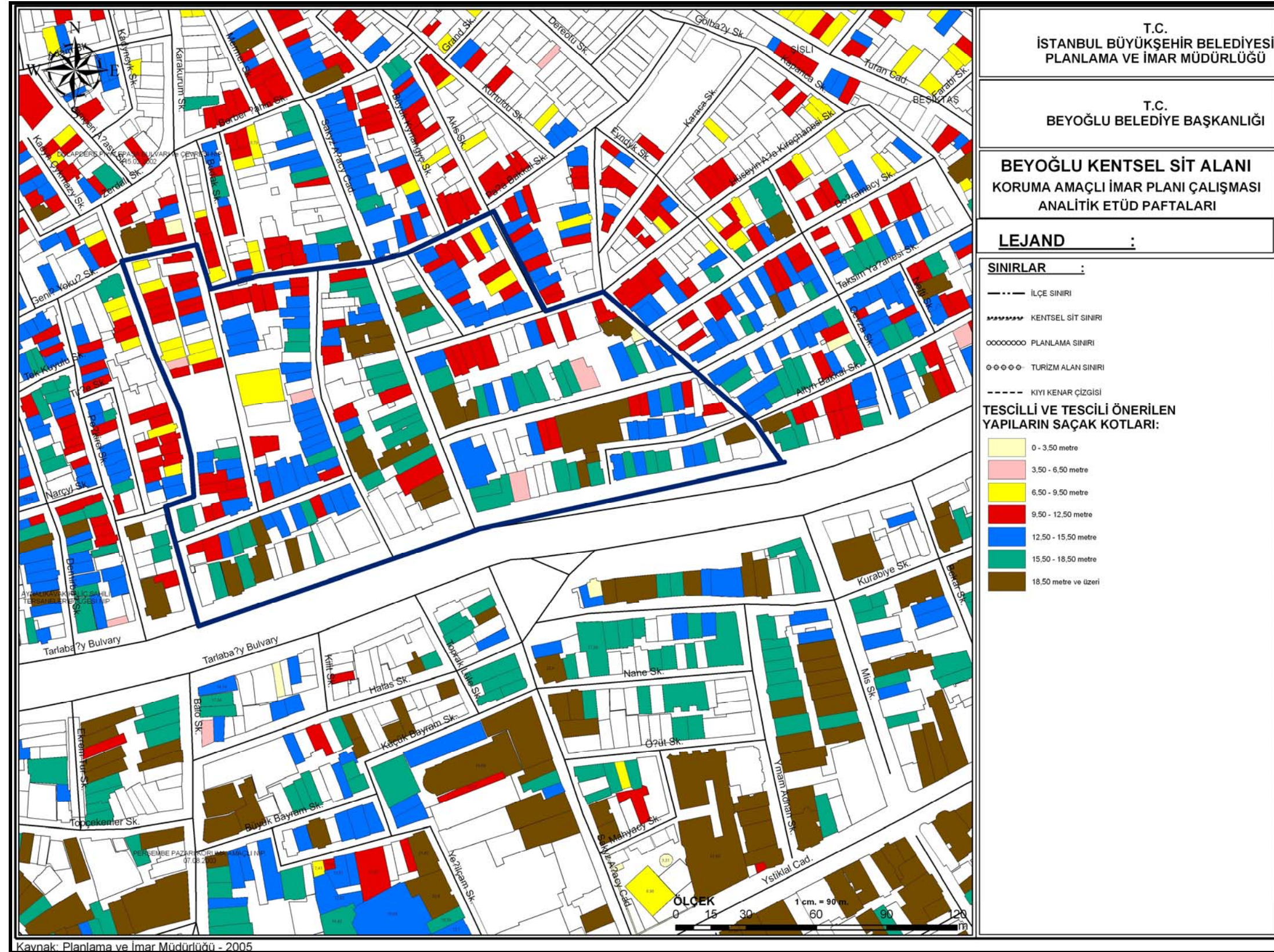
İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Planlama Müdürlüğünün 2005 yılında Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin yapılan analiz çalışmaları kapsamı yenileme bölgesini oluşturan toplam 9 adayı da içermektedir. Beyoğlu Kentsel Sit Alanına ilişkin veriler, tez kapsamında 9 yapı adasına göre yeniden oluşturulmuştur. Bu analiz çalışmaları kapsamında eski eserlerin saçak kotları analizi de yapılmıştır (Harita 3.30). Bu analize göre; tescilli yapıların saçak kotu 9,5m ve aşağısında olanları %7, 9,51m-15,5m aralığında olanların oranı ise %63'tür. Bu durum tescilli eserlerin genel yüksekliğinin 3-5 kat arasında olduğu ve bu yüksekliğinde kent silueti açısından önemli bir nirengi oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Grafik 3.9 Saçak Kotları Analizi

Kaynak: İ.B.B. Planlama ve İmar Müdürlüğü 2005

Harita 3.30 Tescilli ve Tescili Önerilen Yapıların Saçak Kotları

3.2.2 Tarlabası Yenileme Projesi

Tarlabası yenileme projesine ilişkin eldeki veriler kısıtlıdır. Bu verilerin temeli, Beyoğlu Belediyesinin 22 Mayıs 2008 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanı'nın da katılımı ile açılışı gerçekleştirilen "Tarlabası Geleceğini Paylaşıyor" sergisi oluşturmaktadır. Bu sergi ve sonrasında dağıtılan tanıtım kitapçığı ve son olarak açılan <http://www.tarlabasiyenileniyor.com/default.aspx?SectionId=1315> adresli internet sitesi, yenileme projesi hakkında "resmi" yollardan aktarılan kısıtlı bilgiler ve bazı panellerde projede görev alan kişilerin aktardıklarından oluşturmaktadır.

Beyoğlu Belediyesinin hazırlatmış olduğu "Tarlabası Beyoğlu Belediyesi Yenileme Projesi" isimli kitapçıkta belediye başkanı Ahmet Misbah Demircan projeyi aşağıda alıntılıandığı şekliyle de ifade etmektedir;

Bildiğiniz üzere, 5366 sayılı Yenileme Yasası uyarınca. 2006 yılı ortalarından bu yana İlçemizin Tarlabası bölgesinde sürdürdüğümüz Yenileme Projesi bugün, özellikle mülk sahiplerinin de proje katılımının sağlanacağı uygulama aşamasına gelmiş bulunmaktadır.

Yaklaşık bir buçuk yıl süren çalışmalarımız sonucunda, Tarlabası'nda 9 adayı kapsayan bölge İçin hazırlanan mimari avan projeler. Koruma Kurulu tarafından onaylanmış ve Belediyemiz Meclisi tarafından da oybirliği ile kabul edilmiştir. Artık, yıllarca çeşitli gerekçelerle ihmal edilmiş Tarlabası bölgemizde yaşanabilir ve değerli bir çevre yaratmanın zamanı gelmiştir.

Bu aşamada özellikle mülk sahipleri ile bir dizi görüşmeler yapılarak, mimari avan projeler tartışılacak ve onların da görüş ve katkıları alınarak proje katılımları sağlanacaktır. Anlaşmalarda temel ilke, mülk sahiplerinin yaratılacak yeni yaşam alanı içinde yer almalarını sağlamak olacaktır. Ayrıca, bölgede yaşayan vatandaşlarımızın da sorunlarının çözümüne ve

geleceklerine ilişkin olarak hazırlamakta olduğumuz sosyal plan çerçevesinde de kamusal sorumluluğumuzu da ortaya koyacağız.

Yasal Süreç

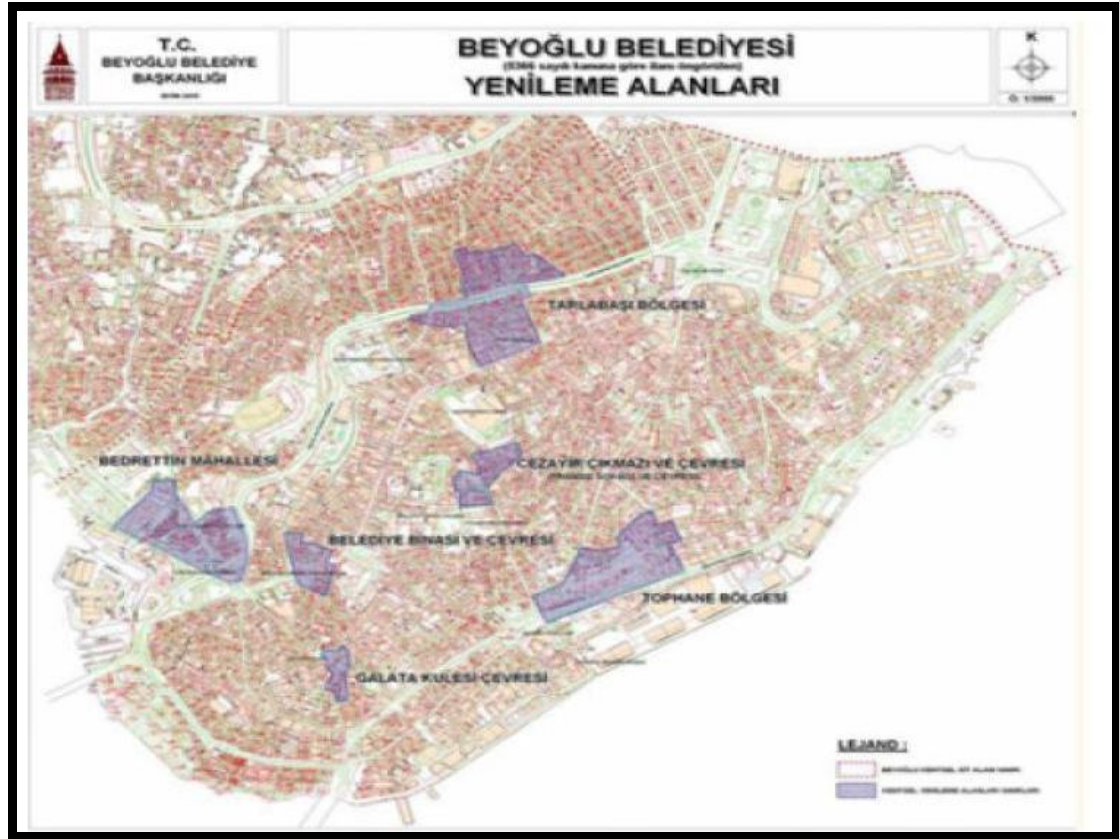
20.02.2006 tarih ve 10172 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Beyoğlu İlçesindeki 6 alanın yenileme bölgesi ilan edilmesi kararlaştırılmış ve konu ile ilgili yazı 28.03.2006 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Tarlabası yenileme projesi olarak andığımız bölge aslında yenileme projesinin sadece I. Etabını oluşturmaktadır. Yenileme alanı I. Etabı, Tarlabası Bulvarı Kuzeyinde Kalan 9 Yapı Adasını kapsamaktadır (360, 361, 362, 363, 385, 386, 387, 593, 594 ada).

Belge 3.1. Bakanlar Kurulunun Beyoğlu İlçesi Yenileme Alanlarına İlişkin Aldığı Karar

BAKANLAR KURULU KARARI			
Karar Sayısı : 2006/10172			
İstanbul İli, Beyoğlu İlçesinde bulunan ve ekte listede yeri ve ada numaraları belirtilen alanların "yenilenme alanı" olarak belirlenmesi; İçişleri Bakanlığı'nın 6/2/2006 tarihli ve 57167 sayılı yazısı üzerine, 16/6/2005 tarihli ve 5366 sayılı Kanunun 2 nci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'na 20/2/2006 tarihinde kararlaştırılmıştır.			
Recep Tayyip ERDOĞAN Başbakan		Ahmet Necdet SEZER CUMHURBAŞKANI	
A. GÜL Dışişleri Bak. ve Başb. Yrd.	A. ŞENER Devlet Bak. ve Başb. Yrd.	M. A. ŞAHİN Devlet Bak. ve Başb. Yrd.	B. ATALAY Devlet Bakanı
A. BABACAN Devlet Bakanı	B. ATALAY Devlet Bakanı V.	N. ÇUBUKÇU Devlet Bakanı	K. TÜZMEN Devlet Bakanı
C. ÇİÇEK Adalet Bakanı	M. V. GÖNÜL Millî Savunma Bakanı	A. AKSU İçişleri Bakanı	K. UNAKITAN Maliye Bakanı
H. ÇELİK Millî Eğitim Bakanı	F. N. ÖZAK Beynâtlık ve İşleri Bakanı	R. AKDAĞ Sağlık Bakanı	B. YILDIRIM Ulaştırma Bakanı
M. M. EKER Tarım ve Köyişleri Bakanı	M. BAŞEĞİOĞLU Çalışma ve Sos. G.üv. Bakanı	A. COŞKUN Sanayi ve Ticaret Bakanı	
M.H. GÜLER Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	A. KOÇ Kültür ve Turizm Bakanı	O. PEPE Çevre ve Orman Bakanı	
20/2/2006 Tarihli ve 2006/10172 Sayılı Kararnamenin Eki			
LİSTE			
Sıra No	Yeri	Ada Numaraları	
1	Tarlabası	336, 337, 338, 339, 340, 341, 343, 344, 345, 346, 350, 360, 361, 362, 363, 385, 386, 387, 426, 593, 594	
2	Cezayir Çukmazı (Fransız sokagı) ve Çevresi	323, 324, 492, 493	
3	Tophane Bölgesi	53, 54, 55, 56, 57, 58, 61, 62, 67	
4	Galata Kulesi Çevresi	149, 150	
5	Belediye Binası ve Çevresi	282, 286, 287, 288, 307, 308, 309	
6	Bedrettin Mahallesi	908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 931, 932, 933	

Kaynak: <http://rega.basbakanlik.gov.tr/#>

Harita 3.31 Beyoğlu Belediyesi Yenileme Alanları

Kaynak: <http://beyoglu.gov.tr/#>

Yenileme alanlarının ilanına dair Bakanlar Kurulu kararından yaklaşık 4 ay sonra 07.06.2006 tarihinde Bakanlar kurulu kararı ile Beyoğlu İlçesinde yer alan yenileme alanlarından Tarlabası yenileme projesi I. Etabını içeren 9 ada ile (360,361,362,363,385,386,387,593 ve 594 adalar) Galata Kulesi Çevresi yenileme alanında yer alan 149 ve 150 adalar için 2942 sayılı kamulaştırma kanununun 27. maddesine göre “acele kamulaştırma” kararı onaylanmış ve konu ile ilgili yazı 06.07.2006 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır. 386, 387, 593, 594 ada).

Belge 3.2. Bakanlar Kurulunun Beyoğlu İlçesi Yenileme Alanlarına İlişkin Aldığı Acele Kamulaştırma Kararı

6 Temmuz 2006 PERŞEMBE	Resmî Gazete	Sayı : 26220
BAKANLAR KURULU KARARI		
Karar Sayısı : 2006/10573		
İstanbul İli, Beyoğlu İlçesinde bulunan ve ekli listede yeri ve ada numaraları belirtilen alanların, yenileme alanı çalışmaları kapsamında, Beyoğlu Belediyesi tarafından acele kamulaştırılması; İçişleri Bakanlığı'nın 24/5/2006 tarihli ve 45693 sayılı yazısı üzerine, 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'nun 27 nci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 7/6/2006 tarihinde kararlaştırılmıştır.		
Ahmet Necdet SEZER CUMHURBAŞKANI		
Recep Tayyip ERDOĞAN Başbakan		
A. GÜL Dışişleri Bak. ve Başb. Yrd.	A. ŞENER Devlet Bak. ve Başb. Yrd.	C. ÇİÇEK Devlet Bak. ve Başb. Yrd. V.
A. BABACAN Devlet Bakanı	M. AYDIN Devlet Bakanı	M. AYDIN Devlet Bakanı V.
C. ÇİÇEK Adalet Bakanı	A. KOÇ Millî Savunma Bakanı V.	A. AKSU İçişleri Bakanı
H. ÇELİK Millî Eğitim Bakanı	F. N.ÖZAK Bayındırlık ve İskan Bakanı	RAKDAĞ Sağlık Bakanı
M. M. EKER Tarım ve Köyş. Bakanı	A. AKSU Çalışma ve Sos. G. v. Bakanı V.	A. COŞKUN Sanayi ve Ticaret Bakanı
M. H. GÜLER Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	A. KOÇ Kültür ve Turizm Bakanı	O. PEPE Çevre ve Orman Bakanı
7/6/2006 TARİHLİ VE 2006/10573 SAYILI KARARNAMENEN EKİ LİSTE		
Sıra No	Yeri	Ada Numaraları
1	Tarlabası	360, 361, 362, 363, 385, 386, 387, 593, 594
2	Galata Kulesi Çevresi	149, 150

5366 sayılı yasanın 7. maddesinde belirtildiği üzere; "Yetkili idareler tarafından yenileme alanı içinde kalan mülk sahiplerini veya bölge halkını uygulama konusunda bilgilendirmek üzere toplantılar yapılarak görüşleri alınır ve bunların katılımı sağlanır. Yetkili idare ihtiyaç halinde üniversite, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, kamu kurum ve kuruluşları ve muhtarlarla danışma toplantıları düzenleyebilir, projeler hakkında basın ve yayın araçlarıyla bilgilendirme yapabilir."

Beyoğlu Belediyesi'nin tutanaklarına göre 360 numaralı ada ile 13.04.2006, 361 numaralı ada ile 10.08.2006, 362 numaralı ada ile 19.07.2006, 363 numaralı ada ile 22.06.2006, 385 numaralı ada ile 18.08.2006, 386 numaralı ada ile 18.08.2006, 387 numaralı ada ile 17.08.2006, 593 numaralı ada ile 16.08.2006 ve 594 numaralı ada ile 16.08.2006 tarihinde mülk sahiplerinin de

katılımı ile toplantılar gerçekleştirildiği iddia edilmektedir.

17 Nisan 2007 tarihinde Tarlabası'ndaki 278 binanın yenilenmesi için düzenlenen ihaleyi, mülk sahibine yüzde 42 pay bırakan Çalık Grubuna bağlı Gap İnşaat'ın aldığı bilgisi basında yer almıştır.

Tarlabası Yenileme Projesi I. Etaba ilişkin olarak İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 30.11.2007 tarih ve 26 sayı numarası ile karar almıştır. Bu kararda; " 360, 361 (34 parsel hariç), 362 (11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 parseller hariç), 363, 385, 386 (8 parsel hariç), 387, 593 ve 594 numaralı adaları kapsayan avan projelerin uygun olduğuna,

"Yenileme alanındaki korunması gerekli kültür varlığı yapıların ön cephelerinin yıkılmadan onarılarak korunmasının esas olduğuna, bu binalara yapılacak müdahalelerin hazırlanacak rölöve, zemin etüdü ve statik rapor çalışmalarından sonra kesinleştirilmesine "

Plan tipolojileri korunacak korunması gerekli kültür varlığı yapıların, rölöve çalışmaları tamamlandıktan sonra (plan şeması, özgün malzeme, taşıyıcı sistem) bütünselliğinin bozulmadan korunmasına;

Avan projelerde önerilen bodrum katlardaki otopark ve diğer fonksiyonların, yukarıdaki maddelere bağlı olarak ve gerekli teknik etütlerin tamamlanmasından sonra (detaylı zemin etüdü, arkeolojik rapor, statik rapor koruma sağlamlaştırma raporu, altyapı proje ve raporu) yeniden değerlendirilmesine;

Proje alanındaki adaların cephe morfolojilerinin bozulmamasının esas olduğuna, korunması gerekli kültür varlığı yapılarda önerilen ilave katların rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleriyle birlikte yeniden değerlendirilmesine, korunması gerekli kültür varlığı yapılar dışındaki

parsellerde önerilen yeni yapıların da buna bağlı olarak tekrar etüd edilmesine karar verildi¹¹.“ denilmiştir.

Yenileme Projesinin Amaç ve İlkeleri¹²

Amaç:

Tarlabaşı yenileme projesi çok yönlü ve kapsamlı bir projedir. Bu bağlamda fiziki yenilemenin sosyal ve ekonomik boyutlarının göz ardı edilmesi düşünülemez.

Tarlabaşı Yenileme Projesi;

Proje bazında, belediye, yatırımcı ve mülk sahipleri ile sivil toplum örgütleri ve bölgede yaşayanlarla katılımcı işbirliği,

Çağdaş işlevlere ayak uyduramayan küçük parseller yerine, yapı adaları bazında tasarım ve kullanım ilkeleri çerçevesinde yenileyerek koruma ve canlandırma yaklaşımı,

Bölgede yaşayanların yaşam kalitesinin artırılması, sosyal ve ekonomik gelişmelerin sağlanması doğrultusunda müdahale,

Kentsel “ayrışma”nın yerini çevreyle bütünleşen, yaşayan mekanlara bırakması vizyonu

¹¹ Mimarlar Odası Tarlabası Yenileme Alanı Dava Dilekçesi

¹² Bu bölümde Beyoğlu Belediyesinin İnternet sayfasında proje ile ilgili yapmış olduğu açıklamalar ve yapılmış olan paneller üzerinden aktarılacaktır. Nilgün Kıvırcık, Faruk Göksü ve Murat Güvenç’ten yapılan alıntılar 26.06.2008 tarihli TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Panel “Tarlabaşında Yenileme, Dönüşüm” panelini kapsarken, Sercan Yıldırım’dan yapılan alıntılar ise hem 26.06.2008 tarihli panel hem de 23.11.2007 tarihli panelden aktarılacaktır.

Bakımlarından bir örnek olmayı hedeflemekte, uygulanabilir, yaygınlaşabilir ve sürdürülebilir bir model ortaya koymak istemektedir.

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi “Tarlabaşı’nda Yenileme, Dönüşüm” 26.06.2008 panelinde konuşan GAP inşaat proje yöneticisi Nilgün Kıvırcık, *“Projenin genel hedeflerini oluştururken de kentlerdeki fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak birince ve temel hedefimizdi. Ekonomik yaşamı canlandırmak, sorunların aşılması için tabii ki en önemli girdilerden birisiydi ve kentsel yaşam kalitesini arttırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek ve katılım süreçlerini işletmek de önemli hedeflerimizden birisini oluşturdu.”* belirtiyor.

Yıldırım; *Tarlabaşı bölgesi “Kentlinin” giremediği, gettolaşmış, aşağıdan gelen olumsuz baskı ile gelişemeyen. Talimhanenin yarattığı pozitif etkiden faydalanamayan, mevcut dokusu yıkılmak üzere ve güvenlik sorunları nedeni ile çevreden izole olmuş bir bölge olarak tanımlamıştır. Projenin asla Soylulaştırma olmadığı ve üstün kamu yararı ilkesine göre şekillendirildiğini de belirtmiştir.*

Fiziki Yenileme;

Tarlabaşı Yenileme Projesi’nin başlıca hedefi, proje alanında eskime ve bakımsızlık dolayısıyla, yaşayanlar için sağlıklı şartlar sunan ve tehlike arz eden yapı stoğunu ve bütün altyapıyı yenilemek, bölgenin tarihsel değerlerini ortaya çıkarmaktır.

Tarlabaşı Yenileme Projesi, Türkiye’nin önemli mimarlarının tarihi yapılarıdaki koruma odaklı, yeni yapılar içinse modern yaklaşımlarıyla, kentin bu tarihi bölgesine hak ettiği değeri ve itibarı kazandıracaktır.

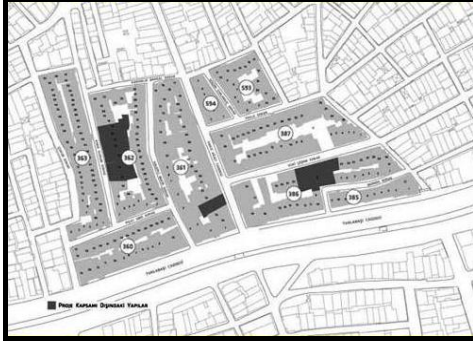
Kıvırcık proje alanına ilişkin verileri İ.B.B. ve Beyoğlu Belediyesi’nden aldıklarını söyledikten sonra; *“Bütün adalarda ve bütün parsellerde analizler gerçekleştirildi ve buradan da bir dolu boş analizimiz oluştu. Bu alandaki binaların yüzde 60’ının kullanılmakta olduğunu, yüzde 40’ının da*

tamamen boş olduğunu, yüzde 60'ının bir kısmının da dönem dönem kullanımlara açık olduğunu fark ettik. Beyoğlu belediyesi tarafından tüm binalara yapılan hatalı müdahaleler ve kaçak müdahaleler belirlendi ve onlara ilişkin analizler yapıldı.” belirtiyor.

Kıvırcık avan projenin alana getirdiği müdahalelerden bahsederken tescilli 193 yapının yıkılacağını belirtmiş ve bu yıkımında Yenileme Kurulu tarafından onaylandığını söylemiştir; *“Projemiz çeşitli müdahale öngörülerine dayanmaktadır. Şimdi bakın, plan aşaması aynen korunan ve restorasyon tekniğiyle yerinde aynı şekliyle korunarak, muhafaza edilerek onarılacak ve restore edilecek binaların sayısı yanlış olabilir; ama şu anda hemen saydım, 209’da 16 kadar korunması gerekli bina olduğunu biliyorum. Bunu tekrar teyit edeceğim, ayrı bir şeyde size aktaracağım. Bununla birlikte plan aşaması çok fazla şekilde değiştirilmiş olduğu ve tipolojik değerini yitirdiği için sadece cephesiyle, sokak dokusuyla korunacak olan yapılar yoğunluktadır projemizde; fakat koruma kurulunun, rölöveler esas alınarak yeniden plan aşamalarıyla değerlendirilmesini istedikleri de projeye yeniden applike edilecektir. Bunun kararını ne biz, ne mimarlar tek başına vermemişizdir, konuşulan bir konsensüs sürecinde koruma kurulunda onaylanan projedir.”* belirtiyor.

Şekil 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5 Tarlabası Yenileme Projesi, çizimler ve modellemeler (fiziki yenileme)

Şekil 3.1 Mevcut durumun

Şekil 3.2 Önerilen durum

Şekil 3.3

Şekil 3.4

Şekil 3.5

Kaynak: (Şekil 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5) www.tarlabasiyenileniyor.com

Şekil 3.6, 3.7, 3.8, 3.9, 3.10, 3.11 Tarlabası Yenileme Projesi, Modellemeler

Şekil 3.6

Şekil 3.7

Şekil 3.8

Şekil 3.9

Şekil 3.10

Şekil 3.11

Kaynak: (Şekil 3.6, 3.7, 3.8, 3.9, 3.10, 3.11) www.tarlabasiyenileniyor.com

Yıldırım bu konuşmasında, koruma kavramından ne anladığını anlatmakta ve yapılara ilişkin verilerin, bu tez çalışmasında da olduğu gibi, belediyeden alındığını aktarmaktadır. Ayrıca Yıldırım yapılara ilişkin, İ.T.Ü.'den iki hocanın hazırlamış olduğu yapıların mevcut durumlarını içeren statik rapora gönderme yapmaktadır ve bu statik rapora ilişkin olarak İstanbul Mimarlar Odası Anakent Şubesi İnşaat Mühendisleri Odasına raporun bilimselliğine dair bir başvurusu bulunmaktadır, tezin yazım aşamasında bu cevap Mimarlar Odasına intikal etmemiştir. *“Sanki ufak müdahalelerle ayakta durabilecek bir dokudan söz ediyoruz, yani sanki çok ufak bir ya da göze alınabilen bir maliyetle ayakta tutabileceğimiz binalardan ve çevrelerden söz ediyoruz? Böyle bir alandan söz etmiyoruz. Yüzde 40’ı boş, yüzde 60’ı da çok kötü durumda olan bir yapı stokundan bahsediyoruz.*

Sokak dokusuna yapı yüzü oluşturan yüzler aynen korunmuştur, bugünkü tipolojiyi oluşturan değerler aynen korunmuştur. Yarım katlı olan, merdivenlerle çıkılan, yarım kat altında kalan bodrumla ki bu mimarlarımızın son derece dikkat ettikleri bir şeydi; çünkü onun arkasında herhangi bir yenileme yaptığınız zaman o, pencere oranlarının ve katlarının değişmemesi lazım. Bunun başarısı, eğer başarılı olursa mimarlara aittir. Mimari bir başarı var bunun arkasında, böyle bir niyet var.

Şimdi tarihi dokuyu korurken alışlagelmiş anlayış, mümkün olduğu kadar en az müdahaleyle o dokuyu ayakta tutmaya çalışmak. Benim üstünde durduğum bir durum vardı. Her problem kendisi için özeldir. Tarlabası da özel bir problem. Tarlabası’nda önerilen çözümler başka bir yerde geçerli olacak anlamı çıkmaz bundan. Şimdi şöyle bir dokuyla: Bina ayakta duramıyor, yıkılmak üzere ve siz onu aynen yeniden inşa etmek durumundasınız; ama şöyle bir hakkınız var, sokak yüzünü koruyarak arkasını yenileyebilirsiniz, değil mi? Bu hakkımız var, yok mu, şimdiye kadar böyle şeyler yapılmadı mı?

Ayrıca bu yapısal problemler için alınmış rapor var. İstanbul Teknik Üniversitesi’nden alınmış rapor var, ona göre davranılıyor. Sanki kafadan

alınmış kararlar gibi algılıyorsunuz”.

Ekonomik Canlanma;

Tarlabaşı, Taksim Meydanı ve İstiklal Caddesi gibi çok önemli merkezlere komşu olmasına rağmen, buralarda artarak devam eden ekonomik ve kültürel canlanmadan yararlanamamıştır. Tarlabaşı Bulvarı üzerindeki yapılar bile suç oranının yüksekliği ve Tarlabaşı'nın çöküntü alanı olmasının getirdiği imaj sorunları yüzünden büyük çaplı ticari aktivitelere ev sahipliği yapamamıştır. Büyük potansiyel taşıyan bu bölge, boş yapıları ve bakımsız sokaklarıyla hafızalarda yer etmiştir. Mevcut olan yapı stoğunun %40'ı tamamen boştur. Tarlabaşı Bulvarı üzerinde bile zemin katları kullanılmayan yapılar çoğunluktadır.

Bölgede yaşayanların sosyal ve ekonomik durumlarını belirlemek üzere yürütülmekte olan anket çalışmalarında ortaya çıkacak olan 'sosyal doku profili' doğrultusunda belirlenecek kriterlere göre iş olanakları ve ikamet imkanlarını içeren bir 'Sosyal Plan' açıklanacaktır.

Sosyal Kalkınma

Tarlabaşı Yenileme Projesi şüphesiz ki bütün Tarlabaşı'nda bir değişimi tetikleyecek, kentin ihmal edilmiş bu bölümünün kentle bütünleşmesini sağlamak için ilk adımı oluşturacaktır. Halihazırda bu semtte yaşayan sakinlerin bu değişimden pay almasını, burada oluşacak değerden ve istihdamdan faydalanmasını sağlayacak bir sosyal plan. Beyoğlu Belediyesi'nin ve ilgili aktörlerin katılımıyla uygulamaya konulacaktır. Proje alanında yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele konusunda belediyemiz önemli çalışmalar yapacaktır. "Mahalle Sosyal Kalkınma Programı" çerçevesinde sosyal ve ekonomik projeler geliştirilecektir.

Kıvırcık; “Haziran 2008 itibariyle de yine Tarlabaşı Derneği'nin de desteğiyle uzlaşma yöneticimiz tarafından yürütülen birebir alan taraması başlatıldı. Bu alan taramasında örnek olarak 363 adaninkini buraya koydum. Pek çok

hane, tabii bütün hanelerle, yani 363 adada mevcut olan bütün hanelerle birebir görüşme gerçekleştirildi. Toplam 86 hanenin 72'sinin kiracı, 14'ünün mülk sahibi olduğunu gördük. Mesela 363 adada 333 kişi yaşıyor ve bu adada 137 adet çocuk olduğu, bunların 42 tanesinin okuduğu, 26 çocuğun çalışmakta olduğunu gördük. Bunlarla ilgili, mesela çocukların çalıştıkları alanları ve sektörel dağılımlarını tek tek tespit ettik. Bizim için tabii sosyal politikaları geliştirmek için, birazdan Faruk bey de size aktaracak, buralarda yaşayan insanların kamu olanaklarından ne kadar faydalanabildiği, özürhüleri ve hastaların bu olanaklara ne kadar ulaşabilir olduğu da önemliydi. Bunların şu anda tek tek tespiti yapılıyor ve kamu olanaklarından bunların faydalanmalarını sağlamaya yönelik politikalar geliştirilmeye çalışılıyor. Evet, bu adada sosyal güvenceye sahip olmayanların oranı yüzde 89,7. Çok az sayıda SSK'lı ve Emekli Sandığı'na mensup üye var. O anlamda kayıt dışı ekonominin içinde olmaları anlamında da vurucu bir örnek bence.”belirtiyor.

Göksu ise GAP inşaattan ücret alan bir “uzlaşmacı” olmasına karşın hiçbir yetkilinin belirtmediği ama bölgenin en önemli sorunlarında biri olan zorunlu göç mağdurlarına değinerek en azından onları tanıyan yarı resmi bir kişi olarak karşımıza çıkıyor; *Toplantılara başlarken şöyle başladım, gelenlere ilk sorum şudur: Nerelisin? Bu proje alanında büyük bir çoğunluğu doğu ve güneydoğu kökenli vatandaşlarımız. Bana sordukları, gerek tercüman aracılığıyla, gerek birebir konuşmalarında “80 yılında devlet bizi köyümüzden sürgün etti, şimdi sen bize diyorsun ki ‘Defol, buradan git.’” Küçükçekmece’de bir sosyal konut projesinden yararlanmalarına yönelik yatırımcı da peşinatlarını ödeyerek, birtakım formüller bulunuyor; ama hiç kimse gitmek istemiyor. Neden; çünkü kent merkezinde marjinal sektörde çalışan bu insanlar, merkeze yakınlığı fırsat olarak değerlendiriyor.*

50 Soruda Tarlabası Yenileme Projesi

Tarlabası yenileme projesine ilişkin hazırlanan internet sayfasında da yer alan 50 soruda Tarlabası Yenileme Projesi dokümanından, tezin çalışma sistematığına uygun olan soru ve cevaplar seçilmiştir.

2) Her isteyen kendi yenilemesini kendisi yapamaz mıydı?

Bütünleşik bir alanda herkesin kendi çözümünü üretmesi, tek tek dairelerde veya binalarda yapılacak yenilenmelerle geniş bir bölgenin yenilenmesi hem finansman hem de örgütlenme açısından imkânsızdır.

Bölgenin mevcut ekonomik ve sosyal dokusu gereği, sorun ne kadar bütünleşikse, çözüm de o kadar bütünleşik olmak durumundadır.

Bu bir tercih olmanın ötesinde bir zorunluluk haline gelmiştir. Tarlabası'nda "toplu ve bütünleşik çözüm" şarttı.

8) Proje alanında yaşayanları sosyal profilli nasıl?

Proje alanında yaşayanların sosyal profilleri, bire bir görüşmelerde ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Alanda çok kültürlü bir yapı mevcut olup, farklı etnik-dini gruplar bir arada yaşamaktadır. Daha çok;

Doğu - Güneydoğu Anadolu'dan ve Karadeniz Bölgesi'nden göç edenler, azınlıklar (Rum, Ermeni, Süryani), proje alanında uzun süreli oturanlar vb.

10) Proje alanında yaşayan mülk sahipleri hangi işleri yapmaktadır?

Proje alanında yaşayan mülk sahipleri, çoğunlukla katı atık toplayıcısı - seyyar satıcı - midyeci gibi düşük gelirli ve kalifiye olmayan işlerde çalışmaktadır. Ayrıca, mülk sahiplerinin pek çoğu sosyal güvenceden yoksun bulunmaktadır.

11) Proje alanında yaşayanların ne kadarı kiracı, ne kadarı mülk sahibi?

Proje ile ilgili kitleyi; proje alanında yaşayan mülk sahipleri, proje alanı dışında

yaşayan mülk sahipleri, kiracılar ve kira ödemedi yaşayanlar şeklinde sınıflandırabiliriz. Yapılan anket çalışmalarında %71'inin kiracı olduğu tespit edilmiştir.

12) Proje alanında yer alan yapıların oturulabilirlik durumu nedir?

Alandaki yapı stoğunun %40 'ı tamamen boştur. Yapıların boş olmasının birinci ve temel nedeni, mülk sahiplerinin alanı terk etmeleri, ikinci nedeni ise bakım ve onarım yapılamaması nedeniyle oluşan yapı riskidir. Her iki etken, olumsuz anlamda birbirini etkilemekte ve bölgedeki çöküşü hızlandırmaktadır.

14) Proje alanında yaşayanların İstihdam durumu nedir?

Bölge halkını; imalat ve üretime dayalı işyerlerinde çalışanlar, sosyal güvenceden yoksun tanımlanamayan işlerde çalışanlar, yurt içi ve yurt dışı göçmenler ve geçici ikamet edenler şeklinde sınıflandırılabiliriz.

Anket çalışması verilerine göre alanda yaşayanların %66'sı herhangi bir sosyal güvence kapsamında değildir. Eski sosyal güvenlik sistemi bazında ayrıştırılacak olursa, alanda yaşayanların %26'sı SSK, %7'si Bağ-Kur ve %1'i Emekli Sandığı kapsamında çalışmaktadır.

15) Bölgedeki kiracılar ve mal sahipleri için neler yapılacak?

Bu noktadaki en temel yaklaşım: Hiçbir mülk sahibinin mağdur edilmemesi, kiracılara da çeşitli kolaylıklar sağlanması esası üzerine oturtulmuştur.

Mal sahipleri ile uzlaşma koşulları çok alternatifli olarak oluşturulmuştur. Kiracılar için TOKİ tarafından İstanbul'da üretilen konutlardan kuraya girmeksizin satın alma hakkı ve önceliği tanınmıştır.

20) Bu çocuklara ve gençlere proje kapsamında nasıl bir eğitim, yaşam, gelecek imkanları sunuluyor?

Tüm öğrencilerin geçici ve kalıcı yeni okulları belirlenecek ve yeni kayıt ile uyum sürecini içeren bir program hazırlanacaktır. Ayrıca İş Geliştirme, Meslek Edindirme ve eğitim programlarından yararlanmaları sağlanacaktır.

22) Tarlabası Yenileme Projesi alanında yaşayanlarla nasıl bir uzlaşma yoluna gidiliyor?

Alanda yaşayanlarla uzlaşma yoluna gidilirken, aşağıdaki Uzlaşma İlkeleri uygulanmaktadır:

- Her bir mülk sahibi projede yaratılan birimlerden almaya hak kazanacaktır
- Her bir hissedar için proje öncesi değer ile proje sonrası değer dikkate alınarak hesaplanan pay hakları baz alınarak öncelik en küçük hissedardan başlamak üzere seçim yapılacaktır.
- Her bir mülk için proje öncesi değerle, proje sonrası değer farkı oluşması durumunda mahsuplaşmaya gidilecektir.
- İnşaat süresi boyunca, proje alanında yaşayan mülk sahiplerine kira yardımı yapılacaktır.
- İhale tarihi öncesinden beri alanda olduğunu belgeleyebilen kiracılar için taşınma yardımı yapılacaktır.
- Kiracılara sosyal konutlardan kurasız olarak satın alma önceliği tanınacaktır.
- İş Geliştirme ve Meslek Edindirme programlarından alanda yaşayan herkes eşit olarak yararlanacaklardır.

23) Proje alanında yaşayanlarla görüşmeler ne zaman başladı?

Bu proje, tamamen açık, şeffaf ve katılımcı bir anlayışla yönetilmektedir. 18

Şubat 2008 tarihinden beri 'Beyoğlu Belediye Başkanlığı Yenileme ve Uygulama Birimi' Tarlabası binasında bire bir görüşmeler yapılmaktadır. İlk görüşmeler çerçevesinde toplam 432 hissedar ile yüz yüze veya vekaleten toplantı yapılmıştır. Bu toplantılarda kendilerine; maket üzerinden proje anlatılmış, değer tespitleri bildirilmiş, pay hakları söylenerek, proje alanında ne kadar bağımsız bölüm alabilecekleri ve seçenekler ortaya konulmuştur.

İkinci görüşmelerde ise yer seçimi yapmaları için randevu almaları sağlanmıştır. Her bir hissedar ile 15-30 dakika arasında görüşme yapılmış, görüşmeler esnasında mülk sahiplerinin beklentileri ile projenin sunmuş olduğu olanaklar tartışılmış ve özellikle bölgede yaşayan mülk sahiplerinin talepleri alınmıştır.

26) Proje kapsamında yer alan mülklerin değerleri nasıl belirleniyor?

SPK Lisanslı Gayrimenkul Değerleme Şirketi tarafından belirlenen değerler üç temel araştırmaya dayanarak belirlenmiştir:

- Arsa değeri (imar hakları, konumu, büyüklüğü),*
- Bina değeri (bina büyüklüğü, kullanımı, amortismanı, teknik altyapısı vb),*
- Piyasa değeri (emlakçılardan genel beklenti tespiti, gerçekleşen reel satış değerleri, ihaleler vb).*

29) Kira ödemedi oturanlara bir hak sunulacak mı?

Binanın mülk sahibi ile hiçbir hukuki ilişki kurmaksızın, mülk sahibinin bilgisi dışında mülkü işgal edenlere proje kapsamında herhangi bir hak sunulmamaktadır. Ancak, bu nitelikteki kişilere, oluşturulacak sertifikalı eğitim programlarından yararlanma imkanı sağlanacaktır.

30) Mülk sahiplerine kira yardımı yapılıyor mu?

Proje alanında oturan veya proje alanı dışında kirada oturmakla birlikte bir başka mülkü olmadığını beyan eden hissedarlara 400 YTL aylık kira yardımı

yapılmaktadır.

31) Mülk sahibi olmayanlara kira yardımı yapılıyor mu?

Hayır yapılmıyor.

33) İnşaatlar kısmi olarak mı başlatılacak? Bölge tamamen boşaltılacak mı?

Uygulama başlamadan önce, proje alanında yaşayanların tamamı inşaat süresi içinde proje alanından ayrılacaklardır. Uzlaşma sürecinin ardından özellikle proje alanında yaşanlara yıkım programı bildirilecektir. Yıkım programı çerçevesinde alanda yaşayanlar geçici ya da kalıcı yeni yerleşme alanlarına gideceklerdir.

Beyoğlu Belediyesi bu taşınma sürecinde destek verecektir

38) Karar süreçlerine geniş bir katılımın olması nasıl sağlanıyor?

Tarlabaşı Yenileme Projesi'nin gerçekleştirilmesi aşamasına paralel olarak proje alanında yaşayanların, ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümüne yönelik olarak farklı stratejik ortaklıklar, proje bazında bir araya gelerek iş ve güç birliği oluşturacaktır. Tarlabaşı Stratejik Proje Ortaklıkları, her biri kendi yetki ve çalışma alanlarında uzmanlaşmış kamu, özel ve sivil örgütlerin bir araya geldikleri oluşumlardır.

Tarlabaşı proje alanında yaşayanların; gereksinimleri ve beklentileri, ekonomik ve toplumsal öncelikleri, iş potansiyelleri, projeye katılım, bilgilendirme ve bilinçlendirme vb. konularda program, proje ve fikir üretecek, araştırma yapacak ve geniş katılımlı uygulamaların yapılmasını destekleyecektir.

41) Restorasyon işlemleri esnasında mimari hangi kaygılar gözetiliyor?

Bu yapılara müdahale kararları, özgün mimari değerleri, değişmişlik, yapısal durumu (İTÜ İnşaat Fakültesi Yapı Statiği Bölümü tarafından hazırlanan Statik Raporlar esas alınmaktadır) ve tarihi doku içindeki konumu dikkate alınarak aşağıda belirtilen esaslar doğrultusunda gerçekleştirilmektedir:

- Tescilli yapıların bölgeye değer katan özgün ve nitelik kaybına uğramamış (değiştirilmemiş) olanlarında, plan ve cephenin muhafazası yoluyla restorasyonu önerilmektedir.

- İç mekânlarda taşıyıcı duvarları kaldırılarak özgün yapısı bozulmuş olan, ancak cephesi ve gabarisi ile sokağa kimlik veren tescilli binaların cephesinin, uygulama projelerinde belirlenecek statik durum ve yapıya özgü metotlarla korunmasına, plan yapılarının yeni projedeki işlevlerine uygun olarak yorumlanmasına çalışılacaktır.

- Kendi strüktürünü ayakta tutmasına imkân olmayan yapılar, kimi durumda sadece cephesi ile kimi yapılarda plan şemaları ile birlikte aslına uygun olarak inşa edilecektir.

44) Projede otoparklara yer verilecek mi?

Projede konut edinen her mal sahibine daire büyüklüğüne bakılmaksızın birer otopark alanı tahsis edilecek ve tapuya işlenecektir. Yine ticaret ve turizm yapılarının da bodrum katlarına yeterli sayıda otopark yapılacaktır.

48) Projenin hayata geçirilebilmesi için bölge halkının onayı şart mı? Onay verenlerle vermeyenler arasında herhangi bir hak farklılığı doğacak mı?

Proje ve 5366 sayılı yasa gereği, mülk sahipleri ile uzlaşma esastır. Ancak sürecin aksamaması ve Tarlabası'nın yenilenebilmesi için uzlaşma sağlanamayan kişiler ile ilgili yasanın öngördüğü işlemlere başlanacaktır.

Projede eşitlik ve hakça bölüşüm esastır. Hiç kimseye Sermaye Piyasası Kurumu tarafından belirlenen değer dışında bir ödeme yapılması veya ihalede belirlenen pay hakkı dışında bir teklif verilmesi söz konusu değildir.

Fotoğraf 3.23 Tarlabası, Proje Alanı

Fotoğraf 3.24 Tarlabası, Proje Alanı

Kaynak: (Fotoğraf 3.23, 3.24) Ahmet Suvar Aslan Arşivi

Fotoğraf 3.25 Tarlabası, Proje Alanı

Fotoğraf 3.26 Tarlabası, Proje Alanı

Kaynak: (Fotoğraf 3.25, 3.26) Ahmet Suvar Aslan Arşivi

Fotoğraf 3.27, 3.28, 3.29, 3.30 Tarlabası, Proje Alanı

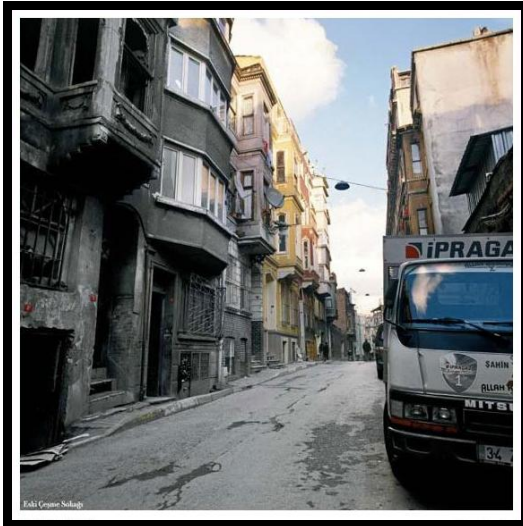
Fotoğraf 3.27

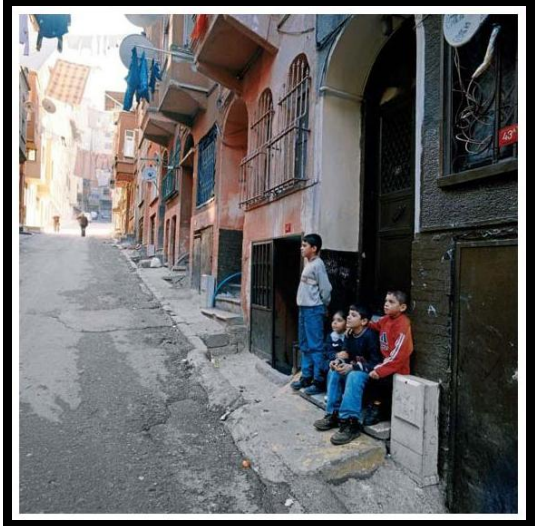
Fotoğraf 3.28

Fotoğraf 3.29

Fotoğraf 3.30

Kaynak: (Fotoğraf 3.27, 3.28, 3.29, 3.30) www.tarlabasiyenileniyor.com

3.2.3 Tarlabası Yenileme Projesi Değerlendirmesi

Alan araştırması neticesinde elde edilen bulgular Tarlabası'nda ilan edilen yenileme bölgesinde yaşanan sürecin bir soylulaştırma süreci olduğunu göstermiştir. Projenin soylulaştırma projesi olduğu, proje danışmanlarından Prof. Dr. Murat Güvenç'in 26.06.2008 tarihili TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi "Tarlabası'nda Yenileme, Dönüşüm" isimli panelinde kendisi tarafından da dile getirilmiştir.

Beyoğlu Belediyesi'nin tutanaklarına göre 360 numaralı ada ile 13.04.2006, 361 numaralı ada ile 10.08.2006, 362 numaralı ada ile 19.07.2006, 363 numaralı ada ile 22.06.2006, 385 numaralı ada ile 18.08.2006, 386 numaralı ada ile 18.08.2006, 387 numaralı ada ile 17.08.2006, 593 numaralı ada ile 16.08.2006 ve 594 numaralı ada ile 16.08.2006 tarihinde mülk sahiplerinin de katılımı ile toplantılar gerçekleştirildiği iddia edilmektedir.

Proje alanı için mülk sahipleri ile toplantılar yapıldığını belirten Belediye ve GAP yetkilileri katılımcılardan prensipte uygun olduğuna dair söz alındığını söylemektedirler. Gerek alanda yapılan mülakatlar gerekse de bölgede yer alan dernek ile yapılan görüşmelerde yapılan toplantıların başka bir amaç ile olduğu söylenmiştir. Belediye'nin Dünya Bankasından fon bulduğu ve bu fon ile ilgili bilgilendirme toplantısının yapılacağı üzerine mülk sahiplerinin toplantıya iştirak ettikleri bilgisi alandan çıkmıştır.

Yıldırım; Tarlabası bölgesi "Kentlinin" giremediği, gettolaşmış, aşağıdan gelen olumsuz baskı ile gelişemeyen. Talimhanenin yarattığı pozitif etkiden faydalanamayan, mevcut dokusu yıkılmak üzere ve güvenlik sorunları nedeni ile çevreden izole olmuş bir bölge olarak tanımlamıştır. Projenin asla Soylulaştırma olmadığı ve üstün kamu yararı ilkesine göre şekillendirildiğini de belirtmiştir.

Projenin baş danışmanlarından olan Yıldırım'ın Tarlabası için Getto benzetmesi yapması danışmanın alana ne kadar yabancı olduğunun da ispatı niteliğindedir. Netice itibari ile aynı zamanda akademisyen olan Yıldırım'ın akademik bir kavramı hatalı kullanmış olmasını düşünmek mantıklı olmayacaktır. Marshal Gordon'ın Sosyoloji Sözlüğünde Getto şöyle tanımlanmaktadır; "... (ghetto) dezavantajlı konumdaki grupların bir bölgede toplanmasıyla nitelenen bir kent içi alan. Getto terimi genellikle etnik gruplara (örneğin, siyah kuzey Amerikalılar) bağıntılı olarak kullanılmaktadır ve ilk kez Avrupa'daki kentleşmiş Yahudi topluluklarını anlatmak için başvurulmuştur. " Getto kavramı homojen bir toplumsal/etnik yapıyı işaret etmektedir. Bununla birlikte bugünün Tarlabası'sı heterojen bir yapıya haizdir. Ve bölgede yaşayanların homojen olarak görebileceğimiz nokta kentsel yoksullukta karşımıza çıkmaktadır. Yıldırım yine konuşmasında kentlinin bu mekanı kullanamadığını belirtmiştir ki bu tanım bölge sakinlerinin kentli olmadığı yorumunu da beraberinde getirmektedir ve son olarak Yıldırımın aşağıdan gelen olumsuz baskı diye bahsettiği bölgede yaşayanların oluşturduğu baskıdır. Bu yaklaşımı sosyal dışlama kavramı ile açıklamak mümkündür ve ne yazık ki mekanın kullanıcılarını dışlayan bu dil aynı zamanda uygulanması düşünülen projenin katılımcı bir yapıya sahip olduğunu da savunarak oksimoron oluşturmaktadır.

GAP inşaatın Proje sorumlusu Nilgün Kıvırcık proje alanına ilişkin verileri İ.B.B. ve Beyoğlu Belediyesi'nden aldıklarını söyledikten sonra; "Bütün adalarda ve bütün parsellerde analizler gerçekleştirildi ve buradan da bir dolu boş analizimiz oluştu. Bu alandaki binaların yüzde 60'ının kullanılmakta olduğunu, yüzde 40'ının da tamamen boş olduğunu, yüzde 60'ının bir kısmının da dönem dönem kullanımlara açık olduğunu fark ettiklerini söylüyor ve aynı veri belediye tarafından da doğrulanıyor. Bununla birlikte bu veri projenin resmi internet sayfasında da görülmektedir.

Alan çalışması sırasında elde edilen niceliksel verilerden İstanbul Büyük Şehir Belediyesi İmar ve Planlama Müdürlüğü'nün 2005 yılında Beyoğlu

Kentsel Sit Alanına ilişkin yapılan analiz çalışmaları incelendiğinde ise ortaya başka sonuçlar çıktığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre arazi kullanım analizinde 9 yapı adasının %5'i boş, normal katlara göre yapılan fonksiyon analizinde %21 boş ve zemin katlara göre yapılan analizde ise %16'lık boş oranının olduğu görülmektedir. Projenin meşruiyetini oluşturmak için alanın neredeyse tamamen boş olduğu iddiası yine belediye verileri ile “boş” çıkmaktadır.

Projeye ilişkin internetten de indirilebilen dokümanda “Tarlabaşı Bulvarı üzerinde bile zemin katları kullanılamayan yapılar çoğunluktadır” yazmaktadır.

Bu iddia Tarlabaşı Bulvarı üzerindeki zemin kat kullanımının %51'inin boş olduğu verisine dayanmalıdır. Yine İ.B.B.'nin verileri incelendiğinde grafik 3.10'da görüleceği üzere zemin katı boş olan yapıların oranı sadece %8'dir.

Kıvırcık avan projenin alana getirdiği müdahalelerden bahsederken tescilli 193 yapının yıkılacağını belirtmiş ve bu yıkımında Yenileme Kurulu tarafından onaylandığını söylemiştir; “Projemiz çeşitli müdahale öngörülerine dayanmaktadır. Şimdi bakın, plan aşaması aynen korunan ve restorasyon tekniğiyle yerinde aynı şekliyle korunarak, muhafaza edilerek onarılacak ve restore edilecek binaların sayısı yanlış olabilir; ama şu anda hemen saydım, 209'da 16 kadar korunması gerekli bina olduğunu biliyorum. Bunun kararını ne biz, ne mimarlar tek başına vermemişizdir, konuşulan bir konsensüs sürecinde koruma kurulunda onaylanan projedir.” belirtiyor.

İlk olarak belirtmek gerekir ki bahse konu olan kurul koruma kurulu değildir. Yenileme kurullarına koruma kurulu diyerek bugüne değin oluşmuş olan meşruiyet çerçevesinden faydalanılmaya çalışılmaktadır. İkinci olarak tescilli yapıların yıkılarak korunması diye bir koruma kavramının olmadığını da belirtmek gerekir. İlla ki yıkılması gerekiyorsa da aslına uygun olarak yeniden yapılması esastır. Kentsel koruma kavramında yapının durumu kötü bile olsa yıkarak yapma önerilmemekte, harap durumdaki yapılar için bile uzun tartışmalar ve bilimsel raporlara göre böylesi bir koruma içtihi

oluşturulmaktadır. Bu durumda 2005 İ.B.B. verilerine göre 18 yapının yıkılarak korunması gerekirken projeye göre ise bu sayının 193 olması koruma ilkelerine ne kadar bağlı olunduğunun da göstergesi niteliğindedir. Ayrıca İ.B.B.'nin verilerinde mevcut yapı stoğunun %51'inin durumu orta, %40'ının durumu ise kötüdür. Bu verilerden orta derecenin ne olduğunu belirtmek açısından aynı projede Süryani Kadim Kilisesinin yapı durumuna orta denildiğini de belirtmekte fayda vardır. Tabi ki bu verilerin 2005 yılına ait olduğunu unutmamak gerekse de 3 yıl içinde 53 yıllık tahribatın oluştuğuna da inanmak da olası değildir.

Yıldırım projeyi anlatırken “...sokak yüzünü koruyarak arkasını yenileyebilirsiniz, değil mi? Bu hakkımız var, yok mu, şimdiye kadar böyle şeyler yapılmadı mı? Ayrıca bu yapısal problemler için alınmış rapor var. İstanbul Teknik Üniversitesi'nden alınmış rapor var, ona göre davranılıyor. Sanki kafadan alınmış kararlar gibi algılıyorsunuz”. demektedir.

Sokak yüzünü koruyarak geliştirilecek olan koruma yaklaşımı ile Türkiye'nin imzalamış olduğu sözleşmelerin koruma yaklaşımları arasında ve uygulanmış doğru örneklerin arasında önemli farklar bulunmaktadır. Sokakların ön cephelerini koruma, parsel bütünlüğünü bozma yapılara kat çıkma, yapıların altlarına otoparklar inşa etmek ile koruma kelimesini yan yana getirmek mümkün değildir. Unutmamak gerekir ki bu kentsel doku bina edildiği tarihlerde otopark gibi bir sorun yoktu ve modern dünyanın sorununu “modern kutu” evler bina edilirken çözmeyp bedelini tarihi dokuya ödetmek gibi bir yaklaşım son derece hatalıdır. Ayrıca İstanbul Teknik Üniversitesi'nden alınmış olan raporun bilimselliği de tartışmalıdır. En azından fotoğraf üzerinden bir yapının yıkılıp yıkılmayacağına karar veren bir raporun bilimsel olduğunu iddia etmek aşırı naiflik olacaktır.

50 Soruda Tarlabası Yenileme Projesi başlığında verilen 2. soru ve cevabı da manidardır;

-Her isteyen kendi yenilemesini kendisi yapamaz mıydı?

Bütünleşik bir alanda herkesin kendi çözümünü üretmesi, tek tek dairelerde veya binalarda yapılacak yenilenmelerle geniş bir bölgenin yenilenmesi hem finansman hem de örgütlenme açısından imkânsızdır.

Temel sorunlardan biri olan finansman ile başlamak gerekirse tescilli yapı sahipleri için evlerini yenilemek günümüzde eskisi kadar zor olmamaktadır. Yol gösterecek olan bir danışman ile bölgenin sorunu iddiaların aksine büyük oranda kendi başına da halledilebilirdi. Bugün bütün yurttaşların vergilerinden kesilen fonlar İl Özel İdarelerinde eski eserlerin ihyası için toplanmakta ve doğru hazırlanmış bir dosya ile hibe krediler alınabilmektedir. Ayrıca TOKİ'nin çok düşük faiz oranları ile eski eserlerin ihyası için kredilerden de faydalanmak mümkün hale gelmiştir. Bu proje ile tekil bireylerin başvuruları arasındaki temel fark ise mümkün olsaydı şöyle olacaktı; birkaç kez değinildiği üzere bu soylulaştırma projesinde yapıların özgünlükleri bozulmakta, ilave katlar çıkılmakta ve bölgenin sosyal dokusu geri dönmeyecek şekilde değişmektedir. Lakin bireysel başvurular olsa idi yapıların projeleri "Yenileme Kurulu" yerine "Koruma Kurulları"na gidecekti ve farklı bir yasa üzerinden değerlendirileceği için ilave katlara ve dahası yapının orijinalliğini bozan her türlü uygulamaya izin verilmemiş olacaktı. Ayrıca sosyal yapıda bir dönüşüm yaşansaydı bile ki yaşanmaması da kaçınılmaz, mevcut durumdan çok ama çok daha yavaş işleyeceği için yaşanacak mağduriyetler şimdiki duruma göre daha az olacaktı.

Projenin iddialarından bir kaçı da şöyledir; her bir mülk sahibi projede yaratılan birimlerden almaya hak kazanacak, ihale tarihi öncesinden beri alanda olduğunu belgeleyebilen kiracılar için taşınma yardımı yapılacak, kiracılara sosyal konutlardan kurasız olarak satın alma önceliği tanınacaktır.

Öncelikle yapılan mülakatlarda mülk sahiplerinin hak kazanacakları teyit edilmiş bunun yanında yapılan derinlemesine mülakatlarda GAP inşaatın önerisi ile piyasa şartlarının arasında yaklaşık olarak iki katı oranında bir fark olduğu görülmüştür. Bölgenin kendine has mimarisinden kaynaklı olarak küçük parsellerde ki tekil apartmanlarına karşılık mülk sahipleri küçük stüdyo daireler ile yetinmek durumunda kalmaktadırlar. Malumları olduğu üzere bölgede kiralar düşüktür ve bu kişiler mevcut kiralarını da kolaylıkla ödeyemedikleri bir aşıkardır. Aylık kirasını veremeyen bir kiracı için kentin çeperinde yer alacak olan “sosyal konut”tan satın alma önceliğinin olmasının rasyonel olmadığını söylemek de hatalı olmayacaktır. Düşük kira ile bölgede yaşayanların mekanı kullanma sebeplerinden biri de iş yerlerine yakınlık olduğu düşünüldüğünde kentin çeperine taşınmak zorunda kalacak olan mekan kullanıcılarının hayatta kalma stratejileri de önemli bir darbe yiyecektir.

Göksu ise GAP inşaatın ücret alan bir “uzlaşmacı” olmasına karşın hiçbir yetkilinin belirtmediği ama bölgenin en önemli sorunlarında biri olan zorunlu göç mağdurlarına değinerek en azından onları tanıyan yarı resmi bir kişi olarak karşımıza çıkıyor; Toplantılara başlarken şöyle başladım, gelenlere ilk sorum şudur: Nerelisin? Bu proje alanında büyük bir çoğunluğu doğu ve güneydoğu kökenli vatandaşlarımız. Bana sordukları, gerek tercüman aracılığıyla, gerek birebir konuşmalarında “80 yılında devlet bizi köyümüzden sürgün etti, şimdi sen bize diyorsun ki ‘Defol, buradan git.’”

Göksu’nun alıntısı bir çok açıdan kayda değerdir. Yenileme alanında yaşayanların yadsınamayacak bir kesimi de zorunlu göç ile gelenlerden oluşmaktadır. Kendi yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalmış olan bu kişilerin bu sefer de belediye ve özel sektör aracılığı ile yerlerinden edilmek durumunda olması yaşanmakta olan sosyal travmayı arttıracığından kelli projenin sosyal proje olma iddiasının da ne kadar yersiz olduğunun kanıtı olarak gözler önüne serilmektedir.

Avan projenin Yenileme Kurulundan onaylandığı ve 2008 sonuna doğru inşaata başlama hedefinin konulduğunu belirten proje sahipleri, Yenileme Kurulu Kararını diğer gruplardan daha farklı yorumlamaktadır. Yenileme Kurul kararı daha dikkatli okunduğunda kararın projeleri yok hükmünde saydığı görülecektir.

Yenileme alanını %75'inin oluşturan tescilli eserlerin saçak kotlarının yüksekliği 9,5m ile 15,5m arasındadır. Avan proje olarak sergilenen çizimler, görseller ve maket incelendiğinde ise yapı yüksekliklerinin ortalama 9,5m arttığı ayrıca yapıların alt katlarını da 2-4 kat arasında kullanıma açtığı görülmektedir. Bu yaklaşımın yenileme kavramı ile olan ilişkisi farklı bir tartışma konusu iken kentsel korumanın evrensel ilkelerine aykırılığı açıkça görülmektedir.

Yapılar projede parsel ölçeğinden arındırılarak ada ölçeğinde ele alınmaktadır. Bu yaklaşım ile hem 2863 sayılı yasa hem Türkiye'nin de altında imzası bulunan anlaşmalara göre ana çerçevesi oluşturulan koruma ilkeleri ile birebir olarak çelişmektedir.

Derinlemesine mülakatlar

Görüşme yapılan Koruma uzmanı akademisyenler 5366 sayılı yasa ile ilgili büyük çekincelerinin olduğunu ve bu yasanın Koruma Amaçlı İmar Planına yer vermediğine dair eleştirilerini de belirtmiştir. Konun diğer muhatapları arasında olan İstanbul Şehir Plancıları Odası'nın yasaya net bir karşı duruşu görünmezken, Yenileme Kurulu ise bu yasa çerçevesinde çalıştığından dolayı olumsuz veya olumlu bir yorumda bulunmamaktadır. Son olarak dernek yetkilileri ise 5366 sayılı yasanın kendilerine getirdiği haklardan yararlanmak istediklerini belirtmişlerdir.

Belediye almış olduğu acele kamulaştırma kararının da "kamu yararına" uygun olduğunu ve dolayısıyla kamu yararına olduğunu da belirtmiştir.

Hem dernek hem de mimarlar odası tarafından meşru görülmemektedir. Bu gayri meşruluğunda temelini acele kamulaştırma kararı alınmasına karşın tapu kayıtlarına şerh konulmamış olması oluşturmaktadır. Bu durum alan içerisindeki yapıları süreç içinde daha hızlı el değiştirmesini de beraberinde getirmektedir. Ayrıca yasal-ussal meşruiyetin ve dolayısıyla kapsamlı planlama anlayışının en önemli dayanaklarından biri olan kamu yararı kavramı bu süreçte sermaye yararına doğru evrilerek anlam kayması yaşamıştır. Bölgede yaşayan gruplardan kökenlerinden bağımsız olmak üzere mülk sahiplerinin hepsi acele kamulaştırma kararına karşı çıkmakta ve bu kararı meşru görmemektedir.

Yenileme projesinin danışmanlarından Sercan Yıldırım projeyi enjeksiyon yöntemi ile iyileştirme olarak anlatmaktadır. Bu yönüme en büyük eleştiri Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesinde gelmiştir. Bu eleştiri plan bütünlüğünün bozulması ve planlama sisteminde kara deliklerin açılması olarak tanımlanarak projenin bu yönü ile meşruiyetinin belli bir kısmını yitirdiğinin altı çizilmektedir.

Tarlabaşı bölgesinin gerek kentsel sit alanı olması gerekse de %75 oranında tescilli yapıdan müteşekkil olması “Koruma” kavramını daha fazla öne çıkarmaktadır. Aktörlerden hemen her konuda birlikte hareket eden iki ana aktörü Beyoğlu Belediyesi ve GAP İnşaat, önerilen projenin kentsel korumaya hizmet ettiği, tarihi çevrenin iyileştirilmesine büyük katkıda bulunacağı iddiasındadır. Bu noktada en büyük eleştiri Mimarlar Odası ve koruma uzmanı akademisyenlerden gelmektedir. Kamuoyuna sunulan gerek çizimler ve maketlerin gerekse de 193 yapının yıkılması gerektiği, saçak kotlarının artırılması, parsel ölçeğinin kaldırılması gibi koruma kuramına temelde zıt olan bir yaklaşım dolayısıyla projenin meşru olmadığını belirtmektedirler. ŞPO ise konu hakkında biraz çekimser davranmaktadır. Yenileme Kurulu ise önerinin bu halini fazla cüretkar bulmuştur. Bir diğer aktör olan dernek ise yeni oluşacak mimari öğelerden istedikleri hakları aldıkları taktirde rahatsız görünmemekte bunun yanında alanda görüşülen

kişilerden 1960-80 arası Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen görüşmecilerin mülk sahibi olanları dernek ile benzer düşüncelerde olmasına karşın kiracı olanların yeni dokuya sıcak bakmadığını da belirtmek gerekmektedir.

Tescilli yapıların yıkılabileceği öngörüsünü oluşturan statik rapor GAP ve Belediye tarafından sahiplenilmektedir. Bunun yanın bu raporun bilimselliğinin tartışmalı olduğu görüşleri de Mimarlar Odası tarafından dile getirilmiş ve İnşaat Mühendisler Odasından görüş istemiştir. Bahse konu rapor resmi olarak açıklanmadığı için raporu aktaranlar raporun 1 ada üzerinden ve yapıların içlerine dahi girilmeden dışarıdan yapılan gözlemler sonucu hazırlandığını ve bu eksik veriye karşın bütün adadaki yapıların ön cepheleri dahil neredeyse tamamının yıkılmasında sakınca olmadığı kaleme alındığı söylenmektedir. Raporu GAP İnşaat ve Beyoğlu Belediyesi dışında olumlayan olmadığı gibi yüklenici firma gerekirse yeniden değerlendirme yapılabileceğini belirtmiştir.

Alanın yenilemeye olan ihtiyacı bütün tarafların üzerinde uzlaştığı ender konulardan biridir. Tabi ki bu uzlaş, yenilemenin nasıl yapılması gerektiği veya yenileme ihtiyacının neden doğduğu konularında birbirlerinden farklılaşmaktadır. Yenilemeye olan ihtiyaçta bir diğer ortak kanıda Tarlabası yıkımlarının süreci aşırı hızlandırdığıdır. Bölge sakinleri arasında bu konuda neredeyse ortak bir görüş mevcuttur. Mülk sahipleri evlerini yenilemek istediklerini ama gerek anıtlar kurulunun gerekse de belediye'nin onları engellediğini bu sebeple mevcut yapı stoğunun eskime sürecinin devam ettiğini belirtmektedirler. Zorunlu göç ile gelen gruplar ile yapılan görüşmede ise kiracılık oranının çok yüksek olduğu görülmüş ve mevcut durumda evlerinin yenilenmesinin oldukça zor olduğunu belirtmişlerdir. Zorunlu göç mağdurları kiracılar ile İç Anadolu'dan gelmiş olan kiracılar aynı ortak payda olan yoksullukta buluşmaktadır. Proje yürütücüleri tarafından ise yapıların yenilememesinin temel nedeni bölge sakinlerinin aşırı yoksul olmasındadır. Mimarlar Odası ve kentsel koruma uzmanlarının görüşü ise Dalan

yıkımlarının bu süreci hızlandırdığı, kentsel sit alanlarının yenilenmesinin sadece bireysel çaba ile olamayacağını altını çizmekte ve eskime sürecinin farklı bir boyutuna parmak basmaktadırlar. Dernek yetkilileri ise evlerini yenilemek istediklerini belirtmişlerdir. Tabi burada yenilemekten kasıtları daha çok projenin getirdiği imar hakları ile kendilerinin yapıyı yapmak istemeleridir. Yenileme Kurulu yetkilileri ise bölgede acilen yenilenmeye ihtiyacı olduğunu belirtmektedirler.

Tarlabaşında suç yine bütün aktörlerin üzerinde anlaştığı ama sebep sonuç ilişkisini farklı kurduğu bir yapıyı işaret etmektedir. Alanda görüşülen Roman kökenli vatandaşlar ile zorunlu göç ile gelenler bu konuda töhmet altında bırakıldıklarını iddia etmektedirler. Bölge sakinleri ve dernek yetkililerinin ortak görüşü bölgedeki suçun adli bir olay olduğu ve devletin kolluk kuvvetlerinin isterlerse 3 gün içinde sorunu çözebilecekleri iddiasındadırlar. GAP inşaat ve Beyoğlu Belediyesi ise projelerini tanıtırken bölgenin olumsuz özelliklerini saymakta ve suç temasını birden fazla kere üst sıralarda kullanmaktadırlar. Projenin meşruiyet dayanaklarından en büyüğü bölgenin suç ile özdeşleştirilmesindeki başarıdır. Yıkılan ve boş binalar, suçun yoğun olduğu bir alan kentlinin giremediği bir bölge olarak proje danışmanları tarafından tanıtılan bir alan olarak Tarlabaşı bu damgayı taşımak durumunda kalmakta. Alan görüşmeleri sırasında görüşülen bir travesti girilemeyen tarlabaşı bölgesi için bende Kemer Country'e giremiyorum cevabı vermiştir.

4. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Tarlabaşı bölgesinin kent merkezindeki konumu, nitelikli mimari dokusu ve çeşitlilik gösteren sosyal yapısı ile İstanbul'da yaşanmakta olan soylulaştırma sürecinin dışında kalacağını düşünmek naiflik olacaktı, nitekim soylulaştırma süreci kamu eli ile bölgede başlatıldı. Bölgenin kamu ve özel sektör ortaklığı ile soylulaştırma sürecine girmesi, sosyal doku ve mülkiyet yapısında yaşanmakta olan ve devam eden sürecin meşruiyet temellerini sorgulamayı gerektirmektedir. Bölgede yaşanacak olan büyük ölçekli dönüşümün kavranabilmesi için yenileme projesinin I. etabındaki süreçlerin yapısını doğru değerlendirebilmek, meşruiyetini sorgulayabilmek için alan araştırmasının sonuçlarından ve buraya dair mülkiyet haritasındaki dağılım oranlarından yararlanılacaktır.

Alan Araştırmasının Tasarımı

Bu tez çalışmasında ağırlıklı olarak niteliksel araştırma ve bunu desteklemek üzere niceliksel araştırma yöntemleri tercih edilmiştir. Niceliksel araştırma, alan araştırmasının yöneleceği alanlara işaret ederek belirli ipuçları sağlamaktadır ancak alan araştırmasının önemli bölümü bu ipuçlarının yönlendirmesiyle derinlemesine araştırma yöntemlerinin (niteliksel araştırma) kullanılmasını gerektirir.

Bu yöntem çerçevesinde, ilk önce ilgili kurum ve kuruluşlardan birtakım istatistiksel bilgiler derlenmiş ve daha önce yapılmış araştırmalar, yazılmış raporlar ve elde edilen sonuçlar ikincil bilgi kaynağı olarak kullanılmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Planlama ve İmar Müdürlüğü'nün Beyoğlu İlçesi Koruma Amaçlı İmar Planı verileri ve İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, İstanbul Kültür ve Tabiat Varlıklarını Yenileme Kurulu verileri araştırılarak tezin araştırma konusu çerçevesince değerlendirilmiştir.

Sosyal ve mekansal analizler için başka kaynaklardan da yararlanıldı. Beyoğlu ilçe sınırları içinde belirlenmiş kentsel sit alanına dair yapılmış olan “Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu-2005” çalışmasından yararlanıldı. Bu raporda yer alan arazi kullanımı ile sosyal yapı analizleri oldukça kapsamlı bir veri sundu. Bu plan raporunun yanı sıra bu alan ile çevresine yönelik daha önce yapılmış olan planlar ile politikaların kapsamı ile bazı tez çalışmalarından da yararlanıldı. Bu kaynaklar eklerde, kaynakçada ve ilgili bölümlerde referans olarak verilmektedir.

Bu niceliksel verilerin toplanmasından sonra, alan araştırmasında Toplanan niceliksel verileri desteklemek, ayrıntılar üzerinde konuşmak ve süreci anlamak üzere Tarlabası Yenileme Projesinde yer alması gereken asgari aktörler ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Derinlemesine mülakat yapılan aktörler; GAP İnşaat, Beyoğlu Belediyesi, İstanbul Kültür ve Tabiat Varlıklarını Yenileme Kurulu, Tarlabası Mülk Sahipleri ve Kiracıları Kalkındırma Derneği, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi, Koruma ve Restorasyon Konusunda Uzman Akademisyenler ve bölge sakinlerinden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra tez çalışmasının başından itibaren semte dair yapılan gözlemler yapılmış ve bunlar aranan ilişkilerin kurulması için yardımcı bir yöntem olarak kullanılmıştır.

Derinlemesine mülakatlarda aynı soruların kullanılmasından öte, her aktörün bilgi, beceri düzeyine göre farklı sorular üzerinden gidilmiştir.

Alan çalışması sırasında gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar nicelikselidirler. Bu mülakatlarda bölgenin sosyal yapısına uygun katılımcılar aranmış ve büyük oranda da amaca ulaşılmıştır. Görüşme yapılan kişiler arasında bölgeye farklı dönemlerde göç edenler olmasına, farklı coğrafi bölgeleri kapsamasına dikkat edilmiştir. Görüşülen katılımcılar arasında mülk sahipleri, kiracılar, vakıf mülkünde oturanlar, bölgede esnafılık yapanlar ve enformel sektörde faaliyet gösteren kişiler yer almaktadır.

4.1. Tarlabası'nda Soylulaştırmanın Nedenleri

Tarlabası gibi bir kent içi bölgesinin gerilemesinin nedenleri yukarıdaki bölümlerde açıklanmaya çalışıldı. Buna göre gerilemenin ekonomi politik ve mekansal açıdan farklı nedenlerinin olduğu görüldü. İlk olarak, soylulaştırma açısından gerilemiş bir kent içi bölgesi konumundadır.

İkincisi, bu bölgenin yeniden yatırım açısından cazip koşullara sahip olmasıdır ki bu koşullar Tarlabası'nda mevcuttur. Değerlenecek ve mimari açıdan özellikli olan bir konut stoğunun yanı sıra ana ulaşım akslarının tam merkezinde ve Taksim'e iki dakikalık yürüme mesafesinde yer almaktadır.

Üçüncüsü, eski kent merkezlerinin çok kültürlü bir yapıya haiz olması ve bunu doğrudan fiziki yapılar ile kullanıcıya hissettirmesinin yanında modern kent hayatının birbirine benzeyen "ikea" tarzı hayatına tarihsel köklerinden gelen önemli bir alternatifi oluşturmasıdır.

Dördüncüsü, bölgenin kent merkezinde yer alması ve öneri yenileme projesinin yoğunluğu arttırıcı yağısı dolayısıyla müteahhitlere sağlayacağı rant, maslak aksına olan yakınlık ve küresel kent olma iddiasını taşıyan bir kentte yer almasıdır.

4.2. Tarlabası'nda Soylulaştırma Süreci Nasıl Yaşanmaktadır

Tarlabası yenileme alanını İstanbul'un dinamiklerinden farklı olarak görmek mümkün değildir. İstanbul 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan dönüşümlerin yoğun olarak yaşandığı kentlerden biridir. İstanbul'da yaşanan sosyo-mekansal ve ekonomik dönüşümlerde kentsel rant başat rollerden birini oynamaktadır.

Kent toprağının üretilebilir olmaması ve tarihi kentsel mekanlarda gerek yapıların özellikleri dolayısıyla tescil edilmiş olmaları gerekse kentsel ölçekte korunması gerekli sokak dokularının bulunması gibi kısıtlamalar neticesinde yapılacak olan müdahalelerde birçok kısıt bulunmaktadır. Tarlabası yenileme

alanı da tamda böylesi bir kentsel alanı oluşturmaktadır. Alan çalışması sırasında yapılan niceliksel araştırmalar bölgenin hem kentsel sit alanı olduğunu hem de yapı stoğunun %75'inin tescilli eserden oluştuğunu bize göstermiştir.

Tarlabaşı yenileme alanının yaşamakta olduğu soylulaştırma süreci Smith'in 1990'larda ortaya çıktığını söylediği yaygınlaştırılmış süreç ile paralellik gösterdiği görülmektedir.

Smith'in bu son süreci kendi içinde 5'e ayırmaktadır. Tarlabaşı'nda yaşanan süreç ise Smith'in Devletin değişen rolü ve Gentrifikasyonun sektörel genelleşmesi olarak yaptığı tanımlar ile örtüşmektedir.

Tarlabaşı yenileme projesindeki yaşanan süreç belirtildiği üzere öncelikle Belediye ve Merkezi yönetimin uyumlu bir işbirliği sonucunda "yenileme" alanı ilan edilmiş ve aynı uyum "acele kamulaştırma" kararının çıkmasında da devam etmiştir. Bu süreçlerde yasa ile zorunlu olarak atılması gereken adımların başında gelen mülk sahiplerinin katılması gereken toplantılarda ise derinlemesine yapılan mülakatlar sonucunda belediye ve mülk sahiplerinin kurmuş olduğu dernek ile bölge sakinlerinin açıklamaları birbirini tutmamaktadır. Bir soylulaştırma projesi olarak tarlabaşı yenileme projesine baktığımızda ilk olarak görünenin; neo-liberal politikaların uygulayıcısı olan yerel ve merkezi siyasi otorite tarafından sermaye yatırımlarını teşvik söylemiyle kentsel mekandaki kullanım ve mülkiyet haklarını esasında bu yeni yerli sermaye lehine yeniden düzenlemekte olduğudur. Bu düzenlemeler kentsel topraklardaki kullanım ve mülkiyet haklarında alt sınıflardan üst sınıflara doğru ve kamusal mülkiyetten özel mülkiyete doğru radikal bir transferin gerçekleşmesini mümkün kılmaktadır.

Tarlabaşı bölgesinin oluşturan yapı stokunun %75'inin tescilli olması, özgün sokak dokularının bugüne değin bozulmadan gelmiş olması gibi etkenler bölgede geliştirilecek projelerin Koruma literatüre uygun olması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Lakin kamuoyuna sunulan proje incelendiğinde

nitelikli konut stokunun bir dekor olarak kullanıldığı, yapıların özgünlüklerinin korunma gereği duyulmadığı, zaman içinde yapılmış olan kaçak katların sanki nitelikli birer eklentiymiş gibi meşrulaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

4.3. Tarlabası'nda Meşruiyet Tartışması

Meşruiyet kavramı çalışmanın ilgili bölümünde detaylandırıldığı üzere tarihsel süreç içerisinde belirli evrimler geçirmiştir. Bu evrimsel gelişime kısaca değinmek gerekirse;

Geleneksel meşruiyetin en belirleyici niteliği; bu meşruiyet anlayışına göre, siyasi iktidarın buyruklarına uymanın temelinde "gelenekler" in yatmasıdır. Uyulur; çünkü, hatırlanamayacak kadar eski zamanlardan beri uyulmaktadır.

Yasal-ussal meşruiyet'in en belirleyici niteliği; yasalar, kavramlar ve pozitif bilim üzerinden kendini tanımlamasıdır.

Karizmatik meşruiyetin en belirleyici niteliği; onun "istisnai" yönüdür. Karizma sahibine uyulur; çünkü uyanlarla karizma sahibi önder arasında bir tür duygusal ve yoğun bağlar oluşmuştur. Uyanlar, karizma sahibi kişide doğaüstü, insanüstü nitelikler görürler. Bu nitelikleri, karizma sahibinin kısmen veya tamamen taşıması gerekmiyor. Karizma sahibinin ardı sıra koşanların, onda bu üstün vasıfları vehmetmeleri yeter bir koşuldur.

Devlet akli geleneğine dayalı meşruiyetin en belirleyici niteliği; siyasal iktidar, kendisinin olmazsa olmazlığını ve daha kötünden/kaostan daha iyi olduğunu iddia ederek kendinden kaynaklı bir meşruiyet içindedir. Kendi iktidarının mutlaklığının ön kabul şartı ile topluma kurucu değerleri çerçevesinde uyma zorunluluğu getirir.

Toplum sözleşmesine dayalı meşruiyetin en belirleyici niteliği; devletin temeline sözleşmeyi koyması ve bunu yaparken bir yandan devletin varlığını ve gücünü meşrulaştırmış öte yandan bunu sivil toplumu kuran bireysel haklar ve özgürlüklere bağlamıştır. Bu yaklaşım liberal çerçeve üzerinden

tanımlanmakta ve devleti gerekli bir organ olarak tanımlarken onun gücünün sınırsızlığa erişmesini engelleme temelindedir.

Toplum sözleşmesi üzerinden geliştirilen insan haklarına dayalı meşruiyetin en belirleyici niteliği; insan hakları sözleşmesi hemen bütün ülkelerin imzalamış olması dolayısıyla şemsiye görevi görmesidir.

Toplum sözleşmesi üzerinden geliştirilen Müzakereci meşruiyetin en belirleyici niteliği; ortak ilgi alanını oluşturan meseleler hakkında herkesin katıldığı özgür ve kısıtlamasız kamusal müzakereden kaynaklanması gerektiği, ortak ilgi alanına giren meseleler hakkında kamusal bir müzakere alanını oluşturmastır.

Yukarıda tanımlanan meşruiyet türlerinin her birinin birer zihinsel tanımlama olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Bu sebeptir ki alan çalışmasını oluşturan Tarlabası bölgesinde uygulanmaya çalışılan soylulaştırma projesinin kendi meşruiyetini kurması için tek bir meşruiyet türünden bahsedilemez. İster bu alan ister bir başka alanda olsun, alandaki sosyal yapıyı oluşturan etkenlerin kendi iç dinamikleri ve piyasa şartlarına göre meşruiyetin dili girift olmaktadır. Bu açıdan bakınca Tarlabası bölgesinde oluşturulmaya çalışılan meşruiyet yöntemi temel olarak “*Müzakereci Meşruiyet*” yaklaşımına çok yakın dursa da, yasal-ussal meşruiyetten, karizmatik meşruiyete kadar geniş bir yelpaze, alan için mevzudur. Bu sebeple Tarlabası’nda uygulanmaya çalışılan soylulaştırma projesinin meşruiyet dayanaklarının hangi zihinsel tanımlamaya göre nasıl oluşturulmaya çalışıldığını maddeler ile açıklamak gerekmektedir.

Birinci olarak, Tarlabası bölgesinin sosyal dokusunda travestilerin de yer aldığı ilgili bölümde açıklanmıştı. Sosyal yapının böylesi bir çeşitlilik göstermesini proje uygulayıcıları “geleneksel meşruiyet”in yazılı olmayan kanunlarını kullanarak meşruiyet zeminlerini sağlamlaştırmaya çalışmak üzere kullanmaktadır. Geleneksel bir toplumda yaşıyor olunsaydı eğer bu yaklaşımı meşru görmek mümkün olacaktı lakin ülkemizin geleneksel toplumdaki muasır medeniyete geçme hedefi ve bu hedefe erişebilmek için alınan yolu düşündüğümüzde böylesi bir yaklaşımın sosyal ayrışmayı arttıracak olması hasebiyle meşru

görülmesi olası değildir.

İkinci olarak, Tarlabası bölgesini oluşturan yapı stokunun atıl, niteliksiz ve güvensizliği üzerinden yasal-ussal meşruiyeti de kapsayan bir zemin oluşturulmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın 3.2.3.ü bölümünde de değinildiği üzere GAP İnşaatın alana ilişkin verileri ile İ.B.B. Planlama Müdürlüğünün verileri arasında büyük tutarsızlıklar olduğu görülmektedir. Bu noktada özel sektörün verilerine güvenmek yerine kamu hizmeti yapan belediyenin verilerinin doğru olduğu kabul edilmekte ve buna göre alana ilişkin yapıların niteliksiz, atıl ve güvensiz olma durumlarına dair iddiaların gerçeklerin birkaç katı çarpıtılması üzerinden varıldığı ortaya çıkmaktadır. Projenin meşruiyet temellerini oluşturmak için bilimsel veriler niyetine ortaya koyulan iddiaların böylesine tutarsız olması tabii ki meşruiyet zemini sağlamanın ötesinde sağlanabilecek meşruiyet zemininin bile ayaklar altından çekip almaktadır ki bölgenin yenilemeye olan ihtiyacı hemen her kesim tarafından dile getirilmektedir. Yasal-ussal meşruiyeti de kapsayan bir başka iddia da bölgedeki tarihi dokunun yaşatılacağı iddiasıdır ki bu iddia kamuoyuna sunulan projelerin incelenmesi ile altının doldurulmadığı anlaşılmaktadır. Projede yapılar parsel ölçeğinden arındırılarak ada ölçeğinde ele alınmaktadır. Bu yaklaşım ile hem 2863 sayılı yasa hem Türkiye'nin de altında imzası bulunan anlaşmalara göre ana çerçevesi oluşturulan koruma ilkeleri ile birebir olarak çelişmektedir. Tarihi Kentlerin Ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü'nde açıkça belirtildiği gibi "...kentsel alanın tarihi karakterini oluşturan; parsel ve sokaklardan müteşekkil kent dokusu, binalar ile yeşilin ilişkisi, binaların ölçek, boyut, üslup, yapım tekniği, kullanılan malzemeler, renk ve bezemeler ile tanımlanan biçimleri, iç ve dış görünüşleri, kent veya kentsel alanın doğal ve insan yapısı çevresi ile arasındaki ilişki; ve kent veya kentsel alanın zaman içinde yüklendiği değişik işlevler" korunmalıdır. Tarlabasında uygulanmak istenen soylulaştırma projesinde sunulan ada kullanımları ilgili tüzük çelişmektedir. Bu yapı da yasal-ussal bir çerçeve içerisine oturan tüzük ile çelişmekte ve oluşturulmaya çalışılan meşruiyet dengesini bozmaktadır.

Üçüncü olarak, Tarlabası soylulaştırma (yenileme) projesi ile ilgili resmi olarak kamuoyu ile paylaşılan neredeyse bütün dokümanlarda projenin katılımcı bir anlayış ile şekillendirildiğinin altı çizilerek müzakereci meşruiyet ve dolayısıyla müzakereci planlama anlayışının hakim olduğu vurgusu yapılmaya çalışılmaktadır. Müzakereci yaklaşım, yasal-ussal yaklaşımı büyük oranda kapsamaktadır. Bu sebep ile 5366 sayılı yasa hakkındaki tartışmalar, Tarlabası projesi için aynı zamanda müzakereci meşruiyeti de içermektedir. Bu noktada sürecin başlatıcısı konumunda olan belediye ve ihaleyi alan GAP inşaat, sürecin yasaya her yönü ile uygun olduğu görüşünde ve Tarlabası Yenileme Projesinin politikasını “müzakereci meşruiyet” kapsamında görmekte, müzakereci meşruiyetin katılım vurgusunun da işlediğini düşünmektedir. Daha önceki tartışmalarda da belirttiğimiz üzere yasal olan her şeyin meşru olmak gibi bir zorunluluğunun bulunmamaktadır lakin 5366 sayılı yasa hakkında Anayasanın 5,35,46 ve 63 maddeleri yönünden uygun olmadığına dair hukukçu görüşlerinin de olduğunu ve bu görüşlere istinaden yasal sürecin devam ettiğini belirtmek gerekiyor. 5366 sayılı yasanın meşruluk tartışması bir yana yasallığının da rüştü ispat edilmemiştir. Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi’nin Sulukule ve Tarlabası projeleri üzerinden 5366 sayılı yasa için dava açmış durumdadır ve yasanın meşruluğunun tartışmalı olduğunu belirtmektedir.

Müzakereci meşruiyet yaklaşımının Tarlabası projesinde uygulandığı iddiasının temellerinde bölge sakinleri ile ihaleden önce yapıldığı iddia edilen toplantılar, mülk sahiplerinin yaşanacak değişimden pay sahibi olunmasının aktörlerin katılımıyla sağlanacağı iddiaları yatmaktadır. Müzakereci yaklaşımda sivil toplum, içinde bir kesim lehine diğer kesimlerin dışlanması yerine, her kesimin paydaş olarak katıldığı bir süreç benimsenmektedir. Lakin müzakereci yaklaşımın temelinde bulunan karşılıklı iyi niyet fikri, planlama sürecinin aktif aktörü olan rant peşindeki aktörler ile özellikle dezavantajlı kesimler arasındaki ilişkiye gelince sorunlar doğurmaktadır. Bu “iyi niyet” anlayışı; bir alanın soylulaştırılması sürecinde bu alanı geliştiren müteahhitlerle, söz konusu alanın soylulaştırılması sonucu evlerini kaybedecek kiracılar arasında

kurulacak ilişki bir çelişki olarak değil bir uzlaşma süreci olarak tanımlanmak durumundadır. Sorun tarafların birbirlerini dinlemeleri ve anlamaları sorununa indirgenmekledir. Müzakereci anlayış, tam da bu noktada çıkmaza girmekte ve birbirlerini anlayan ama düşüncelerini değiştirmeyen taraflar mevzu olduğunda (ki özellikle devlet eli ile yalpan soylulaştırma süreçleri bu durumu örnekler) ne yapılması gerektiği sorusuna anlamlı bir yanıt sağlayamamaktadır. Tarlabası özelinde ise durum bu yapıdan da vahimdir. Tarlabası projesinde proje sahibi olan müteahhit firma ile mülk sahipleri arasındaki pazarlıklarda müteahhit firmanın elinde bir kamu kurumu olan Beyoğlu Belediyesi tarafından alınmış olan “acele kamulaştırma” kararı kozu bulunmaktadır. Bu koz pazarlıklar başlamadan müteahhitin eline Belediye tarafından verilmiştir. Bu noktada söylenebilir ki proje sahiplerinin iddiası her ne kadar müzakere sürecinin işletildiği yönünde de olsa bu sürecin daha kuruluş aşamasında hatalı başlamıştır. Acele kamulaştırma kanunun ilgi maddesi ise durumun vahametini ortaya koyması açısından zihin açıcıdır; “...3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanununun uygulanmasında yurt savunması ihtiyacına veya aceleliğine Bakanlar Kurulunca karar alınacak hallerde veya özel kanunlarla öngörülen olağanüstü durumlarda gerekli olan taşınmaz malların kamulaştırılmasında kıymet takdiri dışındaki işlemler sonradan tamamlanmak üzere ilgili idarenin istemi ile mahkemece yedi gün içinde o taşınmaz malın (Değişik ibare: 24/4/2001 - 4650/15 md.) 10 uncu madde esasları dairesinde ve 15 inci madde uyarınca seçilecek bilirkişilerce tespit edilecek değeri, idare tarafından mal sahibi adına (Değişik ibare: 24/4/2001 - 4650/15 md.) 10 uncu maddeye göre yapılacak davetiye ve ilanda belirtilen bankaya yatırılarak o taşınmaz mala el konulabilir.” Tapu kütüklerine işlenmesi gerekirken işlenmemiş olan kamulaştırma kararı hangi milli müdafaa veya acele durum için alınmıştır sorusu ise ortadadır. Katılımın sağlandığına dair uygulayıcıların temel argümanı olan toplantılara ilişkin olarak 3.2.3’te de belirtildiği üzere derinlemesine mülakatlardan çıkan sonuç uygulayıcıların iddiasının çok ama çok ötesindedir.

4.4. Sonuç

Sonuç olarak Tarlabası Yenileme Projesi kendi meşruiyet söylemini iktidarın içinden ve onun bütün olanakları ile kurmaya çalışmaktadır. Neo-liberal ekonomi politikalarını olunca gücü ile hissettiğimiz 21. yüzyılın İstanbul’unda uygulanan kentsel politikalarda eleştirel kuramın izine rastlamak mümkün bile değildir. Hatta üçüncü yol olarak tanımlanan müzakereci modeller bile bu süreçte kullanılamamaktadır. Sermayenin karın maksimizasyonu üzerine kurguladığı sistemden taviz vermek gibi bir niyetinin olmadığını görüyoruz. Bu noktada Tarlabası Yenileme Projesinde uygulanan sürecin meşru olduğunu sadece GAP İnşaat ve Beyoğlu Belediyesinin iddia ettiğini söylemek mümkündür. Projenin meşruiyetine ilişkin Mimarlar Odası, Koruma Uzmanları ve bölge sakinlerini oluşturan kiracılar ile yapılan görüşmeler neticesinde aktörler sürecin meşru olmadığı konusunda hem fikir olduğunu görebilmekteyiz. Şehir Plancıları Odası ise sürecin olumlu ve olumsuz yanları olduğunu söylemekte ve iyimser bir yaklaşıma sahip görünmektedir. Yenileme Kurulu yetkilileri ise yasaya göre işlem yaptıklarını belirtmelerine rağmen fiziki projenin bile tarihi dokuyu ezdiğini belirterek meşruiyet tartışmasına kanunun izin verdiği ölçüde karşıdan bakmaktadır.

Bu proje devletin imkanlarını kullanarak yeni bir mülkiyet yapısını öngörmektedir. Devlet sürece müdahil olarak alt-orta sınıfın elinde kalan değerli taşınmazları toplayarak sermaye sahiplerine verme yolunu seçmiştir. Tarlabası bölgesi ve bu bölgenin sorunları her yönü ile çok katmanlıdır. Bu katmanları tek tek çözüme ulaştırmadan, kentsel çelişkileri arttıracak ve kentleşme sorunlarını biraz daha uzağa ta ki o uzak yeniden yakına gelene kadar ötelemiş olacak olan bir Soylulaştırma projesinin meşru görmemiz mümkün değildir.

KAYNAKÇA;

- ARSLANOĞLU, R., (1998), Kent, Kimlik, Küreselleşme, Asa Yayınları, Bursa.
- AHUNBAY, Z., (1996), Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM Yayınları, İstanbul.
- AKBULUT, M. R., (1994), "*Tarlabaşı Bulvarı*", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 7, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- AKIN, N., (1998), Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- AKTAN, İ., (2008), "Kentsel Dönüşüm Mamak'tan Döndü", Express Dergisi, sayı:87, İstanbul.
- ARIKANLI ÖZDEMİR, M., (2005), "*Kentsel Dönüşüm Sürecinde Eski Bir Gecekondu Mahallesi:Karanfilköy-Kentlere Vurulan Neşterler*", İstanbul'da Kentsel Ayrışma, Der. H.Kurtuluş, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- ASLAN, Ş., (2005), "*1970'li Yıllarda İstanbul'da Katılımcılığın Örneği Bir Yerel Kent Deneyimi:1 Mayıs Mahallesi*", İstanbul'da Kentsel Ayrışma, Der. H.Kurtuluş, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- ATAYURT, U., (2006), "*Çünkü Dünya Barınağımızdır*", İstanbul Dergisi, sayı:59, İstanbul.
- AYDIN, A. R., (1996), "*Gözlerimi Yumarım Affımı Sunarım*", Planlama Dergisi, sayı:1996/1-4, Ankara.
- BADEMLİ, R., (2003), "*Planlama Uygulamaları, ya da İmar Planlama Zihniyeti İçin Deniz Bitti!!!*", Planlama Dergisi, sayı:2003/2, Ankara.
- BARKA, İ., (2006), Kentsel Dönüşüm Dinamikleri Bağlamında Yeni Konut Alanları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, YTÜ, İstanbul.
- BENHABİB, S., (1999), "*Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru*", Demokrasi Ve Farklılık, Der. S. Benhabib, WALD Yayınları, İstanbul.

- BERMAN, M., (2000), Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BRENNER, N. ve Theodore N., (2002), (der) Space Of Neoliberalism: Urban Restructuring in Western Europe and in North America, Blackwell Publishers, Oxford and Boston.
- BOOKCHİN, M., (1999), Kentsiz Kentleşme , Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BUMİN, K., (1990), Demokrasi Arayışında Kent, İz Yayınları, İstanbul.
- CASTELLS, M., (1997), Kent, Sınıf, İktidar, Çev. A. Erendil, Bilim, Sanat Yayınları, Ankara.
- CASTELLS, M., (1997), The City and The Grassroots, Arnold, Londra
- CASTELLS, M., (2005), Ağ Toplumunun Yükselişi, Birinci Cilt, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- CEZAR, M., (1991), 19. Yüzyıl Beyoğlusu, Akbank, İstanbul.
- ÇAVDAR, A., (2008), "Sulukule'de Yıkımlar Sürüyor, Mücadele de", Express Dergisi, sayı:87, İstanbul.
- ÇAVDAR, A., (2006), "*Tarlabaşı'nı Sürmek*", İstanbul Dergisi, sayı:58, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ÇAVDAR, A., (2007), "*Dönüşümü Damarlarınızda Hissedeceksiniz*", İstanbul Dergisi, sayı:60, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, E., (2004), Hegemonik Bir Süreç Olarak Türkiye Kentleşmesi, Basılmamış Doktora Tezi, M.S.G.S.Ü, İstanbul.
- ÇELİK, Z., (1996), 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- ÇETİN, H., (2001), Siyasal İktidar Ve Meşruiyet -Meşruiyetin Tipolojisi, Fonksiyonları Ve Araçları, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- ÇETİN, H., (2003), Demokratik Meşruiyet versus Karizmatik Meşruiyet ,Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 2003/Mayıs, Sivas.

- DANIŞ, D., (2006), "İstanbul'un Göbeğinde Bir Çöküntü Alanı:Tarlabaşı", Express Dergisi, sayı:58, İstanbul.
- D.P.T. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (2001), Ankara.
- EKİNCİ, O., (1994), İstanbul'u Sarsan On Yıl, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- EKİNCİ, O., (1993), "*Koruma ve Çevre Değerleri*", Kentsel Koruma Ve Yenileme Uygulamaları Kolokyum, M.S.Ü., İstanbul.
- ENGELS, F., (1997), İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu, Sol Yayınları, Ankara.
- ERAYDIN, A. ve ERENDİL, A., (1999), Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın Emeği, T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ERDEN ERBAY D., (2003), Kentsel Yenileşme: Bir Araç Olarak DÖNÜŞÜM Projeleri, Basılmamış Doktora Tezi, MSÜ, İstanbul.
- ERDER, S., (1999), "*Kentsel Gelişme ve Kentsel Hareketler:Gecekondü Hareketi*", Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri, WALD Yayınlar, İstanbul.
- ERKÜN, S., (1999), Türk İmar Hukukunun Ana Çizgileri, YEM Yayınları, İstanbul.
- ERTEN, M., (1999), Nasıl Bir Yerel Yönetim, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul.
- ERYILMAZ, B., (1997), Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması, Birleşik Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- EVREN, S. ve ÖĞDÜL, R., (2002), Başka Bir Dünya Mümkün, Stüdyo İmge Yayınları, İstanbul.
- FISHMAN, R., (1996), Urban Utopias: Ebenezer Howard and Le Corbusier, in Campell, S. And S. Fainstein (eds), MIT Press, Cambridge.
- FORESTER, J., (1989), Planning in The Face of Power, University of California Press, Berkeley.

- GORDON, M., (1999), Sosyoloji Sözlüğü, Çev. A. Osman, ve K. Derya, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- GOTTDIENER, M., (2001), "*Mekan Kuramı Üzerine Tartışma:Kentsel Praksis'e Doğru*", Çev:H. Ç. Keskinok, Praksis, sayı:2, Ankara,
- GÖKTÜRK, Y., (2007), "Slavoj Zize'in İstanbul Konuşması (2) Fareler ve İnsanlar", Express Dergisi, sayı:79, İstanbul.
- GÖRMEZ, K., (1997), Kent ve Siyaset, Gazi Kitabevi, Ankara.
- GÖRMEZ, K., (1997), Yerel Demokrasi ve Türkiye, Vadi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- GÖYMEN, K., (1997), Türkiye'de Kent Yönetimi, Boyut Yayıncılık A.Ş, 1. Baskı, İstanbul.
- GÜLER, B. A., (1999), "*Küreselleşme Döneminde Yerel Yönetimler*", Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri, WALD Yayınlar, İstanbul.
- GÜLTEKİN, İ. E., (1996), Tepebaşı'ndaki Mimari Kurgunun, Tarlabası'nın Yeniden Tasarımında Değerlendirilmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, M.S.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- GÜMÜŞ, K., (2007), "*Kazmanın Ürettiği İdeoloji*", İstanbul Dergisi, sayı:58, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- HABERMAS, J., (1975), Legitimation Crisis ,Beacon Pres, Boston.
- HABERMAS, J., (1999), "*Meşruiyet Dayanağı Olarak İnsan Hakları*", Çev. T. Bora – M. Sancar, Birikim Dergisi, sayı:118, İstanbul.
- HARVEY, D., (1999), Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul.
- HARVEY, D., (2003), Sosyal Adalet ve Şehir, Çev. M. Moralı, Metis Yayınları, İstanbul.
- HARVEY, D., (2001), "*Sınıf İlişkileri, Sosyal adalet ve Farklılık Politikası*", Çev.S. K. Çelik -A. Atikoğlu, Praksis, sayı:2, Ankara.
- IŞIK, O., (1999), Türkiyede Kentsel Gelişme, Yeni Dengeler-Yeni Sorunlar, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul.

- KAHRAMAN, H.B. ve KEYMAN, E.F. ve SARIBAY, A.Y., (1999), Katılımcı Demokrasi, Kamusal Alan ve Yerel Yönetim, WALD Yayınları, İstanbul.
- KAYRA, C., (1990), Eski İstanbul'un Eski Haritaları, İstanbul Büyükşehir Şehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- KELEŞ, R. Ve YAVUZ, F., (1983), Yerel Yönetimler, Turhan Kitapevi, Ankara.
- KELEŞ, R., (1993), Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992), IULA-EMME Yayınları, İstanbul.
- KELEŞ, R., (1999), "*Türkiye'de Yerel Siyaset/Yerel Yönetimler-Yapı, İşleyiş*", Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri, WALD Yayınlar, İstanbul.
- KELEŞ, R., (2000), Kentleşme Politikası, İmge Yayınları, Ankara.
- KELEŞ, R., (2004), "*Kentsel Dönüşümün Tüzel Yapısı*", Mimarist Dergisi, sayı:12, İstanbul.
- KESKİN, D., (2004), Yenileşmenin Uygulandığı Kentsel Sit alanlarında Turizm Yatırımlarının Önemi: Tarihi Yarımada –Beyoğlu Örneği, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniv., İstanbul.
- KESKİNOĞ, Ç., (1997), State and the (Re)production of Urban Space, METU Faculty of Architecture Press, Ankara.
- KEYDER, Ç., (2000), İstanbul Küresel İle Yerel Arasında, Metis Yayınları, İstanbul.
- KOCABAŞ, A., (2005), "*Londra'da Kentsel Yenileşme/Dönüşüm Uygulaması:Toplum Gelişim Kurumlarının Rolü*", Mimarist Dergisi, sayı:18, İstanbul.
- KOÇU, R. E., (1994), "*Beyoğlu Yangınları*", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 5, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

- KOTAS, P., (2000), Beyoğlu-Tarlabaşı Kalyoncu Kulluğu Caddesi ve Cadde Üzerinde Yer Alan 97 Nolu Yapı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü., İstanbul.
- KÖKER, L., (1997), "*Çok Kültürlülük ve demokratik Meşruiyet Sorunu*", Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, Der. N. Bilge, Bağlam Yayınları, Ankara.
- KUBAN, D., (2000), Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama, YEM Yayınları, İstanbul.
- KUBAN, D., (2001), Türkiye'de Kentsel Koruma Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- KUBAN, D., (1993), "*Türkiye'ye Özgü Bir Koruma Politikası Olabilir mi?*", Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokiyumu, M.S.Ü., İstanbul.
- KUYUCU, T. ve ÜNSAL, Ö., (2008), "*Rantın Girift Ayak Oyunları*", Express Dergisi, sayı:86, İstanbul.
- KUYUCU, T. ve ATAYURT, U., (2008), "*Başbüyük Direniyor*", Express Dergisi, sayı:83, İstanbul.
- KUYUCU, T. ve ATAYURT, U., (2008), "*Sosyal Dışlama Projesi*", Express Dergisi, sayı:82, İstanbul.
- KUYUCU, T., (2008), "*Liberalizm, Hukuki Tahakküm ve Kentsel Dönüşüm*", İstanbul Dergisi, sayı:64, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- KUYUCU, T., (2008), "*Gecekondü Nüfusunu Savunmak Etik Olarak Mümkün mü?*", İstanbul Dergisi, sayı:63, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- LEFEBVRE, H., (1998), Modern Dünyada Gündelik Hayat, Metis Yayınları, İstanbul.
- MOUFFE, C., (1999), "*Demokrasi, İktidar ve Siyasal Düzen*", Demokrasi Ve Farklılık, Der. S. Benhabib, WALD Yayınları, İstanbul.
- MUTLUER, N., (2007), "*Yaralı Yamalı Bohça Tarlabaşı*", İstanbul Dergisi, sayı:61, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

- OKTAY, C., (2005), Siyaset Bilimi İncelemeleri, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ÖKTEM, B., (2005), "*Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Aksı*", İstanbul'da Kentsel Ayırışma, Der. H.Kurtuluş, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZBEK, M., (2002), "*Kentsel Mekan, Toplum, Bilişsel Harita ve Planlama*", Çevre Tümdür, Der. D. İncedayı, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- ÖZKAZANÇ, A., (1998), Türkiye'de Siyasi İktidar ve Meşruiyet Sorunu 1980'li Yıllarda Yeni Sağ, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- PEROUSE, J.F., (2006), "*Aman İstanbul Miami Olmasın!*", İstanbul Dergisi, sayı:57, İstanbul.
- PLATON, (1995), Diyaloglar II, Çev. S. Eyüpoğlu, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- SAKIZLIOĞLU, B., (2006), "*Sulukule'de Neler Oluyor?*", İstanbul Dergisi, sayı:57, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- SANCAR, M., (1997), "*Hukuk Devleti ve Devlet Çetes*", Birikim Dergisi, sayı:93-94, İstanbul.
- SAVAGE, M., ve WARDE, A., (1993), Urban Sociology, Capitalism and Modernity, Roudledge, London.
- SCHAAR; J., (1989), Legitimacy in the Modern State, Transaction Publishers, Oxford.
- Smith, N. (1986) "Gentrification, the frontier and the restructuring of urban space", in N. Smith and P. Williams (eds), Gentrification of the City , Unwin Hyman, London.
- ŞEN, B., (2006), Kentsel Gerilemeyi Aşmada Çelişkili Bir Süreç Olarak Soylulaştırma Galata Örneği, Basılmamış Doktora Tezi, MSÜ, İstanbul.

- ŞEN, B., (2005), "*Soyluluşturma:Kentsel Mekanda Yeni Bir Ayrışma Biçimi*", İstanbul'da Kentsel Ayrışma, Der. H.Kurtuluş, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- ŞENGÜL, T., (2001), Kentsel Çelişki ve Siyaset, WALD Yayınları, İstanbul.
- ŞENGÜL, T., (2003), "*Yerel Devlet Sorunu ve Yerel Devletin Dönüşümünde Yeni Eğilimler*", Praksis, sayı:9, Ankara.
- ŞENGÜL, T., (2001), "*Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı*", Praksis, sayı:2, Ankara.
- ŞENGÜL, T., (2002), "*Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme*", Planlama Dergisi, sayı:2002/2-3, Ankara.
- ŞENYAPILI, T., (1998), "*Cumhuriyet'in 75. Yılı, Gecekondunun 50. Yılı*", 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- TANKUT, G., (2005), "*Doğal Ve Tarihi Çevrenin Korunması:Sorunlar Ve Olası Çözümler*", Planlama Dergisi, sayı:2005/1, Ankara.
- TEKELİ, İ., (2001), Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitapevi, Ankara.
- TERCAN, B., (1996), "*Günümüze Değın İmar Afları*", Planlama Dergisi, sayı:1996/1-4, Ankara.
- TONAK, A.E., (2000), Küreselleşme Ankara, İmge Kitapevi, Ankara.
- TUNCAY, M., (1999), "*İnsan Hakları/Kentsel Haklar/Uluslararası Yerel Yönetim Dokümanları*", Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri, WALD Yayınlar, İstanbul.
- TUROK, İ., (2005), "*Kentsel Dönüşümde Yeni Eğilimler ve Yönetişim*", Uluslararası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Kitabı, Küçükçekmece Belediyesi Yayını, İstanbul.
- TÜRKAY, M., (2001), Ders Notları, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- TÜRKÜN, A. ve KURTULUŞ, H., (2005), "*Giriş*", İstanbul'da Kentsel Ayrışma, Der. H. Kurtuluş, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

- TÜRKSOY, H. C., (1996), "*İmar Affı mı?!*", Planlama Dergisi, sayı:1996/1-4, Ankara.
- URAN, P., (2003), 1960 Sonrası Türkiye'de Sivil İtaatsizlik Eylemleri Ve Düşünce Suçuna Karşı Girişim Hareketi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- UZUN, C. N., (2002), "*Kentte Yeni Bir Dönüşüm Süreci Ve Yasal Düzenlemeler*", Planlama Dergisi, sayı:2002/1, Ankara.
- UZUN, C. N., (2006), "*Kentsel Dönüşümde Yeni Bir Kavram:Seçkinleştirme*", Değişen Mekan, Der. A. Eraydın, Dost Yayınları, Ankara.
- ÜSDİKEN, B., (1994), "Tarlabaşı Maddesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 7, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- YAPICI, M., (2004), "*İstanbul Nereye Gidiyor? Kentsel Dönüşüm m? Kentsel Bölüşüm m?*" Mimarist Dergisi, sayı:12, İstanbul
- YÜCEL, A., (1996), Tarihten Günümüze Konut ve Yerleşme, İstanbul'da 19. Yüzyılın Kentsel Konut Biçimleri, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.